MANUSCRIPTUM

3 1989
(76) ANUL XX

CENTENAR: EMINESCU ŞI CREANGĂ

SAMUIL MICU · CANTEMIR · MAIORESCU
O. GHIBU · LUCIAN BLAGA · O. GOGA
D. NANU · ION BARBU · NICOLAE LABIŞ
JEAN BOUTIÈRE · RAFFAELE PETTAZZÓNI

Inedit * Inedit * Inedit *

Ion Creangă — desen de *Costel BADEA*

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

«Ion Creanga nació en una casita de madera, con un patiesito abierto donde cuatro árboles servir a la madre para tender la ropa. Ropa que tal vez se lavaba en el río. Río que era tan grande para las piernas cortitas de Ion Creanga.

Tal vez todo niño rumano le tucee con confianza, es él es el guia de su imagination, algo así como Cervantes para los niños españoles, con la diferencia que nosotros le diriamos: señor *Cervantes y los chiquillos rumanos* Juan, *a su Creanga.*

¡Buenas dias, muchacho ilustre! Corre al río; los amigos te esperan. No sabes que tus recuerdos de infancia *viven ya su suerte en español?»*

«Ion Creangă s-a născut într-o căsuță de lemn, cu o curticică în față, în care patru copaci trebuiau să servească mamei la întinsul rufelor. Rufe pe care uneori le spăla în rîu. Rîu atît de adînc pentru picioarele scurte ale lui Ion Creangă.

Orice copil român îl privește cu încredere; el anume este călăuza imaginației sale, așa cum e Cervantes pentru copiii spanioli, cu deosebirea că ai noștri i-ar spune *señor* lui Cervantes, iar copiii români i-ar zice *Ion* lui Creangă al lor.

Bună ziua, prea ilustre! Curge rîul, prietenii te așteaptă. Nu știi că *amintirile tale din copilărie* își încearcă norocul în limba spaniolă?»

Rafael ALBERTI
(Traducere: D. TRANCĂ)

859.0.09
M 30

MANUSCRIPTUM

3/1989 (76) ANUL XX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

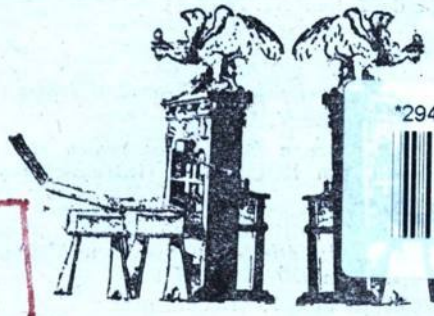

294390 24

96

Biblioteca-Județeană
Hunedoara-Deva

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

16

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 1037 prsfir București, Calea Griviței nr. 63—66, Sectorul Export—Import

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918" — „Cartea Românească"

294.390

SUMAR

SALA
DE
LECTURĂ

6—11 *Eminescu*—sonet și *Mihai Eminescu*—tabletă de Rafael ALBERTI și Maria Teresa LEÓN (Traduceri de *Dumitru TRANCĂ*; prezentări de *Ileana ENE* și *Ion C. ROGOJANU*)

Centenar

M. EMINESCU

12—14 Alte versuri răzlețe din mss. 2306 (Transcriere și comentarii de *Oxana BUSUIOCEANU*)

Ion CREANGĂ

I. Cercetări și exegeze

G. T. KIRILEANU

15—16 Editorul de excepție (Prezentare de *Mircea HANDOCA*)

17—23 «...*respectîndu-se limba curată a lui Creangă*» — file de jurnal și corespondență

Jean BOUTIÈRE

24—31 «...*dragostea pentru limba voastră, pentru literatura voastră și pentru draga voastră patrie*» — 3 scrisori către un profesor din Arad (Traducere și prefață de *Iulian NEGRILĂ*)

Moses GASTER

82—88 ...*poveștile vechilor mei prieteni Creangă și Ispirescu*» — corespondență cu traducătoarea Alice V. WISE

89—40 «*Profesorul Gaster, care a făcut atîtea pentru studiile românești*» — corespondență cu Jean BOUTIÈRE (Introducere și traduceri de *Virgiliu FLOREA*)

II. *Addenda*

41—42 Un personaj din... *Amintiri* — un document de epocă (descoperit și prezentat de *Ermina DOBREANU*)

48—44 Candidat la deputăție în 1879 (Documentar de *I. CREMER*)

Pietre de vad

Samuil MICU

45—49 Valoarea cuvîntului — scris și rostit (Disocieri filologice și documentare de *Vasile CORODI*)

50—57 *Conciones. A nu fura* — prelegere morală pentru românii din Transilvania

T. MAIORESCU

58—66 O lecție de demnitate — două scrisori din 1880 (Traducere din germană, prefață și note de *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*)

SUMAR

Măştile prozei

Nicolae LABIŞ

67—89 *Ulciorul fermecat* — poveste populară culeasă şi prelucrată de poet (Transcriere şi prezentare de *Nicolae CÂRLAN*)

« Hronicul şi cîntecul vîrstelor »

Lucian BLAGA
Sextil PUŞCARIU

90—97 *«...tot mai mult impresia că regimul capitalist este în agonie »* — dialog epistolar, V, din anii 1931—1935 (Text stabilit şi note de *Magdalena VULPE* şi *Mircea CENUŞĂ*)

Lucian BLAGA

98—106 La Catedra de „Filosofia culturii" a Universităţii din Cluj — noi completări la dosarul cunoscut (Documentar de *Pavel ŢUGUI*)

Onisifor GHIBU

107—110 *Amintiri despre Lucian BLAGA* — fragment (Text ales şi preambul de *Octavian O. GHIBU*)

Laborator de creaţie

Ion BARBU

111—115 *După melci* — o nouă variantă a poemului, dedicată unchiului său Anastase ŞOICULESCU

116—117 *«...Astăzi... plec la Dresda »* — două scrisori; trei poezii de Florica NANU — o rudă din partea mamei (Transcriere şi prezentare de *Mircea COLOŞENCO*)

Epistolar

Octavian GOGA

118—134 *« Eu merg hotărît pe drumul meu înainte »* — scrisori către Veturia din anii 1909—1919 (Text ales şi stabilit, prefaţă şi note de *Mircea CENUŞĂ*)

Din tainele arhivelor

D. NANU

135—141 către nepotul său *Mihai MOŞANDREI* — documente din anii 1922—1938 (Prezentare de *Adrian SĂVOIU*)

SUMAR

File de album

D. CANTEMIR

142—144 hors texte — Desenator (Cuvînt înainte de *Ecaterina ȚARĂLUNGĂ*)

Restituiri

Ienăchiță VĂCĂRESCU

145—155 — Turcolog (Excurs documentar de *Tudor MATEESCU*)

Meridiane

Martha BIBESCU

156—160 — « *...viitorul acestui popor pe care l-am iubit atît de mult* » — două scrisori din iarna 1968—69 (Traducere și prezentare de *Elena BERAM*)

Scriitori români în arhive străine

George BANEA

161—167 — Un destin tragic (Studiu introductiv de *Aurel SASU*)

166—171 — « *Paginile ce vor urma... vor fi poate cele din urmă mîzgălite de mine* » — corespondență cu scriitorul grec Yannis CHRYSTALLOPOULOS

Scriitori străini în arhive românești

Raffaele PETTAZZÓNI

172—183 — În dialog cu Mircea ELIADE — corespondență din anii 1927—1939 (Traducere și cuvînt introductiv de *Mircea HANDOCA*)

184—187 — *Fișier bibliografic*

187 — *Iconografie*

188—191 — *Sumar* (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

192 — *Eminesciana* — Expoziția unor plasticieni amatori, găzduită de Muzeul Literaturii Române

Ion Creangă — **bust de** *Gabriela MANOLE-ADOC* **pentru Biserica "40 de sfinți" din Iași (Foto:** *Constantin Liviu RUSU* — **Iași).**

CENTENAR EMINESCU 1889

Eminesco

Los años han pasado y otros más pasarán
desde la hora sagrada en que nos encontramos.
Io pienso sin cesar en cuándo nos quisimos,
maravilla de ojos grandos y manos frescas.

!Oh, regresa de nuevo ! Inspíreme palabras,
que otra ves tu mirada descienda sobre mi,
que bajo su reflejo me devuelva la vida
y de mi lira arranques otra vez nuevos cantos.

Tu mi siquieras sabe que tu sola presencia
mi corazón confuso calma profundamente,
come la silenciosa aparicion de un astro.

Y cuando te contemplo riente como un niño,
en mi se extingue entonces el dolor de vivir,
mi pupila se incendia y se alegra mi alma.

Rafael ALBERTI
Maria Teresa LEÓN

1989 CENTENAR EMINESCU

Eminescu

Trecut-au anii și alții vor mai trece
de la sfințita oră cînd noi ne-am întîlnit
și mă gîndesc într-una c-atîta ne-am dorit,
minune cu ochi mari și răcoroasă mînă.

Revino, te întoarce! Inspiră-mă cu vorbe,
asupra-mi să coboare din nou a ta privire
și să mă-ntorc la viață sub rara ei sclipire,
iar lira-mi înc-o dată un cîntec nou să iște.

De-ai ști măcar cum doară și singura-ți ivire,
în sbuciumatu-mi suflet tot calmul îmi aduce,
așa precum apare în mantia tăcerii înfășurat un astru.

Și cînd mă uit la tine rîzînd ca un copil,
durerea-mi de-a fi viu pornește a se stinge
și mi se-aprinde ochiul, iar inima-mi tresaltă.

(Traducere de Dumitru TRANCĂ)

Rafael ALBERTI Maria Teresa LEÓN

Sub semnul recunoștintei

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1964, REGRETata poetă Veronica Porumbacu oferea Muzeului Literaturii Române manuscrisul sonetului *Eminescu* al poetului spaniol Rafael Alberti. Alături de semnătura poetului o găsim și pe aceea a soției sale, traducătoarea operei lui Eminescu în limba spaniolă, Maria Teresa León. Oferta Veronicăi Porumbacu venea în întîmpinarea pregătirilor pentru sărbătorirea celor 75 de ani de la intrarea în neființă a lui Eminescu. Perpessicius, împreună cu colectivul Muzeului Literaturii Române, trăia clipele febrile ale organizării unei expoziții închinate marelui creator, cît și al festivităților legate de acest eveniment. Editorul operei Luceafărului poeziei românești făcea apel la toți scriitorii deținători de documente legate de viața și opera poetului național, pentru a le pune la dispoziția muzeului.

Manuscrisul lui Rafael Alberti se afla în posesia Veronicăi Porumbacu încă din 1957, cînd poetul i-l oferise cu ocazia venirii sale în țara noastră, în urma apariției primului său volum de *Poezii* tradus în limba română. Dar anul 1964 mai avea o semnificație: *Poeziile* lui Rafael Alberti apăreau în traducerea Veronicăi Porumbacu și a lui Geo Dumitrescu la Editura pentru literatură universală. Poeta se putea despărți acum de poemul *Eminescu*, el intrînd astfel în patrimoniul nostru literar, alături de numeroase fotografii oferite de Muzeul memorial „Arany Janos" din Salonta, ce înfățișau vechile clădiri ale Școlii din Cernăuți, unde Eminescu învățase primele clase primare, ale gimnaziului, ale casei ce i-a aparținut lui Aron Pumnul, unde elevul Eminescu a și locuit pînă în 1866. Realizarea expoziției s-a făcut în localul din Șos. Kiseleff nr. 10, unde manuscrisul sonetului a fost expus. Lumina tiparului nu a văzut-o însă pînă astăzi. El este un omagiu adus memoriei lui Eminescu.

Ileana ENE

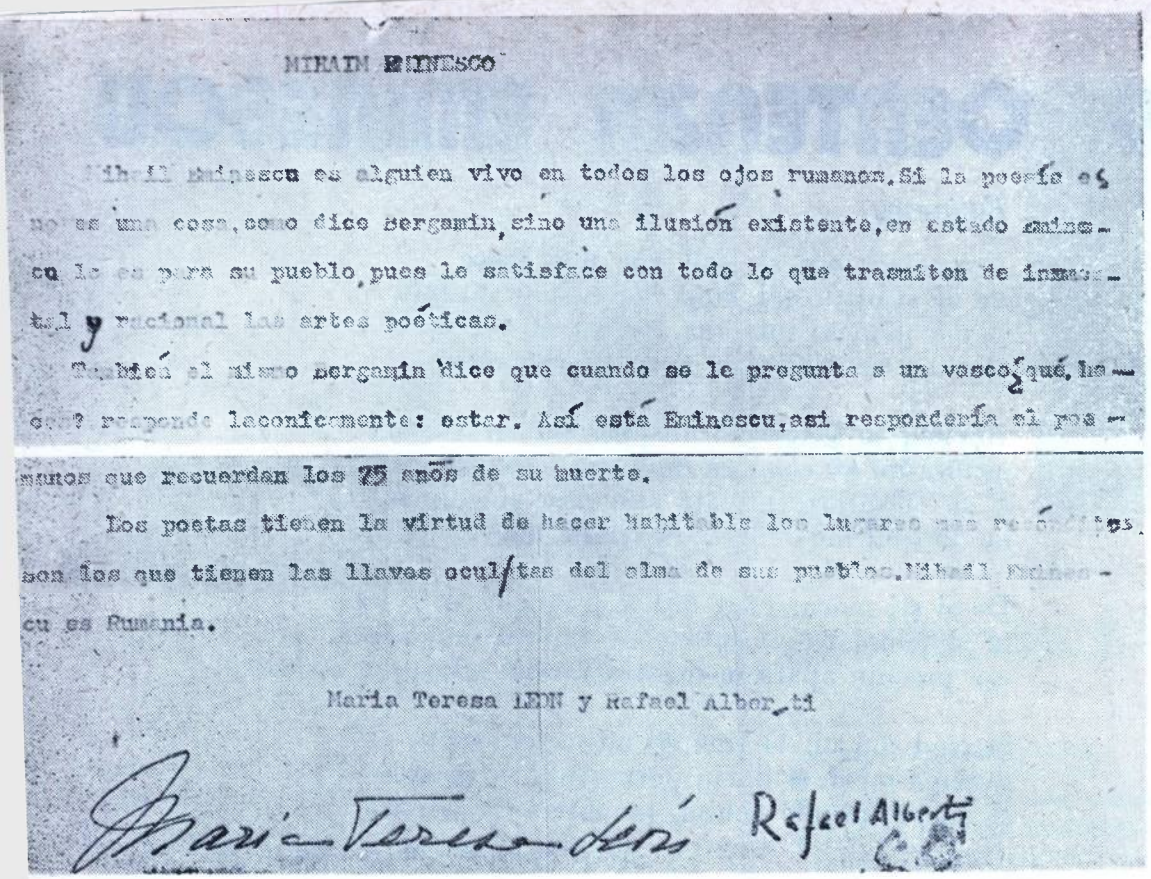

MIHAIL EMINESCO

Mihail Eminescu es alguien vivo en todos los ojos rumanos. Si la poesía es no es una cosa, como dice Bergamin, sino una ilusión existente, en estado Eminescu lo es para su pueblo, pues le satisface con todo lo que trasmiten de inmortal y racional las artes poéticas.

También el mismo Bergamin dice que cuando se le pregunta a un vasco ¿qué haces? responde laconicamente: estar. Así está Eminescu, así respondería el poeta hoy en esa Rumania toda ella su patria, si le preguntasen ¿qué haces? Ya lo hizo todo cuando era persona viva, mas lo extraordinario de su caso es que entonces caminaba muerto y tuvo que morir para vivir. Ahora es una sencilla razon o una realidad pura pues su arte poético es el que se pasea y sus estatias las que estan inmoviles.

A veces la obra de un poeta del pasado trae junto a su carga histórica y su contorno circunstancial, sustancias imperecederas. El juego de los pensamientos de una época con su dialéctica de tiempo y creación puede servir a las sucesoras generaciones no solamente como algo magistral sino fecundante. Creemos que Eminescu participa, con los mas ilustres poetas del mundo, de ese poder sembrador sin fin.

La circunstancia da haberlo modestamente traducido al castellano, de habernos descubierto ante su cuna natal de Ipotesti y visto los pajaros detenerse sobre sus hombros en los jardines nos permite estar hoy junto a los poetas rumanos que recuerdan los 75 anos de su muerte.

Los poetas tienen la virtud de hacer habitable los lugares mas recónditos. Son los que tienen llaves ocultas del alma de sus pueblos. Mihail Eminescu es Rumania.

Maria Teresa LEÓN y Rafael ALBERTI

Mihail Eminesco

Mihail Eminescu es alguien vivo en todos los ojos rumanos. Si la poesía es no es una cosa, como dice Bergamin, sino una ilusión existente, en estado Eminescu lo es para su pueblo, pues le satisface con todo lo que trasmiten de inmmortal y racional las artes poéticas.

También el mismo Bergamin dice que cuando se le pregunta a un vasco ¿que haces? responde laconicamente: estar. Así está Eminescu, así respondería el poeta hoy en esa Rumania toda ella su patria, si le preguntasen ¿que haces? Ya lo hizo todo cuando era persona viva, mas lo extraordinario de su caso es que entonces caminaba muerto y tuvo que morir para vivir. Ahora es una sencilla razon o una realidad pura pues su arte poético es el que se pasea y sus estatias las que estan inmoviles.

A veces la obra de un poeta del pasado trae junto a su carga histórica y su contorno circunstancial, sustancias imperecederas. El juego de los pensamientos de una época con su dialéctica de tiempo y creación puede servir a las sucesoras generaciones no solamente como algo magistral sino fecundante. Creemos que Eminescu participa, con los mas ilustres poetas del mundo, de ese poder sembrador sin fin.

La circunstancia da haberlo modestamente traducido al castellano, de habernos descubierto ante su cuna natal de Ipotesti y visto los pajaros detenerse sobre sus hombros en los jardines nos permite estar hoy junto a los poetas rumanos que recuerdan los 75 anos de su muerte.

Los poetas tienen la virtud de hacer habitable los lungares mas recónditos. Son los que tienen llaves ocultas del alma de sus pueblos. Mihail Eminescu es Rumania.

Maria Teresa LEÓN y Rafael ALBERTI

După o vizită în România

ÎN TOAMNA ANULUI 1988 PRIMEAM DE la Radu Sterescu (8.I.1907—4.I.1989), publicist şi anticar bucureştean, mai multe extrase din ziare vechi, numere din revistele „*Mihai Eminescu*“ şi „*Ion Creangă*“, documente, majoritatea dintre ele oferind informaţii despre Mihai Eminescu.

Cunoscîndu-mi încercarea de a aduna într-o bibliotecă orice manuscris şi tipăritură privind personalitatea poetului nostru naţional, Radu Sterescu îmi oferea în acel „corpus“ şi fila cuprinzînd gîndurile Mariei Teresa León şi ale lui Rafael Alberti, ocazionate de participarea acestora la comemorarea a 75 de ani, în anul 1964, de la trecerea în eternitate a lui Mihai Eminescu.

Textul, dactilografiat, la 2 rînduri, pe o hîrtie albă, vergé, poartă semnăturile «manu propria» ale celor doi oameni de cultură.

Ion C. ROGOJANU

Mihai Eminescu

Mihai Eminescu este cineva viu în ochii tuturor românilor. Dacă poezia este sau nu este ceva, aşa cum spune Bergamin, ci doar o iluzie care trăieşte, atunci Eminescu asta este pentru poporul său, fiindcă îl satisface prin tot ceea ce transmit ca nemuritor şi raţional artele poetice.

Tot Bergamin spune că atunci cînd îl întrebi pe un basc: ce faci? acesta îţi răspunde laconic: sînt. Aşa este Eminescu, aşa ar răspunde poetul azi în această România, patria lui întreagă, dacă ar fi întrebat: ce faci? Şi aşa a făcut pe cînd era fiinţă vie, latura cea mai extraordinară a cazului său fiind aceea că atunci păşea mort şi a trebuit să moară ca să trăiască. Acum este o simplă raţiune sau o realitate pură, arta sa poetică fiind cea care umblă, statuile lui rămînînd nemişcate.

Uneori, opera unui poet din trecut aduce, odată cu încărcătura sa istorică şi ansamblul împrejurărilor, elemente nepieritoare. Jocul ideilor unei epoci, cu dialectica ei temporală şi creativă, poate servi generaţiilor următoare nu numai ca ceva măreţ, ci şi fecundant. Sîntem încredinţaţi că Eminescu face parte, împreună cu cei mai iluştri poeţi ai lumii, din această putere care pare fără sfîrşit.

Împrejurarea de a-l fi tradus cu modestie în limba spaniolă, de a-l fi descoperit în casa sa natală de la Ipoteşti şi de a fi văzut păsările poposind pe umerii săi în parcuri ne îngăduie să fim azi alături de poeţii români care comemorează 75 de ani de la moartea sa.

Poeţii au harul de a face locuibile zonele cele mai tăinuite. Ei sînt cei care deţin cheile ascunse ale sufletului popoarelor lor.

Mihai Eminescu este România.

(Traducere de Dumitru TRANCĂ)

Maria Teresa LEÓN şi Rafael ALBERTI

CREANGĂ CENTENAR 1989

Ion Creanga

Ion Creanga nació en una casita de madera, con un patiesito abierto donde cuatro árboles debieron servir a la madre para tender la ropa. Ropa que tal vez se lavaba en el río. Río que era tan grande para las piernas cortitas de Ion Creanga.

En este portalito de Belen está aún colgada la cuna de Creanga y lo demas que hay dentro, yo no importa. Todo se centra en el milagro del niño que nació justo para contar y narrar y volver a contar lo que le pasó antes y luego. Es un milagro popular nacer sobre esta tierra y tener amigos como uno, capaces de meterse de patas en el río, cazar pàjaros y adivinar cual es la edad del viento. El viento pasa dulcemente por la estacion de su infancia toda de madera, de mamaliga, de cuidadoso crecer. No podemos desprendemos del sitio, tan pobre como una limosna. Y nos resistimos a pensarlo con su barba tupida y los arqueados ojos redendos en su cara de padre de los cuentos.

Tal vez todo niño rumano le tucce con confianza, es él es el guia de su imaginación, algo así como Cervantes para los niños españoles, con la diferencia que nosotros le diriamos: señor Cervantes y los chiquillos rumanos Juan, a su *Creanga.*

Este lugar es multiples veces conmovedor y humano. Parece que debiera cubrirlo siempre el cielo de un trozo de buen tiempo sin lluvias y sin nieves, pues la casa de los cuentos debe protegerse por años y años, para que jamas se derrumbe el nido de la cuna de Ion Creanga y sobreviva intacto mientras un niño de Rumani decesite un libro para soñar. ¡Buenos días, muchacho ilustre! Corre al río; los amigos te esperan. ¿No sabes que tus recuerdos de infancia viven ya su suerte en español? Pero a ti que te importa, lo bueno son los pájaros, los peces, el olor del humo, las vecinas aquellas que se te quedaron suspendidas de la memoria... el panadero, el herrero, los pastores, las viejas. ¡Oh, ese padre Nikefor, ese pope Duhu... y los corderos y los puercos y las gallinas y las muchachas...! ¡Ay, Señor, las muchachas! ¡Y a mi que me van a hacer cura!, decías. Pero esto sería hablar nosotros demasiado.

Salimos de la casita de madera. Queremos saludar a Ion Creanga. Decirle cuanto nos conmueve esto y aquello y su cunita y sus pies descalzos de chico de Moldavia, pero no es posible.

Grita la madre: ¡Ay, este muchado ya se nos ha ido otra vez al río!

Rafael ALBERTI

O CONTRIBUȚIE DE SEAMĂ LA OMAGIEREA lui Ion Creangă a adus-o, în 1959, scriitorul spaniol Rafael Alberti. Vizitîndu-ne țara în acel an, împreună cu soția sa, scriitoarea Maria Teresa León, după ce traduseseră poeziile lui Eminescu în limba spaniolă (*Poesias*, 1958), Rafael Alberti și-a exprimat dorința de a vizita locurile copilăriei marelui humulestean pentru a cunoaște cît mai bine pe artistul căruia i se dusese faima în țările de limbă latină, grație comparației făcute de Jean Boutière cu Charles Perrault. Venit din Argentina, unde emigrase din anul 1939, impresionat de opera lui Creangă, pe care o citise în original, ajutat de soția sa, Rafael Alberti scrie o tabletă pe marginea sentimentelor ce i-au animat impresiile. Textul a fost dăruit Uniunii Scriitorilor (mai exact, lui Mihai Beniuc) înainte de plecarea sa din țara noastră. Noi ne facem datoria de onoare de a-l publica acum, la *Centenarul* intrării în neființă al marelui nostru povestitor.

Fără să vorbească despre opera lui Creangă, Rafael Alberti sugerează doar, prin atmosfera *Amintirilor*, întîlnirea cu «señor Creangă», cu mama sa, cu rîul Ozana în care se scălda Nică a lui Ștefan a Petrei. Biografia lui Creangă devine, prin pana scriitorului spaniol, «un portret centrifugal» în care luminile și umbrele se întîlnesc pe aceeași suprafață de pînză, în care simțim interesul poetului-pictor pentru lumea țărănească din Moldova. Asemuindu-l pe Creangă cu Cervantes, cel mai drag scriitor poporului spaniol, ca și lumii întregi, Rafael Alberti emite cea mai de seamă comparație sub aspectul valorii artei literare a lui Creangă. Comparația pe care o făcuse N. Iorga cu Rabe-

1989 CREANGĂ CENTENAR

Ion Creangă

Ion Creangă s-a născut într-o căsuţă de lemn, cu o curticică în faţă, în care patru copaci trebuiau să servească mamei la întinsul rufelor. Rufe pe care uneori le spăla în rîu. Rîu atît de adînc pentru picioarele scurte ale lui Ion Creangă.

De această portiţă sta cîndva atîrnat leagănul lui Creangă şi tot felul de alte lucruri fără însemnătate ce se află înăuntru. Totul se concentrează însă în miracolul copilului ce se născu tocmai ca să povestească, să spună şi iar să povestească ceea ce i s-a întîmplat înainte şi după. Este o minune folclorică să te naşti pe acest pămînt şi să ai prieteni în stare să meargă în patru labe prin rîu, să vîneze păsări şi să ghicească vîrsta vîntului. Vîntul adie lin peste anotimpul copilăriei, amintind de lemn, de mămăligă şi de o creştere vegheată. Nu putem să ne desprindem de locul acesta atît de sărac, ca o pomană. Şi ne străduim să ni-l închipuim cu barba lui stufoasă şi cu ochii rîzînd poznaş pe faţa lui de patriarh al povestirilor.

Orice copil român îl priveşte cu încredere; el anume este călăuza imaginaţiei sale, aşa cum e Cervantes pentru copiii spanioli, cu deosebirea că ai noştri i-ar spune *señor* lui Cervantes, iar copiii români i-ar zice *Ion* lui Creangă al lor. Acest loc este de mai multe ori emoţionant şi omenesc. Cred că cerul ar trebui mereu să pogoare asupră-i o vreme frumoasă, fără ploi şi fără zăpadă, fiindcă această casă a poveştilor trebuie ocrotită ani şi ani, ca niciodată să nu se surpe cuibul căciulii lui Ion Creangă şi el să dăinuie neatins pentru atunci cînd vreun copil din România va avea nevoie de o carte ca să viseze.

Bună ziua, prea ilustre! Curge rîul; prietenii te aşteaptă. Nu ştii că amintirile tale din copilărie îşi încearcă norocul în limba spaniolă? Ce-ţi pasă însă ţie? Importante sînt păsările, peştii, mirosul fumului, vecinii care ţi-au rămas agăţaţi de amintire.. brutarul, fierarul, ciobanii, bătrînele. Oh, acest moş Nichifor, acest popa Duhu.. şi frînghierii, şi porcii, şi găinile, şi fetele... Oh, Doamne, fetele... dar eu ce să mă zic?! Asta ar însemna să vorbim prea mult despre noi.

Ieşim din căsuţa de lemn. Vrem să-l salutăm pe Ion Creangă. Să-i spunem cît de mişcaţi sîntem de cutare sau cutare lucru şi de căciula şi de picioarele lui desculţe de copil moldovean, dar nu e cu putinţă.

Mama strigă: Ah, iar s-o dus băietul ista la rîu!

Rafael ALBERTI

(Traducere de Dumitru TRANCĂ)

---

lais, cînd analizase pe Moş Nichifor, în care vedea pe Pantagruel «cu aceleaşi viziuni de un eroism comic», îl situa acum mai bine de cincizeci de ani în universalitate. Dar judecăţile de valoare îşi au o şi mai mare pondere atunci cînd vin din afară, de la personalităţi de mare prestigiu, cum au fost şi ale lui Urban Járnik, G. Weigand, Mario Roques, Luigi Salvini sau Giulio Gogni.

„Eseul" lui Rafael Alberti se înscrie alături de studiile celor amintiţi mai înainte, dar timbrul său, unic, stilul său de mare forţă poetică ni se imprimă în inimă, mai ales, iar spiritul său plin de imaginaţie ni-l dăruie pe Creangă dintr-o memorie vie: pe Creangă, copilul şugubăţ, desprins din Moldova, care i-a cunoscut atît de bine pe moş Nichifor, pe popa Duhu, iar pe mama sa a învestit-o cu toate farmecele sentimentelor umane.

Ne bucurăm că «eroul Creangă», aşa cum l-a văzut Rafael Alberti, se înrudeşte cu Cervantes, pentru că nici un filolog sau istoric literar ce s-a ocupat îndelung de opera prozatorului moldovean n-a stabilit vreo filiaţie cu scriitorul spaniol.

Felul în care i se adresează lui Creangă, unui prieten vechi, dar ilustru maestru, ne sugerează sentimentul trăirii unui mare respect faţă de scriitorul nostru.

Ileana E

CENTENAR EMINESCU

FRAGMENTARIUM
Alte versuri răzlețe

ULTIMA OPERAȚIE LEGATĂ DE ÎNCHE-erea ediției academice de *Opere complete* Emi-nescu este aceea a unei ultime și riguroase «răsfoiri» a *Caietelor*, așa încît nici un text, ici o notiță, oricît de fugară, să nu rămînă scunsă între copertele lor. Nu mică a fost urpriza celor ce participă la această migăloasă xpediție de a găsi cîteva bune sute de versuri ar fi fost să fie de mult edite și n-au fost. ditarea tematică sau pe genuri literare a manu-riselor a implicat cercetarea mereu fragmen-ră a *Caietelor*, mod de lucru impus, atît în ima jumătate a secolului, cît și în cea de doua, mai ales de urgența editării integralei inesciene. Multiplele *Addende* și *Corrigende* omplete și acelea, stau mărturie neajunsu-r inevitabile ale acestei munci contra-cro-netru. Practic, nu a existat tihna, răgazul i temeinice priviri de ansamblu asupra rinsului *Caietelor*. Așa încît ultimul volum ediției, care va apărea, vol. XV, va cuprinde amplă secțiune *Addenda* și *Corrigenda* la te volumele ediției. Cu un ceas mai devreme ntr-o mult rîvnită tihnă, dăm la lumină va versuri inedite din caietul **2306**, manu-interesant prin problemele de datare pe le ridică, cel puțin pe parcursul aflat în ția noastră. Reperele cronologice explicite extelor pe care le edităm sînt două note pălătorie, una pe fila *65r* datată *10 mai* , cealaltă pe fila *98r* datată *28 nov. 1877* le din acest interstițiu, afiliabile corpu-poetic *Rugăciunea unui dac*, *Despărțire*, *area I*, *O, stingă-se a vieții...*, *Povestea lui*, *Atît de fragedă*, *Povestea teiului*, *Te Din Iliada*, *Mi-am zidit monument*, sînt

datate de Perpessicius 1877, ba chiar 1876, în timp ce textele dramatice din același spațiu sînt datate, de Perpessicius și de noi, 1879. Perpessicius datează 1879 *Minte și inimă*, noi — un fragment din *Cel din urmă Mușatin*, proiectul *I 5* din *Fragmentarium la dramele istorice*, un fragment din *Nunta lui Dragoș* și, firește, *Minte și inimă*. Parte din aceste texte sînt scrise cu creionul și, se va conveni, toate textele scrise cu creionul sînt imposibil de datat altcumva decît prin raportare la texte proxime, scrise cu cerneală sau la versiuni/variante ale lor scrise tot cu cerneală.

În ceea ce privește textele scrise cu cerneală violet deschis, să fie toate textele de acest fel, de la Iași, cu excepția fragmentului din *Nunta lui Dragoș* și a unui fragment din *Minte și inimă*? Greu de crezut. Fără precedent în ediție, Perpessicius datează *Minte și inimă* ignorînd voit cerneala și vecinătățile și luînd în considerație date biografice, «evident pentru cazul cînd textul e imaginea unor situații autentice». Dar cine are a decide? Și cum? Întemeindu-se pe ce? Editorul a decis: textul e imaginea unor situații autentice. Termenul *post quem* e august 1879 — moartea lui Ștefan Micle. Cerneala și vecinătățile nu autorizează datarea *post* 1877. Atunci mai apare un termen *post quem* 1878, data publicării poeziei *Povestea codrului*. Și, în plus, este rectificată, fără explicații, datarea versiunii *B* a sonetului *Petri Notae*, începutul anului 1878 (*OPERE*, *V*, p. 606), implicit București, în loc de Iași, 1877 (*OPERE*, *V*, p. 331). De ce e nevoie și de anul 1878? Pentru ca, printr-un salt, să fie atins anul 1879. Ar fi databil 1878, începutul anului, episodul *D*, *[Povestește chiar din capăt...]*, al comediei. Dar episoadele *D* și *E*, *[Ce copil vioi e Mimi...]*, par a se înseria unui *continuum* textual: cu cerneala lui *D* începe *E*-ul, continuat cu creionul, deci ambele episoade ar putea fi datate, dezvoltînd raționamentul, la începutul anului 1878. Iată că poetul nu are nevoie de moartea lui Menelaos pentru a-și picta amica în culori puțin măgulitoare, dacă ținem cu tot dinadinsul ca Ana să fie Veronica Micle. În plus, spre a ne apropia din nou de anul 1877, anul scrierii versiunii *B* a sonetului *Petri Notae* și probabil al tuturor fragmentelor reunite editorial sub titlul *Minte și inimă*, să menționăm că *Povestea codrului* are o variantă titularizată în manuscrise din 1876 — în teatrul de tinerețe se recită strofe din *Mortua est* și *Lira spartă-n stînca lume*, fără ca poeziile respective să fi văzut sau să vadă, prin inițiativa poetului, lumina tiparului. Propunem deci reexaminarea datărilor textelor dramatice din ms. **2306** și, oricum, rectificarea datării comediei *Minte și inimă*. Pentru textele pe care le edităm în ordinea arbitrară a paginației *Caietului*, propunem ca dată a elaborării anul 1877, întemeindu-ne pe cerneală, vecinătăți și afinități cu texte din perioada ieșeană, lucrate sau nu în proximitate.

Versurile de la *67r* precedă și vor inspira versurile 65—66 din versiunea antumă a *Scrisorii IV*, versurile 81—82 din ultima versiune manuscrisă a acesteia (*OPERE*, *I*, p. 141; *OPERE*, *II*, p. 270):

Sclțtirea de condeie
dădea farmec astei liniști
Vedeam valuri verzi de grîie,
undoiarea unei iniști.

Catrenul nostru este obținut prin ruperea la cezură a două versuri de 15 silabe.

Versurile de la *73r* sînt elaborate în atmosfera redactării *Gemenilor*, *Rugăciunii unui dac* și a cosmogoniei *Scrisorii I*. Parte din ele sînt de regăsit peste ani în *Ca o făclie* și *Apari să dai lumină*. Primele două versuri avînd drept «personaj» Luna, și ultimele două vor migra de la un text la altul, între 1876 și 1881—1883. Pe pagină se mai află bruionul versiunii *D1* poeziei *Atît de fragedă*, în care motivul antum este încă învîrstat cu motivul postumei *s-alegea de noi a mea nebună*. Cele două strofe ale postumei nu sînt reproduse de Perpessicius în aparatul la *Atît de fragedă*; editorul le rezervă și pe reprodusa versiune *B1*, secțiunii post

Desen de Dragoș MORĂRESCU.

2806

Valuri largi de flori albastre [1]
Valurile unei inişti [2]
Împlu sufletul de vraja
A nemaisimţitei linişti [3].

Şi soarele lumina pe ape o aşterne [4],
Copilul cel de aur al negurii eterne.

Abia [5] *mişcă în caos de viaţă primul colţ*
Şi-asupră-i se-ndoiră a cerurilor bolţi [6]
Şi primul [7] *ochi ce iese din mlaştinile spumii*
E domnul fără margini al marginilor lumii.

Spre-a împlini vreunul din dorurile tale
Au pot să fiu copilă de trei ori Dumnezeu
Şi ce-au făcut puternic în veacurile tale
Aceea într-o clipă să pot a face eu.

o clipă să te-nclnt

Pustiu ar fi în ceruri şi cerul pe pămînt.

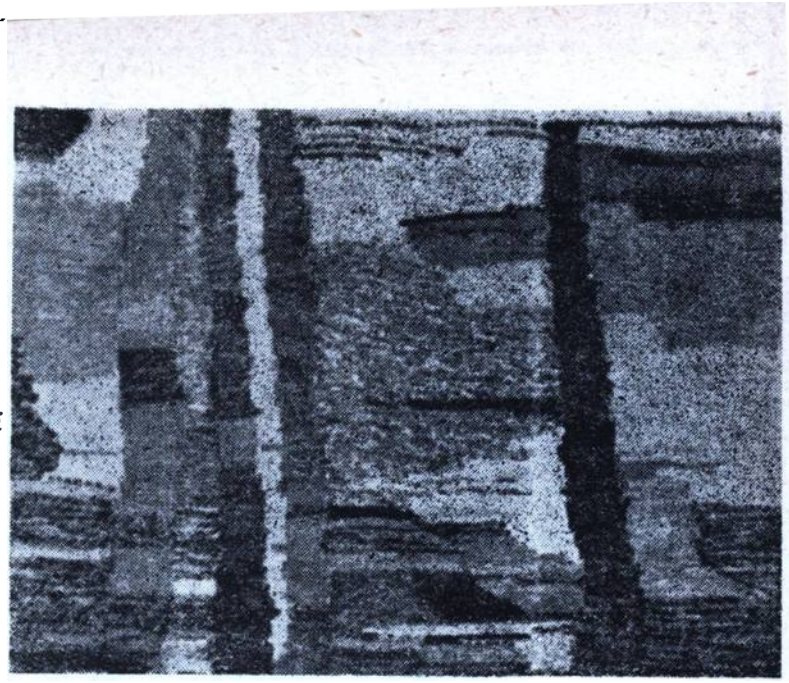

Ce te legeni... — tapiserie de Lia-Maria ANDREIŢĂ.

1. iniţial *Valul florilor albastre. 2.* iniţial *Valurile unei inişti. 3.* iniţial *Unei*, apoi deasupra*zzz zzz* f. iniţial *Şi soarele lumina pe lume o aşterne. 5.* iniţial *Apoi. 6.* primele două versuri reţinute marginal stînga cu creion roşu. *7.* iniţial *P[rimul].*

---

ielor (*OPERE, II*, pp. 89—91, 100). Rezervarea este neonorată, aşa încît, deşi cele două strofe u mai sînt inedite — figurează în ediţia Botez *(Mihai Eminescu, Poezii*, Ediţie îngrijită de onstantin Botez, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1933, p. 354*)* — le reproducem aici orectînd lecţiuni complet eronate, inexplicabil eronate, ale editorului, adept al hipometriei:

BOTEZ

Ce rost era de noi copilă
Daca de mult ne-am fi-ntîlnit
Sau că muream de fericire
Or nebuneam de îndrăgit.

De mai demult ne-am fi-ntîlnit
Or nebuneam de-ndrăgit.

Dar azi ca-n toamna cea tîrzie
Un istovit şi trist izvor
'n juru-i frunzele uscate
I mele vise cad şi mor.

Deasupra-i frunzele uscate
A mele visuri care mor.

ersurile de la *87r* sînt în fapt versurile 113—116 şi 118-parţ al, 120 din versiunea *B* a poeui *Codru şi salon* (*OPERE, IV*, p. 322). Singura deosebire de forma «finală» a lor apare ersul 118: *o clipă* faţă de *o oră*. Strofa 117—120 este abia aproximată. A se observa că şi în iunea «definitivă» şi în varianta *D* (*OPERE, V*, p. 286), versurile absente în varianta tră, versurile 117, 119 sînt cam de umplutură.

Oxana BUSUIOCEANU

CENTENAR ION CREANGĂ

G. T. KIRILEANU

Editorul de excepție

CENTENARUL MORȚII LUI CREANGĂ VA oferi cercetătorilor un nou prilej de a studia manuscrisele și exegezele ce i-au fost consacrate.

Una din personalitățile a cărei viață a fost strîns legată de cea a autorului *Amintirilor...*, cel mai bun editor al lui, este folcloristul și omul de cultură Gh. Teodorescu-Kirileanu. Arhiva acestuia de la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei conține zeci de mii de pagini cu diverse note de lectură și formele succesive ale celor 15 ediții din opera lui Ion Creangă, apărute sub îngrijirea sa. Li se adaugă un impresionant număr de peste 15 000 de scrisori.[1] Multe din epistole se referă la peripețiile de recuperare a manuscriselor lui Creangă, munca de editare a acestor scrieri și aprecierile a numeroși oameni de cultură asupra strădaniilor lui Kirileanu. (Vezi, în acest sens, și cele două volume G.T. Kirileanu publicate de Constantin Bostan la editurile „Eminescu" și „Minerva".)

Titu Maiorescu, încă din 1903, nota în *Însemnări zilnice* cîteva rînduri elogioase la adresa competenței viitorului editor. Kirileanu nu e un diletant. La 24 ianuarie 1921, Vasile Bogrea îi scria: M-a bucurat peste măsură știrea că ți s-a cerut o nouă ediție a lui Creangă. Erai, fără discuție, omul cel mai indicat pentru aceasta». Lui Paul Zarifopol i se destăinuia cu mîhnire, la 28 decembrie 1929, cît de nedreaptă e considerarea de către Iorga (în *Istoria literaturii românești*) a prozei lui Creangă drept «vulgară și trivial-populară».

[1] G. T. Kirileanu, *Corespondență*, Ediție îngrijită, note și tabel cronologic, bibliografie și indici de Mircea Handoca, București, Editura „Minerva", 1977, 714 p.)

Este cunoscut protestul vehement al lui Kirileanu față de muntenizarea limbii lui Creangă de către Ilarie Chendi și Șt. O. Iosif în ediția scoasă de ei în 1902.

Peste trei decenii, a apărut, sub îngrijirea unui filolog, o altă ediție cu mari carențe. Părerea lui «moș Ghiță» de data aceasta o vom găsi într-o scrisoare particulară către Al. Rosetti, datată 8 octombrie 1933: «Voiam să rîdem amîndoi de noua ediție a poveștilor lui Creangă, îngrijită de Giorge Pascu. N-am avut pînă acum o ediție a unui *filolog* și de aceea eu, *diletantul*, nu cutezam să-mi îndeplinesc făgăduiala ediției lui Creangă la „Cultura Națională". Acum, parcă aș fi mai îndrăzneț.

Căci numai în povestea *Soacrei cu trei nurori*, pe care am citit-o azi dimineaţă, am găsit destule greşeli (nu de tipar), la care nu te-ai fi aşteptat din partea unui filolog aşa de pretenţios faţă de alţii. Şi cu toate acestea, specialistul scrie următoarea laudă proprie la epilogul ediţiei sale: „Trebuie să recunosc însă, că în general vorbind, tipografia şi-a dat toată osteneala de a observa riguros textul lui Creangă, aşa că ediţia mea constituie o adevărată revoluţie". Iar eu am însemnat pe margine: „Nu ne trebuie ediţii cu revoluţie, ci numai cu răbdare, pricepere şi cumînţenie" ». « Preparativele » ediţiei din 1939 pot fi urmărite în scrisorile către Leca Morariu şi Al. Rosetti. Acestuia din urmă îi scria la 4 aprilie 1939: « Prietenul Artur Gorovei, căruia i-am trimis un exemplar din noua ediţie Creangă, îmi scrie că a găsit o greşală la p. 168, r. 24: *soţia* în loc de *şotiea*. Se vede că trebuia să păţesc *şotiea* tocmai la acest cuvînt. Dacă socoţi nimerit, fii bun şi dispune a se face cu cerneală roşie îndreptarea acestei greşeli, măcar în exemplarele numerotate şi cele menite pentru bibliotecile cu exemplar legal ».

Ediţia lui Kirileanu a fost salutată ca un eveniment deosebit de către Tudor Vianu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Al. Rosetti şi mulţi alţi oameni de cultură. Ecourile elogiilor nu se stinseră nici după trecerea unui sfert de veac, cînd Perpessicius nu precupeţea laudele prezentînd acest moment editorial: « Cine a consultat ediţia critică a lui Ion Creangă din 1939, cu note, variante şi glosar, cu cele 27 de planşe afară din text, ba chiar şi cu postfaţa celor şase pagini de „lămuriri asupra ediţiei" atît de dense, totuşi, în sobrietatea lor, întocmite de G. T. Kirileanu, cunoaşte îndeajuns meritele acestei ediţii ... »[2].

Cunoscînd toate acestea, am fost surprins de aprecierea postumă a lui Iorgu Iordan, apărută recent într-o revistă din Cluj-Napoca, fără absolut nici o notă lămuritoare din partea redacţiei: « Kirileanu a modificat textul lui Creangă destul de des... Kirileanu a fost un om foarte vrednic etc., dar n-avea pregătirea pentru a publica o ediţie nu numaidecît critică Şi, totuşi se mai foloseşte, ba încă se mai găsesc unii oameni care scriu negru pe alb că nu există altă ediţie Creangă. Ce să facem, se-ntîmplă »[3].

[2] Perpessicius, *Editorul Kirileanu*, în „*Tribuna*", an. VII (1964), decembrie, nr. 52.

[3] *Cu Iorgu Iordan*, Dialog realizat de Ilie Rădulescu-Nandra, în „*Tribuna*", 13 octombrie 1988, nr. 41, p. 3.

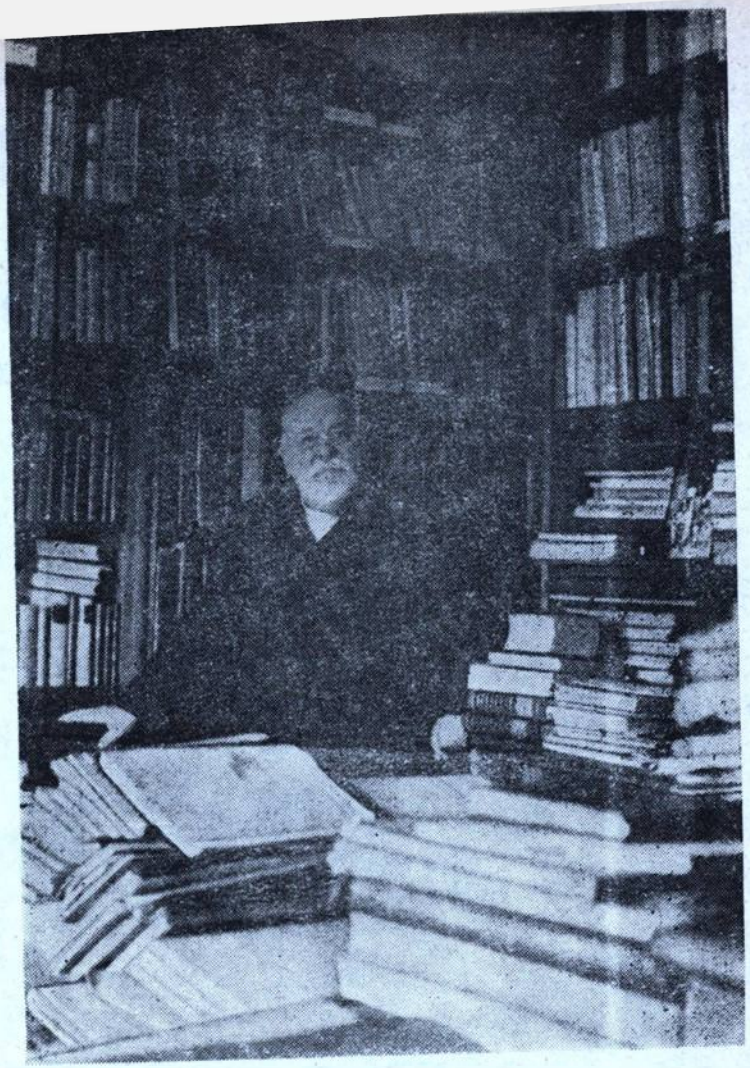

G. T. Kirileanu (1957) — între cărţile din biblioteca sa, donată oraşului Piatra Neamţ.

Subiectivismul acestor afirmaţii, nebazat pe absolut nici un argument, este nedrept. Dar nu numai atît! În scrisorile trimise de Iorgu Iordan în 1955—56 lui « Moş Ghiţă », expeditorul avea cu totul altă părere. La 20 martie 1956 — de pildă — îi scria: « Sînt foarte bucuros că acceptaţi să colaboraţi la întocmirea unei ediţii complete a scrierilor lui Creangă. *Sînteţi cu siguranţă cel mai bun cunoscător al operei şi vieţii acestui mare artist al literaturii noastre, încît participarea d[umneavoa]stră la alcătuirea ediţiei plănuite de E.S.P.L.A. va fi extrem de preţioasă* »[4] *(subl. n.)*. Cum poate fi explicată contradicţia dintre aceste afirmaţii diametral opuse?

Încredinţăm tiparului alte cîteva inedite din Arhiva Kirileanu, menite să aducă o modestă contribuţie la omagierea marelui humuleştean cu prilejul împlinirii unui veac de la moarte.

Mircea HANDOCA

[4] G. T. Kirileanu, *Corespondenţă*, op. cit., p. 490.

«...*respectîndu-se limba curată a lui Creangă*»

FILE DE JURNAL

Trimit ediția Creangă D-lui Leca Morariu cu următoarea dedicație:

« *Cu cele mai călduroase sentimente și cu rugămintea de a ținea seamă că nici această ediție nu-i cum trebuie să fie deoarece am făcut-o apăsat de boală și bătrînețe* ».

N. Iorga în „*Cuget clar*", 1939, zice:

« *În ediția lui Creangă bunul simț și bunul gust al D-lui Kirileanu n-a cuprins și cutare piesă și versurile din cartea de cetire pentru școli* ».

Octombrie 1950

Pentru Perpessicius despre ediția de Stat

Creangă

N-ai cui vorbi, nici cu cine te înțelege, chiar cînd e vorba de respectarea muncii.

S-a reprodus întocmai o ediție a mea la „Cartea Românească", precum dovedesc notele din josul paginilor și vocabularul cu explicarea cuvintelor de la sfîrșit. S-a omis numai dedicația pusă de I. Creangă la începutul *Amintirilor* D-nei L. M. și numele autorilor vocabularului. Obiectivitate:

Ion Creangă face o corectură autografă la textul din „*Convorbiri literare*" unde se tipărise *Petru Vodă* și Creangă scrie pe margine: « *Pătru Vodă, așa zic oamenii* ». Prin urmare Creangă vrea ca scrisul lui să fie întocmai după cum zic oamenii din partea locului, iar nu cum impune gramatica.

Și de aceea schimbările de cuvinte făcute în ediția de Stat nu pot fi admise.

Pe lîngă aceasta, în ediția de Stat nu s-a respectat textul lui Creangă, schimbîndu-se pronunțarea moldovenească în numeroase cuvinte.

Delavrancea în scrierile sale întrebuințează cuvintele *pă* și *dă* în loc de *pe* și *de*. Alți scriitori munteni zic *erea* în loc de *era*, *ia-l după mine* în loc de *ia-l de pe mine* etc.

Fiindcă sîntem în vremea propagandei pentru pace, să ni se dea voie și nouă moldovenilor să cerem a fi lăsați în pace, respectîndu-se limba curată a lui Creangă!

27 noiembrie 1956, orele 3 noaptea

Mă întreb dacă va fi arătat în studiul său din fruntea ediției noua a lui Ion Creangă providențiala influență a lui Titu Maiorescu la școala normală „Vasile Lupu" din Iași și după aceea a lui M. Eminescu, atît ca revizor școlar cît și ca prieten și devotat îndrumător. De neuitat sînt și *Amintirile* lui Teodor Speranță.

*

De zece zile îmi dau silința să copiez, să-ndrept și să adaog *Glosarul* meu pentru edițiile Creangă de la 1906 încoace, spre a se tipări în ediția ce ni s-a cerut acum la E.S.P.L.A.

I-o muncă grea pentru un octogenar ca mine slăbit trupește și sufletește. Sînt silit a lucra stînd în pat; nu pot ședea la scris pe scaun din cauză că mi-i frig la picioare. Dar am mîngîierea că cea din urmă lucrare a mea este închinată operei lui Ion Creangă.

Însă pentru că acum sîntem în postul mare cînd se face mărturisirea păcatelor mai înainte de a lua împărtășania, sînt nevoit a-mi mărturisi păcatul în privința glosarului publicat în ediția 1939. Din respect pentru Titu Maiorescu, marele meu binefăcător, am dat crezare afirmării sale că explicarea cuvintelor cerute pentru fiica sa

294.390

G. T. Kirileanu văzut de Aurel BĂEȘU — acuarelă din anul 1924

ar fi fost date și scrise de I. Creangă. Desigur că el le-a cerut lui Creangă la Iași. Dar Creangă fiind bolnav va fi rugat pe cineva de la societatea „Junimea" să dea în locul lui răspunsurile la lista de cuvinte trimisă de Titu Maiorescu. Acel cineva le-a trimis lui Maiorescu, care a crezut că i le-a trimis I. Creangă și de aceea a notat pe Creangă ca autor, fără să cetească explicarea cuvintelor, între care la unele se zice că nu poate da explicație.

În glosarul pe care-l copiez acum am omis toate greșelile din lista cuvintelor publicate în ediția 1939 și astfel a ieșit dreptatea profesorului Grimm care a tăgăduit că lista de cuvinte ar fi fost făcută de I. Creangă.

Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!

*

La „Casa Școalelor" a ieșit o ediție populară a lui Ion Creangă cu ilustrații de-o D-nă Giurgea, care cred că nu i-ar fi plăcut lui Creangă (țărani cu cioareci negri și cai cu desagi fără tarniță!), dar mai rău este că s-au făcut multe schimbări a[le] cuvintelor moldovenești, ceea ce cred c-ar fi supărat și mai mult pe Creangă, care ținea să nu i se schimbe scrisul.

Așa e în pasajul din *Amintiri* (pag. 186, r. 22—25 din ediția „Fundațiilor Regale", îngrijită de mine):

«și apoi veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roșcove și smochine din pomul mortului».

Văd că ediția „Casei Școalelor" schimbă: *mere, turte.*

Căutînd la *Note și variante* din Ediția „Fundațiilor regale" pentru pag. 186, r. 25 găsesc:

mere, turture (cu virgulă, ca în textul din „*Convorbiri literare*"), ș-apoi se adaogă îndreptarea autografă a lui Creangă din exemplarul lui Titu Maiorescu, unde se șterge virgula și rămîne *mere turture*, așa cum s-a tipărit și în ediția de la Iași (1892). Așadar Creangă înțelege că *mere turture* sînt un anumit soi de mere.

Luînd apoi ediția lui G. Pascu din 1939 cu « corectură perfectă », precum ne asigură în scrisoarea sa de recomandare publicată, la pag. 10, r. 4 găsesc *mere, turture* — adică virgulă, ca în „*Convorbiri literare*".

Iar la vocabular dl. G. Pascu zice: « turture, subs. feminin plural, niște pînișoare în formă de pasere, care se pun în pomul mortului ».

Iar încheierea este că *mere turture* nici nu există.

Da atunci cum rămîne cu îndreptarea autografă a lui I. Creangă, care a șters virgula?!

Cercetînd colecția revistei de folclor „*Șezătoarea*" din Folticeni, în vol. V (1899), p. 42—43, găsesc lista felurilor de mere din Rădășeni publicată de A. Gorovei, în care la nr. 26 avem: « mere turtișe, față albă roșie, gust dulce aspru ».

Întrebarea este dacă *mere turtișe* or fi tot aceea cu *mere turture*. Dar după informația, luată de la o bătrînă fiică de preot, *merele turture* sînt un soi de mere gălbui roșietice, care se pun în pomul mortului.

[B.A.R.S.R., fond „Kirileanu", VII, varia 5.]

[ANEXĂ]

I

Iași, 7 martie 1926

Mult stimate Domnule Kirileanu,

Mi-am pus în gînd să scriu despre învățătorul Creangă.
Iată cum am împărțit lucrarea la care muncesc:
1. Creangă ca elev al școalei normale „Vasile Lupu"
2. Ca autor de cărți didactice
3. Ca metodician
4. Ca educator
5. La ce școli a funcționat și cîți ani anume.

Pentru unele din aceste puncte am material nou, pentru altele vă rog și pe d[umnea]v[oa]s[tră] să-mi dați deslușirile pe care le veți socoti nemerite. Vă mai rog, de asemenea, să-mi comunicați unde aș putea afla ed[iția] I din Metoda nouă, **unde acea a** Învățătorului copiilor, **unde** Răspuns lui I. Popp-Florentin **(1888); unde** O întrebare lui A. Gorjan **(1886).**

În sfîrșit, cum m-aș putea adresa pentru a culege amintiri despre învățătorul Creangă? Cunosc ce s-a scris în „Ion Creangă", „Șezătoarea", **ce s-a scris de D-l N. A. Bogdan, de Slavici.**

Mulțumindu-vă mult, vă rog să primiți asigurarea stimei ce vă păstrez.

Gh. POLCOVNICU
învățător,
Școala de aplicație a școlii normale
„V. Lupu"
Iași

N.B. Ce ați găsit în biblioteca lui Creangă pe care ați cercetat-o și [despre] care lucru vorbește cineva? Mulțumiri.

II

8 martie 1926, Iași

Stimate Domnule Kirileanu,

Învățătorul Gh. Polcovnicu de la școala noastră Vasiliană, un distins fost elev al meu și un harnic cercetător al vieții și scrierilor lui Ion Creangă, pregătește o interesantă lucrare despre activitatea didactică a lui Creangă. În vederea acestei lucrări a adunat un prețios material documentar, în parte inedit. I-ar mai trebui însă unele știri și texte. Pentru aceasta D-l Polcovnicu ține să se adreseze competenței și gentileței d[umneavoa]stră. La rugămintea și mulțumirile lui, vă rog să asociați și pe cele ale mele.

Cu cele mai alese sentimente, al D[umneavoa]stră

Radu MANOLI
profesor
Iași, Sărărie 83

SALA DE LECTURA

III

8 sept[embrie] 1937

Iubite Domnule Russo,

Întorcîndu-mă mai alaltăieri de la Iași am fost chemat și oprit o săptămînă de Tata Meissner, am găsit cu mare bucurie poștala din 2 sept[embrie], în care deși n-am cetit știri despre sănătatea D[umi]tale, precum mă așteptam, le-am simțit printre rînduri... Sînt vinovat că nu ți-am mai dat semn de viață nici D-tale, nici altor buni prieteni, dar crede-mă că toată vara am fost învăluit cu prea multe necazuri familiare *[sic !]* așa că-mi era silă să mai pun mîna pe condei, care a dat în rugină, precum foarte bine zici.

Acuma au venit la rînd nepoții cei mai mici cu necazurile școlare. Cumnata îmi spune că are la masă 14 guri! Aștept dar să treacă ș-acest val și după aceea voi putea pleca la București.

La Iași am avut norocul să pun mîna și să fotografiez manuscriptul poveștii *Făt Frumos fiul epei* de I. Creangă. Am astfel dovezi de felul cum s-a publicat această poveste (multe schimbări și lipsuri) și material prețios pentru respectarea textului lui Creangă într-o nouă ediție.

G T. Kirileanu în 1899. „Legitimație de student" semnată de rectorul A. D. Xenopol.

Acest manuscris mi l-a încredințat pe două zile, din biblioteca lui foarte bogată și bine rînduită, A. C. Cuza, care între altele mi-a vorbit cu indignare despre editarea *Cărții de învățătură* a Mitropolitului Varlaam, zicînd că editarea de către un evreu la „F[undațiile] R[egale]", a acestei cărți sfinte este un mare scandal[1] și că se miră că D-l Al. Rosetti expune la critici pe M. S. Regele.

Îmi scrii despre lucrul meu la editarea lui Creangă. Prea puțin am lucrat. Căci luînd la depănat cărțile în care-i vorba de Creangă, ele mă fură și mă cufundă zile întregi în răsfoirea lor și extragerea feluritelor însemnări de mult uitate. Și mă cuprinde jalea gîndindu-mă că poate această răsfoire este cea din urmă. Totodată îmi dau seama că două lucruri mi-au mai rămas de care-mi vine greu să mă despart: privelișteа naturii și cărțile adunate.

De aceea mă și smulg așa de greu cînd e vorba să plec din Piatra.

[G. T. KIRILEANU]

[B.A.R.S.R. Ms. 157594]

IV

Iubite D-le Rosetti,

Trimit corectura în șpalturi a *Poveștilor* lui Creangă. Corectura *Amintirilor* voi aduce-o eu la sfîrșitul săptămînii viitoare — așa că voi face aBucurești corectura în pagini.

Pînă atunci, te rog să primești cele mai devotate închinăciuni.

G. T. KIRILEANU

25 oct[ombrie] 1938

[B.A.R.S.R. — 157553]

[1] În antisemitismul său cunoscut în epocă, A. C. Cuza se ocupa nu de calitatea științifică a ediției, ci de apartenența etnică a... editorului. Ediția respectivă fusese îngrijită de Jack Byck.

G. T. Kirileanu în 1913, alături de fratele său Simion şi de medicul Dimitrie Catrinariu.

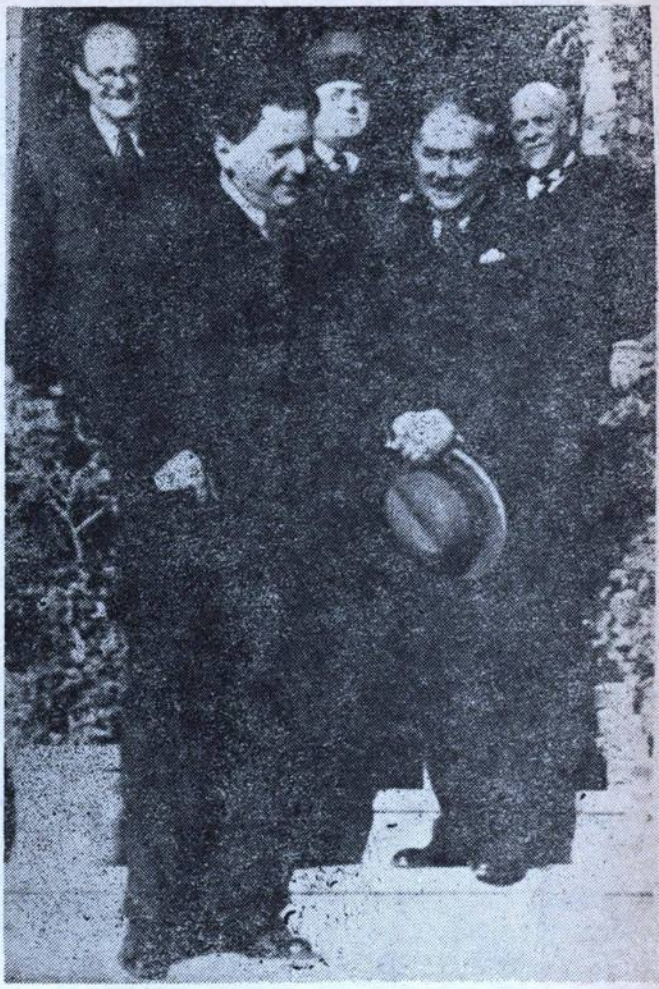

George Enescu la Piatra Neamţ alături de G. T. Kirileanu (ultimul din dreapta, sus) şi de pianistul Ionel Dobrogeanu-Gherea (primul din stînga, sus) în preajma celui de al II-lea război mondial.

V

[1950

Iubite prietene C. Turcu [2]

M-a cuprins rîsul aflînd că ai avut necaz cu suprimarea unor cuvinte a[le] lui Nichif Coţcariul în privinţa neamului ales. Şi nu m-am putut răbda *[sic!]* colaţionînd ed ţia mea de la „Cartea Românească" cu ediţia de stat din 1949, ca să văd ce fel suprimări sînt:

N-am găsit decît puţine schimbări ori greşeli:

Pag. 13 rîndul 22 — lipseşte *şi (şi iuţi ca focul)*
„ „ 27 — *slăbăciunea* schimbat în *slăbiciunea*
„ 115 „ 3 de jos *preuţesc* „ „ *preoţesc*
Pag. 117 rîndul 3 de sus — *chilotă* schimbat în *chihotă*, deşi la glosar este *chilotă*.
Pag. 124 rîndul 5 de jos — *te-i culca* schimbat în *te-ai culca*.

[2] Constantin Turcu, subdirector al Arhivelor Statului din Iaşi.

Dar în pag. 114 rîndul 15, s-a păstrat o regretabilă omisiune a unui rînd întreg din ediţia „Cărţii Româneşti“, care s-a îndreptat în ediţia mea la „Fundaţie“ (1939):

Şi trăgea de-a valma cu iepele. La vale iar se da jos.

Asta-i singura omisiune în ediţia de stat, care, precum vezi, schimbă rău înţelesul. Din convorbirea cu Malca nu s-a omis nimic.

Îţi mulţămesc pentru manuscrisele de la Dl. Simonescu[3]. M-au interesat şi ţi le înapoiez.

Am cetit articolul d-tale, găsindu-l cu totul întemeiat. Ai fi putut face amintire şi despre Barbu Lăzăreanu.

Cu devotate sentimente

G. T. KIRILEANU

[B.A.R.S.R. — 158040]

VI

G. T. KIRILEANU

Iată cîteva observaţii asupra ediţiei Creangă din 1950 la Editura de Stat.

1. S-a reprodus textul şi notele editoriale a[le] uneia din ediţiile Kirileanu de la „Cartea Românească“, în care corectorii tipografi au făcut oarecari schimbări de cuvinte sărind şi rînduri întregi — în loc să se fi folosit ediţia Kirileanu din 1939 în care sînt foarte puţine greşeli de tipar.

Pe lîngă rîndul sărit în ediţia Kirileanu, în ediţia de stat s-au mai sărit la tipar rînduri la pag. 36.

2. Kirileanu s-a silit să respecte scrisul lui Creangă, ţinînd seama de manuscrisele autografe rămase şi de primele ediţii din 1890 şi 1892, pe care nu le-au respectat editorii bucureşteni. În ediţia de Stat nerespectarea scrisului lui Creangă se vede mai la fiecare pagină.

Iată cîteva exemple:

Editorii tîrgoveţi ai poveştilor lui Creangă, necunoscători ai vieţii ţărăneşti, au găsit cu cale să schimbe cuvîntul *papă cu smîntînă* din manuscrisul lui Creangă în *pască cu smîntînă*.

Dar în părţile de munte ale judeţului Neamţ *scrobul* (sau jumările) se zice *papă* care se poate face şi cu smîntînă. Iar *pasca* se face de săteni la Paşte numai cu brînză de oi. Pe lîngă asta, la praznicul pentru cei morţi nu se face pască.

Aşadar ediţia de Stat trebuie să ţie seamă de această îndreptare făcută după manuscrisul lui Creangă în ediţia Creangă a „Fundaţiei“ din 1939.

La reproducerea întocmai a tălmăcirii cuvintelor mai neobişnuite, s-ar fi cuvenit să se arate numele alcătuitorilor, respectîndu-se astfel munca şi cinstea numelui lor; răposatul învăţător Al. Vasiliu-Tătăruşi şi G. T. Kirileanu, încă în viaţă.

Trimis la 12 octombrie 1950 lui

G. NICOLĂIASA[4]

VII

Bucureşti, 16 octombrie 1950

Stimate Domnule Kirileanu,

Am primit toate misivele D[umneavoa]stră, inclusiv observaţiile asupra noii ediţii a operelor lui Creangă.

Greşelile relevate de D[umneavoa]stră convng că editorul este nu numai un găinar, ci şi un impostor.

Acum vă mai rog să puneţi pe două coloane cîteva greşeli de tipar din ediţia Cărţii Româneşti

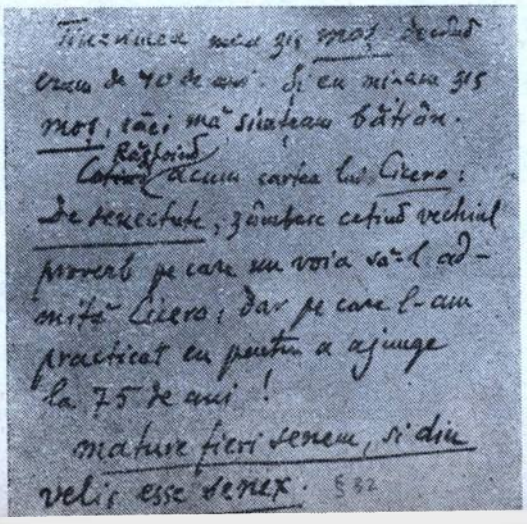

Însemnare-manuscris de G. T. Kirileanu din 1947.

[3] Profesorul Dan Simonescu.

[4] G. Nicolăiasa, cercetător literar, funcţionar, atunci, la Biblioteca Academiei R.S.R.

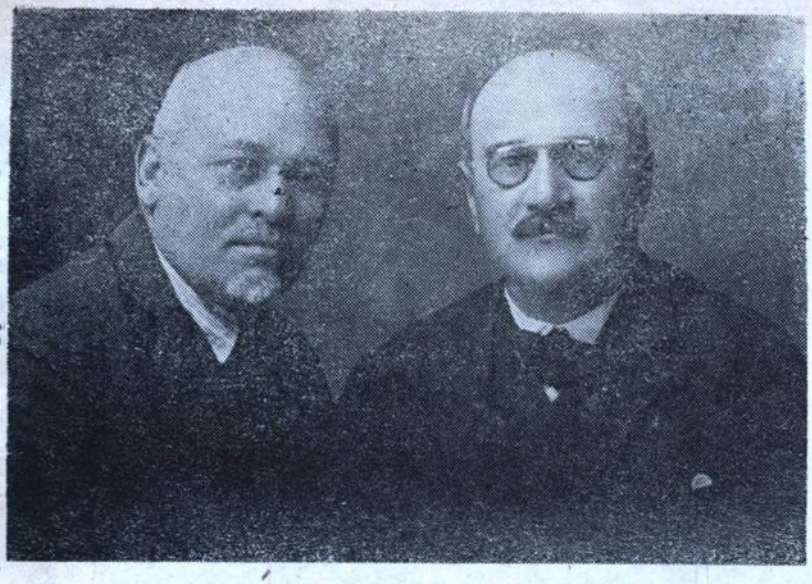

G. T. Kirileanu şi dr. Socrat Lalu, bunul său prieten, universitar bucureştean, în 1940. (Fotografii primite de la Constantin BOSTAN, custodele şi editorul „fondului Kirileanu" de la Biblioteca judeţeană Neamţ.)

care au fost reproduse şi în ediţia cu pricina, în afară de rîndul sărit şi de glosarul de la urmă; fiindcă volm să urmărim ceva, deocamdată numai în chestia I (adică a furtului literar). Alegeţi cîteva mai boacăne şi înşiraţi-le pe o simplă c.p. cu arătarea paginilor la ambele ediţii.

Cu respectuoase salutări

G. NICOLĂIASA

[B.A.R.S.R., Ms. 159375]

VIII

28 octombrie 1950

Drag ă Domnule Kirileanu,

Am primit toate lămuririle trimise de la D[umneavoa]stră cu privire la chestia « ediţiei de stat» a operelor lui Creangă.

I le-am arătat şi D-lui Perpessicius, punîndu-i înainte şi cîte un exemplar din cărţile cu pricina. Mi-a spus să copiez pentru dînsul tot ce este de trebuinţă pentru aducerea cazului la cunoştinţa Societăţii Scriitorilor şi poate şi a maestrului Sadoveanu.

Eu am împărţit chestia în două: cea a plagiatului şi cea a plusului de greşeli cu denaturarea scrisului lui Creangă. Dovada pentru partea I se compune din 4 puncte: 1) reproducerea textului cu greşelile de tipar şi cu rîndul sărit; 2) reproducerea parantezelor cu cuvintele adaose în text; 3) reproducerea notelor editoriale din josul paginilor şi 4) reproducerea Tălmăcirii cuvintelor mai neobişnuite cu ştergerea numelor celor doi autori: Alexandru Vasiliu-Tătăruşi (răposat) şi G. T. Kirileanu (în viaţă).

La fiecare punct am dat, pe două coloane, numere ale paginilor respective din cele 2 ediţii spre a uşura controlul celor ce se interesează de această chestie năstrușnică. De ceea ce va ieşi de aici — de va ieşi ceva — voi avea grijă să vă ţin la curent.

Vă trimit alăturat cuvîntul ce am rostit acum trei ani la groapa regretutului Iuliu Tuducescu; deci mă ţin de promisiune. Deşi nu-i mare lucru, totuşi atunci a impresionat modesta asistenţă şi a avut darul să ridice moralul familiei tare abătută [...]

Am plăcerea să vă transmit salutări cordiale de la: profesorul Mehedinţi, pictorul Jean Steriade (acum academician) şi pictorul Stoica (acum pensionar). D-l Mehedinţi mi-a spus că a trimis o scrisoare preşedintelui Academiei, aducîndu-i la cunoştinţă impasul în care se află trei oameni de carte şi rugîndu-l să intervie la înalta instituţie ca să-i utilizeze în interesul culturii. Printre aceştia se află şi numele D[umneavoa]stră. D[omnia]sa vă apreciază foarte mult (adică vă consideră « excelent» — vorba lui Titu Maiorescu). [...]

Închei salutîndu-vă respectuos, dorindu-vă sănătate şi rugîndu-vă să transmiteţi complimentele mele cumnatei şi nepotului D[umneavoa]stră.

[B.A.R.S.R., Ms. 159376]

G. NICOLĂIASA

G. T. Kirileanu în 1917

I. CERCETĂRI ŞI EXEGEZE

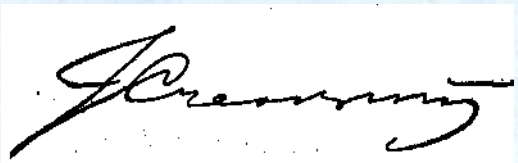

Jean BOUTIÈRE

«...l'amour de votre langue, de votre littérature et aussi celui de votre chère patrie»

I

Jusqu'à présent j'ai fait un bon voyage, quoiqu'un peu lent je me repose un peu à Lemberg et repars ce soir pour Varsovie. Bien cordialement à vous

Jean BOUTIÈRE

Lemberg — Dimanche 10 avril 1922

II

Rouen, le 1 août 1929

Mon cher ami,

Je réponds un peu tard à votre cordiale lettre, que j'ai trouvée à Rouen en revenant de Caen (chef-lieu d'Académie), ou je faisais passer les examens de fin d'année.

Je vous remercie du fond de mon coeur de votre noble et généreuse conduite à mon égard, et je ne trouve pas de mots pour vous traduire ma gratitude. Mes parents me chargent aussi de vous dire combien ils sont touchés et reconnaissants. Vous êtes vraiment pour moi plus qu'un ami, un véritable frère et je ne pourrais l'oublier jamais.

JEAN BOUTIÈRE S-A NĂSCUT LA 1 NOiembrie 1898, în localitatea Mallemort din departamentul Bouche-du-Rhône. După terminarea liceului la Marsilia, urmează Facultatea de litere la Aix şi Toulouse, luîndu-şi licenţa în 1920. În acelaşi an vine ca tînăr profesor al Misiunii universitare franceze în România şi va preda limba franceză la Liceul „Emanoil Gojdu" din Oradea, în locul lui Pascal Zigliara, ce fusese transferat la Cluj. La Oradea a ţinut cursuri şi la Şcoala militară de administraţie.

Timp de doi ani, cît a stat în România, a învăţat limba română, a făcut numeroase călătorii pentru a cunoaşte frumuseţile ţării noastre, obiceiurile şi tradiţiile poporului român. În 1924, îndemnat de romanistul Mario Roques, profesor la Sorbona, Jean Boutière îşi alege ca teză de doctorat *Viaţa şi opera lui Ion Creangă*. Pentru finalizarea acesteia, profesorul francez intră în legătură cu G. T. Kirileanu, Artur Gorovei, D. Furtună, G. Ibrăileanu, cu care întreţine o strînsă corespondenţă, aceştia furnizîndu-i mai multe documente şi mărturii despre Ion Creangă.

Odată terminată, lucrarea a fost susţinută ca teză de doctorat, la Sorbona, în 24 mai 1930. Prima monografie importantă a lui Ion Creangă vede lumina tiparului la Paris în 1930 şi a fost bine primită nu numai în Franţa, dar şi în România, unde, în 1932, «în baza raportului alcătuit de Mihail Sadoveanu» [1], volumul era încununat cu premiul Academiei Române.

---

[1] Constantin Ciopraga, *Jean Boutière şi «ţăranul cel mare...»*, în *Viaţa şi opera lui Ion Creangă de Jean Boutière*, Editura „Junimea", Iaşi, 1976, p.10.

«...dragostea pentru limba, literatura voastră și pentru draga voastră patrie»

I

[Carte poștală]

Pînă în prezent am făcut o bună călătorie, deși cam lentă, mă odihnesc puțin la Lemberg și plec din nou în această seară la Varșovia. Cu cordialitate, al dumneavoastră

Jean BOUTIÈRE

[Adresa:]

Domnului Magier
la Consistoriul ortodox, strada Poștei, Oradea Mare
România

II

Rouen, la 1 august 1929

Dragul meu prieten,

Răspund puțin cam tîrziu cordialei dumneavoastră scrisori, pe care am găsit-o la Rouen revenind de la Caen (orașul reședință al Academiei), unde am participat la examenele de sfîrșit de an.

Vă mulțumesc din adîncul inimii pentru nobila și generoasa dumneavoastră conduită în privința mea, nu găsesc cuvinte să-mi exprim gratitudinea. Părinții mei mă însărcinează să vă spun cît de impresionați și recunoscători vă sînt. Sînteți într-adevăr pentru mine mai mult decît un prieten, un adevărat frate și n-aș putea să vă uit niciodată.

Reîntors în Franța în 1922, Jean Boutière lasă în locul său la Oradea pe J. Linard, în timp ce el va funcționa ca profesor la Liceul „Corneille" din Rouen, apoi ca șef al catedrei de limba română de la Școala națională de limbi orientale vii și, în sfîrșit, ca succesor al lui Mario Roques, la Sorbona.

A revenit de mai multe ori în România, unde îi rămăsese fiul din prima căsătorie, pe care mult mai tîrziu îl va avea lîngă el, în Franța, acesta plecînd cu fiul său (și nepotul profesorului), Jean Marie Boutière.

În decursul timpului, Jean Boutière a întreținut strînse relații cu prietenii și cunoscuții din Oradea și Arad. [2] În 1937 el a vizitat Aradul și a participat la Adunarea generală a „Astrei" de la Timișoara. Cu această ocazie, s-a întîlnit și cu Andrei Magier [3], pe care-l cunoscuse și cu care se împrietenise în timpul ședерii sale la Oradea. Cu el a întreținut o importantă corespondență, din care vom prezenta acum trei scrisori inedite, cercetate de noi prin bunăvoința prof. emerit dr. Vasile Popeangă din Arad, căruia îi exprimăm recunoștința noastră.

Prima scrisoare este de fapt o carte poștală, trimisă lui Magier din Lemberg, la 10 aprilie

[2] Cf. Vasile Popeangă, *Însemnări despre activitatea lui Jean Boutière la Oradea*, în volumul *Catedra*, Arad, 1980, pp. 289—290.

[3] Andrei Magier (1891—1960). Studiază teologia la Cernăuți, luîndu-și doctoratul în 1912, și literele la Budapesta. Între 1914—1917 a fost rector al Internatului ortodox din Beiuș, după care, pînă în 1923, a ocupat diferite posturi administrative la Consistoriul din Oradea. În 1923 a fost numit rector al Academiei teologice din Oradea, iar din 1935 a fost ales episcop al Aradului.

Je comprends bien, d'après votre lettre, que je devrais confier mon affaire à un homme sérieux et énergique, pour obtenir enfin une décision ; et malgré les ennuis assez sérieux que peut présenter le changement d'avocat (notamment le sort, d'un dossier précieux !), je suis décidé à suivre des conseils que je sais être ceux d'un frère.

Zigre nous fait connaître (dans une lettre dont je vous envoie une copie, lettre qu'il a adressée à mon père qui lui avait demandé des explications pour tous ces extraordinaires retards), que la prochaine séance sera pour le 18 septembre: *je songe qu'il serait, peut être, possible de patience encore jusqu'à cette date, mais, s'il ne s'occupe pas sérieusement de l'affaire à ce moment là, j'entrerai tout de suite en rapports avec l'une des personnes indiquées, sans doute avec M.S., qui est dites-vous moins occupé.*

Toutefois, si, pour une raison quelconque, *vous estimez que* je dois faire immédiatement le changement, *je vous prie, au nom de notre vieille amitié, de me le dire, même sans me donner le motif de votre opinion :* je m'en rapporterai absolument à vous, *quitte à retarder momentanément la marche de l'affaire.*

On convoque Samarineanu pour septembre? Je l'ai bien connu amicalement mais il ne connaît certainement rien à mon affaire !? !??

J'ai le plaisir de vous faire connaître que le moitié de mon livre sur Creangă est à peu pres imprimée. La fin sera prête pour septembre ou octobre et l'ouvrage paraîtra, en France et en Roumanie, en novembre ou décembre. Je vous adresse quelques-unes des

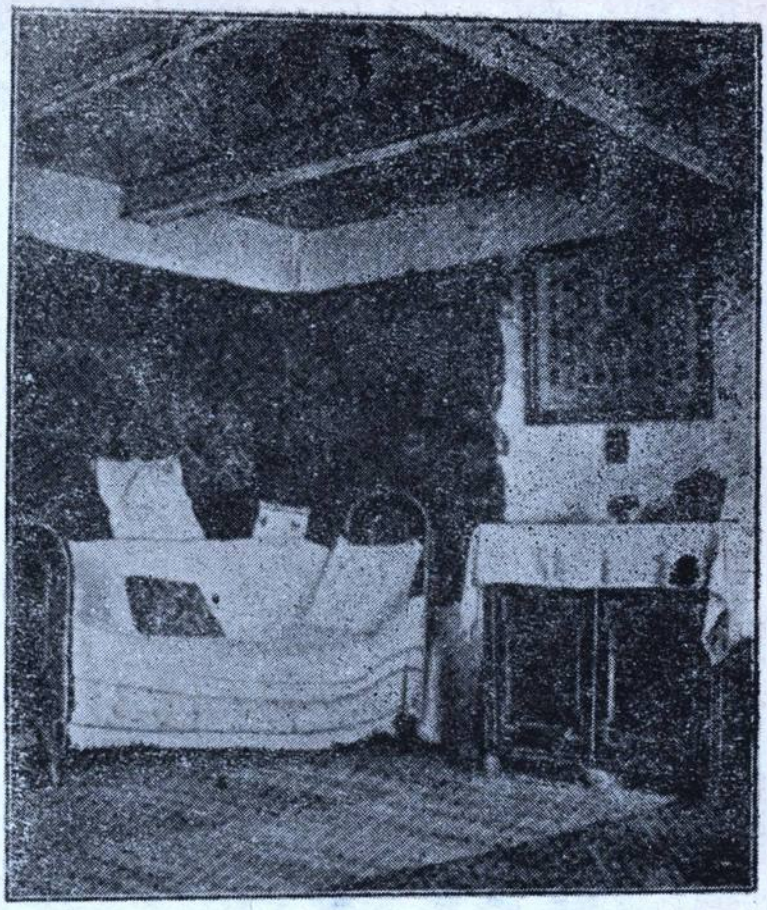

Intérieur de la maison natale de Creangă (état actuel)

1922. Cea de a doua este expediată din Rouen la 1 august 1929, şi se referă la ajutorul pe care i-l cere lui Magier în clarificarea unei situaţii deosebite în care se află, lăsîndu-şi la Oradea soţia şi fiul încă mic. La sfîrşit, îşi anunţă prietenul că tipărirea cărţii sale despre Ion Creangă decurge în condiţii bune, sperînd să fie gata încă în toamna aceluiaşi an. Ea, însă, a apărut numai în 1930. Odată cu scrisoarea, îi trimite şi cîteva ilustraţii inedite care vor fi cuprinse în volum, precum şi un facsimil al scrisorii lui Creangă către unchiul său, Gheorghe.

Ultima scrisoare pe care o prezentăm, expediată din Paris la 22 iunie 1938, aproape după zece ani, îi aduce lui Magier veşti mai bogate despre prietenul său. Astfel, Jean Boutière s-a recăsătorit în Franţa, mama îi era bolnavă şi se plînge de o situaţie materială grea, din care cauză n-a putut să trimită suma necesară studentului de la Strasbourg, pentru a se achita de cei 5000 lei, pe care Magier îi pusese la dispoziţia sa. De asemenea, îl anunţă că va face o călătorie în Polonia, cu care ocazie doreşte să meargă şi în Moldova, Bucovina şi Basarabia, pe care nu le vizitase cu un an în urmă, cînd a venit în România, dar, totodată, îl invită şi pe el la Paris, explicîndu-i că este suficient timp pentru aceasta. Se angajează, apoi, să-i înveţe, în viitor, pe studenţii săi, dragostea

Fragment din scrisoarea lui Jean Boutière.

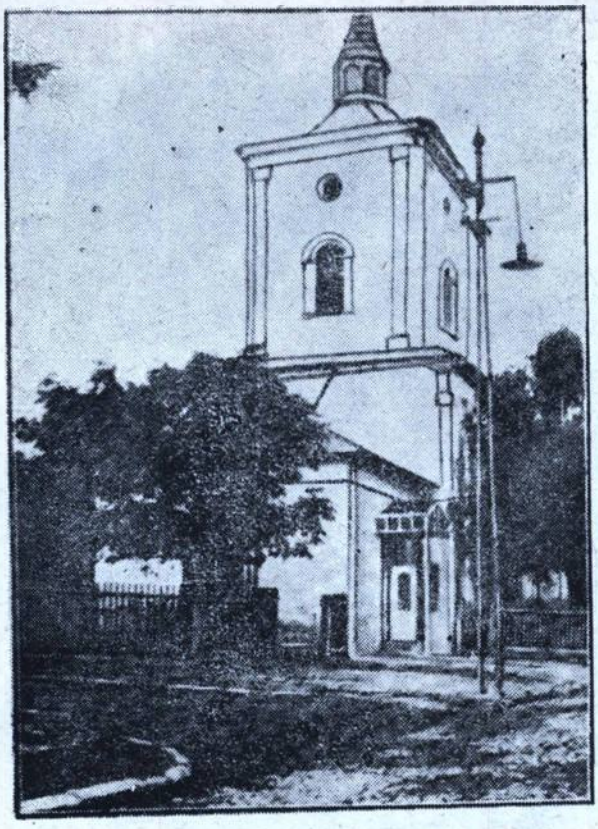

L'Eglise des Guarante-Saints, à Jassy. - Creangă
Affaire de 1859 à 1863

Rouen, le 4 août 1929

Mon cher Ami,

Je réponds un peu tard à votre cordiale lettre, que j'ai trouvée à Rouen en revenant de Caen (Chef Lieu d'Académie), où je faisais passer des examens de fin d'année —

Înţeleg bine, din scrisoarea dumneavoastră, că ar trebui să-mi încredinţez afacerea unui om serios şi energic, pentru a obţine în fine o decizie; şi cu toate necazurile destul de serioase pe care le implică schimbarea unui avocat (mai ales soarta unui dosar serios), m-am decis să vă urmez sfaturile pe care le ştiu a fi ale unui frate.

Zigre ne face cunoscut (într-o scrisoare, de pe care vă trimit o copie, scrisoare pe care a adresat-o tatălui meu, care i-a cerut explicaţii pentru toate aceste extraordinare întîrzieri), că şedinţa următoare va fi pe *18 septembrie:* eu gîndesc că ar trebui să avem răbdare pînă la această dată dar dacă el nu se ocupă serios de afacere în acest moment, voi intra imediat în raporturi cu una din persoanele indicate, fără îndoială cu M.S., care este, spuneţi dumneavoastră, mai puţin ocupat.

Oricum, *dacă, pentru un motiv anume,* consideraţi că *trebuie să fac imediat schimbul,* vă rog, în numele vechii noastre prietenii, să mi-o spuneţi chiar şi fără să-mi daţi motivul opiniei dumneavoastră: *mă voi baza numai pe dumneavoastră,* chiar dacă aş întîrzia pe moment afacerea.

Îl convocăm pe Samarineanu pentru septembrie? L-am cunoscut bine, cu prietenie, dar el nu cunoaşte cu siguranţă nimic din afacerea mea!?!?!?!

Am plăcerea să vă fac cunoscut că jumătate din cartea mea despre Creangă este aproape imprimată. Sfîrşitul va fi gata pentru septembrie sau octombrie şi

---

pentru ţara noastră, pentru limba şi literatura română.

Într-un lung *P.S.*, Jean Boutière îi explică lui Magier greutăţile pe care le are cu suma ce trebuie s-o trimită la Oradea, pentru întreţinerea şi instruirea copilului său şi-i cere, în acest sens, sfaturi.

Pînă la stingerea sa din viaţă, la 29 ianuarie 1967, Jean Boutière a rămas un prieten al românilor, apreciind literatura noastră din care a tradus în limba franceză. Scrisorile pe care le prezentăm aduc noi mărturii despre viaţa şi activitatea sa, punînd în lumină momente din istoria literaturii române din prima jumătate a secolului nostru.

Iulian NEGRILĂ

illustrations inédites qui y figureront. Je vous recommande tout particulièrement la lettre à son oncle Gheorghe, qui est vraiment très amusante.

J'espère, mon cher ami, que votre santé est, à présent, tout à fait bonne, et je vous adresse avec mes voeux les meilleurs, l'expression de mes sentiments de bien cordiale reconnaissance.

Jean BOUTIÈRE

Je vais rester encore quelques jours ici, pour surveiller mes travaux d'impression de Creangă. Puis je serai au Mas-d'Azil *(Ariège).*

III

Paris, le 22 juin 1938

Mon cher ami,

Notre voyage de noces a été interrompu par la santé de maman ; rappelés d'urgence de Nice, nous l'avons trouvée très souffrante et pendant bien des jours elle a été entre la vie et la mort. Nous avons vécu, ma femme et moi, des semaines très pénibles, et c'est pourquoi je vous ai laissé si longtemps sans nouvelles. A présent, grâce à Dieu, notre chère malade va un peu mieux ; elle est actuellement dans une maison de santé, à Bourg-à-Reine, tout près de Paris et elle y passera au moins toutes les grandes vacances. Elle est bien diminuée physiquement et psychologiquement, ayant eu de nouveaux épanchement cérébraux, mais nous espérons que Dieu nous la conservera encore longtemps.

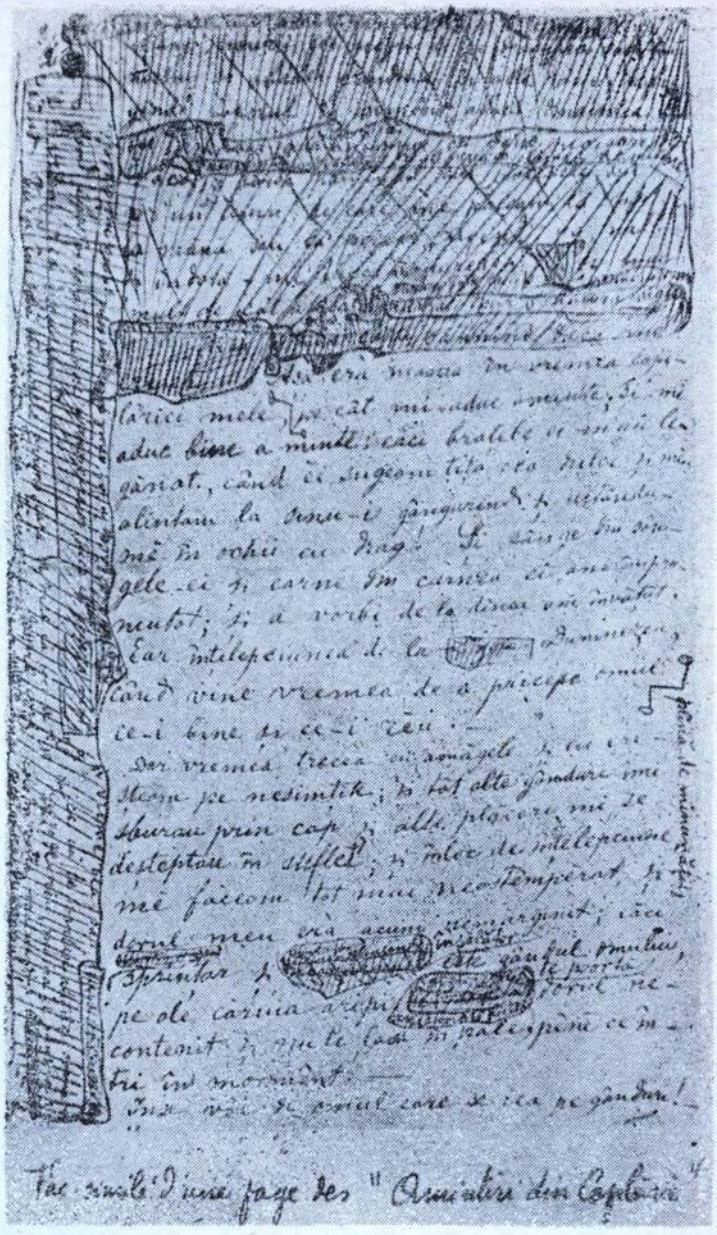

Fac-similé d'une page des "Aventures du Capitaine"

Ces complications de sa santé ont entraîné et continuent à entraîner pour moi des charges extrêmement lourds, disproportionnées avec mes moyens d'existence ; et c'est pourquoi je n'ai pas pu encore, à mon grand regret, envoyer à l'étudiant de Strassbourg l'équivalent des 5000 lei que vous aviez aimablement mis à ma disposition.

Mais je viens de prendre des mesures pour m'acquitter envers vous : j'ai écrit à votre étudiant, pour savoir s'il est encore à Strassbourg et dès que j'aurai sa réponse, je lui adresserai un mandat de fr. 840, représentant les 5000 lei au cours de 6, qui était celui de mes valeurs au moment de mon séjour en Roumanie. Je vous prie de m'excuser de ce retard bien involontaire.

Ma mère étant actuellement hors-de-danger, nous pensons partir, ma femme et moi, pour la Pologne du 15 au 20 juillet. Vers le 15 août, je me propose d'aller passer quelques semaines dans votre cher pays.

En raison de la baisse du franc et de ma situation financière difficile, je m'arrêterai dans les régions voisines de la Pologne, je veux dire en Bukovine, en Moldavie et peut-

Cropon de la vigne malsaine où Creangă passa son exil

gement de Creangă aux quarante-Saints.

Fotografii, facsimile şi desene folosite de Jean Boutière pentru monografia sa (au apărut şi în ediţia Editurii „Junimea" din 1976).

lucrarea va apărea în Franţa şi în România, în noiembrie sau decembrie. Vă trimit cîteva din ilustraţiile inedite care vor figura în ea. Vă recomand în mod deosebit scrisoarea către unchiul Gheorghe, care este într-adevăr amuzantă.

Sper, prietenul meu drag, că sînteţi bine cu sănătatea şi vă adresez cele mai calde urări, expresia sentimentelor mele de cordială recunoştinţă.

Jean BOUTIÈRE

Voi rămîne încă cîteva zile aici, pentru a supraveghea lucrările de tipărire a lui Creangă. Apoi voi fi la *Mas-d'Azil* (Ariège).

III

Paris, 22 iunie 1938

Dragul meu prieten,

Călătoria noastră de nuntă a fost întreruptă de sănătatea mamei; chemaţi de urgenţă de la Nice, am găsit-o foarte suferindă şi timp de mai multe zile ea a fost între viaţă şi moarte. Am trăit, soţia mea şi eu, săptămîni foarte penibile, şi iată de ce v-am lăsat atît de mult timp fără noutăţi. În prezent, mulţumită lui Dumnezeu, draga noastră bolnavă merge ceva mai bine; este momentan într-o casă de sănătate la Bourg-à-Reine, foarte aproape de Paris, şi acolo îşi va petrece cel puţin toate vacanţele mari. A slăbit fizic şi psihic, avînd din nou probleme cerebrale, dar să sperăm că Dumnezeu ne-o va păstra încă mult timp.

Aceste complicaţii ale sănătăţii sale au antrenat şi continuă să aducă pentru mine greutăţi deosebit de mari, în disproporţie cu mijloacele mele de existenţă; şi iată de ce n-am mai putut, spre regretul meu, să trimit studentului dumneavoastră la Strasbourg echivalentul a 5000 lei pe care mi i-aţi pus atît de amabil la dispoziţie. Dar tocmai am luat măsuri pentru a mă achita faţă de dumneavoastră; am scris studentului dumnavoastră, pentru a şti dacă mai este încă la Strasbourg, şi deîndată ce voi avea răspunsul îi voi adresa un mandat de 840 de fr., reprezentînd cei 5000 lei, în cursul bursei, care era cel al valorilor în momentul şederii mele în România. Vă rog să mă scuzaţi de această întîrziere nevoită.

Mama fiind acum în afară de pericol, ne gîndim, soţia mea şi eu, să plecăm în Polonia din 15 sau 20 iulie. Spre 15 august, îmi propun să merg să petrec cîteva săptămîni în draga voastră patrie.

être en Bassarabie qui sont d'ailleurs les parties de la Roumanie que je ne connais pas — ou presque pas. Je serai pourtant infiniment heureux de nous rencontrer. Ne serait-il pas dans vos projets actuels de faire vous-même un séjour dans ces regions? Nous nous disons aussi, ma femme et moi, que vous viendrez peut-être en France au début de l'été. Nous serions très heureux *de vous accueillir dans notre maison, où nous avons largement la place de vous loger, et, la date de notre départ de Paris n'ayant rien de fixe (nous pouvons la reculer aisement), vous avez tout le temps de nous répondre et de passer avec nous autant de temps que vous voudrez.*

Si je n'ai pas la grande joie de vous rencontrer dans votre pays, j'aimerais faire un séjour dans un ou plusieurs monastères de Moldavie et de Bukovine, et à la campagne, chez un prêtre ou un instituteur, où, naturellement, je payerais la pension convenable; et je vous serais très reconnaissant de m'aider, si possibile, pour cette installation par des renseignements ou recommandations.

Je garde toujours le plus cher souvenir du séjour que j'ai fait l'an dernier auprès de vous. J'ai été heureux de pouvoir, cette année, commencer à payer la dette de reconnaissance que j'ai contractée envers vous et la Roumanie en enseignant à mes étudiants l'amour de votre langue, de votre littérature, et aussi celui de votre chère patrie. Je reprendrai plus amplement cette oeuvre à la rentrée prochaine, à la Sorbonne et à l'École des Langues orientales, où ce sera pour moi un grand plaisir d'accueillir vos compatriotes, et plus encore, vos amis.

Ma femme, qui sera enchantée de vous connaître, me prie de vous présénter ses très sympathiques salutations; ma mère se rappelle à votre meilleur souvenir, et je vous prie de croire, mon cher ami, à ma très reconnaissante et inébranlable affection.

Votre dévoué

Jean BOUTIÈRE

Présentez mon respectueux souvenir a votre chère mère et à votre famille.

P.S. *Je vous prie de me rappeler au bon souvenir de tous ceux qui, à Arad, ont bien voulu me témoigner leur sympathie et dont je n'oublie pas la cordialité.*

P.S. *Depuis quelques mois, en raison de la baisse constante du franc, j'envoie à Gh., chaque mois, non plus 2000 lei, mais l'équivalent actuel des francs français 300, soit environ 1350 lei (ces 300 fr. ont représenté 2000 lei pendant plusieurs années), car je dois aussi songer à mes devoirs envers ma mère, dont la maladie me coûte très cher. J'ai reçu il y a quelque temps une lettre d'un certain lieutenant-colonel Popescu, locataire de Gh. depuis un certain temps. Cette lettre, assez insolente — et à laquelle, vous le pensez bien, j'ai jugé inutile de répondre, m'ordonne, dans une sorte* d'ultimatum, *de recommencer ä payer 2000 lei, par mois, et de verser la différence entre ces 2000 lei et la somme que j'ai envoyée les mois passés. Il prétend que 1350 lei par mois ne permettent pas d'assurer, à Oradea, la vie et l'instruction d'un enfant. Il me menace, pour le cas où je n'executerais pas cet ordre, d'une plainte au tribunal et de l'effet de ses relations personnelles à Bucarest! Connaissez-vous ce Monsieur? Inutile de vous dire que je n'ai tenu aucun compte de ces menaces, car je sais, par expérience, ce que coûte la vie en Roumanie.*

Vous m'avez dit vous-même depuis longtemps que ma contribution est très suffisante. Je vous serais toutefois très reconnaisant de vous informer et de me dire ce que je dois penser de ces menaces; et d'autre part, quelles son, légalement, mes obligations envers mon fils, et jusqu'à quelle date je dois contribuer à ses dépenses d'entrétien, d'éducation et d'instruction: Je vous en remercie cordialement par avance.

Jean BOUTIÈRE

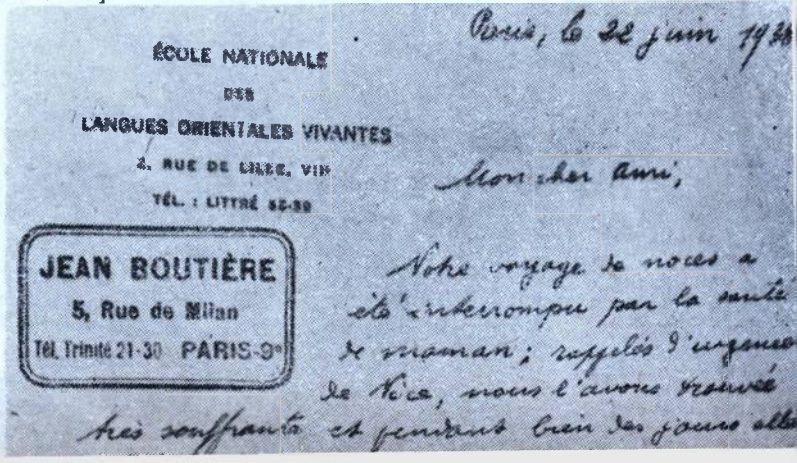

Din pricina scăderii francului și a situației mele financiare dificile mă voi opri, în regiunile învecinate ale Poloniei, vreau să spun în Bucovina, în Moldova și poate în Basarabia, care sînt dealtfel părțile României pe care nu le cunosc aproape deloc. Aș fi totuși foarte fericit să vă întîlnesc. N-ați proiecta să faceți o călătorie în aceste regiuni? Noi spunem, de asemenea, soția mea și eu, că veți veni poate în Franța la începutul verii. Am fi *foarte fericiți* să vă primim în casa noastră, unde avem loc berechet ca să vă găzduim și data plecării noastre din Paris nefiind deloc fixată (noi am putea-o amîna ușor), dumneavoastră aveți timpul să ne răspundeți și să petreceți cu noi atît timp cît veți vrea.

Dacă nu voi avea marea bucurie să vă întîlnesc în țara dumneavoastră, mi-ar plăcea să fac un popas într-una sau mai multe mănăstiri din Moldova și Bucovina și la țară, la vreun preot sau dascăl unde, natural, aș plăti pensiunea convenabilă; și v-aș fi foarte recunoscător să mă ajutați, dacă e posibil, pentru această instalare, prin informații sau recomandări.

Păstrez totuși cea mai dragă amintire șederii pe care am făcut-o anul trecut lîngă dumneavoastră. Am fost fericit să pot, în acest an, să încep să plătesc datoria de recunoștință pe care o am față de dumneavoastră și România, învățîndu-i pe studenții mei dragostea pentru limba, literatura și pentru draga voastră patrie. Voi relua mai amplu această acțiune în anul viitor, la Sorbona și la Școala de limbi orientale și va fi o mare plăcere pentru mine să primesc acolo pe compatrioții dumneavoastră și prietenii dumneavoastră.

Soția mea, care va fi încîntată să vă cunoască, mă roagă să vă prezint salutările ei foarte amicale; mama speră că vă amintiți cu plăcere de ea, și vă rog să credeți, dragul meu prieten, în recunoștința și afecțiunea mea de nestrămutat.

Al dumneavoastră devotat

Jean BOUTIÈRE

Prezentați cea mai respectuoasă amintire mamei dumneavoastră dragi și familiei.

P.S. Vă rog să mă amintiți cu un salut prietenesc tuturor celor care la Arad au ținut să-mi arate simpatie și a căror cordialitate nu o uit.

P.S. De cîteva luni, din pricina scăderii constante a francului, îi trimit lui Gh., în fiecare lună, nu 2000 lei, ci echivalentul actual al celor 300 franci francezi, să fie în jur de 1350 lei (acești 300 de franci au reprezentat 2000 lei timp de mai mulți ani), căci trebuie să mă gîndesc și la îndatoririle mele față de mama, a cărei boală mă costă foarte scump. Am primit acum cîtva timp o scrisoare a unui locotenent-colonel Popescu, locatar al lui Gh. de un timp. Această scrisoare destul de insolentă și la care, vă dați seama, am judecat că e inutil să răspund, îmi ordonă, într-un fel de *ultimatum*, să reîncep să plătesc 2000 lei pe lună și să vărs diferența între acești 2000 lei și suma pe care am trimis-o lunile trecute.

El pretinde că 1350 lei pe lună nu permit să asigure la Oradea viața și instruirea unui copil. Mă amenință că în cazul în care nu voi executa acest ordin, se va plînge unui tribunal și va apela la relațiile sale personale din București! Cunoașteți pe acest domn? Inutil să vă spun că nu am ținut cont de aceste amenințări, căci știu din experiență cît costă viața în România.

Mi-ați spus chiar și dumneavoastră, demult, că contribuția mea este prea suficientă. V-aș fi foarte recunoscător să vă informați și să-mi spuneți ce trebuie să gîndesc despre aceste amenințări; și, pe de altă parte, care sînt obligațiile mele legale față de fiul meu și pînă la ce dată trebuie să contribui la aceste cheltuieli de întreținere, educație și instruire. Vă mulțumesc cordial dinainte,

Jean BOUTIÈRE

I. CERCETĂRI ȘI EXEGEZE

Moses GASTER
Amintiri și scrisori despre Ion CREANGĂ

Creangă și Eminescu — desen de Costel BADEA.

CA ȘI PE EMINESCU [1], PE ALȚI SCRIITORI clasici, Moses Gaster (1856—1939) l-a cunoscut pe Creangă tot la seratele literare ale „Junimii" bucureștene, pe care povestitorul le frecventa ori de cîte ori venea în capitală, pentru a participa la ședințele Consiliului General al Instrucțiunii [2].

Se pare chiar că relațiile lui Gaster cu Creangă au fost foarte apropiate, de vreme ce, scriindu-i lui Slavici la 8 februarie 1882, povestitorul îl ruga să transmită «salutări și sărutări» lui Eminescu, Nica, Gaster etc.. [3]

Dacă în cazul lui Eminescu apropierea se făcuse prin pasiunea comună pentru vechea limbă și literatură românească [4], «întîlnirea» lui Gaster cu Creangă s-a petrecut pe tărîmul poveștilor, pe care amîndoi l-au ilustrat: Creangă ca scriitor, Gaster ca exeget [5], traducător [6] și mare iubitor de povești [7].

Mai cu seamă anecdotele corozive, «fără perdea», pe care Creangă le povestea în cafeneaua din apropierea Teatrului Național, sînt evocate de Gaster în amintirile sale de mai tîrziu: «Acolo, în acea cafenea, stăteam laolaltă, bînd bere și spunînd fiecare povești, dar acelea spuse de Ion Creangă erau de un caracter diferit, nu tocmai potrivite cu societatea elegantă pe care o părăsisem» [8]. De aceste anecdote, «mai dihai decît ale lui Boccaccio», cum

---

[1] Cf. Virgiliu Florea, *M. Gaster despre Mihai Eminescu*, în „*Steaua*", XXXIII (1982), nr. pp. 6, 11—14.

[2] Cf. Mircea Anghelescu, *Prefață* la M. Gaster, *Literatura populară română*, Ediție, prefață și note de..., București, Editura „Minerva", 1983, p. VII.

[3] Cf. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III: „Junimea", București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1932, p. 121.

[4] Cf. M. Gaster, *Eminescu și limba veche românească* în „*Extemporal*". Revista Liceului Mihail Eminescu din București, II (1937), nr. 1—2, p. 1.

[5] Cf. I. C. Chițimia, *Contribuția lui M. Gaster în domeniul folclorului*, în Id., *Folcloriști și folcloristică românească*, București, Editura Academiei R. S. România, 1968, pp. 299—309.

[6] Cf., în special, M. Gaster, *Rumanian Bird and Beast Stories*. Rendered into English by..., London Sidgwick & Jackson, Ltd., 1915. (*Publications of the Folklore Society*, LXXV) și *Children's Stories from Rumanian legends and Fairy Tales*. Illustrated by C. E. Brock, London, Raphael Tuck & Sons, Ltd., [1922].

[7] Cf. M. Gaster, *Things that were*, Ms. A (1): *Autobiography*, 1938, pp. 66—67.

[8] M. Gaster, *Things that were*, Ms. A (2): *Reminiscences*, 1930—1931, p. 108.

le caracteriza Gaster cu altă ocazie, «făcea mult haz Eminescu» [9].

După stabilirea sa la Londra (1885), Gaster a încurajat traducerea și popularizarea, în mediu anglo-saxon [10], a operei lui Ion Creangă, ca, dealtfel, și a altor scriitori români. Cînd Alice V. Wise [11], viitoare traducătoare din Liviu Rebreanu și Ion Luca, originară, se pare, din România, căci avea rude la București, tradusese în englezește un volum de povești românești și se afla în căutarea unui editor, ea îl consultă, la 24 februarie 1921, pe M. Gaster, pe care-l numea «o autoritate în literatura și folclorul românesc».

Găsirea, la Londra, a unui editor, era însă o problemă, chiar și pentru un învățat de autoritatea lui Gaster, de vreme ce el însuși a avut «cea mai mare dificultate» în a publica o culegere similară de povești — era vorba, desigur, de *Children's Stories from Rumanian Legends and Fairy Tales* (1922) —, care se afla în mîinile editorilor de aproape doi ani, fără a se putea prevedea data publicării ei. Se oferă însă să-i citească poveștile, dealtfel bine cunoscute lui Gaster: «Pînă acum am citit numai prefața — îi scria acesta la 4 martie 1921 —, și văd că ați ales poveștile vechilor mei prieteni, Creangă și Ispirescu, și sînt de acord, din plin, cu ceea ce spuneți despre Creangă».

După toate probabilitățile, Gaster n-a fost străin nici de traducerile din Creangă ale unei tinere englezoaice, Cynthia Jopson (ulterior Crews), pe care bătrînul învățat a ajutat-o să întreprindă cercetări asupra dialectului iudeo-spaniol la vorbitorii din România (București, Craiova, Turnu Severin) și țările balcanice, recenzîndu-i el însuși lucrările [12] sau mijlocindu-le publicarea. [13]

Cu ocazia ședерii sale în România, unde s-a bucurat de ajutorul Henriettei (Tiny) Reiter, fiică a lui Gaster, măritată la București, Cynthia Jopson ia contact cu opera lui Creangă, traducînd, în englezește, *Soacra cu trei nurori*, pentru revista „*The Slavonic Review*" [14], la care fratele ei, N. B. Jopson, era editor. La apariția traducerii, Cynthia Jopson i-a trimis lui Gaster un exemplar: «În sfîrșit — i se adresa traducătoarea, la 15 mai 1929, încă în București —, extrasele au sosit, așa că alătur unul pentru Dumneavoastră. Acum, că am citit foarte mult în românește, mi-e teamă că voi fi dezamăgită de traducere, întrucît Creangă a fost unul dintre primii autori români pe care i-am citit. Sper, deci, că n-o veți critica prea sever».

Relativ la popularizarea operei lui Ion Creangă se cuvine a aminti că, încă în țară fiind, Gaster a recenzat, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*" din 1882, volumul de povești românești publicat, în nemțește, de Mite Kremnitz [15], care cuprindea, între altele, trei basme ale lui Creangă: *Punguța cu doi bani*, *Ivan Turbincă* și *Fata babei și fata moșneagului*.

Similar va încerca să procedeze Gaster, uneori cu succes, după stabilirea sa la Londra, cum, dealtfel, anticipam, între altele cu ocazia apariției tezei de doctorat a istoricului literar francez Jean Boutière, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, asupra căreia îi atrăsese atenția, la 10 mai 1930, profesorul Jack Byck, mai tînărul său prieten din București: «O carte foarte interesantă a apărut de curînd la Paris (ed. Gamber). Un elev al lui Mario Roques, anume Jean Boutière, a stat cîtva timp la noi în țară, a strîns material despre Creangă și

---

[9] Marcu Beza, *M. Gaster (Amintiri)*, în „*România literară*", I (1939), nr. 30 din 22 octombrie, p. 11.

[10] Cf., în special, lucrările sale în limba germană, ca *Geschichte der rumänischen Litteratur*, în Gustav Gröber, *Grundriss der romänischen Philologie*, II. Band. 3. Abteilung, Strassburg, Karl J. Trübner, 1901, pp. 262—428 și, respectiv, *Rumänische Litteratur*, 1891 — 98, în „*Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Rumänischen Philologie*". Herausgegeben von Karl Vollmöller, V. Band. 1897—1898. Zweiter Teil, Erlangen, 1901—1903, p. 361. O asemenea popularizare făcuse Gaster și prin lucrările sale în românește, *Literatura populară română* (1883) și *Chrestomație română* (1891), atît de apreciate în lumea învățaților străini, în cea de a doua reproducînd, în volumul al II-lea (pp. 348—353), povestea *Fata babei și fata moșneagului*.

[11] Despre ale cărei traduceri din românește în englezește, ne-a căzut în mînă, mai recent, articolul lui Nicolae Cârlan, *Ion Luca și aspirația spre universalitate*, în „*Pagini bucovinene*", VII (1988), nr. 10, p. III (Supliment la „*Convorbiri literare*", XCV, 1988, nr. 10). Vezi și corespondența ei cu Liviu Rebreanu (în „*Manuscriptum*", nr. 3(60)/1985, pp. 61—67).

[12] Recenzia lui Gaster la vol. *Recherches sur le judéo-espagnol dans les pays balkaniques*, Paris, Droz, 1935, 1 vol. în 8°, 324 pp. a fost publicată în unul din numerele pe anul 1937 ale revistei „*Slavonic Review*" din Londra.

[13] Este vorba de lucrarea *Judaeo-Spanish Folktales in Macedonia*, apărută în revista „*Folklore*" din anul 1932.

[14] Cf. *The Mother in Law*. Transl[ated] by Gynthia U. Jopson în „*Slavonic Rev[iew]*", VII (1930), pp. 524—530. (Ap. Ion Creangă, *Opere*, Ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș. Studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, Editura „Minerva", 1970 („Scriitori români"), vol. II, Cap. *Bibliografie*, p. 414).

[15] Cf. M. Gaster, *Mite Kremnitz: Rumänische Marchen übersetzt von..., Leipzig, Friederich, 1882, in -8, 296 p.*, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*" I (1882), vol. I, fascicula I, pp. 239—240.

Povestea unui om leneş — desen color de Mircea DUMITRESCU

a publicat un studiu de 260 de pagini: *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*. E mai bun decît tot ce s-a scris pînă acum despre Creangă».

Dar Gaster, căruia nu-i scăpa nimic din ceea ce apărea, în străinătate, asupra limbii şi literaturii române, era la curent şi cu acest proiect editorial, şi, în consecinţă, i se adresase lui Jean Boutière încă la 29 septembrie 1929, cînd evoca, pe scurt, cunoştinţa sa cu Ion Creangă: «Publicarea volumului Dumneavoastră *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă* mi-a atras, de curînd, atenţia. Întrucît l-am cunoscut personal pe Ion Creangă şi ocupîndu-mă dintotdeauna cu studiul literaturii populare române (Dumneavoastră cunoaşteţi, fără îndoială, numele meu), aş fi bucuros să scriu o notă critică în revista noastră „*Folklore*", dacă aţi binevoi să-mi trimiteţi volumul».

Cum rezultă din scrisoarea de răspuns a lui Boutière, datată 15 octombrie 1929, cartea încă nu apăruse, din cauza unei întîrzieri neprevăzute a editorului; promitea însă a i-o trimite de îndată ce va apărea.

Într-adevăr, Gaster confirma, la 16 martie 1930, primirea cărţii [16], pe care o considera drept «cea mai completă biografie a lui Ion Creangă pe care o posedăm». După părerea sa, ea «nu numai că a îmbogăţit literatura română, dar este şi o contribuţie valoroasă la studiul folclorului românesc», distingîndu-se «prin bogăţia materialului şi prin modul elegant în care este tipărită».

Nu ştiu dacă aceste aprecieri elogioase, pentru care Boutière îi mulţumea la 1 mai 1930, cînd îi promitea să-i trimită şi traducerile sale, se pare nepublicate [17], din Ion Creangă, îşi vor fi găsit locul şi în recenzia lui Gaster, de vreme ce acesta nu se află — putea apărea într-o altă revistă — în publicaţia englezească „*Folklore*". A recenzat însă aici alte două traduceri, aproape concomitente, din opera lui Creangă: una în engleză, din 1930, a d-şoarei Lucy Byng, cealaltă în franceză, din 1931, a lui Stanciu Stoian şi *Ode* de Chateauvieux Lebel [18].

Corespondenţa cu Alice V. Wise era purtată în limba engleză, iar cea cu Jean Boutière în limba franceză, Moses Gaster stăpînind foarte bine aceste limbi. Din motive de spaţiu, le reproducem numai în traducere românească.

Precizăm că această corespondenţă se află, în copii, în Arhiva „M. Gaster" de la University College din Londra.

Virgiliu FLOREA

[16] Lucru de care îl înştiinţa, la 8 iulie 1930, şi pe Jack Byck: «Boutière mi-a trimis cartea lui despre Ion Creangă cu toate cuvintele de respect şi cinste scrise, pe larg, pe carte».

[17] Pe care, în orice caz, amintita bibliografie Creangă nu le cuprinde.

[18] Cf. M. Gaster, *Recolections. By Ion Creangă. Trans[lated] by Lucy Byng. With a pref[ace] by Marcu Beza, J. M. Dent and Sons, 1930, pp. 255. 7s. 6d.*; *Contes populaires de Roumanie. By Ion Creangă. Paris: Maisonneuve frères, 1931, Vol. I. 9 1/2×5 1/2, pp. 245*' în „*Folklore*", XLII (1931), pp. 333—334.

«...poveştile vechilor mei prieteni Creangă şi Ispirescu»

În dialog cu Alice V. WISE

1.

[antet tipărit]

FRANCEZĂ
GERMANĂ
SPANIOLĂ
ITALIANĂ
GREACĂ
ROMÂNĂ
MAGHIARĂ
RUSĂ
ESPERANTO
PORTUGHEZĂ
OLANDEZĂ

A. V. WISE Telefon VICTORIA 3922
TRADUCERI,

2. CENTRAL BUILDINGS

WESTMINSTER, S.W. 1

şi 3, Eastwood Rd.,
Musswell Hill N. 10,

24.2.[19]21

Stimate Domn,

Întrucît ştiu că sînteţi o autoritate în literatura şi folclorul românesc, şi avînd în vedere binecunoscuta Dumneavoastră amabilitate, îmi iau îngăduinţa de a vă trimite alăturatul m[anu]s[cris] de folclor românesc, pe care l-am tradus, şi aş fi foarte recunoscătoare în caz că mi-aţi spune dacă există vreo şansă ca vreun editor să le accepte şi, dacă este aşa, aţi putea să mă sfătuiţi care editor ar fi cel mai probabil să le accepte?

Mulţumindu-vă cu anticipaţie şi cerîndu-mi scuze pentru a vă fi deranjat,

Vă rog să mă consideraţi,

a Dumneavoastră foarte devotată,

Alice V. WISE

P.S. V-o amintiţi pe M-me Caroline de Majo din Bucureşti? Eu sînt nepoata ei.
Rev. Dr. Gaster

2.

193, Maida Vale, W. 9
4 martie 1921

Stimată Doamnă Wise,

Vă rog să scuzaţi întîrzierea răspunsului meu şi al confirmării primirii colecţiei Dumneavoastră de zece basme româneşti traduse în englezeşte. Eu sînt copleşit de muncă, şi nu în întregime scutit de necazuri şi încerc acum să găsesc cîteva ceasuri de linişte intelectuală, pentru a mă bucura de lectura traducerii Dumneavoastră. Pînă acum, am citit numai prefaţa şi văd că aţi ales poveştile vechilor mei prieteni Creangă şi Ispirescu, şi sînt de acord, din plin, cu ceea ce spuneţi despre Creangă.

Cît despre chestiunea practică a publicării colecţiei, trebuie să vă spun, cu regret, că mi-e teamă că nu există, deocamdată, decît foarte puţine şanse, dacă există vreuna. Eu sînt cel mai îndreptăţit s-o spun, întrucît chiar eu am avut cea mai mare dificultate în găsirea unui editor pentru o selecţie de poveşti similare, pe care le-am tradus.

M[anuscri]s[ul] este deja de aproape doi ani în mîinile editorilor şi nu ştiu cîtă vreme mai trebuie încă să aştept pînă cînd voi vedea prima corectură. Trebuie să adaug numaidecît o remarcă de natură să vă liniştească, cîtă vreme colecţia Dumneavoastră şi a mea nu se suprapun nici măcar într-un singur caz. Văd că am ales poveştile mele diferite de acelea selectate de Dumneavoastră şi eu sînt convins, de aceea, că, dacă cartea mea se va dovedi, cînd apare, un succes din punctul de vedere al editorului, atunci poate că s-ar găsi unul sau altul să-şi asume riscul.

Eu voi fi cît se poate de fericit să fiu de ajutor cînd voi putea. De îndată ce voi fi citit m[anuscri]s[ul], vi-l voi restitui cu mulţumiri.

Desigur, mi-o amintesc pe Doamna de Majo foarte bine. Eu aş fi dorit să fi ştiut că are o nepoată aici, pentru că v-aş fi rugat, cu siguranţă, să-mi faceţi plăcerea de a veni să mă vizitaţi. Noi sîntem întotdeauna acasă sîmbătă după masă, şi eu nădăjduiesc, în mod sincer, că nu veţi uita să profitaţi de o invitaţie adresată atît de cordial de

Al Dumneavoastră devotat

[Dr. M. GASTER]

3.

[antet tipărit]

FRANCEZĂ
GERMANĂ
SPANIOLĂ
ITALIANĂ
GREACĂ
ROMÂNĂ
MAGHIARĂ
RUSĂ
ESPERANTO
PORTUGHEZĂ
OLANDEZĂ

A. V. WISE Telefon VICTORIA 3922

TRADUCERI

2, CENTRAL BUILDINGS

WESTMINSTER, S.W. 1

14.3.[19]21

Stimate Dr. Gaster,

Vă mulţumesc foarte mult pentru amabila Dumneavoastră scrisoare; este, într-adevăr, drăguţ din partea Dumneavoastră a vă găsi timp pentru a-mi citi m[anuscri]s[ul]. Îmi pare rău să aflu că sînteţi necăjit; dacă nu este peste puteri, lucrul nu este dăunător, dar necazul este.

Mă simt foarte mîndră la gîndul că Dumneavoastră aţi mai tradus o colecţie de poveşti asemănătoare, deşi mărturisesc că mă simt uşurată că ele nu coincid, pentru că ale mele n-ar putea avea, cu siguranţă, nici o şansă în faţa alor Dumneavoastră. Vă mulţumesc foarte mult pentru a vă fi oferit să mă ajutaţi dacă se va ivi o ocazie.

Nu ştiu dacă sînteţi informat că bunica mea a murit în timpul războiului. Noi n-am ştiut pînă după armistiţiu, pentru că, desigur, legăturile noastre erau complet întrerupte de ani de zile. A murit, cred, de mîhnire şi supărare, căci nu era foarte bătrînă.

Mi-ar fi plăcut nespus de mult să vin să vă văd şi mă simt foarte onorată pentru a mi-o fi sugerat, dar mă tem că e mai bine să nu vin, din cauză că este foarte dificil şi stînjenitor pentru oameni să-mi vorbească, acum că auzul îmi este slăbit. Îmi pare foarte rău, deşi acesta este doar unul din multele lucruri la care sînt silită să renunţ.

Iertaţi-mă pentru a vă fi răpit atît de mult din timpul Dumneavoastră şi vă rog să mă consideraţi,

cu cele mai bune salutări,
a Dumneavoastră devotată,

Alice V. WISE

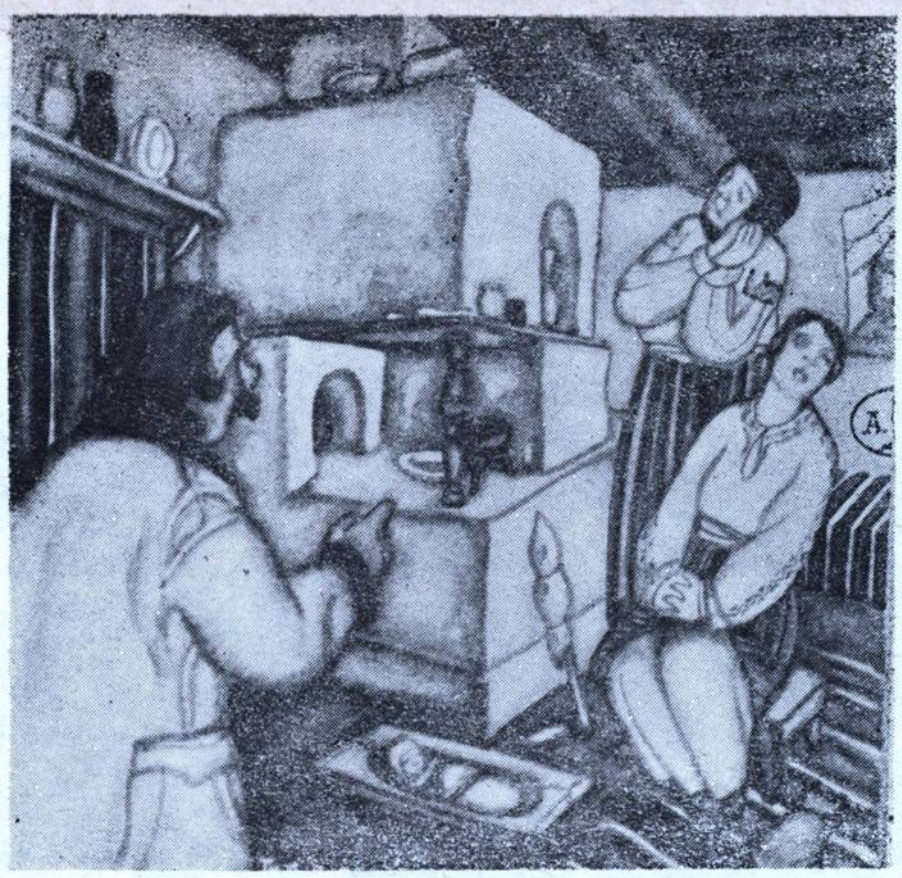

Desen de Th. KIRIACOFF-SURUCEANU.

P.S. Pot să vă rog să fiţi atît de bun să mă recomandaţi pentru traduceri şi muncă literară de orice fel, în caz că se va ivi vreun prilej? V-aş fi foarte recunoscătoare.

4.

[antet tipărit]

FRANCEZĂ
GERMANĂ
SPANIOLĂ
ITALIANĂ
GREACĂ
ROMÂNĂ
MAGHIARĂ
RUSĂ
ESPERANTO
PORTUGHEZĂ
OLANDEZĂ

A. V. WISE Telefon VICTORIA 3922

TRADUCERI

2. CENTRAL BUILDINGS

WESTMINSTER, S.W. 1

13.4.[19]21

Stimate Dr. Gaster,

Îmi pare foarte rău să vă deranjez din nou atît de curînd, dar un editor, căruia i-am scris cu cîtva timp în urmă, mă roagă acum să-i dau posibilitatea să vadă poveştile mele româneşti, şi deşi scrisoarea lui nu înseamnă nimic precis, cred că nu trebuie să neglijez nici măcar o posibilitate.

Consider, totuşi, că aş abuza de bunătatea Dumneavoastră să vă supun la deranjul şi cheltuiala de a trimite manuscrisul înapoi prin poştă, aşa că am de gînd să vin după el de îndată ce voi putea găsi timp pentru a o face.

Aţi avut posibilitatea să citiţi deja poveştile? Eu aş preţui critica Dumneavoastră atît de mult şi aş fi cît se poate de recunoscătoare pentru sfatul Dumneavoastră în legătură cu ceea ce ar urma să fac cu ele în caz că n-ar ieşi nimic din scrisoarea acestui editor.

Cerîndu-mi încă o dată scuze pentru a vă fi deranjat şi cu cele mai bune urări,

Vă rog să mă consideraţi,

a Dumneavoastră devotată,

Alice V. WISE

5.

193, Maida Vale, W. 9
15 aprilie 1921

Stimată Doamnă Wise,

Sînt bucuros să aflu din scrisoarea Dumneavoastră din 13 crt. că există o şansă pentru găsirea, de către Dumneavoastră, a unui editor pentru poveştile româneşti, şi eu nădăjduiesc sincer că veţi reuşi *.

Eu voi fi foarte bucuros să-mi faceţi o vizită oricînd doriţi să veniţi după m[anuscri]s[ul] Dumneavoastră şi ea îmi va da prilejul să vă cunosc personal, dar v-aş ruga să fiţi atît de bună să mă înştiinţaţi cu cîteva zile înainte, pentru că eu voi fi plecat din oraş, după toate probabilităţile, în timpul primei părţi a săptămînii viitoare, şi mi-ar părea rău să nu vă întîlnesc. Atunci voi fi în măsură să vă dau astfel de sfaturi pe cît îmi stau în putere.

Am găsit timp pentru a ceti cele mai multe dintre poveşti. Dumneavoastră aţi făcut lucrul extrem de bine, şi este o plăcere să le citeşti, dar dacă doriţi să arătaţi m[anuscri]s[ul] unui editor englez, v-aş sfătui să le omiteţi pe primele două, sau, dacă doriţi să le păstraţi, aşezaţi-le la sfîrşitul colecţiei. Eu nu cred că ele îi vor atrage atît de mult pe cititorii englezi ca basmele autentice.

În speranţa că îmi veţi scrie cînd trebuie să vă aştept,

Dr. M. GASTER

6.

3, Eastwood Rd.
Musswell Hill N. 10
17.4.[19]21

Stimate Dr. Gaster,

Multe mulţumiri pentru amabila Dumneavoastră scrisoare din 15 crt. Aş putea veni joia viitoare după ora 3? Dacă aceasta vă convine, vă rog să nu vă deranjaţi să-mi scrieţi, sau în alt fel, iar în caz contrar, sînteţi atît de bun să-mi telefonaţi la birou (Victoria 3922) pentru a-mi spune dacă ar fi potrivit vineri după-amiază?

Aşteptînd cu nerăbdare plăcerea de a vă întîlni,

rămîn,

a Dumneavoastră devotată,

Alice V. WISE

* Din păcate, nu cunoaştem, pînă în clipa de faţă, dacă Alice V. Wise a reuşit să-şi publice traducerile din Creangă şi Ispirescu. La Biblioteca Academiei R. S. România, nu se găsesc decît traducerile sale din Liviu Rebreanu şi Ion Luca. Ele nu figurează nici în lucrarea, merituoasă în atîtea privinţe, a ing. Octav Păduraru, *Anglo-Romanian and Romanian-English Bibliography*, Bucureşti, „Imprimeria Naţională", 1946, care nu le consemnează, se pare, nici pe acelea din Rebreanu şi Ion Luca.

«Profesorul Gaster, care a făcut atîtea pentru studiile româneşti»

În dialog cu Jean BOUTIÈRE

1.

193, Maida Vale,
Londra, W. 9,
29 septembrie 1929

Domnului Jean BOUTIÈRE,
Rouen

Domnule,

Publicarea volumului Dumneavoastră, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, mi-a atras, de curînd, atenţia. Întrucît l-am cunoscut personal pe Ion Creangă şi m-am ocupat dintotdeauna cu studiul literaturii populare române (Dumneavoastră cunoaşteţi, fără îndoială, numele meu), aş fi foarte bucuros să scriu o notă critică în revista noastră „*Folklore*", dacă aţi binevoi să-mi trimiteţi volumul.

Vă încredinţez, Domnule, de sentimentele mele cele mai bune şi vă rog să primiţi distinsele mele salutări.

[Dr. M. GASTER]
Vicepreşedinte
Societatea de Folclor a Marii Britanii şi Irlandei etc.

2.

Rouen, 15 octombrie 1929
I. Place des Arts

Domnule Profesor,

Vă rog să mă scuzaţi că răspund cu puţină întîrziere la amabila Dumneavoastră scrisoare primită cu cîteva zile în urmă: am fost reţinut de lunga perioadă a examenelor din octombrie, iar scrisoarea Dumneavoastră nu mi-a parvenit decît destul de tîrziu.

Cum ar putea, oare, un românist care se respectă să nu îl cunoască pe Profesorul Gaster, care a făcut atîtea pentru studiile româneşti? Datorită remarcabilei Dumneavoastră *Crestomaţii* (pe care, spre marele meu regret, nu am reuşit încă să mi-o procur pentru biblioteca mea personală) m-am familiarizat, acum şase sau şapte ani, pe vremea cînd eram student la Sorbona, cu scrierea chirilică, iar lucrările şi articolele Dumneavoastră de folclor şi de filologie, care reprezintă, în multe privinţe, o autoritate, îmi sînt bine cunoscute. De aceea, mă onorează dorinţa pe care o exprimaţi de a cunoaşte lucrarea mea, temîndu-mă totodată, ca un tînăr debutant ce sînt, să supun modesta mea încercare savantei Dumneavoastră experienţe.

Am onoarea să vă înştiinţez, că, în urma unei întîrzieri neprevăzute din partea editorului meu, tipărirea tezei mele *(La vie et l'oeuvre de Ion Creangă)* nu e încă gata în momentul de faţă. Totuşi, lucrul este foarte avansat şi va fi terminată în cîteva săptămîni; am să vă trimit cu mare plăcere, cînd va veni momentul, un exemplar (probabil, la sfîrşitul lui noiembrie sau începutul lui decembrie).

Avînd în vedere bunăvoinţa cu care v-aţi interesat de mine, îmi iau libertatea să vă semnalez, cu titlul informativ, că, elev al domnilor A. Jeanroy şi Mario Roques, sînt în acelaşi timp românist şi romanist: vorbesc curent provensala modernă, pe care am învăţat-o încă din copilărie, iar în cea de-a doua teză a mea *(Les Poésies du Troubadour Peire Bremon Ricas Novas)* studiez viaţa şi opera unui trubadur necunoscut din seco-

lul al XIII-lea; pe de altă parte, am publicat de curînd în „*Romania*“ un studiu despre trubadurul Peire Bremon lo Tort; în sfîrșit, cunosc puțin italiana și spaniola, cărora le voi consacra o parte din activitatea mea, continuînd în același timp cercetările mele de română și provensală.

Vă mulțumesc încă o dată din inimă pentru interesul pe care ați binevoit să mi-l arătați, și vă rog să primiți, Domnule Profesor, expresia sentimentelor mele de înaltă considerație.

Jean BOUTIÈRE
Profesor agregat la Liceul Corneille
Rouen (Franța)

3.

193, Maida Vale,
Londra, W. 9,
16.III.1930

Dragă Domnule,

Trimiterea cărții Dumneavoastră mi-a pricinuit multă plăcere și vă mulțumesc din suflet. Cred că este cea mai completă biografie a lui Ion Creangă pe care o posedăm, iar opera Dumneavoastră nu numai că a îmbogățit literatura română, dar este și o contribuție valoroasă la studiul folclorului românesc. Volumul se distinge prin bogăția materialului și modul elegant în care este tipărit.

Sînt nespus de bucuros că am reușit să găsesc un exemplar din *Chrestomația* mea. Vi-l trimit deodată cu expresia recunoștinței mele și în speranța că el va fi un stimulent în munca Dumneavoastră viitoare în domeniul literaturii române, unde mi-ar place să vă întîlnesc cît se poate de des.

Vă rog să primiți, dragă Domnule, salutările mele cele mai bune.

[Dr. M. GASTER]

D-lui Jean Boutière,
Prof[esor] la Liceul Corneille,
Rouen,
Franța

4.

Rouen, 1 mai 1930

Domnule Profesor și dragă confrate,

Întorcîndu-mă din Pirinei, după vacanțele de Paști, am găsit pachetul Dumneavoastră cu o mare plăcere. Vă mulțumesc din toată inima pentru că ați binevoit să-mi oferiți un exemplar din savanta și prețioasa Dumneavoastră lucrare, din care am căutat în zadar un exemplar, de atîta vreme. Pentru cei care, ca și mine, au multe de învățat de la meșterii care i-au precedat, asemenea opere sînt modele de mare valoare; iar ambiția noastră trebuie să fie aceea de a le imita, în măsura posibilului, erudiția, metoda, claritatea. Da, cu siguranță, *Chrestomația* Dumneavoastră va fi pentru mine, așa cum o spuneți atît de bine, «un stimulent»; ea va figura printre lucrările cu care sînt în contact aproape zilnic, pe masa mea de lucru.

Vă mulțumesc la fel de călduros pentru aprecierea favorabilă pe care ați binevoit să o faceți asupra modestei mele încercări. Nu-mi ascund defectele pe care le prezintă și mă voi strădui să fiu mai puțin nedesăvîrșit în lucrările mele ulterioare.

Vă voi ține la curent, cu mare plăcere, cu noile mele lucrări de română; vă voi trimite, în special, spre sfîrșitul acestui an, traducerea în limba franceză a operei lui Creangă, pe care o pregătesc acum.

Vă rog să primiți, Domnule și dragă confrate, expresia sentimentelor mele de profundă recunoștință și de respectuoasă simpatie.

Jean BOUTIÈRE
Liceul Corneille — Rouen

II. ADDENDA

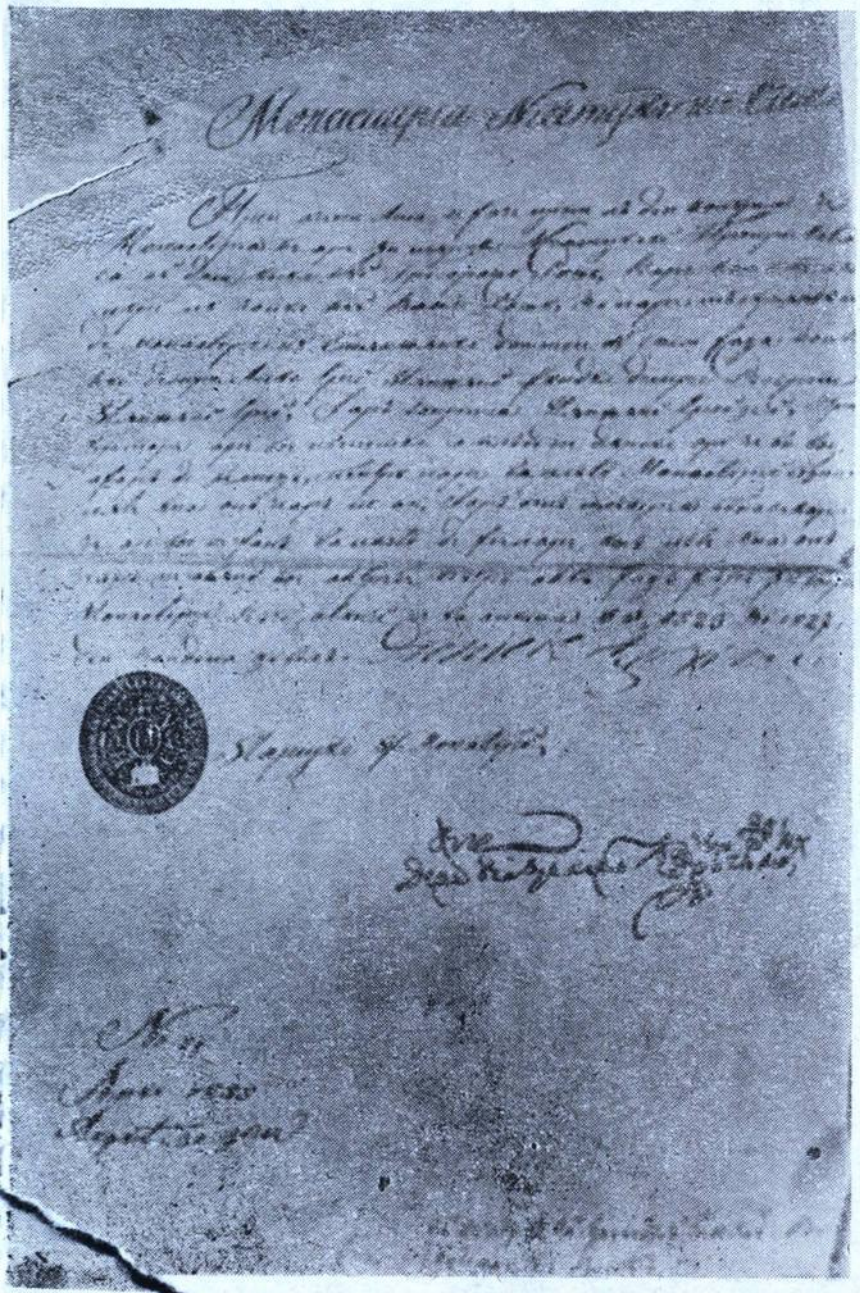

Un personaj din... AMINTIRI— Grigoraș Roșu

INTRÎND ÎN HUMULEȘTI, OBSERVI CĂ satul și-a păstrat aura de basm și poezie cu care te întîlnești în scrierile nemuritorului Creangă.

Îți dai seama de fiecare dată, cînd îl vizitezi sau te afli în trecere prin el, că este și va rămîne leagănul *Amintirilor din copilărie*, este și va rămîne acel cuvînt magic ce înfioară pe toți cei ce trăiesc nostalgia copilăriei și ființelor dragi legate de această fericită treaptă a vieții

Și, astfel, te trezești că o iei pe urmele lui Nică a lui Ștefan a Petrii, aflîndu-te, cînd în căsuța lui, adevărată cutie cu povești, cînd lîngă teiul scorburos cu pupăza ce-a fost să fie dusă în iarmaroc la vînzare, cînd în ulița cu cireșul mătușii Mărioara, cînd pe malul Ozanei cea limpede ca cristalul...

Ceva parcă nevăzut te îndeamnă să scotocești, să descoperi tot mai multe urme ale celui ce avea să intre în universalitate...

Scotocind prin actele vechi ale bătrînilor din Humulești, atenția mi-a fost atrasă de un document. Curiozitatea m-a determinat să încerc să-l descifrez și am aflat că acesta este un act emis de cancelaria Mănăstirii Neamț în anul 1855.

Actul este un contract încheiat între Mănăstirea Neamțului și un locuitor din Humulești, Grigoraș Roșu, prin care cel din urmă lua de la mănăstire în arendă un lot.[1] Pe același Grigoraș Roșu, răzeș fără pămînt, îl întîlnim și în cunoscutele *Amintiri din copilărie:*

---

[1] Vezi, alăturat, traducerea și fotocopia documentului. Originalul se află în Colecția Constantin Dobreanu d in Tg. Neamț.

MĂNĂSTIREA NEAMȚU ȘI SECU

Prin acest opis se face știut că din loturile ce Mănăstirea le are în Tîrgul Neamțului proprietatea sa au dat unul lui Grigoraș Roșu care loc este-alături cu locu lui Vasile Roșu și care măsurîndu-se de Mănăstire cu stînjenul domnesc au ieșit față locului despre apus trei stînjeni iară lungimea treizeci. Prin urmare are voie numitul a clădi pe dînsul orice va voi afară de veniță pentru care va plăti Mănăstirii bezman cîte una oca ceară pe an iar după clădirea binalelor ce ar voi să facă va plăti de fiecare ușă cîte una oca ceară neavînd voie a-l face către altă față fără învoirea Mănăstirii care atunci va aplica paragraful 1523 și 1527 din condica țivilă.

Dionisie Arhimandrid
Starețul sfintei Mănăstiri
SS

S-au răvăzut și s-au trecut în tablou cu litera *a* cu nr. 23.

Desen de Mircea DUMITRESCU.

« ...Ioane, eu ți-am ochit un potcapic, zise moș Vasile la pornire. Cată de nu te lăsa pe tînjală, pune mîna pe afișat mai repede și vin acasă, căci Ioana lui Grigoraș Roșu de la noi așteaptă cu nerăbdare să-ți fie preoteasă... » [2].

Desigur noi nu vrem să demonstrăm realismul operei lui Creangă, pentru că au făcut-o mulți și bine. Vrem doar să ne aducem mica contribuție, prin acest document, arătînd că și un nume, amintit în treacăt, a existat în realitate.

Deci, dincolo de măreția cu adevărat unică a acestui monument nepieritor închinat limbii noastre naționale, dincolo de farmecul lor incomparabil, *Amintirile...* pot fi apreciate și ca un document de prim ordin referitor la structura și economia satului de munte moldav din timpul copilăriei și adolescenței marelui nostru clasic.

Ermina DOBREANU

[2] Creangă, Ion, *Opere*, Editura „Minerva", București, 1972, p. 289.

II. ADDENDA

Candidat la deputăție

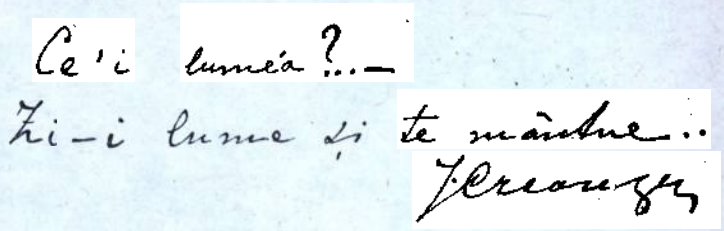

Autograf (pe aceeași pagină cu unul eminescian) dintr-un Album junimist aflat la Biblioteca județeană din Drobeta Turnu-Severin. (Foto: Ileana ROMAN).

E UN FAPT BINE CUNOSCUT CĂ ION Creangă, între 1866 și 1872, a făcut, așa cum spunea povestitorul humulestean însuși, și «ceva politicale»!...

Această activitate politică a diaconului de pe atunci este atestată, sub diferite amănunte, de mulți dintre memorialiștii vremii.

Ca orientare, Ion Creangă era «liberal» în ideile sale politice, după cum indică — la fel, dealtfel, ca și mulți alții — Iacob Negruzzi. (*Amintiri despre Ion Creangă*, Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu, Editura „Junimea", Iași, 1981, p. 114). Humulesteanul genial era în acea vreme partizan înfocat al orientării democratice liberale, denumite „Fracțiunea liberă și independentă" din Iași.

Ce era această «fracțiune»? Iată cum o caracterizează o gazetă a timpului:

«Cîteva sute de oameni împrăștiați prin mai multe orașe ale Moldovei formează un partid politic numit fracțiunea liberă și independentă. Acest nume se datorează din vremea Constituției, de la 1866, cînd vreo șapte deputați radicali, cu Neculai Ionescu în frunte, care, dacă nu ne înșelăm, a întrebuințat cel dintîi această denumire, au debutat pe scena parlamentară din București. De atunci le-a rămas titlul de „fracționiști" în toată țara românească, fără să se știe ce însemnează aceste cuvinte. În Moldova, ei erau cunoscuți și sub numele de Belferi, adică „învățători elementari"».

(„*Gazeta națională*" — *ziar politic, economic și literar*, Iași, an I, nr. 7, din 21 noiembrie 1871)

Sub influența teoriilor lui Simeon Bărnuțiu, «fracțiunea» combătea, îndeosebi, pe junimiști, pe care îi considera a fi nepatrioți și vînduți străinilor. De aceea, Titu Maiorescu, în 1871, va ataca vehement, în Cameră, pe «fracționiști», acuzîndu-i a fi indivizi primejdioși pentru țara românească; deoarece ar fi propagat, chipurile, un «comunism» teritorial! („*Uniunea liberală*", nr. 22, de joi 19 august 1871).

Ca susținător al partidului «belferilor», Ion Creangă lua, adesea, cuvîntul la întrunirile politice ieșene. El era, după cum scria G. Panu, «un orator de tribună adevărat, original și foarte gustat». (Ion Popescu-Sireteanu, *Op. cit.*, p. 94)

Socotindu-l pe Ion Creangă, în 1870, un vajnic adversar al junimiștilor, Iacob Negruzzi i-a schițat un portret caricatural, sub denumirea de «Părintele Smîntînă», în una din «copiile» sale «după natură», intitulată «*Electorale*», care a apărut în „*Convorbiri literare*" din 15 februarie 1871. În ziarele timpului, consultate de noi la Biblioteca Academiei R.S.R. (cele mai multe însă incomplete sau deteriorate!), n-am putut găsi nicăieri citat numele lui Ion Creangă la întrunirile electorale ieșene.

Dealtfel, așa-zisul discurs, pus de Iacob Negruzzi în gura «Părintelui Smîntînă», în *Electorale*, era, neîndoielnic, cu totul departe de mentalitatea diaconului Ion Creangă! Cu îndreptățire, scrie G. Călinescu, în acest sens: «Cuvintele puse în gura lui Creangă sînt o caricatură și diaconul, foarte puțin ipocrit, nu le-a putut spune». (G. Călinescu — *Ion Creangă*, Editura pentru Literatură, 1964, p. 100). Dealtfel, nici Iacob Negruzzi n-a pretins că le-ar fi spus aievea Ion Creangă, ci că s-a gîndit la acesta atunci cînd a creat pe «părintele Smîntînă» (Ion Popescu-Sireteanu, *Op. cit.*, p. 114)

Totuși, atît denumirea de «Părintele Smîntînă», cît și expresia umoristică pusă în gura acestuia de Iacob Negruzzi, («*n-ar fi rău să fie bine*»!) — au rămas, ca o pulbere magnetică, lipite de personalitatea genialului creator al *Amintirilor din copilărie*. Mai mult încă. Se pare că Ion Creangă, cu spiritul său jovial, a preluat chiar *dictonul* hazliu «*n-ar fi rău să fie bine*» — utilizîndu-l, ulterior, în diferitele sale luări de cuvînt! Astfel, memorialistul Ion S. Ionescu afirmă că Ion Creangă l-ar fi folosit într-o cuvîntare ținută la o întrunire viticolă de la primăria din Iași (Ion Popescu-Sireteanu — *Op. cit.*, p. 86).

Iar în ziarul „*Drepturile omului*" (an I, nr. 46, de vineri 29 martie 1885), într-o relatare despre cel de-al doilea *Congres al corpului didactic*

ţinut în martie 1885 la Iaşi, relevîndu-se că rezultatele practice ale congresului au fost cu totul nesatisfăcătoare, se arată în finalul articolului:

« Ca încheiere voi reproduce cele zise de d. Creangă. Dascălul Smîntînă spunea: n-ar fi rău să fie bine în ţara aceasta. Să vă mai spun o anecdotă: Un ţigan lucrează cu femeia lui. Lucrează vîrtos, nevastă, să cîştigăm la parale şi atunci cumpărăm o vacă şi vaca are să aibă viţel, şi viţeii o să crească şi am să-i vînd şi am să cumpăr un poloboc cu vin şi aici lîngă foc vom bea. Dar să nu pui polobocul lîngă foc că-i ard doagele, zise ţiganca. Ba aici l-oi pune. Nu se poate. Ba da, şi tot aşa pînă ce ţiganul a spart capul ţigăncii.

Aşa treabă facem şi noi!»

Cercetînd presa din anul 1879, am aflat şi unele indicaţii despre participarea activă a lui Ion Creangă la o întrunire politică din acea vreme. Iată despre ce e vorba: Era în aprilie 1879. Pretutindeni în ţară se ţineau întruniri electorale în vederea desemnării candidaţilor ce urmau să fie aleşi ca deputaţi pentru Camera de revizuire a Constituţiei, ca o consecinţă a Congresului de la Berlin. La Iaşi, s-au ţinut, în acest scop, două adunări pentru colegiul trei electoral: *una* în seara zilei de joi 19 aprilie 1879 şi *alta* în seara zilei de 20 aprilie 1879. La cea de-a doua întrunire, după ce au vorbit: Vasile Conta, colonelul Gr. Sturza, N. Gane şi Iacob Negruzzi, i s-a dat cuvîntul lui Ion Creangă ca să-şi spună şi el părerea în legătură cu temeiul dezvoltării viitoare a ţării. Iată cum relata ziarul ieşean „*Ştafeta*" (an. II, nr. 90, de duminică 22 aprilie 1879), despre intervenţia politică a lui Ion Creangă:

« D-l Creangă s-a suit la tribună şi cu un original limbagiu plecat din o inimă de ţăran, a vorbit româneşte şi a făcut să se clatine fibrele patriotice ale celui mai corupt cetăţean. Sub forma frumoasă a sentimentului său neprefăcut, în figuri şi alegorii de-o aleasă curăţenie a reeşit o cugetare fermă care cuprinde inimile ascultătorilor cu drag: temei ne trebuie şi nouă ţăranilor şi vouă boierilor — temei în muncă, cinste şi adevăr. Apoi şi-a pus candidatura!».

E interesant de remarcat că Ion Creangă vedea calea de dezvoltare a ţării în *muncă, cinste şi adevăr* — ca o cerinţă primordială nu numai pentru ţărani, ci şi pentru boieri. Aceste vorbe ale lui Ion Creangă pot fi considerate, fără tăgadă, ca un fel de preambul la cele două anecdote ale sale despre *Moş Ion Roată*, el însuşi fiind un fel de întruchipare a acestuia, nu pentru anul 1857, ci pentru anul 1879!

Alegerile la care Ion Creangă şi-a pus candidatura au avut loc cîteva zile mai tîrziu, fiind aleşi ca deputaţi ai Iaşului, de către cei 449 votanţi la Colegiul trei, Christ. Cerchez (cu 278 de voturi), Vasile Conta (cu 276 de voturi), Iacob Negruzzi (cu 272 de voturi) şi Gh. Mîrzescu (cu 269 de voturi). („*Ştafeta*", an II, nr. 103, de miercuri 9 mai 1879).

Cîte voturi a căpătat, însă, Ion Creangă? N. A. Bogdan, în amintirile sale despre I. Creangă, publicate mulţi ani după decesul marelui prozator, scria: « O dată îşi puse şi el candidatura de deputăţie, dar precum o făcu aceasta în mijlocul unui discurs cu totul original şi plin de vorbe „de duh", ce stîrneau pe toţi ascultătorii la rîs, alegătorii luară drept glumă şi candidatura sa — şi mi se pare că nici trei voturi nu s-au găsit la despoierea urnei cu numele lui Ion Creangă. » (Ion Popescu-Sireteanu — *Op. cit.*, p. 29). Relatarea memorialistică a lui N. A. Bogdan (care a evocat *fantezist* şi alte momente din viaţa lui Ion Creangă, lipsite de suport documentar real!) nu se *armonizează* cu informaţia dată de gazeta ieşeană în 1879. În orice caz, în presa timpului, nu întîlnim menţionarea *celor trei voturi* obţinute de Ion Creangă la alegerile parlamentare din aprilie 1879. Că Ion Creangă a obţinut, atunci, trei sau, poate, mai multe voturi, nu credem că este o indicaţie documentară de mare importanţă. Ceea ce socotim însă că ar fi de reţinut din faptul că Ion Creangă şi-a pus şi el candidatura la deputăţie în alegerile din 1879, este, de netăgăduit, *curajul* lui de a se considera un cetăţean egal în drepturi politice cu redactorul şi directorul „*Convorbirilor literare*" (revistă la care autorul *poveştilor* colabora asiduu) şi, mai ales, intenţia lui Ion Creangă de a arăta tuturor că ar fi dorit ca, în parlament, să-şi exprime, pentru întreaga ţară, crezul său politic! Dealtfel, din cuvîntul său de la întrunirea electorală din aprilie 1879, se desprind lesne trăsăturile sale de caracter, evidenţiate într-o autocaracterizare anterioară rămasă « de pomină »: « spiritul de modestie, independenţa, sinceritatea, onestitatea, francheţa, curajul opiniilor ». (G. Călinescu, *Op. cit.*, p. 136).

I. CREMER

PIETRE DE VAD

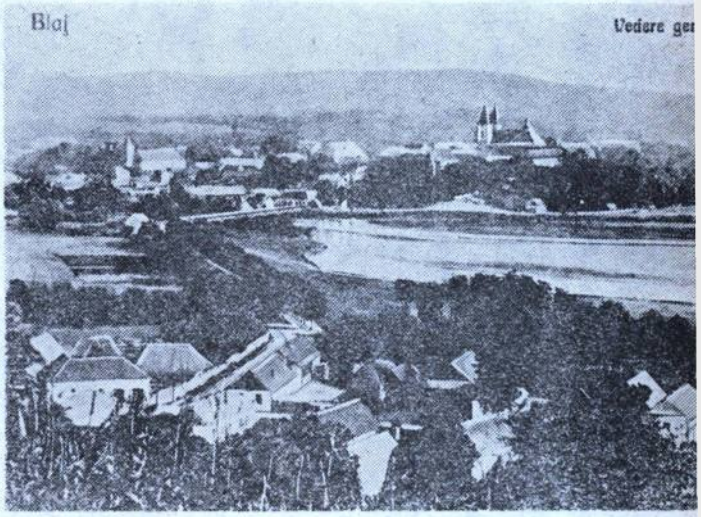

Samuil MICU

Valoarea cuvîntului (scris și rostit)

RĂSPUNZÎND EPISTOLEI UNUI REPUtat savant al vremii — Ioan de Lipszky —, care-i solicitase, în 1802, o referință privind scrierea limbii române, Gheorghe Șincai își declină competența în favoarea prietenului său de o viață, Samuil Micu, arătînd că *«numai doi români cunosc știind scrie bine românește: pe Samuil Micu-Clain și pe episcopul [Iosif] [1] de Argeș»* [2]. Afirmația sa, atît de categorică, nu ni se pare deloc exagerată, dacă avem în vedere scrierile omiletice, istorice și, parțial, filosofice ale lui S. Micu.

De la cine își va fi însușit S. Micu atît de întinsele cunoștințe în materie de limbă românească? În primul rînd, firește din familia protopopului Stoia, părintele său, de la dascălul de pe lîngă biserica, din piatră, din Sadu, ctitorită de unchiul său, Ioan Inochentie Micu cît și de la dascălii săi de la Seminarul din Blaj. Dar și de la colegii săi seminariști, veniți de pe tot cuprinsul Transilvaniei, de la care aude o vorbire variată fonetic, făcîndu-l încă de pe atunci să se gîndească la necesitatea unificării limbii, spre a se putea realiza o optimă comunicare între românii de pretutindeni. Și, pînă în ultimele clipe ale vieții sale, de la oamenii simpli, întîlniți în drum, precum și de la ce pe la ale căror case poposea, extenuat de distanțele mari parcurse și de povara desăgii pe care o purta sau constrîns de potrivnicia intemperiilor dezlănțuite, ori poate de bezna nopților care-l determinau să-și întrerupă marșul...

Căci Micu călătorea des, fie mînat de îndatoririle de serviciu, în tinerețe, fie în interes privat (publicarea manuscriselor din desagă), în pofida interdicțiilor impuse de viața monahală din mănăstirea Sfîntei Troițe din Blaj. Constituind centrul universului său, de la Blaj pornea spre Făgăraș, Sibiu (ori Sadu), Turda sau Cluj, Oradea ori Buda sau Viena, și tot acolo revenea, exceptînd doar călătoria din 1802 la Buda,

---

[1] Cf. și D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, ed. a III-a, Ed. „Cartea Românească", București, 1943, în 8°, 458+6 p., p. 150.

[2] *Apud*, Perpessicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor* (1948—1956), ESPLA, București, 1957, în-8°, 555+5 p. +1pl., p. 515.

unde avea să se întîlnească cu veşnicia şi statornicia ei (în 1806)...

În ce condiţii se călătorea în veacul al XVIII-lea? Nu-i defel greu de imaginat, mai cu seamă dacă-i vorba de un călugăr sărac şi, încă, şi român pe deasupra. (Se cuvenea consemnat acest amănunt, pentru că oamenii de cultură ai neamului nostru erau priviţi peste tot cu suspiciune, consideraţi fiind ca instigatori la revolte şi dezordine socială, iar prezenţa lor în alte localităţi decît cele în care îşi desfăşurau activitatea trezea animozitate în rîndul autorităţilor locale. Nici oamenii simpli nu erau trataţi diferit, ei fiind în majoritate iobagi, şi nu o dată erau suspectaţi de a fi fugari de la atît de detestaţii « domni ai pămîntului ».)Multe din aceste drumuri le va fi parcurs Micu pe jos, aşa cum făcuse şi Gh. Şincai la rîndul său, tîrîndu-şi sandalele prin praful drumurilor de ţară, uneori desfundate, sprijinindu-se în toiag sau opintindu-se sub povara desăgii, doldora de manuscrise şi cărţi, cu gluga rasei — decolorată de colb — căzîndu-i pe fruntea întunecată. Ochii nu şi-i ridica din praful sau din glodul drumurilor, gîndindu-se, fără încetare, la găsirea unor facilităţi care să-i permită publicarea masivelor sale opuri, pe care le purta cu sine, şi al căror număr se înmulţea pe zi ce trecea, însumînd în final cifra 62, cu o unitate mai mult decît totalul treptelor pe care le-a urcat pe scara existenţială. Barba şi mustăţile-i negre îi erau în dezordine şi prăfuite — ca şi veşmintele. E regretabil că nepotul său, Efrem Clain de Muntyu, care practicase pictura la Buda şi Viena, n-a lăsat posterităţii o imagine terestră a austerului călugăr şi savant blăjean, cum, probabil tot el, îl nemurise pe I. Inochentie Micu. Dar, oricum, înfăţişarea sa fizică nu putea fi prea diferită de aceea pe care şi-o închipuise Romul Ladea, în grupul statuar din faţa Universităţii clujene...

Călătorind în condiţiile arătate, nu ni se pare deloc hazardată presupunerea că S. Micu se va fi oprit în cîte un sat, poposind la cîte un român binevoitor şi ospitalier, cu care se va fi întreţinut bucuros, ascultîndu-l vorbind sau vorbind el însuşi. Despre ce vor fi vorbit? Cu siguranţă că nu mîntuirea sufletelor sau lumea cealaltă vor fi fost subiectele lor predilecte de discuţie, deoarece ambii vor fi avut probleme mai importante şi mai urgente de dezbătut. Ţăranul va fi fost asaltat de grijile cotidiene, de împovărătoarele obligaţii fiscale. Micu va fi fost interesat de ridicarea gradului de cultură al interlocutorului său şi al consătenilor acestuia, de publicarea manuscriselor sale pe seama acestora, precum şi de limba, obiceiurile şi tradiţiile locului de popas, pe care le valorifica, cu mult succes şi mare efect, în « cuvintele » sale, ilustrîndu-şi cu ele unele idei dragi inimii lui, pe care le expunea cu neîntrecută măiestrie.

E neîndoielnic că, în multe din saţele prin care poposise, a şi predicat cu plăcere (cînd nu va fi fost impiedicat s-o facă) — aşa cum proceda la Turda, unde trăgea la prietenul său, Moise Dragoş, viitor episcop unit de Oradea.

Ca un neîntrecut cunoscător, în epocă, al limbii neamului său, S. Micu se străduia să-şi redacteze « cuvintele » într-o românească impecabilă, unitară, clară şi cursivă pentru a fi înţelese de toţi « auzitorii » şi cititorii săi de oriunde s-ar afla ei. Că ideile sale s-au materializat, nerămînînd la stadiul de simple deziderate, nu există nici o îndoială, că altfel ar fi inexplicabilă afluenţa neobişnuit de numeroasă a celor ce veneau să-l asculte şi să-l vadă [3]. În ciuda celor aproape două secole cîte s-au scurs de atunci, cîteva ecouri sigure au ajuns pînă la noi, despre cuvîntările sale de la Turda, cît şi despre preţuirea de care se bucurau predicile lui, răspîndite, graţie tiparului, de la Zlatna [4] pînă în Maramureş şi pînă în îndepărtata Moldovă...

Afară de contactul direct cu româna curentă, vorbită în vremea sa, Samuil Micu a ţinut la mare cinste « şcoala vechilor cazanii », cît şi pe aceea a cronicarilor munteni şi moldoveni, a lui D. Cantemir mai cu seamă, cum dovedesc atît operele sale istorice şi mărturiile difuzate prin intermediul corespondenţei sale, prefeţele la anumite cărţi sau unele pagini inserate în alte scrieri ale sale. Slujitor al altarului — devenit de atîtea ori tribună politică — de-a lungul întregii sale vieţi, dar şi al catedrei, pe lîngă alte lucrări pe care le-a tradus în româneşte, S. Micu şi-a dorit şi o biblie pe înţelesul tuturora. De ce biblia şi nu altă carte? Pentru că era cea mai importantă carte a ţimpului, care contribuia la perpetuarea nealterată şi cultivarea limbii noastre, şi deci trebuia să fie în concordanţă cu evoluţia ei firească, să poată rezista mai eficient încercărilor puterii vremelnice de stat de a o aservi ori chiar substitui,

---

[3] Vezi şi materialul nostru din „*Manuscriptum*", 4/1985, p. 115, *passim*.

[4] Nu *Abrud*, cum greşit s-a cules în materialul nostru din *loc. cit.*, 3/1988, p. 28.

cînd latinei, cînd limbii ungurești sau celei nemțești. Or, biblia în circulație, veche de mai bine de un secol (*Biblia de la București*, zisă «a lui Șerban», 1688), nu putea răspunde, cu succesul dorit, nobilei sale meniri, întrucît limba evoluase într-atît, încît textul devenise de neînțeles, obscur, «întunecat». Și pe deasupra, această *Biblie* era demult o raritate, și,în consecință, din ce în ce mai dificil de procurat.

Inventiv cum era, S. Micu decide să-i modernizeze lexicul, căci de o retraducere nu putea fi vorba, deoarece aceasta ar fi reclamat o normă risipă de energie și timp, ori nici una nici alta nu-i prisoseau. Iată de ce recurge la *Septuaginta*, în greceşte, și la *Vulgata*, în latinește, tradusă de Sf. Ieronim, spre a putea compara cu ele, nu retraduce, versiunea românească a *Bibliei*, realizată la București. Mai ales traducerea *Vechiului testament* o găsește în discordanță cu originalul grecesc, motiv pentru care îl retraduce după *Septuaginta*.

Florea Fugariu, plecînd de la *Crestomația, Română* (vol. II, p. 159) a lui M. Gaster care, «editînd acest fragment [*Iov*, cap. 38], trimite la *Parimiile*... lui Doso[f]tei», nota: «Compararea celor două versiuni este departe în favoarea mitropolitului poet»[5]. Nu trebuie însă trecut cu vederea faptul că însăși calitatea pe care o avea înaltul prelat moldovean îi conferea un însemnat avantaj față de Samuil Micu, scutindu-l de controlul și cenzura cuiva, traducerea sa fiind publicată fără nici o restricție, în timp ce majoritatea corecțiilor propuse de Micu fuseseră respinse de teologii conservatori însărcinați de episcopul Ioan Bob cu lectura manuscrisului *Noului testament*, în special, ei fiind deprinși cu vechea terminologie. În numele acestei raționi, îl silesc pe S. Micu să revină la versiunea precedentă, altfel risca să i se refuze «bunul de tipar». Așa se explică nota-avertisment a tipografiei prin care e admonestat traducătorul, scuzat pentru scrisul încîlcît și ilizibil. Sînt, de fapt, puse în cauză corecturile de ultim moment pe care a fost obligat să le facă, altfel scrisul lui S. Micu este în general clar și, deci, citeț, chiar și cînd e vorba de însemnări fugare, de cuvinte, expresii și, nu o dată, de pasaje întregi anulate.

Dacă n-ar fi trecut peste un secol de la prima traducere integrală a *Bibliei* (1688), am putea fi de acord cu F. Fugariu care consideră prefața lui S. Micu la *Biblia de la Blaj* (1795) «...niţel cam penibilă pentru personalitatea autorului»[6]. Or, se știe, N. Iorga, Al. Rosetti, Perpessicius, B. Cazacu, D. Macrea ș.a. au dovedit că «într-adevăr, Micu izbutește să dea o traducere mai reușită decît aceea pe care o realizaseră frații Radu și Șerban Greceanu în 1688»[7]. «Astăzi — continuă F. Fugariu — nimeni nu mai citește traducerea lui Clain, pe cînd a lui „Șerban" este socotită încă un monument literar»[8]. Așa «*slabă*, dacă nu chiar de *mîntuială*» (s.a.)[9] cum a fost, *Biblia de la Blaj* — a doua traducere integrală —, pînă la apariția altora mai bune, și-a îndeplinit misiunea cu succes.

S. Micu visa să realizeze traducerea ideală, în care să nu fie nevoie să adauge nici un cuvînt în plus față de original, și, în același timp, să redea sau să transmute și valoarea artistică integrală a acestuia: «foarte anevoie iaste, zice el, luminat și cu chiar înțeles de pre o limbă a tălmăci pre altă limbă, nici un cuvînt adăugînd»[10]. Dealtminteri, fiind vorba de scrieri considerate a fi de inspirație divină, orice abatere de la litera originalului era exclusă sau taxată ca un sacrilegiu. De aceea, cu excepția tălmăcirii lui Lucian din Samosata și a adaptărilor, toate traducerile lui S. Micu sînt inferioare, artistic vorbind, și originalului, dar și scrierilor sale istorice, omiletice sau filosofice. O concluzie de genul următoarei, potrivit căreia «Clain nu reușește să fie un scriitor artist decît atunci cînd este însuflețit în scrisul său de sentimentul patriotic»[11], este, oricum, greu de susținut, pentru că opera sa omiletică, cuprinzînd mai multe volume, tipărite sau aflate în manuscris, este singulară în epocă, judecată din punct de vedere literar. Desigur, pentru cei ce nu vor fi citit încă nici măcar o predică, două, semnate de S. Micu, opinia noastră va trece drept o exagerare inoperantă și lipsită de sens...

În urma lecturii oricărei predici a lui S. Micu, rămîi fascinat de bogăția materialului lexical

---

* * * *Școala Ardeleană*. I, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor. Editura „Minerva", București, 1983, *in* 8°, LIV+II+950+2 p., p. 218.

* * * *Școala ardeleană*, I, Buc., 1983, p. 218, nota a.

[7] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române. Vol. I De la origini pînă la începutul sec. al XIX-lea*. Ed. a doua revăzută și adăugită. Ed. „Minerva", București, 1971, *in* 8°, 670+2 p., p. 457.

* * * *Școala ardeleană*, I, p. 218.

[9] *Ibidem*, p. 218.

[10] *Școala ardeleană*, I, p. 219.

[11] *Ibidem*, p. 222, nota *a*.

vehiculat, valorificat cu o abilitate, artă și precizie de invidiat, chiar și raportîndu-ne la stadiul actual al limbii și artei literare. Și, totuși, marele orator era veșnic nemulțumit de ceea ce scrisese. El își citește și recitește, în nenumărate rînduri, paginile înegrite de scrisul său caligrafic și foarte îngrijit, și tot de atîtea ori anulează unul sau mai multe cuvinte, alineate și chiar pagini întregi — plasînd corecturile între rînduri, pe marginea filei sau pe foi separate, lipindu-le acolo unde urma a fi integrate.

Manuscrisul *Conciones*, bunăoară, deși copiat cu grijă, spre a fi încredințat tiparului, fie și frunzărit, oprindu-ne la cîte o pagină, la întîmplare, nu contrazice concluzia că nimeni, pînă la Eminescu, n-a căutat, cu mai mare înverșunare, « cuvîntul ce exprimă adevărul » cu cea mai deplină exactitate. Nu există nici o îndoială că Eminescu, dacă ar fi cunoscut acest manuscris, i-ar fi asigurat lui S. Micu un loc de frunte în panteonul literaturii noastre, alături de toți cei « ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere »...

Autentică enciclopedie, avînd ca obiect furii (« hoții ») și hoțiile veacului al XVIII-lea, *A nu fura* pune la dispoziția celor interesați de istoria limbii epocii în discuție un impresionant număr de cuvinte, care, în marea lor majoritate, se mai află în uz și azi. Prea puține au intrat în așa-zisa sferă pasivă a vocabularului, devenind arhaisme. Ce dovadă mai convingătoare am putea invoca afară de faptul că doar un număr foarte restrîns de termeni am considerat necesar a fi glosați, foarte probabil inutil, pentru că cititorul nostru i-ar fi înțeles ușor, așa cum i-am înțeles și noi, fără să trebuiască să apelăm la vreun dicționar. Iată de ce considerăm că afirmația prof. D. Macrea, cu valoare de concluzie, după care « Limba scrierilor lui Micu, ca și a scrierilor lui Șincai, Maior și Cipariu, este în general arhaică, îngreuiată de adausuri latinizante în vocabular și ortografie » [12] se cădea a fi puțin nuanțată în privința predicilor lui S. Micu și, îndeosebi, a celor care alcătuiesc cuprinsul manuscrisului *Conciones*. Adausurile « latinizante » sînt foarte rare la S. Micu: în *A nu fura* ne-a atras atenția numai cuvîntul *chiar*, folosit în locul neologismului *clar*, ambele provenind din latinescul *clarus, a, -um;* marele predicator însă îi aplică o lege fonetică activă doar în perioada formării limbii române. Dintre arhaismele mai relevante s-ar putea aminti două: 1) nereluarea complementului direct (pe care noi l-am adăugat între croșete [...] spre a facilita lectura textului) și, sub influența scrierilor religioase ale predecesorilor săi, 2) dezacordul dintre predicat și subiect, la persoana a III-a. Indiferent dacă subiectul e la persoana a III-a, singular sau plural, predicatul e invariabil la plural...

Frazele sînt concis concepute și integral inteligibile. Ba mai mult, acolo unde am considera că nu s-ar putea adăuga nimic în plus, inter-

[12] D. Macrea, *Lingviști și filologi români*. Ed. St. Buc., 1959. *in* 8°, 233+3 p., p. 32.

Precizări documentare

AM INSISTAT DETALIAT, O DATĂ [1], ASUpra manuscrisului lui S. Micu, *Conciones*. Dacă revenim acum e pentru că acolo n-am făcut nici o mențiune cu privire la filigranul hîrtiei, care este perfect lizibil sau analizabil, pe *verso*-ul filelor, de jos în sus, luînd ca bază cotorul opului. În următoarea succesiune, se poate citi: HERMANSTADT (« Sibiu »), iar pe fila imediat următoare: FOGARASCH (« Făgăraș »). În cazul prefeței, *Către păstorii sufletești* și al cazaniei *A nu fura*, succesiunii celor două inscripții, mai sus amintite, li se adaugă blazonul orașului (ori poate al familiei proprietarului « morii de hîrtie ») împărțit în trei fragmente, începînd cu partea de sus, urmată de partea de mijloc și, apoi, de cea terminală. Și, în fine, un ciocan stilizat așezat pe un echer cu care formează un soi de cruce: este indubitabil stema morii de hîrtie.

Studiul filigranului acestui manuscris ar putea constitui un subiect palpitant de cercetare pentru cei interesați de heraldica noastră medievală. Concluziile unei asemenea cercetări ne-ar ajuta să stabilim cînd și unde funcționa această moară de hîrtie: la Sibiu sau Făgăraș? Ar fi,

[1] În „*Manuscriptum*", 3/1988, p. 28.

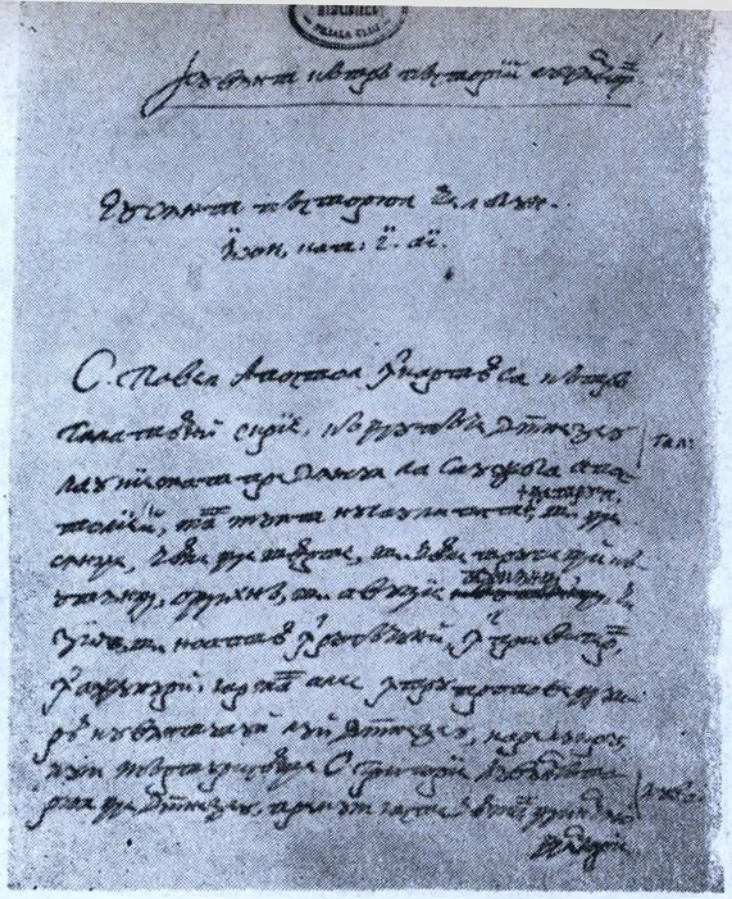

Conciones. Început de capitol.

de asemenea, interesant de ştiut dacă mai era în activitate şi vestita moară de hîrtie de la Mediaş? Atari amănunte ne-ar fi de un real folos pentru o datare mai exactă a manuscrisului *Conciones*, despre existenţa căruia avem relatări certe de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Regretăm că ne-au lipsit mijloacele tehnice necesare spre a reproduce acest filigran. Intenţionăm, însă, să ilustrăm cu el una din predicile pe care sperăm să le putem publica în vreunul din numerele viitoare ale acestei reviste.

Menţionăm că anumite contradicţii în ortografia acestei predici, comparativ cu cele două publicate pînă acum: *Cuvînt la îngropăciunea domnului Dimitrie Vidrai*[2] şi *Către păstorii sufleteşti*[3], nu ne aparţin nouă, ci autorului. Reamintim, în această ordine de idei, că noi l-am transcris pe ѣ (iati), în funcţie de stadiul actual al limbii noastre (cînd ca pe un *e* deschis, ca în limba franceză, cînd diftongat *ea*), pentru a facilita accesul la acest text al celor mai puţin sau deloc familiarizaţi cu lectura scrierilor vechi. Cît despre ѧ (ia), l-am reprodus prin *ea*, pentru a evita scrierea cu doi *i (iia)*, dintre care primul e etimologic şi, deci, inutil. În *A nu fura* cei doi *ii (a: viiaţa)* apar destul de frecvent, alternativ cu forma actuală cu un *i (a: viaţa)*. Acolo unde s-a renunţat la ѧ în favoarea lui *iia* sau *ia*, noi i-am marcat ca atare în transcrierea noastră. De asemenea, formele paralele, precum *(a) piarde* şi *(a) p[i]erde*, le-am păstrat întocmai, spre a nu ne îndepărta cu nimic de concepţia fonetică a originalului[4].

C.V.

---

[2] *Ibidem*, 3/1985, pp. 116—123.

[3] *Ibidem*, 3/1988, pp. 28—32.

[4] Exprimăm întreaga noastră gratitudine prof. dr. Mihai Gherman, de la BAR, filiala Cluj, care ne-a pus a dispoziţie manuscrisul ori de cîte ori l-am solicitat, mijlocindu-ne şi obţinerea unor fotocopii sau xeroxuri necesare ilustraţiei textelor ce urmau a fi publicate. Ne cerem scuze pentru că, dintr-o eroare regretabilă, această menţiune a lipsit din textul nostru, reprodus în nr. 3/1988 al revistei „*Manuscriptum*".

---

vine inventivitatea ingenuă a oratorului cu cîte o încrengătură sintactică neaşteptată, dar care n-are nimic comun cu frazarea latină (construcţia latină a frazei), cum i-au reproşat totuşi unii cercetători cu puţin temei.

Publicarea acestei predici am vrea să consituie un modest omagiu închinat marelui admirator şi colecţionar al verbului românesc manuscris al predecesorilor săi iluştri — Perpessicius, — cel ce, în 1956, la 150 de ani de la tainica plecare a lui S. Micu întru cele veşnice, deplîngea soarta operelor sale, cele mai valoroase, aflate încă în manuscrise inedite. Cu excepţia a două manuscrise de importanţă majoră şi a reeditării gramaticii sale, valorificarea preţioasei sale moşteniri s-a oprit aici. Numai cînd vom avea la îndemînă opera sa de căpătîi, *Istoria, şi lucrurile, şi întîmplările românilor* (4 tomuri), *Dicţionarul român-latin*, predicile sale, parţial inedite *(Conciones)*, alături de cîteva reeditări necesare, precum *Theologhiea moralicească* şi *Loghica*, vom trăi deplina satisfacţie că posteritatea sa, în fine, îşi va fi achitat o datorie, demult scadentă, faţă de cel mai talentat, dar şi neîndreptăţit reprezentant al Şcolii ardelene.

Vasile CORODI

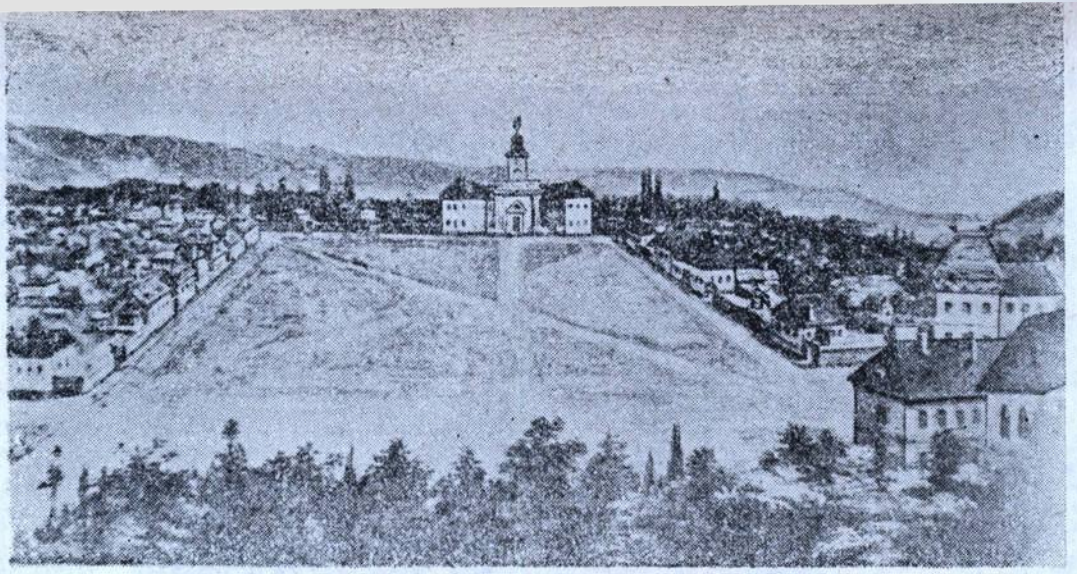

Blaj (Mijlocul secolului al XVIII-lea).

A NU FURA

1 Toată fapta bună iaste frumoasă şi mult folositoare, şi pre om în linişte îl aşează, şi minţii desfătare curată [îi] aduce [1]. Frumoasă iaste şi nădejdea şi dragostea, şi pentru credinţă mărturie iaste Avraam, cel ce din credinţă s-au îndreptat, iar pentru nădejde iaste Enog [2], carele întîiu au nădăjduit a chiema numele D[o]mnului *pentru* [3] drepţii morţi, carii pentru nădejde rabdă toate nevoile. Pentru dragoste iaste mărturie d[u]mneză[i]escul apostol, cel ce pentru ispailmèni nu s-au îndoit, greu lucru [este] a grăi asupra sa. Încă mărturie iaste însuşi D[u]mnezeu cel ce să numèaşte dragoste.
2 Frumos lucru iaste // primirèa de străini. Frumos lucru iaste iubirèa de oameni. Frumos lucru iaste îndelungă răbdare şi blîndeţele. Frumos lucru iaste smerenièa, şi precum am zis, toată fapta bună iaste frumoasă şi mult folositoare, că povăţuéaşte pre om la mîntuire şi-l duce la unul din lăcaşurile cèle fericite, că precum osibite fapte bune sînt, aşèa şi la D[u]mnezeu multe lăcaşuri sînt, carè fieştecui după vredniciia faptelor sale [i] să dau şi [i] să împărţesc.

Iar întră toate faptele bune cèa mai dintîiu şi împărătèasa tuturor faptelor bune iaste dreptatèa, carè iaste maica şi hrănitoarea, ba mai bine viaţa şi sufletul tuturor celorlalte fapte bune, şi precum filosoful Platon zice, iaste un lucru mai scum[p] decît
8 aurul mult, că nu[cu] acèsta să ţine liniştèa şi pacèa întră oameni, // [ci] cu acesta stau împărăţiile, cetăţile şi căsile. Acèasta [— dreptatea —] fieştecui dă ce iaste a[l] său. [4] Acèastă faptă bună o vatămă şi o strică furtişèagul, şi toată strîmbătatèa şi paguba altuéa făcută, despre acest lucru, despre nedreptate, despre furtişèag voiiu să gră[i]esc şi eu întru acest cuvînt, şi mai întîiu voiu spune ce iaste furtişèagul şi cîte sînt fèliurile lui, şi cîţi sînt furi şi vinovaţi păcatului acestuéa, după acèéa răutatèa şi greotatèa lui o voiu pune-[o] înainte şi voiu arăta cît de mare păcat iaste şi cîte răutăţi pricinuéaşte furtişèagul, nu mai vîrtos, ca, cu bună luoare aminte, să vi-le băgaţi în minte, ca, [i]eşind de aici, să le puteţi SPUNE [5] şi celor ce nu lè-au auzit, şi pre toţi să-i învăţaţi cum să nu vatăme dreptatèa. //

---

[1] « S[f]. Grig[orie]. Theolog, *Cuv[întul]*. 17 ».
[2] « — *Enoh* »
[3] Licenţă nesigură: *pentru* sau *întru?*
[4] Platon « *De[spre]. Polit[ică]* » Cum indică titlul lucrării de referinţă, Samuil Micu traduce direct dintr-o ediţie latină a operei lui Platon. Probabil că de aceea nu foloseşte nici ghilimelele, cum procedează peste tot în manuscrisul *Conciones*, ori de cîte ori citează din vreun autor.
[5] Adăugat ulterior cu majuscule, deasupra rîndului, cu o cerneală mai diluată.

Ce iaste furtișèagul, de cîte fèliuri și cîți sînt furi și vinovați păcatului acestuéa. [6]

4 Toată vătămarea dreptății, carè să face în averile altora o au cuprins D[u]mnezeu întru acèastă poruncă: « nu fura » [7]. « Prin acèastă poruncă, zice S[f]. Avgustin, bine să înțelège toată luoarèa lucrului străin, că cel ce au oprit a fura, nu au lăsat a răpi, ci cu adevărat tot au voit să se înțelèagă, orice să ia făr' de slobozenie din lucrurile deaproapelui » [8]. Drept acèéa preste tot grăind, [9] furtișèagul iaste luoarèa cèa cu înșelăciune a lucrului străin, ori ca să te folosești cu acela, ori ca să-l stăpînești sau orice altă să faci cu el. Iar lucrul străin să zice lucrul acela preste care nu eu, ci altul are

5 stăpînire. Așèa furtișèag iaste // tot lucrul și toată unèalta străină carè pre ascuns să ia făr' de voéa stăpînului său, dintru carè luminat [10] iaste că orice lucru străin, care întru acest chip să ia, ori mare, ori mic [să] fie acel lucru, furtișèag iaste, ori să se ia din casă, ori din cămară, ori din grădină, ori din curte, ori din cîmp, ori din țarină, ori din pădure, ori din vie, ori din sat și ori de unde să se ia, furtișèag să face, furtișèag iaste.

Luoarea lucrului străin, de să face acesta cu înșelăciune sau pe ascuns, să zice furtișèag. Iar de să face cu silnicie și aiàvea, să chiéamă răpire, și de să face silniciiéa într-ascuns, să chiéamă hoție și tălhărie.

6 Așèa întră furi să numără și furi sînt // toți acei carii vînzînd sau cumpărînd înșeală și păgubesc pre altul, ori lăudînd lucrul [pe] care-l știu rău și vătămat sau ori în ce chip cu scădère, ori ascunzînd și acoperind scădèrèa, și ce iaste stricat și vătămat în lucrul [pe] care-l vinde, ori luînd mai mult și mai mare preț decît știe că iaste vrèdnic și plătește lucrul [pe] care-l vinde.

Așèa întră furi să numără și acela carele, cînd cumpără, vinde, că cel ce vinde făr' de voéa lui ori prin neștiință, ori prin nebăgarea de sèamă și prin neluoarèa aminte să înșeală, cerînd și luînd preț mai mic decît lucrul iaste vrèdnic, și cel ce cumpără cu gînd ca să lasă *[sic !]* pre vînzătoriiu să se înșele, și așèa să se păgubèască. Și ori

7 în ce chip cel ce face înșelăciunèa fur iaste. // Așèa păcatului acestuéa vinovați sînt și cei ce iau camete, ujure [11] și mite mai mari și mai multe decît slobod legile. Așèa furi sînt și cei ce cumpără de la fiii, și de la fètele și de la pruncii, pre carii îi știu că pe furișiiu, și făr' de știrèa și făr' de voéa părinților [12], lucrul, [pre] care-l vînd, îl iau din avèrèa părinților. Așèa păcătu[i]esc și cei ce vînd la unii ca aceștèa *[sic !]*, pre carii [îi] cunosc, că prețul ori de la părinți, ori de a[i]urèa, pre ascuns și făr' de voéa acelora îl iau. Furi [13] *sînt și* ace[i]éa carii să tomnesc [14] și se alcăzu[i]esc pre zi [15] și pre vrème să lucre și nu să muncesc să lucre[ze] cît și cum să cuvine, și plata o iau

8 ca [și] cum ar fi lucrat // cum au fost detori să lucre[ze]. Precum și acèéa sînt furi carii pre slujbași îi mînă și îi silesc să lucre mai mult decît sînt detori.

Așèa păcatului acestuéa vinovați sînt [și] cei ce iau împrumut, și la zioa pusă, de pot, nu întorc lucrul, măcar de-l și cère cel ce lè-au dat lucrul împrumut, ci pricinu-[i]esc [16] că nu pot, și altele răspund, ca să nu întoarcă atunci lucrul, [pe] care-l pot

---

[6] Subtitlu adăugat ulterior, în spațiul dintre titlu și textul ce-i succede, cu cerneală mai deschisă.

[7] « *Eșir[e] 20,3* », urmată pe aceeași margine stîngă, de « În *Eșire* », fără alte indicații.

[8] « *Întreb[area]* 35 », fără a se specifica titlul lucrării de referință.

[9] « — În general vorbind. »

[10] « — Clar »

[11] În urmă cu vreo patru decenii, cuvîntul *ojoră* mai circula încă, regional, în Maramureș, cu sensul de taxă percepută de proprietarul unor lucruri sau, mai ales, a banilor împrumutați pe o perioadă de timp prestabilită; cf. neol. *uzură*.

[12] Urma: *lor*, șters.

[13] Urma: *și hoți*, șters și înlocuit cu cuvintele subliniate, caligrafiate cu un tuș brun, mai desch s decît cel folosit pentru restul textului.

[14] « Se tocmesc, se angajează »

[15] Urmează două cuvinte șterse, lizibil doar *să*.

[16] « — Motivează »

şi sînt detori să-l întoarcă şi după măsura pagubei carè să face celui ce i-au imprumutat, iaste mare păcatul. Furi sînt şi slujile şi meşterii cei ce iau plata [pe] carè ştiu că nu o au plătit-o. Precum furi sînt şi ace[i]éa carii lucrătorilor săi şi slujilor sale nu le plătesc după cum iaste drept. Furi sînt şi ace[i]éa carii pămînturile vecinilor pre
9 încet // şi măcar cît de puţintel le brăzdèază şi le trag la ale sale, precum şi ace[i]éa sînt furi carii cu marha [17] şi cu vitele sale mîn[în]că sau calcă bucatele sau [i]erburile, sau oricum fac pagubă altuéa. Furi sînt şi ace[i]éa carii ori pre furi ori lucruri furate, [pe] care le ştiu că sînt aşèa, [ii] primesc la sine sau în lăcaşurile sale, sau oricum le ascund [s]au lor să împărtăşesc [18].

Acèéa încă sînt furi carii lucrurile cèle aflate şi găsite nu vor să le vestească şi să le spu[i]e, ci le tac sau le ascund. Păcatului aceluéa vinovaţi sînt şi acèéa carii, cu preţ drept, cumpără lucruri care ştiu că sînt de furat. Furi sînt şi meşterii cei ce din lucrul străin, cel dat lor să[-l] lucre, [s]au [19] din ce întrece şi nu dau stăpînului, [s]au zic că
0 nu e // de ajuns cît au dat, măcar că iaste de ajuns, [s]au schimbă lucrurile şi pun lucru mai slab, şi cel bun îl ţin sie[şi]. Precum şi ace[i]éa sînt furi carii, pentru plată, iau spre sine să facă vreun lucru [pe] care ştiu că nu-l pot face. Furi sînt şi cerşitorii carii să făţăresc [20] chilavi şi neputincioşi, ca aşèa să poată aduna milă, şi ei sînt sănătoşi şi tari, şi numai pentru lenèa ca să nu lucre umblă cerşind [21]. Precum furi sînt şi cerşitorii carii [22] au cu ce să tră[i]éască şi tot cerşesc [23], că aşèa, cerşind, iau ce[ea ce] s-ar da celor lipsiţi.

Furi sînt deregătorii şi judecătorii carii, pentru daruri şi pentru mită, fac judecată şi vînd dreptatèa, precum păcătu[i]esc cu păcatul acesta şi procatorii [24] carii primesc
1 să apare vreun lucru sau vreo price [25] [pe] carè o văd // nedrèaptă sau carii iau asupra sa pricèa drèaptă, dar, sau pentru că să lenevesc sau pentru că mai cu multe să cuprind, nu pot, cum să cuvine, să săvîrşèască lucrul; toţi aciştèa *[sic !]* întră furi să numără. Furi sînt şi dascălii şi meşterii carii iau plată şi nu să nevo[i]esc să stèa la învăţătură, cum sînt detori, şi să învèţă cu bun dèadins pre cei ce i-au primit la învăţătură. Aşèa păcatu[i]esc şi acèéa carii ori la şcoală, ori la alt meşteşug şed, ca să învèţă, şi ei nu să muncesc după putinţă a învăţa, ci mănîncă în zadar şi în nimica [îşi] pierd vrèmèa. Furi sînt şi cei ce iau asupra sa deregătoriéa păstoriei sufleteşti pentru ca să
2 aibă scutinţă sau mare venit, şi apoi venitul îl iau, iară // ştiinţa şi învăţătura cèa de lipsă şi trebuincioasă să lenevesc a o învăţa, sau de au acèastă ştiinţă, să lenevesc sau ori pentru că cu alte lucruri să cuprind, nu pot a-şi [îm]plini detoriéa, şi *aceştiéa* decît toţi mai greu păcatu[i]esc, că *aceştiéa* [26] sufletelor aduc pagubă şi perire.

Întră furi să pun şi doftorii acèéa carii, pentru plată, să apucă şi să lèagă să vindece boala [pe] carè ei [s]au cunosc [s]au văd că nu ştiu [s]au că nu pot să o vindece. Furi sînt şi ace[i]éa carii, cînd văd pre altul perind pentru lipsa hranei sau [27] a hainelor, că nu are cu ce să se acopere, şi ei pot să-l ajute dîndu-i ceva dintr-ale sale, că atunci, la o întîmplare ca acèasta, toate sînt de obşte [28], şi nimic nu iaste a cuiva deosebi,

---

[17] Magh.: *marha* — « *vită* »

[18] Trimitere incompletă, pe marginea stîngă: « *Tovit* ». Capitolul sau versetul de referinţă e însă ambiguu caligrafiat: *2.* sau *9?* E, foarte probabil, vorba de *Cartea lui Tobit*, 14, 9. Cf. *Biblia*. Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Buc., 1975, *[in—8°*, 1973 + 3 p. + 6 p. hărţi *hors texte]*, p. 926, col. 2. Urmează o altă trimitere la un *Psalm*, nespecificat.

[19] — *u*, adăugat de altă mînă.

[20] « Se prefac »

[21] Fraza ce urmează e adăugată ulterior, în spaţiul liber dintre alineatul terminat şi cel care începe, cu cerneală brună mai diluată.

[22] Cuvînt ilizibil.

[23] Sfîrşitul frazei e adăugat pe marginea stîngă a paginii, începînd din faţa rîndului al patrulea în jos. Adaosul e precedat de semnul +, iar locul unde trebuia să fie plasat e marcat de acelaşi simbol.

[24] « Procurorii, avocaţii »

[25] « Ceartă; pricină »

[26] În text: *acestèa*.

[27] *u* — adăugat ulterior de altă mînă

[28] « Toate sînt bunuri comune »

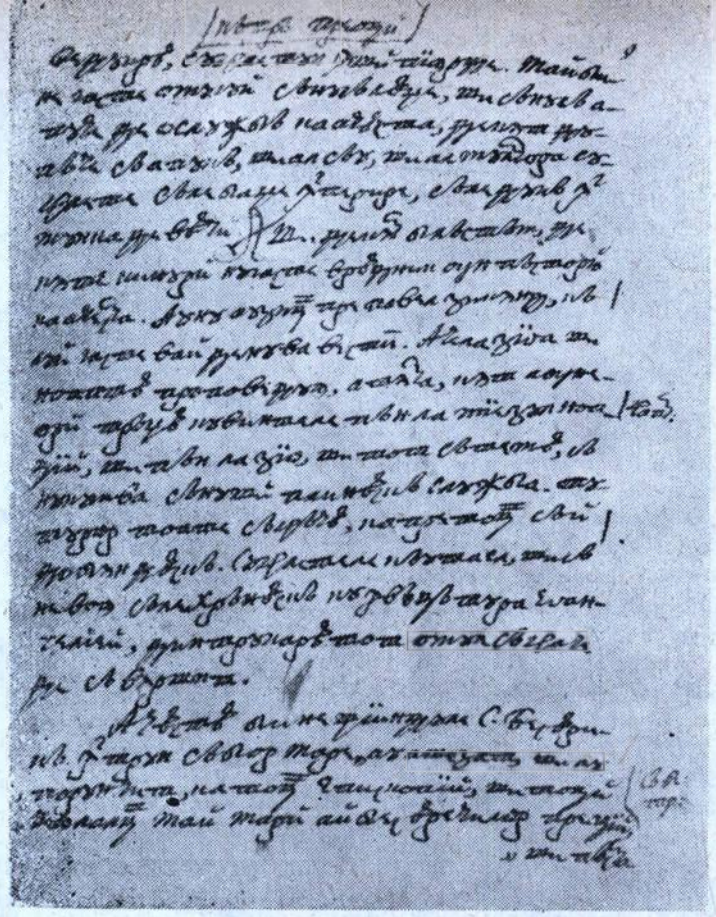

ci nu vor să ajute pre unul ca acela, // și să-i dèa ceva. Păcatului acestuéa vinovați 13
sînt și cei ce, în dezmierdări și în desfătări, în păcate și în [29] lucruri oprite, cheltu[i]esc cèle ce sînt detori, după cum poruncèște evangheliéa, să le dèa lipsiților și săracilor, că așèa zice D[o]mnul în evanghelie: «Ce vă întrèce, ce să prisosèște, adecă [30] *ce întrèce* preste lipsa și preste cuviința voastră, dați milostenie» [31].

Înțelegeți, iubiților, ce iaste furtișèagul și de cîte féliuri iaste, știți și cine sînt furi și vinovați păcatului furtișèagului; acum poftiți să știți ce păcat și cît de mare iaste furtișèagul, și ce rèle aduce celor vinovați păcatului acestuéa. Acum dar să plinim acèastă bună a voastră poftă. //

PARTEA A DOA 14

Cît de mare păcat iaste furtișèagul și cîte răutăți pricinuéaște.

Păcatul care scoate pre om de la împărățiéa ceriurilor, acela cu adevărat iaste păcat mare și de moarte, de vrème ce de la împărățiéa ceriurilor nu cade omul prin altă, fără numai prin păcatul cel de moarte, care, pentru acèéa să zice păcat de moarte, [fiind]că iaste așèa de mare, [în]cît aduce sufletului moarte, adecă îl lipsèște de viéața cèa fericită și [îl] osîndèște la muncile cèle grèle și fără de sfîrșit ale iadului. // Într-acest 15
chip iaste și păcatul furtișeagului, că furtișèagul iaste păcat care scoate pre om de la moștenirèa împărăției ceriurilor, cum luminat ne spune S[f]. Pavel, apostolul, cu aceste cuvinte: «Au nu știți că nedrepții împărățiéa lui D[u]mnezeu nu o vor moșteni — nu vă înșelați — nici curvarii, nici prèacurvarii, nici molahii, nici sodomeènii. Nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici ocărîtorii, nici răpitorii împărăția lui D[u]mnezeu nu [o] vor moșteni» [32].

Mare dară și foarte mare păcat iaste furtișèagul, de vrème ce [îl] lipsèște pre óm de binele cel mai mare: [33] viéața de vèci și nu numai [că] îl lipsèște de atîta bine, ci și osîndei îl supune, și cu grèle și cu vecinice munci îl chinu[i]èaște. Și ce rău, ce pagubă mai mare // decît acèasta să poate gîndi? de vreme *ce* [34] [pe] toate cîte [le] are omul, 16
bucuros le dă, numai ca să dobîndèască întru acèastă lume, pîn' la o vrème, viéață. Și ce viéață? *Viéață* [35] cu boale, cu patimi și cu multe nevoi. Cu cît dar mai scumpă

---

[29] *În* e marcat aici prescurtat *(n)* în ambele cazuri.

[30] Trimitere incompletă: «Mat[ei], 9». Cele două cuvinte ce urmează sînt adăugate pe margine, cu cerneală mai deschisă.

[31] Vezi *supra*, 30; n-am reușit s-o confruntăm.

[32] Trimitere eronată: nu e vorba de «*1 Cor[inteni]* 7, 9, 10», ci de *I. Corinteni*, 6, 9—10. Cf.: «Nu știți, oare, că nedrepții nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu? Nu vă amăgiți: Nici desfrînații, nici închinătorii la idoli, nici adulterii, nici malahienii, nici sodomiții.

Nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni [...]» (*Biblia*, Buc., 1975, p. 1283, col. 2)

[33] Urmează, deasupra rîndului, un cuvînt ilizibil, adăugat ulterior, cu cerneală mai diluată, iar sub el *de* — anulat.

[34] Adăugat ulterior cu cerneală mai diluată, înghesuit între cele două cuvinte, unde-i era de fapt locul.

[35] Adăugat deasupra rîndului, cu cerneală de culoare diferită.

iaste viéaţa de veciiu, că iaste fără de sfîrşit, şi iaste fericită, şi de acèasta ne lipsèşte păcatul furtişèagului. Ah! ticălos şi cu totul ticălos iaste furul, carele, pentru puţintel lucru, piéarde viéaţa de vèci. Nefericitul, îşi urăşte sufletul său, el îşi iaste sie[şi] vrăjmaşiiu şi ucigătoriiu sufletului său, ci şi foloséşte omului lumèa toată, dèaca-şi piéarde sufletul. Vai că mai bine ar fi fost unuéa ca acestuéa să nu să fie *[sic!]* născut niciodată!

17 La Zaharie, prorocul, cetim că au zis Do[mnul] cătră el //: « „Ce vezi?“ Zahariéa au răspuns: „Văz o sècere de douăzeci de coţi de lungă şi de zece coţi de lată“. Şi au zis cătră mine:

„Sècerèa acèasta va întra în casa furului şi va odihni în mijlocul casii lui, şi-l va sfîrşi şi-l va piéarde pre el, şi dintru acèasta tot furul, pînă la moarte, să va pedepsi“ »[36].

Oare înţeles-aţi, iubiţilor, acèste dumneză[i]eşti cuvinte [s]au mai luminat să le spunem? Sècere mare, zice prorocul că vine asupra furului şi lăcuéaşte în casa lui ca să-l piéarză pre el şi toate ale lui. Sécerea acèasta iaste măniéa şi urjiéa lui D[u]mnezeu, iaste osînda şi blăstămul lui D[u]mnezeu care să apropie asupra furilor, ca şi casa lor, şi pre ei să-i sècere, să-i bată şi să-i pedepsèască pînă la moarte cu pedèpse
18 foarte mari, şi în luméa acèasta, cu robii, // cu temniţe, cu bătăi, cu chinuri şi cu multă frică, şi cu neticnèală, că furul nicăiri, nici în casa sa, nici în cîmp, nici în pădure în linişte şi făr' de frică nu poate fi, de toată mişcarèa, de tot sunetul să tème, de tot omul să înfricoşèază. Şi nu numai aceste rèle pricinuéaşte furtişèagul, ci încă şi amară moarte şi de ocară aduce furului, că sècerèa cèa mare, adecă blăstămul şi urjiéa lui D[u]mnezeu păn' la moarte [îl] pedepséşte pre fur, ca să-l piéardă pre el şi să-i scurte[ze] viéaţa, a cărui lucru pildă cetim în istorii, că un fecior de zece ani nu asculta de învăţătura şi de dogèana părinţilor, ci pururèa fura de unde putèa. Deci odată căzînd la
19 prinsoare, judecătoriul i-au făcut lège să-l spînzure şi l-au şi spînzurat, şi cum // l-au spînzurat, după ce au murit, îndată i-au crescut barbă (că mai înainte era făr' de barbă) şi au cărunţit, iar oamenii, carii vedèa[u] acèasta, să mira[u] ce lucru poate să fie acesta, şi au făcut ştire episcopului, şi au [i]eşit episcopul cu cliricii, de au văzut, şi s-au rugat lui D[u]mnezeu să le arate ce poate fi acèasta, carè au şi dobîndit. Că arhiereul au zis cătră oameni, arătîndu-i D[u]mnezeu: « Vedeţi pre acest fecior spînzurat, că i-au crescut barba şi au îmbătrînit mort, atîta i-ar fi lungit D[u]mnezeu viéaţa, de ar fi ascultat de părinţi şi nu ar fi furat, păn' ar fi ajuns la bătrînèţe ca acèstéa. Socotiţi, acum, cît de mare păcat[37] *trebuie să fie*[38] furtişeagul[39], *de vrème ce atîta* pagubă
20 aduce omului. O! cine // [e acela] carele are simţire şi măcar cît de puţintică cunoştinţă nu se va îngrozi de un păcat aşèa cumplit şi care atîte rèle pricinu[i]éşte?

Încă să arată mărimèa păcatului acestuéa şi datoriéa carè rămîne furului ca să întoarcă şi să răsplătèască toată paguba [pe] care o au făcut-[o], deaproapelui, după cum [se] poruncèşte în cartèa *Eşirii*, că nu să iartă păcatul, zice S[f]. Avgustin, pînă nu se întoarce furatul, pînă nu vei întoarce ce-ai furat, şi nu numai lucrul furat, ci şi toată paguba carè *din*[40] furtişèagul *tău*[41] s-au pricinuit deaproapelui, şi el nu şi-au arat, nu şi-èau *[sic!]* sămănat şi alte dobînzi nu şè-au făcut, care de ar fi avut boii
21 lè-ar fi făcut.[42] // Nu iaste destul să-i întorci numai boii sau preţul boilor, ci şi toată

---

[36] « *Zahar[ia]*, 5,5 ». În realitate e vorba de *Zaharia, 2—4, passim*. Cf. *Biblia*, Buc., 1975, p. 906, col. 2, unde, în v. 2, însă obiectul în cauză nu e o seceră, ci « un sul de carte care zboară, lung de douăzeci de coţi şi lat de zece ». Pentru a corespunde mai bine intenţiilor sale, Micu îl elimină din citat pe cel ce « jură strîmb », care împărtăşeşte soarta hoţului.

[37] Urme: *iaste*, şters.

[38] Pe marginea stîngă, precedate de semnul +, cuvintele subliniate sînt adăugate ulterior cu o cerneală foarte închisă.

[39] *şi ctlă* — tăiat.

[40] Iniţial: *dintru*, apoi *-tru* tăiat.

[41] Lecţiune nesigură: sau *său?*

[42] *cie*-barat. Pe marginea stîngă trimite la « *Eşir[e]*. » Cifrele sînt ilizibile; le-am identificat totuşi; Cap. 22, *passim*.

cèéalaltă păgubire şi toată dobînda de carè s-au lipsit de furtişèagul tău. O! greu şi mare păcat [e cînd] *curvèşte* [43] neştine [44], încèată, îi pare rău, să roagă lui D[u]mnezeu să-l iarte, postèşte, să pocăéaşte, dobîndèşte [i]ertăciune. Fură neştine ceva, încèată a mai fura, îi pare rău că au furat, postèşte, să roagă lui D[u]mnezeu şi nu dobîndèşte [i]ertăciune[.] Pentru ce? Pentru că pînă nu să întoarce furatul, nu să iartă păcatul.

Socotiţi, rogu-vă, greutatèa păcatului furtişèagului! Îngroziţi-vă şi vă cutremuraţi! Vai, vai! cît amar, cît chin, cîtă durèa[re] a sufletului va avèa [45] furul la cèasul morţii, înşivă vă închipuiţi şi vă puneţi înaintèa minţii. // Pentru furtişèag, D[u]mnezeu 22
pedepsèşte şi pre fiii şi pre nepoţii furilor, cîţi să împărtăşesc cu lucrul ce[l] furat şi cu nedreptate luat de care lucru zice D[u]mnezeu: « Eu sînt D[o]mnul D[u]mnezeul tău, D[u]mnezeu răvnitoriu, carele aduc păcatele părinţilor preste fii păn' la [a] trèa şi păn' la a patra sămînţă » [46]. De aici iaste că vedem curţi şi căsi mari pustiindu-să şi surpîndu-să, de aici iaste că pre fiii şi pre nepoţii multora carii era[u] mari gazde [47], îi vedem săraci şi lipsiţi. O, mare păcat! O! a grèle răutăţi şi pagubă [48] *pricină* iaste furtişèagul şi toată nedreptatèa.//

Ci doară, va zice cineva, am furat, am furat cu nedreptul, dară [49] *dintr-acèastă* 23
voiiu da milostenii săracilor, voiiu face besèrici, voiiu da să [se] slujèască leturghii *[sic!]*. Ticăloasă *[sic!]* şi făr' de pricèpere, omule! cum te înşeli şi-ţi pierzi sufletul! Auzi ce spune S[f]. Ioan Gură de Aur, dascălul cel mare al besèricii: « Mi[i]nele ţi-le opreşte de la răpire şi aşèa le întinde la milostenie, iar dèca cu acelèaşi mi[i]ni pre unii [îi] îmbrăcăm, cu care pre alţii [îi] dezbrăcăm, ce folosèşte [50], *că şi* [51] materiéa milei [52] iaste materiéa păcatului. Cu adevărat mai bine iaste a nu milui, decît aşèa a milui. Că şi lui Cain mai bine [i-]ar fi fost să nu fie *[sic!]* adus nimic, iar dèca au măniat pre D[u]mnezeu, cel ce au adus cèle mai mici, cel ce dă cèle străine cum nu-l va mănièa? Eu, zice, ţ[i-]am zis ţie să nu răpeşti, // şi tu din cèle răpite mă cinsteşti? 24
Ce socoteşti? că doar eu cu de acestèa mă veselesc[?] », şi iarăşi: « Că nu [53] vrèa D[u]mnezeu să se cinstèască din asuprèlele altora, că o jertvă ca acèasta iaste necurată şi mai mult mănie decît înblînzèaşte pre D[u]mnezeu... iar cel ce răpèşte cele străine şi dă altuéa, acela mare făr'delège au făcut, să nu socotim numai acèasta, ca să dăm milostenii, ci să luom s[e]ama, ca să nu dăm din răpire », căci, [54] « cînd unul să roagă, altul blastămă, al cărui glas [îl] va auzi D[u]mnezeu? » [55].

Însă măcar de socotiţi peste tot [56], furtişèagul iaste păcat, din firèa sa, de moarte [57], tot nu urmèază de acolo că [în]deosebi tot furtişèagul iaste păcat de moarte. Ci păcatul să socotèşte de la mărimèa lucrului ce să fură, adecă, cît de mare iaste // lucrul 25

---

[43] Cuvîntul e caligrafiat foarte clar: *curvèşte*, noi însă am fost contrariaţi de prezenţa lui într-un context atît de neaşteptat şi, aparent, nejustificat, ca după mai multe confruntări ale textului să observăm comparaţia *a fura — a se deprava*.

[44] « Cineva »

[45] *Unul ca acesta*, barat cu cerneală diluată, cuvîntul următor adăugat ulterior deasupra rîndului.

[46] Trimitere pe marginea dreaptă: « *Eşir[e]* », cifrele, însă, fiind ambiguu caligrafiate, n-am putut-o identifica şi confrunta.

[47] « — Bogătaşi, mari proprietari agricoli »

[48] Cuvîntul următor adăugat deasupra rîndului, fiind precedat de semnul +.

[49] Cuvintele subliniate sînt plasate deasupra rîndului cu o pană mai tocită şi precedate de un +. Privind ultimul cuvînt, lecţiunea e incertă: *acestèa* sau *acèastă?*

[50] În text: *nici.*

[51] Între croşete: « prin carè nădăjduim să dobîndim » « milă », cuvînt şters cu cerneală mai diluată. Deasupra rîndului: *ar plini*, lecţiune nesigură.

[52] Pe marginea dreaptă: « În *Ioan* [?], cuv[întul] 74 şi 14 »: lecţiunea cifrelor este incertă. N-am reuşit să restabilim citatul cu certitudine.

[53] Pe marginea dreaptă: « În *Ioan*, cuv[întul] 14 », licenţa cifrelor e incertă.

[54] Pe marginea dreaptă: « *Sir[ah]*, 34, 26, » nu 29.

[55—56] « În general ».

[57] Pe marginea dreaptă: « *I. Cor[inteni]*, 17 », capitol inexistent. Probabil trimite, şi aici, la «*I. Corinteni*, 6, [9—]10 ».

care să fură şi cît de mare pagubă să face cu acèastă faptă [58], după măsura acestuia să judecă şi mărimea păcatului. Încă şi de la voi[i]éa cèa rèa a celui ce fură ia păcatul măriméa sa. De rănesc acèstèa rău dragostèa, greu şi mare păcat iaste. Ci trebu[i]e a loua aminte că aorea [59] şi puţin şi mic lucru de să fură, mare păcat să face, adecă, cînd prin acel lucru grèa pagubă să face deaproapelui. Aşèa celui ce să hrăneşte cu sapa, de i-ai fura sapa, şi el nici altă sapă, nici pre ce să-şi cumpere altă sapă nu are, măcar [60] *de* [61] sapa iaste lucru mic şi puţin, ci deaproapele greu să păgubèşte de acolèa [62], păcat de moarte faci. Sau de gîndeşti şi vo[i]eşti ca acelu[i]éa de la carele furi să[-i] // faci grèa şi mare pagubă, măcar de să întîmplă de prin furtişèagul tău să nu[-i]
26 faci lui mare pagubă, tu, cît au fost în vo[i]éa ta, ai făcut mare pagubă, şi după măsura vo[i]ei tale şi a gîndului tău, şi păcatul iaste mare. Sau de-ţi iaste voi[i]éa ca mai multe mărunte furtişèaguri să faci, ca acela de la carele furi să nu si mţă paguba de sînt lucrurile *cèle* [63] mici, [pe] care pre rînd lè-ai furat, atîtèa cît [de] ajuns să fie păcat de moarte, măcar de acela de la carele furi nu simte pagubă, tu tot păcat mare şi de moarte ai păcătuit.

Doao lucruri sînt carele le[îi]-aduc [pe] furii şi răpitorii lucrurilor străine ca să se mîntu[i]éască, adecă zic că pentru lipsă le caută [64] să fure sau pentru [65] *că* lucrul // [s]au slujba lor nu li să plătèşte după vrednicie şi după dreptate. La cestèa răspunz
27 eu acestora. De iaste atîta lipsa cît de nu va luoa de la altul, trebu[i]e să piéară, adecă iaste unul carele are bucate sau lèmne, cît şi lui pot ajunge şi să dèa şi cel[ui] lipsit, ci el nu va să-i dèa, şi cel lipsit trebu[i]e de foame [s]au de frig să piéară, atunci cel lipsit de ia numai atîta dintru a altuéa, cît să-şi poată ţinèa viéaţa, acèa faptă nu iaste furtişèag, nu iaste păcat, că într-o lipsă ca acéèa toate trebu[i]e să fie deobşte, şi stăpînul lucrului acelu[i]éa, de are minte, nu poate să nu vo[i]éască şi să se împotrivèască, ca cel ce iaste într-o lipsă ca acéèa, să nu ia acel lucru cu care să-şi ţie viéaţa, de vrème ce fireşte — // cine,
28 carele are, din porunca lui D[u]mnezeu iaste datoriiu să hrănèască pre cel flămînd. Însă lipsa cèa grèa, carè nu iaste tocma[i] cu piéarderèa vieţii, măcar că cîtva impuţinèază răutatèa păcatului, nu face ca furtişèagul să fie făr' de păcat. Aşèa păcătu[i]esc şi slujile cèle ce pre ascuns şi făr' de ştirèa stăpînului iau de la stăpîn atîta cît socotesc că cu simbriéa, [pe] carè o au, nu li să păgubèşte slujba şi rămîn detori să întoarcă stăpînului său ce au luoat pre ascuns, iar de socotèşte că nu să face strîmbătate pre calèa legilor, să-şi caute dreptatèa.

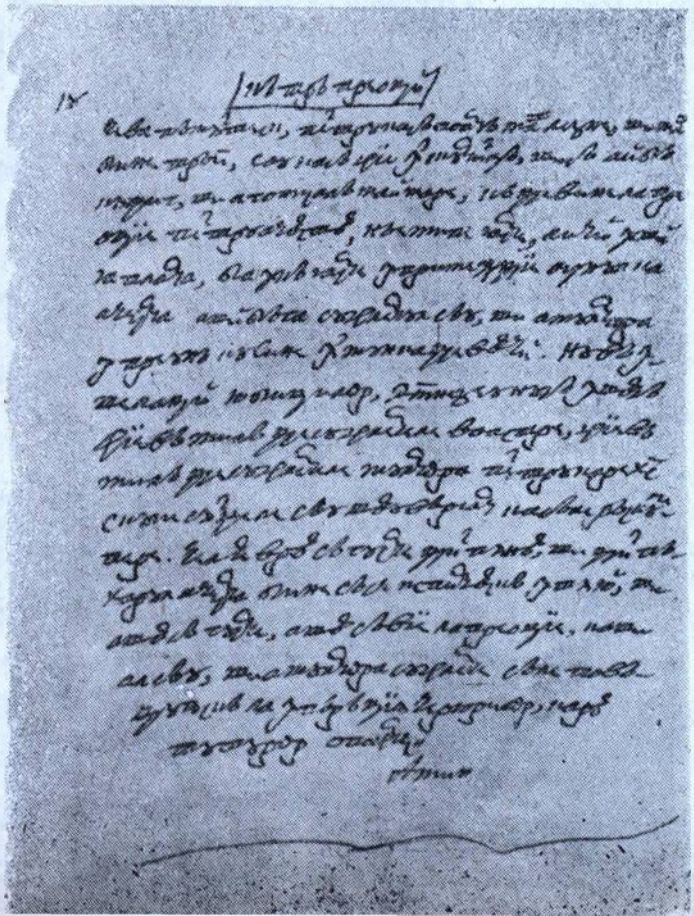

[58] *şi* — şters.

[59] « Uneori »

[60] *de* adăugat ulterior, în continuare, cu cerneală deschisă.

[61] Urma *că* — barat.

[62] Regional: *acoalea* — « aici ».

[63] — *le* adăugat ulterior între cele două cuvinte, legîndu-le astfel între ele.

[64] « Trebuie ».

[65] *că* adăugat pe marginea stîngă, precedat de +, cu care i se marchează în text locul unde trebuie plasat.

Îndrumare
A nu fura

Acestèa ştiindu-le, iubiţilor, să urîm păcatul acesta, ca pre cel ce şi în lumèa acèasta //
29 multe răutăţi, şi pagube, şi grèle nevoi şi stricarèa numelui celui bun ne aduce, şi ne face ură, şi scîrbă celor buni şi de omenie, iar mai mult şi preste toate ne păgubèşte de împărăţiéa ceriurilor, de viéaţa cèa fericită şi vecinică, şi ne bagă în chinul muncilor celor făr' de sfîrşit ale iadului. Puţină iaste dulcèaţa lui, dar frica şi amarul lui multă iaste nevo[i]éa mare, mu[n]ca fără de sfîrşit. Deci dar să[66] nu daţi loc diéavolului, ci cum zice apostolul: « *Cel ce fură să nu mai fure, ci mai vîrtos să se osteneaască lucrînd binele cu mî[i]nele sale ca să aibă să dèa celui lipsit* » *(s.a.)*. Tovit cel bătrîn, cînd au fost orb, au auzit în casa sa zbierînd un [i]ed, şi îndată s-au temut să nu fie de furat
30 şi au încep//ut a îndemna pre ai săi casnici, zicîndu-le: « Vedeţi ca nu cumva să fie de furat [i]edul acesta, întoarceţi-l acelu[i]éa a cui iaste, că nu ne iaste noao slobod a mînca [s]au a ne atinge de ceva furat »[67]. Bine luoaţi aminte: nu iaste slobod, zice, a mînca sau a ne atînge de ce iaste de furat. Pre acesta să-l urmăm, şi pre pruncii noştri, slugile noastre şi pre toţi cei din casa noastră să-i învăţăm şi să-i dojenim să nu să învèţă a fura, nici lucruri cît de mici să nu-i lăsăm să [le] fure, ci să-i certăm şi să-i pedepsim, că de trècem cu vederea cele mici, cădem în cèle mai mari, cînd vedem
31 ceva la ei să cercăm[68] de unde iaste, şi de iaste de furat şi // sufletele altora şi ale noastre le piéardem. D[u]mnezeu să ne ferèască de un rău ca acesta şi să ne dèa darul său, ca făcînd ce iaste bun, să dobîndim împărăţiéa ceriurilor, [pe] carè tuturor [v-]o poftesc. Amin.

---

[66] Pe marginea dreaptă: « *Efes[eni]*, 4, 28 ».
[67] Pe marginea stîngă: « *Tov[it]*., 2 » [13].
[68] « Să cercetăm. »

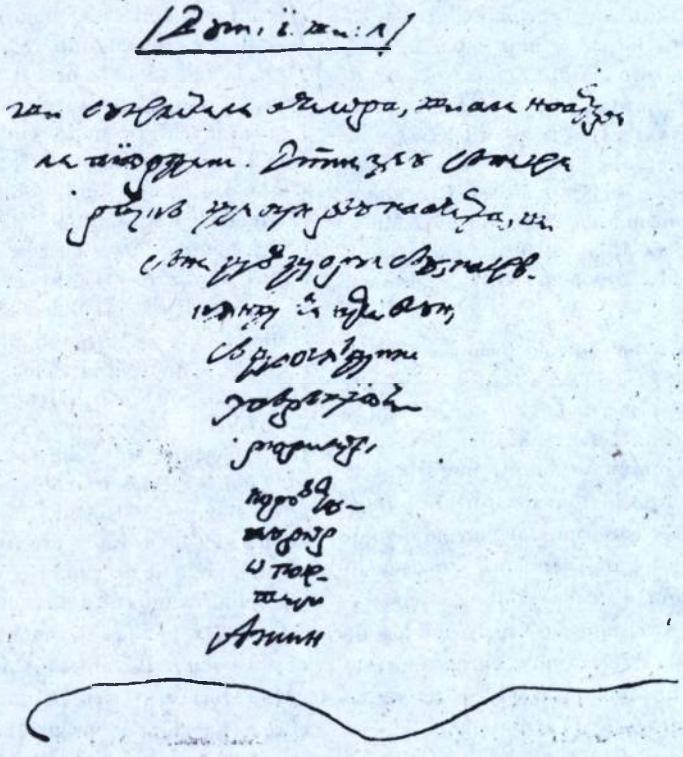

PIETRE DE VAD

T. MAIORESCU

O lecție de demnitate

ÎN NR. 1/1989 (pp. 66—73) AL REVISTEI „*Manuscriptum*", am publicat ciorna unei importante scrisori, datînd din 1877, care atesta nu numai colaborarea lui Maiorescu la cea de-a 12-a ediție a *Enciclopediei* „*Brockhaus*", ci și, totodată, existența unui plan, nerealizat, de colaborare a lui Eminescu la redactarea articolelor despre România pentru acea ediție.

Ultimul epistolar maiorescian (manuscris păstrat la Muzeul Literaturii Române sub cota nr. 11657) se oprește în pragul anului 1882, dată de la care criticul, absorbit de prea multele-i îndeletniciri, nu-și va mai copia în mod regulat corespondența, mulțumindu-se să transcrie, rareori, în jurnal, conținutul cîte unei scrisori mai importante. Între filele acestui epistolar se află ciorna unei alte scrisori, din anul 1880, adresate aceluiași editor Brockhaus care dezvăluie continuarea colaborării lui Maiorescu și la cea de-a 13-a ediție a enciclopediei publicate de reputata casă de editură germană (ff. 91^{v}—94^{r}).

Colaborarea la noua ediție, propusă de editorul german, este acceptată imediat de Maiorescu, animat de aceeași nobilă dorință de a face cunoscute străinătății realitățile de la noi, de care criticul român se simțea mîndru și le voia înfățișate Apusului nedenaturate. Imaginea României viitoare, un stat plin de demnitate, care-și cucerise independența cu arma în mînă și cu prețul unor imense și dureroase sacrificii, care avea să ocupe cu cinste un loc de frunte între statele orientului european, este zugrăvită de pana unui patriot, a cărui inimă bătea plină de dragoste pentru patrie.

Nu e de mirare deci că Maiorescu respinge lista articolelor despre România, redactată neglijent și cu erori grave de un necunoscător al țării. Prima sa grijă este, de aceea, restabilirea adevărului și a dreptei cumpene a valorii și importanței, fie că era vorba de personalități politice sau literare, localități sau delimitare teritorială. El nu putea admite, bunăoară, menționarea porturilor Giurgiu și Brăila, cînd lipsea Galați, acesta avînd încă de pe atunci o mare importanță pentru navigația dunăreană. Nu putea admite nici menționarea localităților Ismail și Reni ca fiind românești și nici ignorarea completă a Dobrogei, după semnarea, la 1/13 iulie 1878, a Tratatului de pace de la Berlin. Prin acel tratat, « reprezentanții Austro-Ungariei, Franței, Germaniei, Italiei, Marii Britanii, Rusiei și Imperiului Otoman » recunoșteau, « independența României (art. 43), cu condiția acceptării de către aceasta a încorporării S[udului] Basarabiei la Imperiul țarist (art. 45) și a acordării cetățeniei române tuturor locuitorilor ce nu se află sub protecția altor state, indiferent de religia celor în cauză (art. 44). Dobrogea, a cărei frontieră sudică va fi trasată de o comisie internațională, Delta Dunării și Insula Șerpilor sînt reunite României » (art. 45). (Cf. *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 136.) Trecînd în domeniul literaturii, criticul nu putea fi de acord cu citarea lui Bolintineanu, fără a fi menționat Alecsandri, cel mai strălucit poet român, « rege » al poeziei noastre, cum îl califică Eminescu. Îndreptînd unele erori de scriere a unor nume (Kogălniceanu, ba chiar și propriul său nume!), Maio-

Titu Maiorescu (prim-ministru) în timpul Conferinței de Pace de la București (28 iulie 1913).

rescu atrage atenția asupra necesității introducerii în noua ediție a enciclopediei germane a personalităților politice române din epocă, devenite cunoscute și peste hotare: Lascăr Catargi, pe care voise să-l introducă încă în ediția a 12-a a *Lexiconului „Brockhaus"*, Boerescu (Vasile, desigur), generalul Florescu, deși ultimii doi, în ciuda faptului că făceau parte din același partid conservator, își manifestaseră în mai multe rînduri ostilitatea față de Maiorescu, mai cu seamă în timpul ministeriatului acestuia. Același spirit obiectiv îl determină să alăture acestor nume și pe acela al lui Hasdeu, în ciuda faptului că în trecut se aflaseră de mai multe ori în conflict; valoarea savantului care ajunsese cunoscut și în străinătate prin lucrările sale din domeniul istoriei și al lingvisticii făcea onoare României.

În fine, mai prezentăm aici ciorna unei alte scrisori, nu mai puțin interesante și semnificative pentru cunoașterea caracterului lui Maiorescu, adresată conducătorului unei publicații culturale austriece, și aflată în același ms. (MLR nr. 11657, ff. 94v—96v), imediat după aceea adresată Editurii „Brockhaus". Este o veritabilă lecție de demnitate, modestie și respect pentru adevăr, dată de Maiorescu acelui redactor care se amăgise crezînd că-l putea măguli cu laude, neacceptate niciodată de magistrul conștient de măsura valorii sale.

Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU

AN DIE GEEHRTE VERLAGSBUCHHANDL[UN]G „F. A. BROCKHAUS“,

Leipzig

Bucarest, 2, Juni 1880 n. St.

Hochgeehrter Herr,

Gestatten Sie mir die Bemerk[un]g, dass ich mit der beiliegend zurückgesandten Liste der rumän. Artikel für die neue Auflage des Conversations-Lexicons, *durchaus nicht einverstanden bin. Sie kann nicht das Werk eines auch nur im geringsten mit der Verhältnissen vertraute* [1] *Mitarbeiter sein, scheint* [2] *mir also als Grundlage überhaupt nicht brauchbar.* [3]

Sie werden dies sofort selbst beurteilen können. Da werden z.B. die Donaustädte Braila und Giurgiu angeführt, aber nicht Galatz, die weitaus wichtigste Donau-Hafenstadt Rumäniens. Das [4] *ist ja als ob man für Deutschland Emden besprochen wurde und nicht Hamburg* [5] *oder Stettin* [6]. *Und dabei ist ja Galatz in der 12. Auflage vorhanden.*

Ebenso ist es unmöglich, dass man von Bolint[ineanu] spricht und nicht von B. Alecsandri, dem zweifellos weitaus bekannten und hervorragendsten rum. Dichter. Als ob man für Deutschland von S. [7] *H. Morenthal sprechen wurde und Paul Heyse oder Gutzkow ignorierte.*

Dann wird noch von den bedeutenden Ismail und Reni als rumän. Städten gesprochen, obgleich sie ja nun seit 1878 mit [8] *dem ganzen rum. Bessarabien an Russland wieder* [9] *abgetreten sind, also in die russische Bearbeitung gehören. Dagegen fehlt in der Liste alles auf die Dobrudscha Bezügliche, das doch nur rumänisch* [10] *ist und gerade in diesem neuen Zustand Gegenstand* [11] *der Darstell[un]g werden muss. (Also: Dobrudscha, Küstendsche, Czernawoda usw.)*

Dies alles im Verhältnis zur 12. Auflage.

Nun müssen wir [12] *doch erst einen leitenden* [13] *Gedanken in der Bearbeitung dieser* [14] *Artikel haben. und da frage ich principiell: soll Rumänien in der neuen Auflage kürzer kommen als in der 12.?*

Ich begreife sehr wohl, dass man — um das Gesamtwerk vor unförmlichem Anschwellen zu bewahren — vieles kürzen muss. Aber die Frage bleibt: soll [15] *Rumänien gekürzt werden?*

Da muss man denn doch erwägen [16], *ob für* [17] *die voraussichtliche geschichtliche Gesttung Ost-Europa's in* [18] *den nächsten 20 Jahren Rumänien eine geringere oder eine grössere Rolle haben* [19] *wird, als in den vorhergehenden* [20] *20 Jahren. Eine solche Frage auch nur stellen heisst sie zugleich beantworten. Es ist selbständig geworden, hat sich in tür-*

---

[1] *Inițial:* bekannten
[2] *Inițial:* sondern ist
[3] *Continuarea inițială anulată:* zu sein
[4] *Continuarea inițială anulată:* wär...
[5] *Inițial:* Stettin
[6] *Inițial:* Bremen
[7] *Inițial:* Herrn
[8] *Inițial:* aus
[9] *Inițial:* zurück
[10] *Inițial:* zu Rumänien
[11] *Inițial:* der Besprech[un]g wert ist
[12] *Inițial:* Sie
[13] *Inițial:* Princip
[14] *Inițial:* der rumän...
[15] *Inițial:* darf
[16] *Inițial:* fru... / bedenken
[17] *Inițial:* in nächster Zeit
[18] *Inițial:* Rumän...
[19] *Inițial:* spielen
[20] *Inițial:* früheren

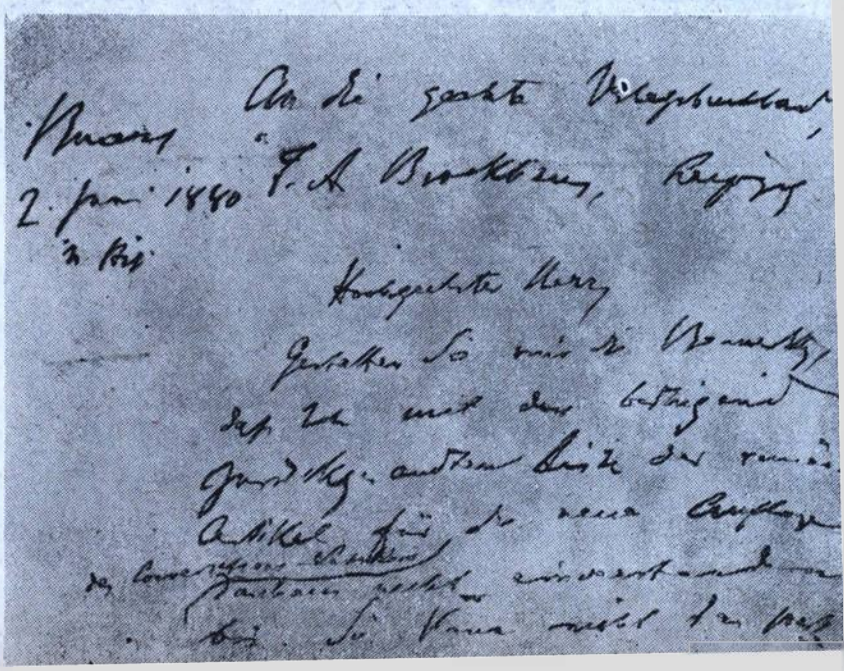

CĂTRE ONOR. LIBRĂRIE-EDITURĂ „F. A. BROCKHAUS",

Leipzig [1]

București, 2 iunie 1880, stil nou

Mult stimate domn,

Permiteți-mi să vă atrag atenția că nu sînt deloc de acord cu lista articolelor românești pentru noua ediție a *Dicționarului enciclopedic*, pe care v-o înapoiez alăturat. Aceasta nu poate fi opera unui colaborator cît de cît familiarizat [2] cu situația [de la noi], mi [3] se pare deci imposibil [4] de utilizat drept punct de plecare.

Veți putea aprecia îndată acest lucru dumneavoastră înșivă. Acolo sînt citate, de exemplu, orașele dunărene Brăila și Giurgiu, dar nu Galați, indiscutabil cel mai important oraș-port dunărean al României. Aceasta [5] este ca și cum, pentru Germania, s-ar menționa Emden, și nu Hamburg [6] sau Stettin [7]. Și, în afară de aceasta, Galați figurează în ediția a 12-a.

De asemenea este imposibil să se vorbească de Bolintineanu și nu de V. Alecsandri, fără putință de tăgadă cel mai cunoscut și mai strălucit poet român. Ca și cum, pentru Germania, s-ar vorbi de S. [8] H. Morenthal [9], iar Paul Heyse [10] sau Gutzkow [11] ar fi ignorați.

După aceea, se vorbește de importantele Ismail și Reni ca despre orașe românești, cu toate că acestea, din 1878, au trecut iarăși [12] la Rusia, cu [13] întreaga Basarabie românească, revin deci redactării rusești. În schimb, din listă lipsește tot ce privește Dobrogea, care este numai românească [14] și tocmai în această nouă situație trebuie să fie obiect [15] al prezentării. (Prin urmare: Dobrogea, Constanța, Cernavodă ș.a.m.d.)

Toate acestea în raport cu ediția a 12-a.

Întrucît trebuie [16] să avem de la început o idee [17] călăuzitoare în redactarea acestor articole [18], atunci întreb în principiu: România trebuie să ajungă în noua ediție mai redusă decît în cea de-a 12-a?

Eu înțeleg foarte bine că, pentru a feri lucrarea în ansamblu de o umflare exagerată, trebuie prescurtat mult. Întrebarea însă persistă: trebuie [19] prescurtată România?

---

[1] Scrisoare în limba germană

[2] Inițial: «*cunoscut*»

[3] Inițial: «*ci este*»

[4] Inițial: «*a fi*»

[5] Continuarea inițială: «*ar fi*»

[6] Inițial: «*Stettin*»

[7] Inițial: «*Bremen*»

[8] Inițial: «*domnul*»

[9] S. H. Morenthal, probabil nume de oarecare notorietate în epocă, a cărui lipsă de importanță însă a făcut să fie apoi dat cu totul uitării.

[10] Paul Heyse (1830—1914), poet, prozator și dramaturg german, conducător, alături de E. Geibel, al „Cercului poeților din München", care continua formal tradițiile clasicismului și romantismului, căutînd în același timp o înnoire tematică. Lirica acestui cerc s-a bucurat de un larg ecou și, îndeosebi, de sprijinul oficialității. P. Heyse a avut în scrierile sale o atitudine critică față de societatea contemporană, dar orientarea sa generală a fost moderat conservatoare.

[11] Karl Gutzkow (1811—1878), romancier și dramaturg german, cel mai talentat și productiv dintre reprezentanții grupării „Germania tînără", care proclama idei sociale progresiste de nuanță burgheză. Cele mai multe din creațiile sale reflectă lupta intelectualității burgheze pentru înlăturarea barierelor religioase și de clasă, pentru libertatea presei și pentru emanciparea femeii și a evreilor. Gutzkow mai are meritul de a-l fi introdus pe Engels în literatură.

[12] Inițial: «*înapoi*»

[13] Inițial: «*din*»

[14] Inițial: «*a României*»

[15] Inițial: «*merită să fie discutată*»

[16] Inițial: «*Dv.*»

[17] Inițial: «*un principiu*»

[18] Inițial: «*articolelor român[ești]*»

[19] Inițial: «*e nevoie*»

kisch-russischen Kriege militärisch bewährt, hat einen Hohenzollern auf dem Thron, wird[21] *wahrscheinlich Königreich werden in der Zwischenzeit und ist ein Hauptsector*[22] *in der vorauszuckenden End-Katastrophe der europ. Türkei. Also??*

Ihre Enzyklopädie ist doch immer, neben dem Grundstock des allgemeinen, bleibend notwendigen Wissens, auch ein Spiegelbild der jeweiligen[23] *Zeitphase, in der die jedesmalige Auflage erscheinen. Da begreife ich, dass die*[24] *neue Auflage, im Unterschied von der 12., sich z.B. über Mexico kürzer*[25] *fasst, über*[26] *Bischof Reinkens und die Altkatholiken, über diesen [?] und Maroniten, über die einstigen ital. Kleinstaaten, über manche Napoleonischen Grössen usw. Aber doch*[27] *gerade nicht über Rumänien!*

Meine[28] *Ansicht*[29] *geht also principiell dahin: die neue Auflage wird den*[30] *rumän. Artikeln* wenigstens *den gleichen Raum gewähren*[31] *müssen, den sie in der 12. Auflage hatten.*

Ich würde nun in dieser Raumbemessung beantragen: 1) dass die Dobrudscha-Artikel in die rumän. Bearbeitung kommen, dafür alle bessarabischen in die russische; 2) dass alle rumän. Artikel der 12. Auflage, vielleicht mit Ausnahme der ausser Bedeutung gekommener Alessandrescu *und* Baritiu, *auch in der neuen figurieren und dass notwendigerweise neu hinzukommen:*

Boeresco (der gegenw. Minister des Äusseren, von dem ja alle Welt gehört hat).

Lascar[32] *Catargi (der langjähriger*[33] *Ministerpräsident und Chef der conserv. Partei).*

General Floresco (der Reorganisator der rumän. Armee).

Hasdeu (der in letzter Zeit auch im Ausland bekannt geworden Gelehrte, Sprachforscher und Historiker).

Sinaia, Bahnstation[34] *auf der neuen Bahn Ploieşti—Kronstadt, wichtig gewordener Badeort und bekannter Sommeraufenthalt des Fürsten Carl.*

Unter Kürzung einiger rumän. Artikel der 12. Aufl. könnten diese[35] *Artikel in*[36] *die neue Aufl. kommen ohne Raum-Vergrösserung im Ganzen.*

Hochachtungsvoll und ergebenst,

Euer T[itu] M[AIORESCU]

---

[21] *Iniţial:* als/wird/we... / König
[22] *Iniţial:* der Hauptfactor
[23] *Iniţial:* vorüb...
[24] *Iniţial:* hinz...
[25] *Iniţial:* sich
[26] *Iniţial:* ebenso
[27] *Iniţial:* wie
[28] *Iniţial:* Ich
[29] *Iniţial:* Mein...
[30] *Iniţial:* für die
[31] *Iniţial:* geben
[32] *Iniţial:* Familie
[33] *Iniţial:* fünfzi...
[34] *Iniţial:* neue
[35] *Iniţial:* auch
[36] *Iniţial:* hineinkommen

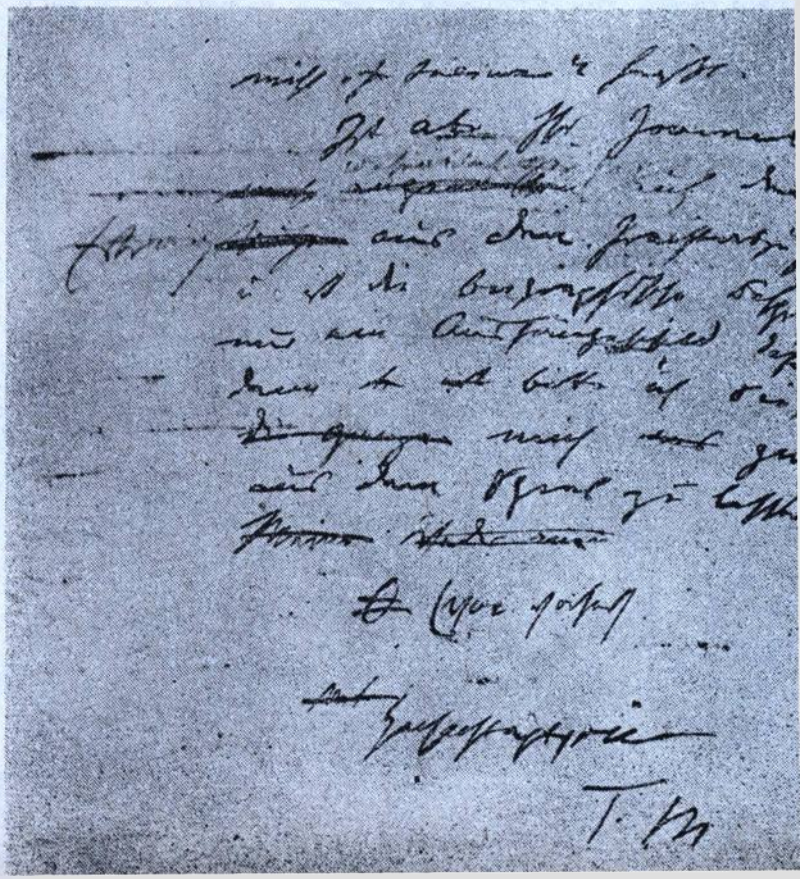

Căci trebuie totuşi cîntărit [20] dacă pentru [21] configuraţia istorică probabilă a Europei răsăritene în [22] următorii 20 de ani România va avea [23] un rol mai mic, sau unul mai mare decît în precedenţii [24] 20 de ani. Punînd numai o astfel de întrebare, îndată trebuie să dai şi răspunsul. Ea a devenit independentă, s-a afirmat din punct de vedere militar în războiul turco-rus, are un Hohenzollern pe tron, după toate probabilităţile în acest interval va [25] deveni regat şi este un sector [26] capital în zvîrcolirile premergătoare prăbuşirii finale a Turciei europene. Aşadar?

Enciclopedia dumneavoastră este mereu, pe lîngă stocul de bază al cunoştinţelor generale, permanent necesare, şi o oglindire a epocii corespunzătoare [27] în care apare fiecare ediţie. Eu înţeleg, astfel, că noua ediţie, spre [28] deosebire de cea de-a 12-a, se ocupă mai pe scurt, de pildă, de Mexic, de [29] episcopul Reinkens şi de vechii catolici, de aceştia[?] şi de maroniţi [30], de fostele stătuleţe italiene, de unele mărimi napoleoniene ş.a.m.d. Dar totuşi [31] nu chiar de România!

În [32] principiu deci, părerea mea este: noua ediţie va trebui să acorde [33] articolelor [34] româneşti *cel puţin* acelaşi spaţiu pe care îl aveau în ediţia a 12-a.

Acum, în această delimitare a spaţiului, aş propune: 1) ca articolele despre Dobrogea să vină în redactarea românească, în schimb toate cele despre Basarabia în [redactare] rusească; 2) ca toate articolele româneşti din ediţia a 12-a, poate cu excepţia lui Alessandrescu şi Bariţiu, care nu mai au importanţă, să figureze şi în ediţia nouă şi să fie neapărat introduse noile:

Boerescu (actualul ministru de externe, despre care toată lumea a auzit).

Lascar [35] Catargi (preşedintele cabinetului de miniştri de mulţi ani [36] şi şef al partidului conservator).

General Florescu (reorganizatorul armatei române).

Hasdeu (savantul, lingvistul şi istoricul cunoscut în ultimul timp şi în străinătate).

Sinaia, staţie de cale ferată [37] pe noua linie ferată Ploieşti—Braşov, staţiune balneară devenită importantă şi cunoscută reşedinţă de vară a principelui Carol.

Prin scurtarea unor articole româneşti din ediţia a 12-a, aceste [38] articole ar putea intra [39] în noua ediţie fără o sporire a spaţiului în ansamblu.

Cu toată stima şi profund devotat

Al Dumneavoastră

T[itu] M[AIORESCU]

---

[20] Iniţial: «*fru . . . / reflectat*»
[21] Iniţial: «*în perioada imediat următoare*»
[22] Iniţial: «*România*»
[23] Iniţial: «*juca*»
[24] Iniţial: «*anteriori*»
[25] Iniţial: «*ca/va/de . . . rege*»
[26] Iniţial: «*factorul*»
[27] Iniţial: «*trecu[te]*»
[28] Iniţial: «*se*»
[29] Iniţial: «*la fel*»
[30] Catolici de rit maronit, răspîndiţi îndeosebi în Liban; au avut conflicte sîngeroase cu vecinii lor druzi.
[31] Iniţial: «*ca*»
[32] Iniţial: «*Eu / Părer . . .*»
[33] Iniţial: «*dea*»
[34] Iniţial: «*pentru*»
[35] Iniţial: «*Familia*»
[36] Iniţial: «*cincispre . . .*»
[37] Iniţial: «*noua*»
[38] Iniţial: «*de asemenea*»
[39] Iniţial: «*să intre*»

Hern M. DEUTSCH
Redacteur des „Illustrierten Österr[eichischen] Journals"
Wien, VIII. Bezirk, Alsenstrasse 19

Bucarest, 15. Juli 1880

Sehr geehrter Herr,

Nur keinen Missverständnisse! Ihrer [1] *ersten Aufforderung um Porträt und biograph[ische] Skizze glaubte ich entsprechen zu müssen, weil ich das* [2] *zunehmende Bekanntwerden rumänischer Zustände u. Persönlichkeiten in* [3] *Östreich u. Deutschland für nützlich halte. So viel sind nicht mehr.*

Die mir sehr [4] *unangenehme Aufgabe, persönliche biogr. Notizen zu* [5] *geben, wurde mir* [6] *nur durch Auszüge aus früheren Notizen* [7] *fremder Federn über mich möglich.*

Nun übersenden Sie mir meine [8] *Biographie „journalistisch bearbeitet" zur „Revision".*

Darauf gehe ich nicht ein. Mir ist solch übertriebenes u. [9] *unrichtiges Lob auf das Äusserste peinlich* [10].

Doppelt peinlich ist [11] *mir der Zussammenhang einer solchen Sache mit den am Schluss* [12] *Ihres Briefes erwähnten* [13] *300 Fl. für „Prachtabzüge" mit Facsimile.*

In einem solchen Zusammenhang ist es mir nicht möglich auf dieser Prachtabzüge auszugehen.

Also legen [14] *wir uns einmal die Sache gegenseitig klar* [15].

Will Ihr Journal mit Ernst [16] *durch Biographien und Bilder nützlich* [17] *wirken, so mag's hingehen* [18]. *Dann aber bitte ich, all das* [19] *schreckliche Lob über mich* [20] *zu streichen, z.B. gleich den Anfang, dann* [21] *den Schluss mit dem „grossen Charakter und Genie", die Stelle wo* [22] *ich als Wortführer der conservativen Opposition „wahrhaft Grossartiges" geleistet haben soll, usw. usw. Reducieren Sie die Notiz* [23], *ich bitte, auf das* nüchteren *Mass einer ruhigen* [24] *Besprechung. Dazu denn* [25] *noch die Bemerkung dass die Jassyer literarische* [26] *Gesellschaft „Junimea" und nicht „Jneimea" heisst.*

---

[1] *Inițial:* Auf
[2] *Inițial:* keinen Grund habe
[3] *Inițial:* [ms. indescifrabil] in Deutschland
[4] *Inițial:* so persönlich
[5] *Inițial:* über mich
[6] *Inițial:* machte ich mir
[7] *Inițial:* früheren werden
[8] *Inițial:* soll ich meiner
[9] *Inițial:* Lob
[10] *Continuarea inițială, anulată:* Wieviel ich bedauern soll, dass mein kurzes curriculum vitae / übersandtes curriculum vitae Sie nicht darüber belacht / nicht im Stande wär
[11] *Inițial:* wenn
[12] *Inițial:* in Ihrem
[13] *Inițial:* berührten
[14] *Inițial:* klär... [?]
[15] *Continuarea inițială, anulată:* Ist Ihr Blatt wirklich ein ernstes journalistisches Unternehmen das wirklich Biographien
[16] *Inițial:* wirklich
[17] *Inițial:* zur Klarstellung gewiss im Publikum
[18] *Inițial:* meine / die Sache [ms. indescifrabil] abhalten / auch meiner / denen Erwähnung [ms. indescifrabil] nicht wegen meiner, sondern wegen der Kenntnis rumän. Zustände
[19] *Inițial:* all/als/das übertriebenes
[20] *Inițial:* darnach
[21] *Inițial:* die
[22] *Inițial:* mit
[23] *Inițial:* Sache
[24] *Inițial:* ruhigen, möglichst [ms. indescifrabil]
[25] *Inițial:* noch
[26] *Inițial:* politisch-

DOMNULUI M. DEUTSCH,

redactor la „*Ilustrierte Österreichische Journal*“
Viena, VIII, Bezirk, Alsenstrasse 19 [1]

București, 15 iulie 1880

Mult stimate domn,

Ca să nu fie nici o neînțelegere! Primei [2] dumneavoastră invitații de a vă trimite un portret și o schiță biografică am crezut că trebuie să-i dau curs, deoarece consider [3] necesară cunoașterea din ce în ce mai bună în [4] Austria și Germania a împrejurărilor și personalităților din România.

Sarcina, foarte [5] neplăcută pentru mine, de a da informații biografice [6] personale n-o puteam [7] îndeplini decît prin extrase din informații anterioare despre mine, datorate unor pene străine.

Dumneavoastră îmi [8] trimiteți acum spre revizuire biografia mea « redactată gazetărește ».

Cu acest lucru nu sînt de acord. Un astfel de elogiu exagerat și incorect este pentru mine extrem de penibil [9].

Îndoit de penibilă este [10], pentru mine, legarea unui asemenea lucru de cei 300 de florini, pentru « imprimare de lux » cu facsimile, menționați [11] la [12] sfîrșitul scrisorii dumneavoastră.

Într-o astfel de legătură îmi este cu neputință să mă lansez în aceste imprimări de lux.

Să lămurim, deci, o dată, lucrurile pentru ambele părți [13].

Dacă foaia dumneavoastră dorește să acționeze cu seriozitate [14] și în mod folositor [15] cu ajutorul biografiilor și portretelor, putem merge mai departe [16]. Atunci însă rog să se șteargă în întregime oribilul [17] elogiu cu privire la mine [18], de pildă chiar începutul, apoi [19] finalul cu « marele caracter și geniu », pasajul în [20] care eu aș fi îndeplinit rolul « cu adevărat măreț de purtător de cuvînt al opoziției conservatoare » ș.a.m.d., ș.a.m.d. Reduceți, vă rog, informația [21] la dimensiunea cea mai *simplă* a unei prezentări obiective [22]. Aici, în plus [23], și observația că societatea literară [24] ieșeană se numește „Junimea“ și nu „Jneimea“.

---

[1] Scrisoare în limba germană
[2] Inițial: « *la* »
[3] Inițial: « *n-am nici un motiv* »
[4] Inițial: « [ms. indescifrabil] *în Germania* »
[5] Inițial: « *astfel personal* »
[6] Inițial: « *despre mine* »
[7] Inițial: « *mi-am îndeplinit-o* »
[8] Inițial: « *trebuie să... a mea* »
[9] Continuarea inițială, anulată: « *Cît de rău îmi pare că scurta mea* curriculum vitae / curriculum vitae *trimisă nu v-a stîrnit rîsul / n-a fost în stare să* »
[10] Inițial: « *dacă* »
[11] Inițial: « *atingi* »
[12] Inițial: « *în* [*scrisoarea*] *dv.* »
[13] Continuarea inițială, anulată: « *Dacă foaia dv. este într-adevăr o întreprindere publicistică serioasă, care... cu adevărat biografii* »
[14] Inițial: « *într-adevăr* »
[15] Inițial: « *spre lămurirea unor / în public* »
[16] Inițial: « *a mea / lucrul/* [ms. indescifrabil] *să reținâ / și pe aceea a mea / a cărei menționare* [ms. indescifrabil] *nu datorită mie, ci pentru cunoașterea stărilor de lucruri din România* »
[17] Inițial: « *tot /ca/ exageratul* »
[18] Inițial: « *apoi* »
[19] Inițial: « *acel* »
[20] Inițial: « *cu* »
[21] Inițial: « *lucrul* »
[22] Inițial: « *obiective, pe cît posibil* [ms. indescifrabil] »
[23] Inițial: « *și* »
[24] Inițial: « *politico-* »

Ist aber Ihr Journal wesentlich gerichtet[27] *auf den Ertrag*[28] *aus dem „Prachtabzügen" u. ist die biographische Besprechung nur ein Aushängeschild dafür, dann bitte*[29] *ich Sie mich*[30] *ganz aus dem Spiel zu lassen*[31].

Ich bin ja in Deutschland erzogen, bin selbst Schriftsteller und habe vielfache[32] *Beziehungen zum besten Teil der deutsche Presse. Das muss*[33] *mich denn doch schützen*[34] *vor*[35] *der Verwechselung mit jenen eitlen*[36] *Orientalen denen man mit lobenden Prachtausdrücken*[37] *einen Gefallen erweist*[38].

Hochachtungsvoll[39]

T[itu] M[AIORESCU]

---

[27] *Inițial:* mehr angewiesen
[28] *Inițial:* Nutzen
[29] *Inițial:* erl...
[30] *Inițial:* die ganzen / mich aus
[31] *Continuarea inițială anulată:* Meine / Weder man
[32] *Inițial:* noch [ms. indescifrabil]
[33] *Inițial:* hätte
[34] *Inițial:* davor
[35] *Inițial:* sollen, dass
[36] *Inițial:* ungebildeten eitlen
[37] *Inițial:* stark / dick aufgebalgeden Besprechen
[38] *Continuarea inițială, anulată:* Auf / Es war / es mir
[39] *Inițial:* Mit

În cazul în care publicația dumneavoastră este însă orientată[25] în mod esențial spre profitul[26] de pe urma «imprimărilor de lux», iar prezentarea biografică este doar o firmă afișată în acest scop, atunci pe mine vă[27] rog să mă[28] scoateți cu totul din joc[29].

Eu am fost crescut în Germania, sînt eu însumi scriitor și am multiple[30] relații cu cea mai mare parte a presei germane. Această împrejurare trebuie[31] să mă ferească măcar[32] de[33] confundarea cu acei orientali vanitoși[34], cărora li se face un serviciu cu elogii[35] exprimate pompos[36].

Cu toată stima,

T[itu] M[AIORESCU]

---

[25] Inițial: «*înclinată mai mult*»
[26] Inițial: «*folosul*»
[27] Inițial: «*îngă...*»
[28] Inițial: «*toată / pe mine din*»
[29] Continuarea inițială, anulată: «*...a mea / Orise*»
[30] Inițial: «*încă* [ms. indescifrabil]»
[31] Inițial: «*aș avea*»
[32] Inițial: «*de*»
[33] Inițial: «*ca*»
[34] Inițial: *vanitoși inculți*
[35] Inițial: «*tari / prezentări grosolane costisitoare*»
[36] Continuarea inițială, anulată: «*La [Era]mie*»

MĂŞTILE PROZEI

Nicolae LABIŞ

Folclorist

Ilustraţie de Val MUNTEANU la povestirea Moş Nichifor Coţcariu de Ion Creangă.

PENTRU ELEVUL LABIŞ E. NECULAI DIN clasa a IX-a de la Liceul din Fălticeni (azi „Nicu Gane"), anul şcolar 1950—1951 a decurs sub semnul impetuos al unor acumulări şi asimilări, dacă nu decisive, în orice caz foarte importante pentru evoluţia ulterioară şi pentru destinul său scriitoricesc. A fost poate un an de răscruce pentru incandescenta sa carieră poetică, deoarece, de aici încolo, drumul său spre şi întru poezie va fi, putem spune, sinonim cu inexorabilul. Pe parcursul acestui an şcolar, în biografia spirituală a lui Nicolae Labiş intervine o sumă apreciabilă de evenimente, menite nu numai să impulsioneze, dar şi, mai ales, să impună o devenire: în această perioadă, Labiş (care tatonase deja porţile debutului) intră propriu-zis în viaţa obştei scriitoriceşti: participă la consfătuirea cenaclurilor literare ale scriitorilor din regiunea Suceava şi la aceea a scriitorilor tineri din Moldova, ţinută la Iaşi, în luna noiembrie, fiind considerat aici drept «o minune locală» (cu această ocazie recită poezia *Fii dîrz şi luptă, Nicolae!* cu care şi debutează editorial în almanahul *„Iaşul nou"*, nr. 8, decembrie, 1950. Expurgată de pasaje aluvionare, aceeaşi poezie va fi publicată în ziarul regional *„Zori noi"*, 12 martie 1951, ziar care peste vreo lună de zile îi va publica şi producţia *Munca voluntară*); tot în acest an şcolar «elevul eminent care a fost Nicolae Labiş» realizează traducerea basmului în versuri *Căluţul cocoşat*, după P. P. Erşov (v. *„Manuscriptum"* nr. 2, 3/1988; 1/1989); în fine, acest an şcolar coincide pentru Labiş cu perioada de pregătire şi participare la etapele concursului şcolar de limba şi literatura română şi cu dobîndirea, la faza finală («republicană»), din mai 1951, a laurilor supremi, cînd face dovada unei «colosale erudiţii folclorice» care, ulterior, va constitui imboldul pentru încercarea de a se pune în ecuaţie problema «folcloristului Labiş». Aşadar, un adevărat tur de forţă, soldat cu ieşirea apoteotică din anonimat şi cu cucerirea unei notorietăţi rîvnite şi invidiate, desigur, nu de puţini dintre congeneri.

Acest veritabil marş triumfal a trecut, după cum s-a şi băgat de seamă, prin teritoriile folclorului şi ale folcloristicii. Aceasta, întrucît mai ales de pregătirea concursului amintit se leagă faima lui Labiş de «erudit» cunoscător al creaţiei literar-folclorice şi, mai mult decît atît, de autentic culegător al unor adevărate nestemate din comoara marelui meşter anonim. Această din urmă latură a activităţii adoles-

centului Labiș a ieșit la lumină în ultima vreme datorită unei «iritații», echivalentă, în felul ei, cu o furtună într-un pahar cu apă. Despre ce este vorba? Unul dintre participanții la disputa pentru titlul suprem al concursului școlar din 1951 relata, nu chiar fără nici o urmă de invidie, următoarele: «Tema care dusese pe elevul fălticenean la triumf privea un aspect al folclorului și, după ce stabilise distincția, onorabila comisie prinsese de veste că exemplele fuseseră pur și simplu inventate. Mitul colosalei erudiții folclorice se prăbuși într-o clipă: nemaiobosindu-se să *rememoreze*, elevul Labiș găsise mai la îndemînă să compună pe loc, pentru că geniul improvizației nu-i lipsea, o mare varietate de poezii „populare", exact cele trebuincioase, cu toate nuanțele respective, spre a ilustra tema concursului» *(s.n.N.C.)* Este de observat că citatul reprodus aici (*apud.* Gheorghe Tomozei — *Moartea unui poet*, Ed. „Cartea Românească", 1978, p. 113) nu urmărește atît să spulbere «mitul colosalei erudiții folclorice», cît să reliefeze, printr-un efect de recul, «geniul improvizației» cu care Labiș era dotat pînă la răsfăț. Cu toate acestea, Vasile Gh. Popa, fostul profesor de română al lui Nicolae Labiș din anii de școală de la Fălticeni, considerînd că astfel se falsifică adevărul despre competența fostului său elev în materie de folclor, a reacționat public împotriva unei atari atitudini «ultragiante». Din intervenția sa, apărută în cotidianul sucevean „*Zori noi*" (28 octombrie 1973), reținem: «Să fi inventat Labiș ceva? N-aș vrea să contrazic pe nimeni. Cît despre *erudiția folclorică colosală* pot însă afirma că nu era un mit, ci o realitate». Realitate pe care Vasile Gh. Popa o susține printr-un argument substanțial: lucrarea *Nicolae Labiș folclorist*, Fălticeni, 1974 (compusă din două părți: un studiu introductiv de 45 de pagini și o culegere conținînd 177 de piese folclorice, culese de Nicolae Labiș în anul școlar 1950 — 1951), redactată în virtutea unei motivații similare cu aceea a bătrînului și înțeleptului cronicar — «Ca să se știe, ca să nu se uite, ca să nu se formeze imagini greșite în legătură cu acest copil ieșit din comun». Din amplul studiu introductiv al lui V. Gh. Popa rezultă, după cum era și de așteptat, că pentru Labiș creația populară constituia un fel de *modus vivendi* de vreme ce poetul venea dintr-un mediu folcloric viu, autentic și plin de vigoare, care-i era congenital; că Liceul de la Fălticeni, prin anualul carnaval al datinilor și obiceiurilor — prilejuite de sărbătorile de iarnă — desfășurat pe scenă în ultima zi a primului trimestru școlar (carnaval la care participa, ca spectator de onoare, însuși «conul» Arthur Gorovei), întreținea nestins interesul elevilor pentru tradiție, pentru prețuirea, păstrarea și valorificarea ei; că în lirica lui Nicolae Labiș întîlnim mai la tot pasul dovezi de utilizare/asimilare a folclorului ca motiv de inspirație (sub raport tematic sau numai formal); ca pretext al unor creații originale; că, întrucît programa pentru clasa a IX-a a anului școlar 1951—1952, afecta un număr considerabil de ore pentru studiul creației literar-folclorice, el, profesorul V. Gh. Popa i-a îndrumat pe elevi nu numai spre însușirea folclorului din surse livrești, ci și direct de la obîrșii (ca intermediari între informatorii primari și folcloristul specializat care a fost V. Gh. Popa), circumstanță în care Labiș s-a manifestat ca un culegător de piese folclorice în sensul mai restrîns al cuvîntului, reținînd nu orice i se propunea, ci numai acele specimene ce i se înfățișau ca împlinite din punct de vedere estetic, selectate de el după cine știe ce «norme» pe care i le dicta propriul instinct artistic; în sfîrșit, că el, profesorul, a (sub)înțeles, din instrucțiunile în vigoare, că accentul principal în concurs se va pune pe folclor și, în consecință, în această direcție a orientat cu precădere pregătirea elevilor. Întrebîndu-se: «Cum s-a pregătit Labiș pentru acest concurs?», V. Gh. Popa apreciază elogiativ: «Cum n-am văzut niciodată la nici un alt elev! Dorea din capul locului să străbată toate fazele concursului și să ajungă la faza republicană, la București». În pregătirea sa, «Labiș nu s-a mărginit numai la programă. A plecat de la programă, dar a explorat extensiv și în adîncime, s-a informat multilateral, ba a încercat să se desprindă de avalanșa de fapte și să construiască ipoteze seducătoare, viziuni proprii pline de originalitate. S-a pregătit stăruitor, sistematic, febril, cu încăpățînare, cu îndîrjire cumplită, dusă pînă la suferință și sîngerare». Între altele, Labiș «a studiat — notează același V. Gh. Popa — culegerea de poezii populare a lui Alecsandri, basmele lui Ispirescu, culegerea masivă a lui G. Dem. Teodorescu...». Mai mult, «Labiș a evadat din culegerile publicate și a plecat pe teren, către surse și obîrșii proaspete».

Conform calculelor lui V. Gh. Popa, elevul său a cules cu această ocazie 179 (de fapt 177) piese folclorice, după cum urmează:

STRIGĂTURI = 153

89 de la Gheorghe Panţîru, 50 ani, com. Mălini
21 de la Constantin Hlihor, 64 ani, com. Baia
17 de la Anica Gherman, 45 ani, com. Mălini
11 de la Rahila Ungureanu, 50 ani, com. Mălini
10 de la Catrina Hancea, 50 ani, com. Mălini
5 de la Gheorghe Postolache, 24 ani, com. Mălini

CÎNTECE = 14

7 de la Paraschiva Bîrsan, 40 ani, com. Mălini
6 de la Dumitru Niţan, 60 ani, com. Boroaia
1 de la Constantin Hlihor, 64 ani, com. Baia

ORAŢII DE NUNTĂ = 4

de la Constantin Hlihor

PLUGUŞOARE = 8

de la Constantin Hlihor

BALADE = 2

de la Constantin Hlihor

DESCÎNTECE = 2

de la Dumitru Niţan, 60 ani, com. Boroaia

BASME (de fapt NUVELE FOLCLORICE) = 2
de la Constantin Hlihor.

Se impune, acum, a fi subliniat următorul aspect: Labiş nu şi-a revendicat vreodată (nici n-a avut timp s-o facă, pînă la cei doar 21 de ani, cîţi a trăit) calitatea de folclorist, deşi, nu numai din studiul lui V. Gh. Popa, aflăm că avea notate prin caiete producţii folclorice pe care le citea cînd avea prilejul: la cenaclul literar al clubului din Fălticeni (după V. Gh.Popa) sau «într-un colţ de seminar», la Şcoala de Literatură „Mihai Eminescu" (după Gheorghe Tomozei.... *Urmele poetului Labiş*, Ed. Sport-Turism, 1985, p. 223). El a predat profesorului său zestrea recoltată direct de la izvoare, rămînînd în arhiva acestuia multă vreme ca unul dintre agenţii cei mai importanţi (ba poate că cel mai important) prin care profesorul şi-a constituit o parte din masiva şi valoroasa-i colecţie folclorică. Probabil că lucrurile ar fi rămas în această ipostază dacă nu intervenea «incidentul» din 1972, în măsură să pună în adevărata lumină această latură a activităţii lui Labiş care, altfel — cine ştie? — e posibil să nu fi fost cunoscută niciodată, ori să fi căpătat pur şi simplu o alură legendară sau chiar, cum s-a zis, mitică. În orice caz, scriitorii, îndeobşte — cei care «culeg» —, culeg folclor nu cu intenţia de a deveni specialişti în materie, recunoscuţi ca atare, ci din anumite impulsuri interne, pendinte de temperamentul artistic al fiecăruia şi din motive care, într-un fel sau altul se regăsesc, de obicei, în propriile lor creaţii. Nu altfel, excluzînd momentul conjunctural («ocazia, iar nu cauza» — cum ar fi zis Bălcescu) din 1950—1951, trebuie privită situaţia lui Nicolae Labiş. Adică, păstrînd proporţiile şi schimbînd ceea ce este de schimbat, avem de-a face cu circumstanţele similare, în felul lor, acelora proprii lui Mihai Eminescu sau lui Lucian Blaga, care, adunînd folclor, l-au convertit în sursă pentru propriile lor opere. De altminteri, ca orice artist autentic, Labiş şi-a făcut chiar ucenicia primordială la şcoala marelui meşter anonim, sorbind cu nesaţ din izvorul de apă vie, veşnic proaspătă, al folclorului:

«Bătăile versului am prins a deprinde
Nu din cărţi, ci din horă, din danţ,
Rimele — din bocete şi colinde,
Din doinele seara cîntate pe şanţ».

După toate cele prezentate pînă aci, rămîne încă loc suficient şi pentru alte opinii, menite să aducă în acest sens clarificări suplimentare, ori să se posteze chiar pe poziţii opuse, cu condiţia însă de a nu se uza de verdicte pripite, ci de dreapta cumpănire a analizei comprehensibile. Facem această afirmaţie întrucît, deocamdată, sîntem în faţa unui fapt oarecum neaşteptat şi, dincolo de o anume doză de uimire, şarpele neîncrederii ne poate da tîrcoale. Oricum ar fi, vorba lui Labiş însuşi, *«sentinţa o să vină»!* Pînă atunci, revenind la dosarul întocmit de V. Gh. Popa (păstrat la *Galeria oamenilor de seamă*, de la Fălticeni şi semnalat de colegul Adrian Cocârţă) să notăm că, din cele 177 piese folclorice, au rămas nepublicate pînă în prezent 33 de strigături, 2 cîntece de nuntă (satirice), 1 descîntec (de friguri) şi «basmul» (povestea, sau, mai bine, nuvela folclorică) *Ulciorul fermecat*, care se reproduce în continuare, nu înainte de a face un *minimum* de precizări strict necesare pentru a facilita receptarea textului.

În notarea textelor în proză Labiş a încercat să surprindă (fără a izbuti integral) particularităţile de limbă ale informatorilor, ceea ce face ca anumite vocabule să aibă o înfăţişare fonică curioasă pentru cititorul nedeprins cu particularităţile graiului din jurul Fălticenilor, unde, după o expresie a lui Al. Lambrior, ace-

ULCIORUL FERMECAT

Trăia odată, într-un sat de munte, poate pe la Găinești, poate pe la Berchișești, nu-mi mai aduc aminte pe un'e, un băitan harnic și frumos, da sărac peste măsură! Mai erau oameni săraci, nu-i vorbă, dar chiar așa ca dinsul parcă nu se mai pomenise. N-avea nici de unele: nici casă, nici gard la ogradă, nici la tindă, un cucoș pe lîngă el, nici coadă de vacă sau de oaie. Batră o capră de-ar ci avut, tot ar mai ci fost cum ar mai ci fost, da așa...

Și sî nu credeț că era leneș, unu din aceia care adorm cu mămăliga în gură și cu mîna scărchinîndu-se la fund. Doamne ferește! Era foc de harnic! Toată vara muncea la boierul din sat, la popă și la dascăl. Da ce folos că nu s-alegea ninica! Cîn'o murit ta'su și mă'sa cu vo cîțiva ani mai nainte, o lăsat pe urma lor tot datorii pe la boier și pe la popă și pe la dascăl. Că și ei erau oameni săraci și sî tot împrumutau la cei bogaț' pe tim' de iarnă. Mă rog, cît o trăit ei, munceau amîndoi, ba muncea și băiatanu și scoteau datoria la capăt într-un an. Da dacî o murit ei ș-o rămas băietu sîngur, el, cu toatî hărnicia lui, n-o mai dovedit sî iasî la căpăt! Sî înglodasî pîn' la gît bietul Ionică, că așa îl chema, și pace bună!

Ta'su și mă'sa o murit amîndoi odată. Adică într-un an. O dat vîntu cel rău peste dînșii, o gogit cît o gogit, și gata. I-o dus popa Bulhac la cimitir. Întăi pe el și după aceea pe ea.

Cum o murit bătrînii, boierul acela, unu Cantacuzino, l-o chemat pe Ionică și l-o răfuit;

— Măi, zice, știi tu cîte datorii au lăsat aici alde ta'tu și alde mă'ta? Iaca aicea registrele! Toată viața au ros la averea mea ca niște guzgani; ba dă-le păpușoi, ba dă-le barabule, ba curechi, ba brînză, ba lemne din pădure, ba părăluțe... Și cîn' s-o făcut datoria cît muntele, dumnealor ș-au pus palma-n fund și s-au dus!

---

lași cuvînt se pronunță în șapte feluri. În consecință, vom preciza că astfel se explică seria alternanțelor de tipul *șî/și, sî/se, sî/să, potrîgit/potrîvit* etc. Dintre particularitățile fonetice prezentate în text trebuie avută în vedere ca specifică palatalizarea unor consoane (a labialelor), fenomen care face ca o serie de vocabule să apară în forme deosebite față de cele recomandate de normele literare supradialectale (ex.: *a ci = a fi, a potrîgi = a potrivi, giti = vite, cietros = pietros, a aprochie = a apropia, rîsichit = risipit, ginovați = vinovați, a agiuta = a ajuta, giug = jug, cișior = picior, gioc = joc* etc.), vocabule care, datorită relevanței contextului, pot fi totuși înțelese fără mari dificultăți. Din punct de vedere lexical e de notat că dintre vocabulele de uzanță mai restrînsă doar *cirăsău = fierăstrău, sleder = sfredel* și *hultoană = pom fructifer altoit*, nu apar consemnate în *DLRM, DLRL, DEX*. În rest, textul prezintă contexte pertinente și, prin aceasta, edificatoare, spre a nu mai fi cazul să stăruim în explicații suplimentare. *

Din punct de vedere literar, în această proză (cel puțin), Labiș este un demn urmaș al lui Creangă: hîtru, mucalit, glumeț, ca « dascălul » său la ședințele „Junimii". Să-i dăm voie — și să ne bucurăm cu el — să ne distreze la centenarul humulești eanului, cu unele «licențe» ale dulcelui grai poetic din Țara de Sus.

Nicolae CÂRLAN

---

* Pentru producțiile folcloric culese de Nicolae Labiș și publicate pînă în prezent a se vedea:

[1] V. Gh. Popa — *Folclorul din Țara de Sus*, București, Editura „Minerva", 984;

[2] Nicolae Labiș, *Poezii*, Mari scriitori români, București, Editura „Cartea Românească", 1984, pp. 261 — 276;

[3] Nicolae Labiș, *Album memorial*, editat de „*Secolul 20*", [1987], pp. 170—205.

Păi tu crezi că merge aşa? Eu credeam că-s oameni de cuvînt şi cîn' colo... Măi, iaca ce-am hotărît: pentru giumătate de datorie îţ ieu casa şi grădina; iar pentru cealaltă giumătate ai să-mi muncești!

Şi sî nu credeţi dumilorvoastre că părinţii aiştia a lui Ionică erau leneşi. Nu se află! Erau şi ei harnici. Da, de! cîn' te-ncurci cu boieru, nu mai ieşi la capăt cîtu-i hău!

Într-o vreme, Ionică aista numai ce se îndrăgosteşte. Vorba ceea: la omul chel, tichie de mrăgăritar trebuieşte! Da dragoste, nu şagă! Şi de cine credeţi? De fata dascălului, Maria.

Fata era frumoasă tare, avea vo 16 ani şi pin cămeşă i sî vedea ţîţîli ca nişte bălgăraşi de omăt. Şi drăcoaica de fată, că altfel nu i-oi spune, cînd Ionică lucra pe la ei, ori la prăşit, ori la bătut păpuşoi în leasă, ori la încărcat bălegaru care trebuia dus la ogor, tot pe lîngă el se învîrtea şi-i arunca cîte o privire de-l îmbolnăvea. Azi aşa, mîni aşa, Ionică s-o aprins. La început o ars în el aşa numai cu sfîrîială şi cu fum. Da după aceea a dat drumul la pălălaia de flăcări! Că şi el şi ea erau frumoşi. Ce mai, se iubeau. Şi dacă n-ar fi fost Ionică băiet cuminte şi cu frica lui Dumnezeu, s-ar fi întîmplat o istorie! Că fata vărsa scîntei pe ochi şi stătea la gîdileală şi la scotoceală ca giuncuţa cînd o scarcini sub bărbie.

— Fă Marie, vrei să cii tu nevasta mea?

— Vreu, Ionică!

— Da ta'tu oare a vrea?

— Păi de ce să nu vrea?

Şi de cîn' cu dragostea aiasta pîrdalnică, Ionică făcea ce făcea, îi dădea zor cu obligaţiile la boier şi la părintele şi iar venea la dascăl la treabă. Amu, Dumnezeu ştie, o ci observat ceva dascălu sau dăscăliţa, n-or fi observat, nu ştiu, da Ionică era primit bine că era harnic şi nu făcea treabă de mîntuială ca alţii.

Într-o zi pe la Sîntămărie, după ce se înţelege cu fata, Ionică îş ie inima-n dinţi şi-ncearcă să vadă în ce ape sî scaldă dascălu.

— Domnule Dumitre, că Dumitru îl chema pe dascăl, oare ce zîci dumneata, să mă însor?

— Însoară-te, măi Ionică!

— Da oi găsî oare eu fată acătării?

— Dacă cauţi, găseşti! N-ai auzît ce spune şi la Sfînta Scriptură? Bate şi ţi sî va deschide! Cautî şi vei găsî! Da, vorba-i, te-ai pregătit să te-nsori? Ţ-ai făcut o căsuţă? Ţ-ai cumpărat nişte bouleni, batră nişte giţăi cu care să scoţi sărăcia din ogradă? Ai dat la cierar să-ţ încropească, dacă nu o hărăbuşcă, macar un cotiugar? Ai acasă sapă, plug, hîrleţ, cirăsău, ciocan, topor, bardă, cleşte, cuţitoaie, gealău şi toate cîte trebuie la casa omului? O văcuţă ai ochit pe undeva? Da o sfîrlă de purcel? Ai? Că dacă n-ai aiestea, ce faci cu nevasta? Unde o duci? Cu ce-o hrăneşti? E-hei, măi Ionică, îi uşor de spus: mă-nsor! Da cîn' stai şi te gîndeşti la cîte cere însurătoarea, te-apuci cu mîna de cap şi-ţi vine să te lehămetuieşti.

— Păi cum pot eu să fac toate aiestea, cîn' nu mai pot scăpa de datorii la boier, domnule Dumitre? Eu ziceam că sînt harnic, cu mînuri tari ca de cier, cinstit, priceput la tăti celea, în stare să muncesc și zî și noapte, și cî ar ci bine să găsesc o fată cu care să mă înțeleg. Cî dacî sîntem doi, mai ușor scăpăm de datorie. Într-un an, doi, dăm datoria la spate ș-apoi muncim pentru noi și ni facim tot ci ni trebuie. Dumneata ci zîci?

— Eu zîc, Ionică, cî ci gîndești tu îi frumos, da nu sî poati realiza. Cari fatî mergi după un cur-gol?

...Ionică s-o posomorît di tăt. O-nțăles că dascălu nu știe di dragostea dintre el și Maria și că chiar dacă ar ști ceva, nu i-ar da fata. Ce-i de făcut? Să vorbească cu cucoana dascăliță? Poate ea a ci mai înțălegătoare?

— Tu, Marie, e greu de noi!

— De ce, Ionică?

— Nu vrea ta'tu să te dea după mine.

— De unde știi? M-ai cerut?

— Nu te-am cerut, da am cam văzut eu ce părere are el. Nu te supăra, da-i un om a dracului.

— Știi ce, Ionică? Să vorbești cu mama. Poate ea a ci mai bună și mai înțălegătoare. Da sî-i spui drept ș-adivarat cum stă treaba. Cî adică noi nu mai putem trăi unu fărî altu! Cî dacî nu ni dă voie sî ni luăm, noi ni facim o samă!

Ionică o vorbit și cu coana dăscăliță, pe care o chema Frăsîna. I-o vorbit frumos, cu pălăria în mînă.

— Nu sî poati, măi Ionică! Unde ai mai auzît tu ca o fatî di dascal, ș-încă unu care cîntî la strana dreaptă, sî sî mărite cu unul care n-are nimic pi lîngă dînsul? Așa vrei tu să te însori, numai cu ce ai în izmene?

O fost însă după aceea istorie mare! Că fata o-ncercat sî sî spînzure. O găsît-o dăscălița cu frînghia la git, în pod, gata-gata să dea ortul popii. Dascălu i-o dat o bătaie bună ș-o lăsat-o în paza dăscăliței, iar el o tras o fugă pînă la părintele sî-i spuie năcazul și sî-i ceară sfatul.

— Ci-i, dascăle?, l-o-ntrebat părintele Bulhac, de cum l-o văzut. Ai pățît v'o poznă?

— Pățît, părinte! Vai di capu nieu! Numai feți sî nu mai ai la casî! Bine-o zîs cine-o zîs; tot o fatî ș-o belea! Cîți feți ai la casî, tot atîtea beleli! Și i-o spus lu părintili toată pătărania.

Părintili o ascultat cu mari atențîi și-ș tot grebla barba cu deștili di sus în gios. Cîn' o terminat di spus dascălu, părintili l-o întrebat:

— Da fata o pățît ceva?

— Cum adicî sî pățească ceva? Di la frînghie?

— Nu di la frînghie, dascăli, ci di la Ionică!

— Nu-nțăleg, părinti, sărut dreapta...

— Văd cî nu-nțălegi... Totdeauna ai fost greu di cap! Așa-mi încurci și la sjujbî condacili și irmoasîli. Eu ti-ntreb dacî hojmalău' ista di Ionicî nu s-a ci vîrît cumva între cracii fetii. Amu ai înțăles?

— Doamni ferești, părinti! Adică, știu eu?...

— Păi vezi? Du-ti și ti intereseazî și după aceea vin la mini și stam di vorbî. Da fugi răpidi și vin tot răpidi. C-aiasta nu-i treabă de-așteptat și di lungit.

Dascălu s-o dus, o vorbit cu dăscălița, o vorbit și cu fata, mă rog ce fel de cercetări a ci făcut, nu știu, da s-o întors la părintili răpidi și cu vorbî hotărîtî:

— Părinti, n-o pățît ninica!

— Cum adică? zîci părintili și-ș rîdicî sprîncenili.

— Apăi văd cî nici sfinția-ta nu înțălegi? Nu s-o vîrît Ionică... așa cum spuneai sfinți-ta!

— Apăi atunci îi bine, dascăli Dumitri! Și iaca ci sfat îț dau: să nu dai fata nici în ruptul capului după unul ca Ionică aista. Doar ești dascăl. Ba și răzăș. Nu mergi ca toți proștii sî faci boieresc! Îi rușînî! Ei, dac-ai avea mai multi feți, calea-valea,

da așa, n-o ai decît pe-aiasta. Și-i și frumoasî, bat-o s-o bată! Cu cine-a ci făcut-o dăscălița?...

— Părinte...

— Ei lasă, nu te supăra! Mai glumesc și eu. Ai înțăles? Nu dai fata nici mort. Mai pi urmî om mai vidè. Am eu niște gînduri în legătură cu fata dumneta. Bini cî-i întreagî și nistricatî!

Pasă-mi te, popa Bulhac avea niște interesî de-ale lui. Avea, mă rog, un fecior cu scinarea ruptă, care tot bolea di v-un an și mai bine. Băietu era ca un harmașaraș și, hrănit, de, ca la popî, numai cu prescurî și cu colivî, umbla pi la femeile oamenilor. Într-o noapte l-o prins unu la nevasta lui și i-o tras cît o putut cu resteu' pisti șăli di l-o dărîmat. L-o dus popa acasî cu țolu. După aceea o tot umblat pin doftori și pin babe și, mă rog, o scăpat di moarte, cî era tari bolnav. Da o rămas olog pi tătî viața. Mai pi urmî o-nceput sî umbli cu cîrjîli. Și ci crezi dumneata? Popa și preuteasa au pus ocii pi fata dascălului. Că cică ar ci bună pentru Radu, băietu lor. Asta di cîn' era băietu calicit, cî mai nainte umblau cu nasu pi sus și nici nu sî gîndeau la fata dascălului și a dăscăliții. E-hei, undi țînteau ei cu băietu lor! cred cî sî gîndeau chiar și la fata boierului, cî Radu era frumos a boalii și chipos.

Amu, după ce-au grăit, dascălu dă sî pleci, da numa dicît s-întoarci și zice:

— Da ce-oi face oare eu, părinte? Cî fata mea o-nnebunit de-a binelea. Ț-am spus c-a vrut sî sî spînzure! Pot s-o păzăsc mereu? Știi doar cî mai ușor păzăști un cîrd di iepuri dicît o fatî mari! Ori sî spînzurî de-a binelea, ori fugi cu aist cur-gol di Ionică. Învață-mă, cî nu m-agiungi capu! Zău așa!

— Iaca ci sî faci, dascăle: să-i iei cu ghinișoru pi băiet și pi fată. Și sî nu sî-ntîmpl vo poznă, Doamne ferește! Să-i spui lui Ionicî așa: măi băieti, dac-ai avè o leacî di averi, ț-aș da fata și az. Da cum ești sarac di tăt, ba și cu încurcături la boier, trebuie sî ti văd cum ti porț și cum lucrezi timp de un an di zîli. Așa că ti rog sî stai la mini argat și sî muncești un an di zîli, sî ti văd mai de-aproapi. Di te-i purta cum sî cuvini și mi-a plăcè, ț-oi da fata. Altfel nu pot... Așa sî-i spui, dascîli. În felu aista nici fata nu sî spînzurî, și nici nu fugi cu dînsu. Întri timp om vidè noi ce-i di făcut. Ai înțeles?

— Am înțăles, sărut dreapta, părinti!

— Apîi atunci du-ti! Și s-aveți grijî di fatî, sî nu sî-ntîmpli ceva.

— Cum adică, părinti?

— Apăi n-am spus eu? Tot greu di cap ai rămas, dascăle!

— Aaaa! Chestia ceea? Avem grijă, părinti, cum sî nu avem. Doar îi vorba și di obrazu nostru!

Ionică, cîn' o aflat condițiile pusî di dascăl, întăi s-o supărat, da după aceea o primit. Maria l-o mîngîiet și ea cu vorba și mi sî pari cî și c-o leacî di sărutări:

— Lasî, Ionică, nici nu știi cîn' treci anu. Noi sî cim sănătoși!

Și s-o apucat, măi frati, Ionică a nostru di treabă di s-o spăriet o lume! Ziua muncea la dascăl ca argat, după cum o fost înțelegerea, iar noaptea și sărbătoarea îș făcea datoria la boier. Slăbisî și sî ogîrjisî, dar era vesel și glumeț. Sî hrănè numai cu ocii Mariei pe care acum îi vidè în tăti ziua. Ci n-o făcuț el la casa dascălului? O făcut gard nou di giur împregiur, o săpat livada ș-o pus el cu mîna lui și cu priceperea lui pisti douî suti du hultoane adusî di la Rădășăni, di la unu Gavrilă, o săpat fîntînă adîncă di pisti douîzăci di metri ș-o zidit-o el cu pietri di giur împregiur, cum văzusî la un gospodar din Băișăști, o dat gios di pi casî dranița vechi cari era putridî ș-o pus alta nouă, bătută di el, cu grijî și frumos, în solz di pești, di sî minunau oamenii din sat. La poartî o bătut trei stîlpi înalț, di salcîm, ciopliț frumos cu barda și pîrliț la rădăcinî în foc. Porțili le-o făcut tot înalti și dăltuiti cu fel și fel di flori, cum văsusî la un om di Boroaia. Pentru gitili dascălului o făcut grajdi nou, iar deasupra grajdiului o făcut finărie ca sî sî păstreze nătrețul pi iarnă, așa cum văzusî la alt gospodar din Busanci. Mă rog, într-un an di zîli, gospodăria dascălului o înflorit cum nu

s-o mai pomenit. I-a făcut dascălului și lozniță pentru uscatul perjelor. Da cîti nu i-o făcut? Nu-i vorbî cî și dascălul îl încuraja din cînd în cînd:

— Dă-i zor, dă-i zor, Ionică, cî tot pentru tine faci! Pentru tini și pentru Maria. C-atîta copchil am doar. Cui am sî li las toati aiestea? Cînd auză Ionică asemenea vorbe, mai avan se îndemna la treabă. Nu-i trebuia nici somn, nici mîncare, ninic.

Sî pricepè băietul ista și la treburi fimeiești. Pe iarnă o făcut el singur, cu barda și cu slederu, niște stative di toatî frumuseța, cu suluri, cu iepe, cu fuștei, cu sucale și mosoare, cu cicîricuri... Și cum coana Frăsîna, dăscăliță, nu știa sî țesî, nici ea nici Maria, le-a învățat pe-amîndouă să nivideascâ, să treacă prin spatî și prin iți, sî ungî cirili cu mînjalî și sî țesî. Mămulică-mamă, ce bucurie pi fimei! Iar Maria nu mai putè di bucurie cî Ionică știe și poati faci atîtea ș-atîtea!

Cîn' s-o-nplinit anu, Ionică s-a prezentat la dascăl și la dăscăliți. Da mai întîi s-o spălat, s-o bărbierit, s-o-mbrăcat cu straili mai bunișoare, o cumpărat di la domnu Leiba un șip di rachiu și o intrat în casă. Era zî di duminicî.

— Buna ziua și bini v-am găsit sănătoșei! Sî vă sărut mînurili ca la tatî și la mamă! Acum gîndesc cî mi-ți da fata.

Dascălu și dăscălița s-o uitat unu la altu. Parcă erau o leacă stingheriți. Maria, care era și ea di față, după înțelegerea avută cu Ionică, numai ci dă drumu la gură:

— Da grăiț odată, ci Dumnezău? Băietu s-o ținut di vorbă ș-o lucrat un an di zîli numai pi mîncari, pe-un rînd di schimburi și pi două perechi di opinci di porc și v-o făcut atîtea la casî cî sî niară o lume. Țineți-vă și dumneavoastră di cuvînt și dați-i răspunsul pi care-l așteaptî.

— Hooo, fată-hăi! Nu rîdica gura așa în fața părinților tăi care te-au făcut și te-au crescut, cî s-a mîniè Dumnezău! Cî doar scrie și la Carte: «Copii ascultați di părinții voștri!» Și tot la Carti scrie: «Cinstești pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți cie ție bine și sî trăiești ani mulț pi pămînt!» Apăi așa cinstești tu pi tatăl tău și pi mama ta? Am spus cî mă țîn di cuvînt, mă țîn! Da sî nu rîdicaț paru la mini cî-ndatî întorc foaia! Auzît-aț? Eu cuvîntul nu mi-l ieu înapoi, da mai întîi trebuie sî mă duc la sfinția sa părintili Bulhac sî vorbesc și cu dînsul. C-așa fac toț din sat cînd măriti sau însoarî. Merg și cer sfat și binicuvîntari. N-am sî calc tocmai eu rînduiala asta apucatî din bătrîni. Cî doar îs dascăl la strana dreaptă!

— Păi dac-a ci adivarat ce-am auzît pintre oameni, că părintele sî gîndește sî ciu nevastă la ologul lui, digeba ti mai gîndești sî mergi la el după sfat. Știu eu ci fel di sfat ari sî-ț dé! Poț sî-i spui cî eu atunci îi ci nevastî la ologu lui, cîn' s-a-ntoarci Suha ș-a curgi cătră munti!

— Tu, Marie, cum vorbești așa? blești din gură și dăscălița. Nu găsăști alt cuvînt pentru băietul părintelui? Numai dicît olog?

— Dapoi nu-i olog?

— Ia lăsaț vorba, c-amu pun mîna pi botă! Măi Ionică, lasăle-n colo di fimei cî cu ele nu mă-nțăleg. Eu cu tine grăiesc. Mi-ai făcut triabă bunî și eu îs mulțămit. Chiar în sara asta mă duc la părintili și mini îț dau răspuns. Și roagî-ti lui Dumnezău, și tu și Maria, sî nu cie contra.

— Da adicî di ci ar ci contra? sî burică Maria.

— Ei, ci știi tu! Ci știți voi? Părintili răspundi înaintea lui Dumnezeu di toati sufletele! Ceva-ceva ci nu-i convine cînd sî uitî pin cărț și pin canoani, iaca sî opuni! Cî omu nu vra sî cie luat la întrebări di asprul și neînduratul giudecător, la Giudecata di apoi! Eu cred însă cî nu s-a opuni. Hai și tu, dăscăliță, la părintili!

Cum s-o aflat după aceea, di la o fată din casî di la popa Bulhac, o fost acolo discuție, nu glumă. Cicî popa s-o mîniet și i-o probozît rău pi dascal și pi dăscăliți: cî ci fel di oameni îs ei? Cî un an întreg au avut la-ndămînă și n-au fost ei în stare s-o hotărascî pi Maria sî meargî după Radu? Cî dascălu, după ci încurcî la slujbă condacili și irmoasîli, acuma încurcî și treburile aiestea serioase? Și dăscălița, ci feli di mamă este? Cum di n-o răușît ea s-o facă pi fată sî-nțăleagă care-i drumu cel drept? Cî ci cred ei, dascălu și dăscălița? Cî el are numa dicît nevoie ca Maria

sî-i cie noră? Doamne ferește! Pentru Radu, așa cum esti el, poate găsî oricînd fete di neam bun, poate chiar mai sus di neamu preoțesc! Cî la o căsătorie nu frumusățа contează, că-i trecătoare și sî veștejește răpidi, cum scrii și la Carti. Conteazî sî ai avere și sî cii di neam bun. Eu v-am spus di Maria c-ar ci bine sî meargă după Radu, mai mult pentru dumnevoastră, c-am văzut cî vă paște așa o nenorociri!

— Amu ci facim, părinte? O dischis pliscul și dăscălița, cî dascălu era ciert, nu alta.

— Ci sî faciț? Sî-i spuniț golanului hotărît: nu sî poati! Sî-ș cauti strachinî pintru lingura lui pin alti părți, nu la oameni di omenie și cu stari!

— Părinte, o-ndrăznit a grăi și dascălu, batră că-i clănțăneau dinții în gură, mă tem di fată! Dacî fugi cu el? Dacî sî spînzurî, cruci di aur cu noi?

— Așa-i, părinti, mă tem și eu. Eu zîc s-o mai amînăm un timp, cî, cini știe, poate sî dă fata la brazdî.

— Bine. S-o mai amînăm. Iaca ci sî spuneți: cî trebuie neapărat să slujascî un an di zîli și la părintili, ca sî-l vadî mai bini și sî-l cunoascî. Cî nu si poati da așa ușor aprobari. La alț tineri, treaba îi mai ușoarî cî au părinț care garanteazî pentru ei. Da el n-ari mamî, n-ari tatî, n-ari nici bunici... Cini garanteazî pentru el c-a ci om di omenie ș-a avea grijî di nevastî și di copchii? Iaca așa sî-i spuneț! Ș-apoi lasă-l pi mîna mé, cî-i pun eu cielea pi băț. Ș-apoi treaba sî potrîgești bini, cî tot am eu di făcut beciu cela. Știu cî diavolu ista sî pricepi la toati! Alți meșteri cîți au văzut despre ce-i vorba, au zis «sărut dreapta, părinti» și s-au dus împușcaț. Nu s-au prins la așa ceva. Îi treabî anevoioasî. Ari sî mi-o facî Ionicî al vostru... Asta-i!

...Apoi asta îi chiar adivărat. Popa Bulhac era bogat pisti măsură: avea pămînturi, giti, livez, rîmnic cu pești, moarî di apî, prisacî și, pi diasupra, o bucatî mari di vie. Da era amărît cî nu avea un'i țîni butoaili cu vin. Amu vreo doi ani în urmî, discutînd sfinția sa cu jupîn Leiba crișmaru, acela i-a spus:

— Părinte, dacî vrei sî m-asculț, fă cum ti-nvăț eu. Cî Leiba jîdanul n-a învățat pi nime di rău. Iaca fă un beci aici, în dealul ista di lîngî casa matali, un beci drept, ca un tunel di cali ferati. Sî-l sapi drept înăuntru, vreo sută sau o sută cin' zăci di metri. Și sî-l faci larg sî poatî sta în el și budanili celi mari di trei suti di deca, așezați pi căpătîie. Ai știre, sfinția ta, cum stă vinu în așa beci? Cum stă pruncul în pînticili mîni-sa! Ținut în așa un beci, cîțiva ani la rînd, vinul sfinției tale ari sî-i facî pi negustori, și în primul rînd pi mini, sî mă ling pi buzî di plăceri și sî dau un preț di douî-trii ori mai mari. Iar protopopu sau părintili mitropolit, cari mai vin din cînd în cînd pi la matali, au sî punî în palmi oleacă di vin di aista, ținut în beci, și o sî-ș freci barba ca cu cel mai fin parfum! Dacî n-a fi așa, părinti, sî nu-mi mai zici mie Leiba și sî-mi dai un picior în cur, și sî mă dai pi poartî afarî cîn' oi mai vini pi aici!

Părintili știa cî Leiba ari dreptati și voia sî facî beciu. Meșterii însî începeau lucrul ș-apoi plecau. Malu era cietros și nu sî putea sapa dicît cu tîrnăcopu. Afarî di asta, nu știu ci li sî părea lor... Auzau niște huruituri, niște glasuri, niști guițări ca di purcei și sî temeau. Credeau ei cî locu nu-i curat. Părintili însă rîdea. Și aștepta niște maștери mai curajoși.

Amu, gîndea el, ari sî-l punî pi Ionicî sî i-l facî. Dacî Ionicî o fost în stari si facî tot ci sî vedi la dascăl, apoi ari sî-i facî și lui beciu.

...Cînd a dăua zî, dascălu i-o spus lui Ionicî ce-o spus părintili, mai sî-i vie rău flăcăului. Maria o-nceput sî blastîmi: dare-ar scarlatina în gîtu lu părintili și logi-l-ar damblaua cé mari pi ologu lui! Cî numa din cauza ologului pun ei la cali toati răutățili. Știu eu bini.

— Fugim, Ionică! Îmi ieu într-o bocceluță cămeșîli și fuștili și ni ducim încotro om vidé cu ochii! Lumea-i mari. Om munci ș-om trăi.

— Da ci faci cu părinții?

— Ci sî fac? Aiștia-s părinț? Îs dușmani! Nu mai vreau sî știu di ei!

— Mărioarî, eu zîc sî mai încercăm ș-așa cum pretindi părintili. Un an nu-i o veșnicie. Sî videm ce ari sî sî mai întîmpli.

— Da cît o sî mai stăm așa sî ni chinuim? Vreu sî cim și noi ca oaminii la locu nostru și la gospodăria noastrî.

— Încî un an și gata. Atîta lucru ti rog și eu. Ai răbdari. Pi urmî ni-om căta singuri locu în lumi.

Ci sî facî biata fatî? O trebuit sî mai rabdi un an. Iar Ionică al ei s-a apucat di lucru la părintili. Sî-i facî beciu.

— Părinti, da eu n-am mai lucrat așa ceva.

— Lasî cî ti discurci tu! Știn eu ci poț! Ie și lucrează cu nădejdi și fă un beci bun ca sî pot și eu sî-mi fac o păreri dispri tini. Cî dascălu și dăscălița tot îmi cer părerea, și eu nu știu ci sî li spun. Și ai grijî, Ionică, să nu faci vo prostie, cî aud, ba di la unu, ba di la altu, cî ti tot întîlnești cu Maria a dascălului. Bagî di samî sî nu ti ducî Satana în pacat, c-apoi focu Gheenii îți știe di capit. Înțăles-ai?

— Înțăles, părinte!

O-nceput Ionicî sî lucrezi. Era tari greu. Sapa cu dalta și cu tîrnăcopu și ducea cu tărăboanța grohotișu și pămîntu și-l răsturna într-o rîpî. Nu puté sî înaintezî mai mult de-o giumătati di metru pi zî. Sî gîndea cî-i trebuie taman un an să facă tunelu aista di 150 metri. Și încî cu cît a intra mai adînc, cu atîta a ci mai greu și la sapat și la carat afarî. Ș-apoi trebui sî aibî grijî mari sî-l facî drept, la linie și la fel di nant și di rotund. Sî, fereascî Dumnezeu și Maica Domnului cît sî chinuia bietul băietan! Odatî, cîn' părintili și preuteasa și ologu lor nu erau acasî, cî sî dusesîrî la hram într-un sat vecin, o vinit sî vadî și Maria ci lucreazî Ionică. S-o spăriet di ce-o văzut ș-o-nceput sî bocească:

— Vai di mini și di mini! Nici pușcărieșii nu lucrează așa! Trăsni-l-ar Dumnezeu pi hoțu di popî și m-aș c... în barba lui! Ionică, dragul meu, tu aici ti prăpădești! Nu mai agiung eu sî ti ieu di barbat! Lasî dracului beciu ista și hai sî fugim în lumi!

— Nu pot, Marie. Am spus cî-l fac, îl fac! Nu vreu sî ciu om di nimică! Sî n-ai grijî cî nu mor eu! Zîua oi lucra aici, la popa Bulhac, și m-oi istovi di vlagî și di sanatati, da sara te-oi strîngi olecuți și te-oi săruta, și m-oi faci la loc. Eu cred, fă Marie, cî tu ești vrăjiti. Numa cît mă lichesc oleacî di tini și ti sărut, și-ndatî sî-ntoarci înapoi în trupu nieu toatî vlaga pierdutî în timpu zîlii. Tu ești ca un izvor di apî vie. Zău așa.

Odatî, după vo trei-patru luni di lucru, o vinit popa Bulhac c-o falcă-n pămînt și cu una-n ceri și l-o chemat afarî. Cum l-o văzut, l-o luat la beșteleală: ticăloșilor, vagabonzîlor, nispălațîlor și cîti și mai cîti.

— Vă-nvăț eu minti sî cîți respectoși cu cei mai mari ca voi! Apoi dacî vă porciț și vă faciț niobrăzaț, am eu leac di cojocu vostru... Am sî vă pun la slujbî, o mai spus popa Bulhac și s-o dus.

Ionicî nu știa ci sî creadă. Nu știa sî fi greșît ceva fați di părintili. El era om respectos și di cuvînt. De-nghițit, nu-l înghița pi popă, da nici nu-ș îngăduia sî cie obraznic. Așa cî nu știa ci sî facî. S-o apucat di lucru mai diparti, batră cî preoteasa nu i-o mai trimis mîncare în zîua aceea. Era mare cierbere în ogradă la popă. Era vo douî suti di metri pîn acolo, da tot sî auzea. Vorbeau toț trei: popa, preuteasa și Radu, și parcî sî certau. De înțăles ce anume vorbesc, nu si-nțălegea. Numai cî odatî, popa o spus tari: boule! Și cuvîntu o agiuns pînă în fundu beciului, la Ionică. Cui o ci spunînd părintili bou? sî întreba Ionică. Lui Radu, cî la altu n-ari cui spuni. Dacî i-ar ci spus preutesi, ar ci zîs vacî, nu bou! Da di ci l-o ci făcînd bou?

Abia sara a aflat Ionicî ci s-a-ntîmplat. I-o spus Maria. Așa cam pi la prînz s-o oprit la poartî caleașca părintelui, trasî di cei doi cai suri cu cari îl aduci și-l duci pi protopop din cînd în cînd. În caleașcî, ologu popii îmbracat frumos. Nu s-o dat gios din trăsurî cî nu putea. Stătea pi perna trăsurii acoperitî cu catifea albastrî, răzămat într-o cîrjî lustuitî, cu argint la capît. Sus, pi capra trăsurii, stăte Ghițucî, sluga părintelui. Ghițucî s-o dat gios, o intrat în ogradî, o ciocănit în pragul casîi cu codiriștea di la biciușcî ș-o spus: sî vie domnișoara Maria pîn-la poartî, la domnișoru Radu.

Maria, ci nu sî duci! Du-ti, fă nebuno, cî nu ti mînîncî, i-o spus dăscălița. Mamî, sî-ț intri-n cap cî eu cu ologu și spurcatu ista nu mă mărit, s-o sumețît Maria. Da cine-ț spune, nebuno, sî ti mărit cu el? Eu zîc numa sî ti duci la poartî, c-așa-i frumos. Nu sîntem salbatici. Avem și noi bunî creștiri. Nu sîntem din tufi și nici di la pripon.

La urma urmii, Maria s-o dus.

— Buna zîua, domnișoarî Maria, o spus ologu.

— Buna zîua, domnule Radu, o răspuns domnișoara Maria.

— Ce mai faceți, domnișoară?

— Ia cu treaba, domnule Radu. Da dumneavoastrî?

— Iaca am vinit pînî la matali sî-ț arăt niști lucruri, sî văd ci păreri ai matali, cî am auzît cî ti pricepi.

— Ce lucruri, domnule Radu?

Și domnu Radu, adicî ologu lui popa Bulhac, o scos un șirag di mărgeli cu boabi mari di chilimbari. Cîn' bătea soarili în ele aveau o culoare gălbuie-luminoasă ca di nieri di albini.

— Ei, cei zîci? Îs frumoasî? Cari îi părerea matali?

— Îs foarti frumoasî, domnule Radu!

Apoi ologu o scos dintr-o tășulcî di matasî o brățarî, toatî di aur.

— Da di aiasta ce părere ai?

— Ș-aiasta îi cum nu sî poati di frumoasî, domnule Radu. Îi lucratî frumos. Văd cî ari pi dînsa numai flori di crin și stînjînel.

— Da aiasta? Și domnu Radu scoati din tășulca lui o caradașcî di aur, cu ochii mici din nestemati albăstrui, cu încheietori pi disupt, ca sî poatî ci prinsî în piept.

— Da di aiestea ci păreri îț dai? Și dumnealui o mai scos niște cercei, niște inele, niște lănțușoare. Toate de aur și lucrate cu meșteșug. Toati i-au plăcut Mariei. Nu sî mai sătura sî li privească.

— Și ci faciț dumneavoastrî cu tăti aistea, domnulé Radu?

— Le-am luat pentru logodnica mé și voiam sî știu dacî-s potrîgite.

— Logodnica dumneavoastră, domnule Radu, va ci tari fericitî cîn' va primi asemenea podobi. Așa ceva, drept sî-ț spun, eu nici n-am văzut! Di undi le-ai adus?

— Din tîrgul Ieșului, domnișoarî. Da ci zîci matali, logodnica mea ari sî cie mulțămită?

— Mai vorbă, domnule Radu?!

— Apăi, atunci, păstrează-le dumneata!

Maria deodatî s-o înroșit și s-o mîniet:

— Cum așa? Di ci sî li păstrez eu? Spuneai cî-s pintru logodnica matali!?

— Da, pintru logodnica mea. De-aceea zic sî li păstrezi.
— Da ci, eu îs logodnica matali?
— Șî di ci nu?
— Domnule Radu, matali ti înșăli!
— Domnișoarî Mărioricî, nu mă înșăl diloc. Matali ești logodnica mea și tăti darurili iestea sînt pintru matali!
— Domnule Radu, află matali, dacî n-ai aflat-o pîn-amu, cî eu am logodnic!
— Cine domnișoarî? Dumneata nu ti cunoști! Ci, dumneata ești pintru un golan și un sărăcan ca Ionică?
— Apăi, domnule Radu, eu credeam cî ești numa un biet olog, da văd cî eșți, pi diasupra, și tîntălău! Cum crez dumneata cî mă poț cumpăra așa? Dacî ai făcut asta din capu dumitali, ești un prost! Da dacî te-o sfătuit părintili și coana preuteasî, apîi îs mai proști ca dumneta! Poftim și ia-ț tinichelili și du-ti dracului cu eli!

Șî, zîcînd aieste cuvinti chiparati, i-o aruncat în trăsurî toati podoabili și i-o trîntit poarta-n nas.

— Sî vedi cî ologu o spus acasî tot ci s-o întîmplat și di asta era popa așa di mînios, îș încheie Maria povestirea ei către Ionică.

A dăua zî, Ionică nu știa ci sî facî — sî sî mai ducî la lucru, sî nu sî mai ducî? Maria tot îi spunè sî-l dei dracului di popî și sî nu sî mai ducî. Ionicî însî o ține una și bunî — cî ș-a dat cuvîntu cî faci beciu și cî nu-ș poati calca cuvîntu.

— Ci vrei tu, Marie? Sî ciu tot om di nimic, ca popa?

Da cum sî tot ciorovăiau ei și soarili sî ridicasî hăt sus, numai iaca popa, val-vîrtej, cu rantia-n vînt și cu pletili pi umăr.

— Buna zîua. Ionicî. Păi ci faci, ai lăsat beciu cela așa?

— Dă părinti... Dac-am văzut cî sfinția ta ești mînios pi mini, m-am gîndit cî nu-ț placi cum lucrez.

— Da di undi, Ionicî! Eram mînios cî am și eu necazurili meli. Ca tăt omu. Ie și vină la lucru, și țini-ti di învoiala noastrî, cî și eu m-oi ținì. Vreau sî văd cum ti porț tăt anu, ca sî pot puni și eu un cuvînt bun pintru tini.

Ionică s-o dus la lucru. Lucra tot așa: zîua la popî, cî doar era argatu lui pe-un an di zîli, iar sărbătorili și noptili, la boier.

Cîn' s-o aprochiet anu, Ionică mai avea di săpat vo cinci metri, ca îs aibî în cap 150 di metri

O-nceput o leacî di clănțăneali cu părintili care zîcea cî sî-i termini beciu. Ionică spunea cî n-o fost angajat pi terminatu beciului, ci pi un an di zîli. Ori el o muncit un an încheiet, zî di zî, ca un ocnaș. O ieșît un beci pi cinsti — drept, larg, zîdit cu cietri la gură, taman ca un tunel di cali ferati. Mai sîn' vo cinci metri. S-a mai gîsî și alț meșteri sî ducî la capăt treaba. Cî ci-o rămas îi ninica tătî fați di ci-o făcut el. Da părintili nu l-o slăgit. Cî undi s-o mai văzut așa ceva? Cî ci fel di om îi el? Cum sî lesî treaba niterminatî? Cî dacî nu-i terminî treaba, schimbî și el foaia. Mă rog, tot de-aiestea... Șî Ionicî s-o apucat di trabî mai diparti. Nu atît di gura popii, cît din cauza inimii lui. Nu-i tihnea sî știe lucrul niterminat.

Da ci sî vez dumneata? Cînd o fost sî săpi ultimu metru di lut și di pietriș, și di stîncî, s-o întîmplat o istorie mari. Tîrnăcopu o logit ca-ntr-un fel di cazan. O mai logit odatî, și tot așa! Măi, a boalii treabî, o zîs Ionicî! Ci sî cie 'aici?

O luat lamba cu gaz din păretili beciului (cî el la lambî lucra) și s-o aprochiet. Chiar așa era: un cazan di aramî cam cît giumătati di țual, stătè prins între niște bolohani. O ci oari vo comoarî sî tot întreba în sinea lui Ionică. Ș-o adus aminti cî ceilalț meșteri zîceau cî locu nu-i curat. Ba chiar spuneau cî auzeau înăuntru huruituri și guițături di purcel. Și deodatî i s-o făcut păru măciucî. Dacî cumva comoara asta îi giuruitî dracului? N-ai voie sî ti atingi di dînsa! S-o mai auzît di asemenea întîmplări, di oameni cari au dat di comori și, cîn' o vrut sî li scoatî, s-o năruit pămîntu pisti ei și i-o omorît. Ci sî facî? O ascultat cu atenție sî vadî dacî n-audi și el ceva: vo gălăgie deavoleascî, v-un guițat di porc. Ninic! Măi,

a boali triabî! Ti pominești cî nici nu-i o comoarî. Ș-adicî cum s-ar dărîma beciu ista? N-ari cum sî dărîma! Doar îi făcut di el cu muncî cinstitî și-i făcut cum trebuie. Nu sî dărîmî nici dac-ai tragi cu tunu! Și, făcîndu-și curaj, o-nciptat odatî tînrăcopu tari în marginea cazanului ș-o zmîncit cît o putut. Cazanu o ieșit, o bufnit gios, cî era la v-un metru mai sus di vatra beciului, și s-o rîsichit pi gios o mulțîmi di bani di aur. Ionică s-o spăriet di ce-o văzut și o stat așa cu capu-ntri umeri, cu spatili răci ca ghiața, așteptînd sî sî prăbușascî beciul și sî țîșneascî flăcări și fum pin crăpături. Da nu s-o-ntîmplat ninica. Nu s-auza dicît țiuitul în urechi. Pi gios, galbenii străluciau cîn' mai tari cîn' mai potolit, după cum sî mișca Ionicî, di credeai cî-s vii. O luat lamba ș-o vinit aproapi. Ci căzusî pi gios era ninica tătî fațî di ci era în cazan. O vîrît Ionicî mîna pînă-n cot în galbeni și n-o dat di fund. Măi, măi, mari poznî! A cui îs banii ăștia?

La-nceput Ionică a vrut sî sî ducî la părintili și sî-i spuie. Da-ndatî s-o și răzgîndit. Adicî di ci sî-i spun părintelui? Îs ai lui? I-o pus aicea el? Sau i-o pus ta'su? Sau bunicu-su? Aiștia bani dorm aici di cîn' lumea și pămîntu! Cred cî-s aici di pi vremea dacilor! Ș-apoi cine-o muncit un an întreg, săpînd un tunel di 150 di metri pînă s-agiungî la cazan? Popa? Preuteasa? Nu-s ei distul di bogați? Di ci sî torn eu său în carne grasî? Nu li spun ninica. Am sî văd eu ce-am sî fac cu galbenii. Da dacî or ci bani discîntați, și mi-or aduci ninorociri? Nu cred. Nu am nici un sămn. Alții spun c-au auzît tot feliul di zgomoti, da eu n-am auzît ninica. Aiștia bani îs curați.

Noaptea, Ionicî o cărat în bordei la dînsul, cu un tăbuieț, toț galbenii și i-o îngropat în pămînt. O carat di vo patru, cinci ori. O-ngropat și cazanu, cî era di aramî, și, spuné el, ari sî cie bun di făcut rachiu. Nu mai putea di trudî. Da era și mulțămit. Sî gîndea cî dacî banii ar ci fost di ceia diavolești, cum i-o cărat noaptea, pi la miezul ei, cîn' era mai întuneric, ar ci avut v-un sămn. Nici un sămn însă. Banii îs curați! Ce-a faci cu dînșii, o vidé mai tîrziu. Deocamdatî bini cî i-o scos din ghiarili și din lăcomia popii.

A dăua zî, Ionicî s-o dus la părintili.

— Iaca, părinti, în loc de-un an te-am slujît, vorba ceea, pi pîni și pi apî, un an și douî săptămîni. Vin di vez traba ci ț-am făcut-o. Cred c-ai sî cii mulțămit. Amu trebui sî-i dai dizlegari dascălului Dumitru sî-mi deie fata di nevastî.

— Fiule, am văzut beciul. Îi bun. După ce-oi puni în el butoaili cu vin, am sî ti chem sî ti cinstesc.

— Da pentru treaba asta, sfințiia ta, chiar nu-mi plătești ninica?

— Păi ci sî-ț plătesc? N-o fost vorba cî lucrez la mini pi gratis un an di zîli?

— Da eu am lucrat și 13 zîli pi deasupra. Plătește-mi-le batră pe aiestea.

— Ei, fiule! Ci ti lăcomești așa? N-ai auzît cî scrie și la Carti cî nu-i bini sî strîngim comori aici, pi pămînt? Cî rugina li strîcî și moliili li mînîncî? Și cî-i mai bini sî adunăm comori în cer?

— Așa-i, părinte. Iaca, tot lucrînd eu la beciul ista al sfințiii tale, m-am ales cu-o comoară distul di mari!

— Ce fel di comoarî? Ti pominești c-ai dat pisti vo comoarî?!

Și di-odatî ochii părintelui Bulhac au scăparat lacomi pi sub sprîncenili stufoasî.

— Comoarî în cer, părinti! Dac-am muncit gratis un an și 13 zîli, nu însămneazî cî mi-am adunat comoarî în cer?

— Așa-i, fiule! Dumnezău ti răsplătești.

— Da cu dascălu cum rămîni?

— Sî vie mîni dascălu și dăscălița la mini și sî grăim. Di data asta cred cî treaba sî aranjazî.

A doua zî, dascălu și nevastî-sa au fost la părintili. Popa i-o luat tari cu vorba:

— Ei, care-i hiba? Ce năcaz aveț?

— Sî ni-nveț ci sî facim cu fata, părinti!

— D-apăi cî fata voastrî îi un drac și giumătati! Ar merita s-o pun la slujbî și sî

cetesc pi numili ei moliftili sfîntului Vasîli cel Mare, arhiepiscopul Capadochiei, sî s-aleagî praful di dînsa și di voi.

— Da noi ci sîntem ginovaț, părinti?

— Cî nu i-aț dat învățăturî. Asta-i gina voastrî! Hm, o chișorcoasî di fatî sî vă ducî di nas cum vré ea! Iaca, asta n-am mai văzut!

— Tînărî și nepriceputî, părinte!

— Da ca sî-i spunî băietului meu vorbi ca acelea, s-o priceput, hai?

— Iertaț, părinti sfinti!

— Eu ier, da nu știu dacî iartî Dumnezău!

— Sărutăm dreapta, părinti! Tot bun și milostiv aț rămas. Ș-amu, cu fata ci facim?

— Păi voi vreț s-o măritaț cu zăbălosu cela?

— Nu, părinti, în ruptu capului!

— Da cu băietu meu, vreț?

— Vrem, părinti. Ci cinsti mai mari pintru noi dicît sî ni-ncuscrim cu sfinția voastrî?

— De aveț nădejdi s-o daț la drumu cel drept pi fata voastrî?

— Părinti, o-nceput dăscălița, cu glas mai gios ca sî n-audî cini știe cine, iaca și pintru asta am vinit la sfinția ta. Ești la Capu Cîmpului o vrăjîtoare cari-nghiațî apili nu al' ceva! Am grăit cu dînsa, i-am spus năcazu cari mă mînîncî și ea s-o prins cî m-agiutî sutî-n sutî. Mi-o spus sî-i duc o cămeșî de-a fetii și cîtiva ciri din părul capului.

— Ai făcut așa?

— Nu, părinti, cî m-am temut... De, cogeamite dăscălița sî umbli cu treburi vrăjîtorești... Sfințiia ta ci spui?

— Du-ti fărî grijî! Ti dizleg eu di pacatu ista. Numai di ne-ar faci o trabî ca lumea...

— Am mari nădejdi, părinti!

— Apăi, dacî-i așa, sî cîștigăm timp.

— Sî-l mai amînăm un an pi Ionicî.

— La asta mă gîndeam și eu. Iaca ce-am sî-i spun cîn' a vini mîni la mini după răspuns: cî trebuie sî mai argățascî un an la boier. Cî, vorba ceea, boieru-i boier. Dacî zîci el așa, așa rămîni. Cî altfel trimiti călărași și-l prindi la oasti. Și-nainti di a-l trimiti la cazarmî, îi mai rupi și ciolanili în bătaie ca nesupus. Îi bun așa?

— Bun, părinti. Da cini aranjazî cu boieru?

— Chiar amu mă duc eu la dînsu. Voi sî-l trimetiț pi Ionicî la mini după răspuns.

Popa o pus caii la trăsură ș-o plecat la boier. Cum o agiuns, o și dat drumu la clanți:

— Cucoani, sî mergi cu mini numaidicît!

— Unde să merg, părinti?

— La mini-acasî, cucoani, sî vez ci prubî di beci mi-o făcut un meșter! Cî, vez, la matali aicea toati-s foarti frumoasî, de, ca la un boier din divanul țării, da un beci acătării nu ai. Nu ti supăra, cucoani, da așa-i. Vină sî vez beciul meu și, dacî nu ț-a plăcè, lasî!

Boieru a mers și s-o nierat di ce-o văzut.

— Tii, părinte, așa ceva n-am mai văzut! Aici poț vîrî 70 di butoaie mari! Grozav! Sî-mi faci și mie unu. Am și eu un deal tot așa di potrîvit pentru treaba asta. Tii! Grozăvie, părinti! Păi, dacă-mi face și mie unu la fel, piste un an, doi îl chem și pi Vodî sî cinstească un pahar di vin. Unde-ai găsît un asemenea meșter?

Și popa i-o spus cine-i meșterul. Nu-i venea boierului sî creadî. Ba popa l-o-nvățat pi boier și ci sî facî:

— Cucoani, îi mari meșter, da-i ș-a dracului. Nu vra sî lucrezî. Da înălțimea ta sî-i spui așa: «Măi băieti, aud cî vrei sî ti-nsori. Nu ti-nsori pînî cîn' nu-mi faci și mie un beci ca la popa. Argățăști la mini un an, îmi faci beciu și, sî văd, poati ti mai scad și din datorie. Dacî faci altfel, îți trimet călărașii și ti și-nhați la armatî...

Desen de Mihail GION

Și tu știi cum îi armata! Cî doar ai ci aflat! Agiungi niom. Iar fimeia ta rămîni singurî și-ș fac alții plăcerea cu dînsa». Așa sî-i spui, cucoani, cî altfel nu merge. Îi coadî di cini.

Vă-nchipuiț, dumneavoastrî, ci năcaz o fost pi Ionicî și pi Maria cîn' o auzît ci vra boieru! Blăstăma biata fatî di ieșă foc din gura ei.

— Saca-le-ar sămînța di ciocoi sî li săci și n-ar mai agiungi! Ionică, nu mai mergi Trebuie sî fugim.

— Un'i sî fugim? Ti pui cu boieru? Ti cautî cu călărașii și ti găsești și-n bortî di șoarici. Di dracii aiștia nu scăpi!

— Păi atunci ci facim?

— Marie, eu zîc sî ti măriț cu altu, cî tot năcazu di la mini-ț vini!

— Doamni ferești! Și cu cine-ai vrea sî mă mărit? Cu ologu popii? Mai digrabî-mi pun juvățu-n gît! Măi Ionicî, îț vini și ție sî vorbești în dodii. Pi noi niminea nu ni poati dispărțî. Om mai răbda un an și gata! Doi ani am răbdat. Hai ș-al triilea! Ne-a agiuta Dumnezău și n-om muri.

Și iaca așa o mai făcut Ionică un an di argățală și la boierul Cantacuzîno. Și la boier, tot un beci o făcut. L-ar ci lăsat dracului di boier, cî doar în bordeiul lui avea, acolo, galbeni, poati mai mulț dicît boieru. Da sî temé di răzbunarea boiereascî. Îl dă pi mîna călărașilor și, pînî sî-l ducî la oasti, îl omoarî în bătaie. S-o mai văzut treburi di-aiestea. Cum nu-i convinea boierului sprîncenili cuiva, dintri băietani, aranja sî fie trimis la oaste. Tăbărau pi el cu frînghiili și cu boatili, îl cetluiau bine, îi dădeau cu pumnii pisti cap și-l duceau. Boieru avé grijî sî-l chemi pi vornic și pi călărași, li dădé di băut și li șoptè ceva la urechi. Soarta celui legat și dus la oasti era pecetluiti în veac și pururea! Di asta sî temea Ionicî. Dacî-l înhațî la oasti, s-o spulberat tăti planurili lui. Maria, Doamni ferești, ș-a faci o samî, el a ci stîlcit și calicit pi toatî viața, iar comoara lui, îngropatî în fundul bordeiului, agiungi pi mîna altuia... Mai bini argățesc pînă la capăt. Cî n-a ci atît di ticălos sî nu-mi dè paci nici după aceea.

Dăscălița, după înțălegerea cu popa Bulhac, s-o dus la Capu Cîmpului, la vrăjitoari. I-o dus o cămeși de-a Mariei și cîtiva ciri di păr luati din pieptini după ci s-o pieptănat Maria. Cî altfel n-avè cum sî-i ieie păr din cap. O dus la vrăjitoari un sac di făinî di popușoi, trii hartani di slăninî afumatî ș-un ļăicer di tătî frumusățа.

— Asta deocamdată, leli Casandră. Sî-mi faci treabî bunî și te-oi mulțămi împărătește!

— Bini, n-ai grijî. Da ia spuni înc-o datî, ci dorești sî fac?

— Cumătrî dragî, fă dumneata ci știi ca fata mea, Maria, cîn' l-a vidé pi Ionicî, un flăcău di la noi, sî i sî parî cî-i hîd și prost, iar cîn' l-a vidé pi Radu, băietu popii di la noi, sî i sî parî și frumos, și diștept, și voinic. Pi Ionicî să-l urascî și pi Radu să-l iubeascî.

— Am înțăles, dăscăliță-hăi! Maria să-l urascî pi Ionicî și să-l iubeascî pi Radu. Da, ia spune-mi: Radu ista, pi cari vrei dumneata să-l iubească fata, ci fel di flăcău esti? Esti ceva di capu lui?

— Dă, cumătrî Casandrî, nu ti superi cî-ț zîc cumătrî, îi bogat, cî-i băiet di popă, și nici urît nu-i, da-i... olog.

— Din naștiri?

— Nu din naștiri. L-o pălit unu cu resteul di la giug drept pisti șăli și l-o calicit.

— Hm. Ari sî cie discînticu greu, dăscăliță! Ti pomenești c-a ci olog și la partea cea di gios!

— Nu cred...

— Oricum, ari sî cie greu.

— Fă, ti rog, tot ci știi! Puni toatî sîlința și toatî știința, cî și eu am obraz...

După cum s-o aflat, cî tăti sî aflî pi lumea asta, dăscălița o fost di multi ori la Capu Cîmpului și di fiicari datî tot cu hărăbușca plinî s-o dus. Da di cunoscut, nu s-o cunoscut ninica. Di cîti ori aducé vorba di băietu popii, ba cî-i frumușăl, ba cî-i bogat, ba cî-i darnic, ba cî halal di fata cari l-a lua di barbat..., Maria sî zborșă și țipa la mă-sa:

— Iraaa, mamă-hăi! Mai dă-l dracului di olog, cî m-ai năucit cu el! După ci s-o mai sfătuit și cu popa, s-o luat hotărîrea ca domnu Radu s-o vadî înc-o datî pi Maria. Ca sî sî împlinească discîntecu cari zîcea: cînd l-a vidé pi Radu, sî i sî parî frumos și dișteptși voinic.

— Cum vrei tu, spunea popa către preuteasî, sî i sî parî fetii frumos, dacî fata nu-l vedî?

— D-apăi ci vrei, părinti, sî-ș batî gioc din nou di el?

— Preuteasî, tu n-auzi ci spuni dăscălița? Cî fata trebuie să-l vadî pi băiet. Acuma ari să-l vadî al' fel!

Așa sî faci cî-ntr-o zî di sărbătoari, domnu Radu o trecut, ca din întîmplari, cu trăsura pi la poarta dascălului și, tot ca din întîmplari, vizitiu o oprit trăsura ca sî scoatî hățu dintre cicioarili unui cal.

— Buna ziua, domnișoarî Maria, o spus Radu cari o văzut-o pi Maria în ogradî.

— Bună ziua, domnule Radu, o răspuns ea, făcundu-ș di treabî.

— Tot ești supăratî pi mini, domnișoarî?

— Tot!

— Păi di ci?

— Așa!

— Și ești supăratî tari, tari?

— Da.

— Da ci ț-am făcut eu?

— Tot îmi ațîi calea și nu vrei sî-nțălegi cî nici eu nu-s pentru mata, nici mata pentru mini.

— Și crezi mata c-ai sî ti măriț cu Ionică?

— Cam așa cred.

— Ei, aflî matali, stimatî domnișoarî a dascălului Dumitru, cî nici cu Ionică n-ai sî ti măriț în veci.

— Și di ci, mă rog?

— Pintru cî nu vreau eu.

Maria o pus mînurili în șolduri ș-o strîgat la el mînioasî:

— Da, nu vrei tu? Da cini ești tu, măi? Hai sictir, ologule!

Vizitiu, văzînd cum s-o-ntors discuția, o datî bici și trăsura s-o dus în trapu cel mari amestecatî cu colbu.

Cîn' s-o-ncheiet anu di argățît la boier, a lui Ionică, o fost și beciu gata. Batră cî era și mai bun și mai frumos ca a popii, Ionică l-o terminat mai răpidi, cî amu știa cum sî-nceapî și cum sî ducî lucru la capăt. Nu mai era dintîia oarî.

Crediț poati cî boieru i-o mulțămit sau i-o dat drumu? Da di undi! Popa mînios di ci i s-o întîmplat băietului lui, la cea din urmî întîlniri cu Maria, o uneltit din nou. Îndemnat di popî, boieru-i zîcea lui Ionică sî mai sapi un beci la viili lui Vodî Mihalachi, cu cari el, boieru, era prieten. Ori beciu pentru Vodî, ori armatî. S-aleagî.

Ionicî nici nu i-o mai spus Mariei, ci stătea amărît în fața bordeiului, cu fața în palmi. Taman atunci o trecut pe-acolo baba Ioana, cea mai saracî fimeie din sat.

— Ci ai, măi Ionicî, di ești așa di amărît?

— Lasî-mă, mătușî, nu mă mai întreba și dumneata.

— Ba ti întreb, Ionicî, și nu ti las pînî ci nu mi-i spune. Poate mă pricep și eu la ceva. Am fost prietină cu ta'tu și cu mă-ta. Di ci sî nu ti agiut?

— Mătușî, mata nu mă poț agiuta cu ninica. Mă mînîncî dușmanii...

— Cari dușmani, maicî?

— Dușmani mari și tari, mătușicî dragî!

— Bini, bini, dușmani mari și tari, da cari sînt aceia?

— Dascălu Dumitru, popa Bulhac, boierul Cantacuzino...

— Da ci au cu dumneata, dare-ar ciuma și holera pisti dînșii?

Și Ionicî i-o povestit babei tătî întîmplarea di la început. El spune și baba asculta. S-o făcut noapti și ei, baba și flăcăul, tot mai stăteu pi pragul bordeiului di vorbî.

— Măi Ionicî, ardî-i-ar focu di ticăloș, lasî cî-i învăț eu minti. N-am mai făcut vrăji di 30 di ani, da amu, batră cî-s cu un cișior în groapî și mă tem di giudecata Domnului, da tot am sî fac. Uuu, mamă-mamă, cît îs di ticăloș! Sî-i cie rușîni popii! Ei, lasî cî ți-i gioc eu! Da tu faci ci-ț spun eu?

— Fac, mătușî.

— Poț tu găsî un ulcior negru?

— Pot, mătușî.

— Da 99 di ouă, oati duminica, poț găsî?

— 99 di ouă, mătușî?

— Da, Ionică. Nici mai mult, nici mai puțîn.

— Și sî cie tăti ouati numa duminica?

— Numa!

— Eu știu? Cam greu.

— Nu-i greu, măi băeti! Și nu ti mai prosti. Ai făcut cîti mi-ai spus și cîti știu și eu, la dascal, la popî, la boier și nu ești în stari sî strîngi 99 di ouî? Cînd ai celi 99 di ouî și ulcioru negru di cari am vorbit, sî vii la mini. Ti-aștept.

Ci sî facî Ionicî? O scociorît în fundu bordeiului lui cu mari grijî ș-o scos di-acolo 99 di galbeni. Și, cum era simbîtî sara, o plecat pin sat, tot pi la oamini mai sărăcuț, ș-o stat di vorbî cu fimeili.

— Leli, am nevoie di nișteouî ouati mîni, duminicî. Numa duminicî! Îmi trebuie pintru un leac. Dau un galben pi un ou. Și cum zîcea, scotea un galben din buzunar și-l arăta.

— De, măi Ionicî, vină mîni sarî și, cîti ouî oi ave mîni în cuibar, ți li dau.

— Bini, vin mîni sarî, da ti rog nu mai spuni la nimea cî ț-am dat un galben pi ou. Nu-i voie. Nu mai esti di leac. Ti rog foarti mult.

A dăua zî, duminicî sara, Ionică o umblat cu grijî, pi feritelea, și s-o adunat celi 99 di ouî. Bucuria lui! Mai greu o mers cu ulciorul. Credé cî aiasta-i o trebî ușoarî, da n-o fost așa. S-o dus la iarmaroc la Folticeni și la Gura Humorului, ba și la Tîrgu Neamțului și tăt n-o găsît. Tăt ulcioari gălbioari, cu flori pi eli, da baba Ioana i-o spus sî cauti unu negru. Hm! Mari drăcie ș-aiasta! Sî nu dau eu nicăierea pisti un ulcior negru!?

— Ci fac, mătușî Ioanî? Nu găsesc ulcior negru și paci.

— Dragu mătușii, da la iarmaroc ai fost?

— Fost.

— Și n-a ai găsît ninica?

— Ninica, mătușî.

— Apăi atunci dă o fugî în Bucovina, în satu Marginea. Acolo găsăști olari cari fac ulcioari negri. Da fuga, băieti, cî nu-i di așteptat. O-nceput sî ardî!

— Ci sî ardî, mătușî?

— Vraja, băieți! Și nu mai am nici eu rabdari. Vreau sî ni-i pun pi ticăloș cu botu pi labi. Cî-i cu sfînta dreptati. Hai, nu mai sta, fugi la Marginea.

Treaba cea mai grea o fost abia după ci Ionicî o adus și ulcioru. Cîn' o auzît ci-i spuni baba, o ameţît.

— Măi băieti, amu puni ouli într-un coș și învălești-li cu un prosop curat. Ia într-o mînî coșul și-n alta ulciorul și mergi pi drum tăt înainti. Iaca, o iei pi drumu ista și mergi tăt înainti, tăt înainti, pînî cîn' aduni în ulcior 99 di beșini.

— Ci s-adun, mătușî?

— 99 di beșini, măi băieti!

— Saracan di mini, mătușî! Da cum sî li-adun? Ci, îs ca pietrili sau ca baligili di cal împrăștieti pi drum?

— Nu așa, măi flăcăŭ mamii! Primu om pi cari-l întîlnești în drum îi dai un ou din celi 99 și îl rogi sî tragî o beșînî în ulciorul tău. Dacî s-o codi, îi spui cî-i pintru un leac și cî-i păcat sî nu ti-agiuti. Dacî or ci mai mulţ oamini, dă-ti cu el mai deoparti, după niști tufi și îndeamnă-l sî ti-agiuti.

— Văleu mătușî, aistea treburi nu pot sî li fac. Dacî-mi spunei di la început di ci-i vorba, mă lăsam păgubaș și nu mă mai frăsuiam atîta după ouî și după ulcior. Nu, mătușî, asta nu!

— Nu ti prosti, măi Ionicî! Ai sî vez cî nu-i nici un greu. Numa, vez, cîn' culegi o beșînî în ulcior, sî nu știe nimenea în afarî di tini și di omul cari-ţ lepîdă otrava. Sî nu cari cumva sî spui la cineva ceva dispri treaba asta. Mai ales Maria sî nu știe ninica. Ai sî vez tu la urmî ci plăceri ari sî cie pintru dascălu Dumitru, pintru popa Bulhac și pintru înăţîmea sa, boieru nostru, nu le-ar muri mulţ înainti!

— Nu pot, mătușî! Ni-i rușini!

— Cu rușînia mori di foami, băietanu mamii. Fă cum îţ spun ș-ai sî vez pi toţ dușmanii tăi la pămînt în faţa ta, cerîndu-ţ iertari și sărutîndu-ţ mînurili.

— Zău, nu pot, mătușî! Ș-apoi cum sî li adun? Pînî sî rîdicî omu di pi ulcior și pînî pun eu dopul, beșîna s-o dus la mama dracului! Ia ș-o prindi, dacî-o poţ!

— Nu-i nevoie sî pui nici un fel di dop. S-a duci în vînt, nu s-a duci, asta nu-i treaba ta. Tu sî ai grijî ca omu sî sî așăzî ca lumea pi ulcior și sî-ţ sloboadî pi cumătra! Sî ai grijî sî nu ti pîcîlascî. Sînt și unii cari sî așazî pi ulcior di formî numa! Ei, amu ti las. Pregătești-ti și ia-o la drum! Cîn' ai avé în ulcior 99 di beșini adunati, vin la mini c-abia de-acolo înainti începi treaba. Și vez, nu întîrzîie, cî, așa cum ţ-am spus, ardi focu.

S-o frămîntat Ionicî vo cîtiva ceasuri. Nu-i vinè di loc la îndemînî. Diodatî s-a luminat la fațî. Ari sî ieie cu el alţi 99 di galbeni. Vorba ceea, o dat 99 di galbeni pi celi 99 di ouî, ari sî mai deie 99 di galbeni și pi 99 di beșini. Tot atîta-i. Încaltea sî vadî și el ce-ari sî iasî din treaba aiasta! Un ou ș-un galben pi-o beșînî. Adicî doi galbeni pi-o beșînî, doamni iartî-mă! O pus galbenii în buzunar, o luat coșu cu ouî într-o mînî, ulcioru în alta și inima-n dinţ ș-o plecat, după ci o pus lacătu pi ușa bordeiului. O luat-o pi drumu cari duci cătră niști sati străine undi nu-l cunoștè nimine. Și, după cum o povestit el mai tîrziu, treaba o mers răpidi și bini. Cîn' omu auză cî dacî sloboadi o beșînî în ulcior, capîtî un ou ș-un galbăn, bucuria lui. Ba și cîtiva feti mari s-o-ngrămădit la treaba asta, ca sî-ș facî, din galbănu căpătat, cercei și inel.

— Mătușî Ioanî, iaca ulcioru cu celi 99 di beșini.

— Ei, vez, dragu mătușli, cî nu-i cini știe ci greutati? Ei, de-acu sî videm ci facim. Vez tu ulcioru ista? Trebuie să-l îngropi sub pragul di la casa dascălului, acolo pi undi ei intrî și ies din casî.

— Ari sî cie tari greu. Doar di mă agiutî Maria.

— Nu-i voie sî ti agiuti Maria. Nu trebuie sî știe nimenea afarî di noi doi. Altfel, vraja nu mai ari puteri.

— Da cum sî fac, mătușî? Chiar sub prag? În grădinî nu sî poati?

— Nu sî poati, dragul mătușii! Numai sub pragul casii.

— Nu știu... Aicî nu mai știu cum sî fac...

— Apăi cî nu te-i îneca chiar ca țiganu la mal. Mai gîndești-ti.

— Da ei îs în toatî ziua acasî. Cîn' unu, cîn' altu... Nu-i chip sî găsăsc un ceas cînd casa sî cie singură!

— Eu îț spun cî poț. Ci nu sî poati pi lumea iasta? Nu sî poati numa dacî nu vrei. Șî cîn' ăi răuși sî pui ulcioru un'i ț-am spus, sî vii răpidi la mini sî ti învăț ci sî faci mai diparti.

Șî di data aiasta mătușa Ioana avé dreptati. Chiar în ziua aceea Ionicî s-o dus pi furiș, ca di obicei, și s-o întîlnit cu Maria. Da cum stăteu ei feriț, după niști tufi di liliac, în întuneric, numa, iaca, bati în poartî Ghițucî, sluga părintilui. Șî, cum îi el cam prostălău, o-nceput sî strîgi tari di pin mijlocul ogrăzii:

— Ei, domnule dascăl! Cucoanî dăscăliță! O zîs părintili sî viniț răpidi pînî la dînsul. Amîndoi. Da răpidi, cî părintili îi tari mîniet!

— Bini, Ghițucî, iaca vinim numadicît.

După ci o plecat sluga, dascălu și dăscălița o-nceput sî sî sfădească. Ionicî și Maria sî țineau strînș în brațî și erau numa oci și ureci.

— Ai sî vez ci gălăgie faci boaita dracului! Ari sî ni-ntrebi cî ci-am făcut cu vrăjitoarea di la Capu Cîmpului. Cî ni-am bătut gioc di dînsul? Prostia ta, dăscăliță! Ai carat la Capu Cîmpului tot porcu și saci cu făinî, și lînî, și covoari... și cu ci ni-am ales?

— Da tu, dacî ești dișteptî, di ci n-ai spus sî nu car? Di cîti ori m-am dus, împreunî ni-am sfătuit.

— Da, așa-i. Da ideea a ta a fost. Amu, saturî-ti di vrăjitoari! Sî vez ci frecuș ni dă tartoru ista bărbos!

— Eu cred, dascăli, cî babornița di vrăjitoari a ci-ncurcat lucrurili. În loc sî spunî cî Maria sî-l urască pi Ionicî și sî-l iubească pi Radu, a ci spus pi dos. Cî altfel nu pricep cum nu s-o prins diloc vraja di afurisîta aiasta a noastrî.

— Ei, lasî amu! Mai răpidi sî videm ci vra popa.

Ionicî și Maria stăteu niclintiț și pintru prima oarî auzău niște lucruri ca aiestea. Da cum o ieșît pi poartî dascălu și dăscălița, lui Ionicî i-o venit în cap o idee:

— Tu, Mărioarî, ia du-ti tu pi urma lor di vez ci sî-ntîmplî. Vez, tragi cu urechia la ci grăiesc, sî știm și noi ci uneltesc. Eu mă duc oliacî pîn' la mini și mă-ntorc. Am uitat ușa dischisî și mă tem sî nu intri cineva. Vrei?

— Cî bini zîci. M-am și dus!

Ionicî, la rîndu lui, o dat fuga pîn-acasî, cî nu șide diparti, o adus un hîrleț și ulcioru și, într-o giumătati di ceas, treaba o fost gata. Ulcioru fermecat și discîntat o fost pus bini, într-o gropușoarî făcutî sub prag, da așa di bini, cî nu sî cunoște ninic. După aceea, Ionicî o alergat într-un suflet la baba Ioana:

— Mătușicî, gata! Am pus ulcioru așa cum ai spus. Amu ci sî fac?

— Du-ti înapoi și stai la pîndî, sî vez ci sî-ntîmplî. Stai toatî noaptea, ba și mîni dimineațî pînî la prînzul mari. Pi la prînz, sî intri, ca din întîmplari, în ogradî la ei și, de-i vidé ci-s tari năcăjiț, sî-ț dai cu părerea c-acolo, la ei, îi o vrajî și cî sî mă chemi pi mini, ca una ci mă pricep, la disfăcut. Ai înțăles? Hai, fugi!

După un cias o venit Maria. O intrat în casî, o aprins lampa, o dat cu mătura și, după aceea, o alergat la Ionicî pi cari l-o găsît la locu știut.

— Măi Ionicî, îi comedie mari. Popa îi supărat cî di ci mi-am bătut gioc a doua oarî di ologu lui, cî di ci mama și tata n-o făcut ninica cu vrăjitoarea di la Capu Cîmpului, cî, lasî, dacî nu i-a ieși lui Ionicî, adicî țîie, pi nas dragostea și obrăzniciili... Asta-i. Adicî o mai spus el multi, da eu n-am putut auzî din grădinî, un'i mă-ndosîsîm. Auzî-i cî vin... Fugi, Ionicî. Eu mă duc în casî și-mi văd di treabî. Mai vorbim mîni.

Ionicî, însî, cum l-o-nvățat baba, o rămas la pîndî. Șî, slava Domnului, o avut ci vidé și auzî.

SALA DE LECTURĂ

O intrat întâi dăscăliţa în casî, păşînd pisti prag, şî, cum o văzut-o pi fatî, o luat-o la rost:

— Tu, fatî, mari năcaz ni mai faci!

Da, cum o zîs aiestea cuvinti, s-o şî auzît la fundu ei: pîr, pîr, pîr!

Fimeia s-o spăriet şî s-o uitat împregiur, niviindu-i sî creadî cî pîrîielili acelea vin di la fundu ei. Ş-o făcut cruci şi-o zîs: «Doamni fereşti!» Da di la fund, iar s-o auzît: pîr, pîr, pîr!

O intrat şî dascălu şî, văzînd-o pi fimeie ci sî-nchină, întreabî morocănos:

— Ci, măi fimeie, ti-o apucat închinatu? Tot atunci, la fundu lui, o-nceput pîrîiala: pîr, pîr, pîr, pîr! O pîrîiali mai lungî şî mai tari, cî el spusăsî mai multi cuvinti.

Nu-i vini nici lui sî creadî ş-o probozăşti tot pi fimeie:

— Ţ-am spus sî nu mai faci fasoli dulci, da tot nu vrei sî-nţălegi. Cînd o terminat di spus cuvintili aistea cu fasolili, o-nceput o pîrîialî di nu sî mai termina: pîr, pîr, pîr, pîr, pîr, pîr, pîr, pîr...

— Dascăli, aici nu-s di ginî fasolili. Aici îi un făcut. Tu nu vez? Şî pi datî o-nceput, din nou, pîrîiala, da amu la fundu dăscăliţii.

— Du-ti, dăscăliţî, la părintili, sî vie sî facî o aghiazmî. Pîr, pîr, pîr, pîr, pîr, pîr!

— Nu mă duc, cî ni-i rușini. Pîr, pîr, pîr, pîr!

— Du-ti tu, fatî. Pîr, pîr, pîr!

— Mă tem, cî-i întuneric.

Dascălu şî dăscăliţa au rămas nieraţi şî cu ocii mari. Batră cî fata o vorbit, nu s-o auzît nici un fel di pîrîială la ea...

— Numai la noi, măi fimeie, sî audi. Pîr, pîr, pîr, pîr!

— Văd şî eu, barbati. Pîr, pîr, pîr!

— Pi tini, fatî, nu te-o atins faptu? Pîr, pîr, pîr, pîr!

— Nu, mamî.

Ionicî avé un loc bun di ascunziș şî, cum uşa di la odaie era larg deschisî, auză şî vidé tot ş-abia puté sî sî ţinî di rîs. Îş vîrîsî cămeşa-n gurî ş-o ţiné strîns cu dinţli ca sî nu rîdî şî sî sî deie di gol. Mai tîrziu, dascălu o ieşît afarî, ca sî vadî dacî blăstămata di pîrîialî s-audi din nou. Îş închipuia cî numa-n casî păţăşti pozna. Da di undi! Afarî, pîrîiala parcî era mai tari. Cum scoté o vorbî, cum îi pîrîié fundu.

Dascălu şî dăscăliţa erau spărieţ amîndoi şî, la drept vorbind, era spărietî şî Maria. Nu ştié ci sî creadî. Sî temè sî nu păţascî şî ea pozna. Ar ci cea mai mari ninorociri — fatî mari şî cu pîrîiala la fund! Dăscăliţa plîngé; plîngé şî Maria. Dascălu stătè pe-o laiţî, întunecat, cu fruntea încreţitî. După un timp, s-o sculat în cicioari, s-o-ndreptat către icoanî ş-o-nceput sî spuie psalmul 50: «Miluieşti-mă, Dumnezăule, după mari mila ta...». Dar mai mult n-o putut spuni, cî parcî cineva o-nceput sî batî toba la fundu lui. Năcăjiţ pisti măsurî, s-o culcat, da o lăsat lamba aprinsî. Sî vedî cî intrasî frica-n ei.

Ionică o rămas mai diparti la pîndî, cum i-o spus baba Ioana. Pi la niezu nopţli, dascălu o-ncercat sî vadî cum mai stă treaba ş-o strîgat-o pi dăscăliţî:

— Tu, dăscăliţî! Pîr, pîr, pîr!

— Aud, dascăli! Pîr, pîr, pîr!

S-o lămurit. Cîn' s-o făcut ziuî de-a binelea, o trimes-o pi fatî, cî ea nu era cu pîrîialî, să vie părintile sî facî o aghiazmî şî sî alungi diavolu. Nu ştiu ci o ci spus fata, cî părintili Bulhac o vinit în graba mari, cu patrafiru şî cu moliftelnicu la subţioarî. Cum o intrat în casî, o zîs:

— Ci-i, dascăli? Da la fundu lui: pîr, pîr, pîr!

S-o spăriet părintili, da nu ş-o pierdut curaju. O dischis molitfelnicu, o aprins tămîie, o pus apî într-un castron şi-o-nceput slujba:

— Domnului sî ni rugăm... pîr, pîr, pîr!

— Doamni miluieşti, o răspuns dascălu, după obicei, numai cî, la fundu lui, ca şî la părintili: pîr, pîr, pîr!

— Măi, da aiasta nu-i glumî, o oftat părintili. Aici îi treabî diavolească. Fundu grăia şî dînsu: pîr, pîr, pîr!

Pi cîn' sî năcăjau ei aşa, spărieţ di tăt, văzînd cî nici slujba, nici fumul di tămîie, nici sfînta cruci nu au puteri asupra diavolului, iaca sî opreşti la poartî, cu caleaşca lui, boierul Cantacuzino. Îl căuta pi părintili, sî-l întrebi di Ionicî.

— Ei, părinti! Părinti, n-auzi! Ieşi afarî cî vini Vodî acuş!

Da cum sî iasî părintili? Ci sî spuie? Cîtî vorbi a spuni boierului, atîtea bubuieli i-or răsuna la fund. Cum boieru îi năsîlnic, a credi cî-ş bati gioc di dînsul şî i-a da cu cîrja-n cap! Sî sî ducî dascălu. Da nici dascălu nu vré. Sî sî ducî dăscăliţa. Da şî ea sî teme di fund. Atunci o ieşit fata şî l-o rugat pi boier sî intri el înăuntru. Boieru, mînios, o sărit din caleaşcî, o intrat în casî ş-o strîgat cît ce-o putut!

— Ei, măi! Ci, v-aţ boierit?

Dar, spre mirarea lui, n-o auzît nici un răspuns, ci doar o auzit-o pîrîialî grozavî la fundu lui. I s-o părut cî-i ceva întîmplător. Văzîndu-i pi cei di faţî tăcuţ şi cu capu în gios, iar o strîgat la ei:

— Ce-i cu voi, mă?

Fundu dumnealui, batră cî-i fund di boier, o dat numaidicît răspuns: pîr, pîr, pîr! Atunci o-nţăles luminăţia sa, boieru nostru, cî nu-i treabî curatî. Da parcî avé încî o leacî di îndoialî. Ca sî sî lămurească mai bini, s-o adresat către părintili:

— Ci s-o-ntîmplat aici, părinti? Pîr, pîr, pîr!

— D-apîi dumneta nu vez? Pîr, pîr, pîr!

— O cicat pacatu pisti noi, o dat sî spuie şî dascălu, şî numaidicît s-o auzit şî la fundu lui: pîr, pîr, pîr!

— Doamni, cucoani, ni facim di rîsu lumii! Nu mai putem ieşî în lumi, s-o plîns, la rîndu ei, dăscăliţa, şî pi datî pîrîiala di la fundu ei s-o arătat parcî mai subţîri, mai piţigăiatî, da mai lungî cî o vorbit mai mult ca ceilalţ.

— D-apoi ieşiţ şî voi afarî, la aer curat, o strîgat boieru, cî aici îi nicurat! Dărîmaţ casa sau daţî-i foc şî gata! Doamni, ci mai pîrîialî o fost di data asta. Nişti pîrîieli cîn' scurti şî îndesati, cîn' ca nişti lătrături di cîni. Sî învîrté boieru ca şî cîn' l-ar ci apucat vo dihanie di fundu pantalonilor.

Cu toatî ruşînea şî frica di pîrîieli, părintili o dat lămuriri boierului.

— Luminăţia ta, cîţ o apucat sî întri aici în casa asta blăstămatî, rămîn cu pîrîiala la fund pi totdeauna. Pîr, pîr, pîr, pîr!

— Nu sî poati părinti! Pîr, pîr, pîr! Şî ca sî sî convingî, boieru o ieşit afarî ş-o strîgat la vizitiu:

— Măi Ioani, ie şî-ntoarci trăsura! Fundu boierului o grăit şî el: pîr, pîr, pîr!, aşa cî luminăţiia sa o întrat digrabî-n casî spăriet şî s-o adresat către părintili:

— Ci mă fac, părinti? Mîni trebuie sî ciu la divanu domnesc şî sî grăiesc di faţî cu Vodî. Pîr, pîr, pîr, pîr, pîr.

Aşa o ninorociri nu sî mai văzusî. Blăstămăţiie curatî! Treabî diavolească!

Tocmai atunci o intrat Ionicî-n casî. O intrat în casî, o zîs buna ziua şî o-ntrebat pi boier cî ci faci, îl lasî în libertati sau nu! Cî vra şî el sî sî-nsoari şî sî-ş facî un rost în viaţî. Da, lucru di mirari, toţ s-au uitat la el şî s-au întrebat în gîndul lor: cum di flăcăul ista nu grăieşti şî cu fundu? Nici el şî nici fata! Ci sî-nsămni asta? La rîndul lui, Ionicî sî făce cî-i tari mirat di ceea ci vedi.

— Ci-i cu dumneavoastrî? Ci staţi aşa spărieţ?

Şi cum, di ruşini, nici unu nu grăié, l-o lămurit pi Ionicî, Maria, cari era de faţî.

— Ăraaa! o zîs Ionicî. D-apoi treaba asta ari leac. Mă nier cî nu v-o vinit în gînd pîn-amu! Iaca mă duc eu pînî la baba Ioana şî, dacî nu l-a alunga ea pi diavol, lasî!

Baba Ioana o vinit răpidi. Zbîrcitî ca o smochinî, slabî, cu casîncî neagrî în cap, cu cicioarili goali...

— Buna ziua! Sărut dreapta, părinti! Buna ziua, dascăli şî dăscăliţi! Sî trăieşti, boierule! Da văd cî nu grăiţ! Poati aţ muţît?

— Mătușă Ioanî, o lămurești Ionică. Dumnealor nu-s muț, da li-i rușini sî grăiascî, pintru cî, îndatî ci grăiesc, li grăiești și fundu!

— Doamni ferești! Da cum așa? Văd cî țîie nu-ț grăiești fundu. Ș-aud cî nici Mariei nu-i grăiești. Și iaca, nu ca sî mă laud, da nici mie văd cî nu-mi grăiești. Ci-aț făcut? Ci pacati? Ci nedreptăț? Cî ci-i aici nu-i triabî diavoleascî, cum socotiț dumneavoastrî, c-i pedeapsî dumnezăiascî! Aț omorît pi cineva? Aț furat? Aț mințit? Aț nidreptățît? Aț umblat cu vrăji? Aț furat munca cuiva? Nu știț? Iaca am sî scot cărțîli meli ș-am sî văd di ci-i vorba...

Și baba Ioana o-ntins cărțîli pi masî, li-o amestecat ș-apoi li-o întins iar, di mai multi ori. Sî uita la cărț, clătina din cap și ofta. Apoi sî uita pă rînd la cei cu fundu ticăloșît.

— Iaca ci spun cărțîli meli. Cî dumneavoastrî sî cădeț, pi rînd, în genunchi, în fața lui Ionicî, sî-i sărutaț mîna și să-i cereț iertari pintru tot răul cari i l-aț făcut. Dacî el v-a ierta, bini! Discînticu meu a ci di leac și fundu dumneavoastrî s-a-ntoarci iar la tăceri și la bunîcuviințî. Da dacî nu v-a ierta, n-am ci vă faci!

— Mătușî Ioanî, zîci și Ionici, da parcî ni-i rușini și nie. Cum sî cadî în genunchi și sî-mi săruti mîna niști oamini di vazî, ca boieru nostru, ca părintili, ca dascălu și dăscălița? Parcî nu ni-i îndămîni.

— Apăi, atunci n-am ci sî vă fac! Rămîneț cu bini!

Și baba Ioana o prins a strîngi cărțîli.

— Stai, mătușî, că mîni trebuie sî plec la divan și sî stau di vorbî cu Vodî. Pîr, pîr, pîr, pîr!

— Apăi, atunci, fă cum ț-am spus, boierule!

Boieru pi loc cadi în genunchi în fața lui Ionicî și-i sărutî mîna. Și-l și roagî:

— Ionicî, iartî-mă! Pîr, pîr, pîr.

— D-apoi, cucoani, de, știu eu ci sî zîc? Parcî nu te-aș ierta.

— Îț dau înapoi casa și grădina... Pîr, pîr, pîr!

— Nu-mi trebuie, cucoane. Îmi fac eu singur altî casî!

— Îț plătesc lucru beciului. Pîr, pîr, pîr!

— Nu-mi trebuie banii dumitali, boierule!

— Atunci ci sî-ț dau? Pîr, pîr, pîr!

— Sî-mi dai pace, boierule! Sî mă laș și pi mini sî trăiesc sub soarili lui Dumnezău! Și sî nu ti mai potrîgești la tot ci spuni părintili! Și sî-mi spui cît îț mai datorez di pi urma părinților mei, ca sî-ț plătesc cu bani și sî știu și eu cî-s liber odatî!

— Ionică, nu mai ai nici o datorie!Ești liber și nu-ț mai am grija. Cu beciu boaita iasta di popî o vinit și tot m-o bătut la cap. Iartî-mă! Pîr, pîr, pîr, pîr, pîr!...

— Mă gîndesc, boierule, cî dumneavoastrî, aiștia bogați, nu aveț cuvînt. Spuniț una și faciț alta! La strîmtoari sînteț buni și di treabî și vă nilogiț după iertari, da pi urmî tot a dracului sînteț!

— Nu, Ionicî, sî amesticî în vorbî mătușa Ioana. Nu ti temi. Cum s-atingi boieru di tini, cum dracu intrî din nou în fundu lui.

— Atunci, mă ierț? Pîr, pîr, pîr.

— Ei, hai sî ti iert!

— Îț mulțămesc!

Și, dîntr-o datî, fundul boierului o rămas mut. Nu-i vine sî creadî. S-o luminat la fațî di-atîta bucurie!

O căzut apoi în genunchi dăscălița:

— Iartî-mă, Ionicăăă! Pîr, pîr, pîr!

— Apăi, ca sî ti iert, spune-ți păcatili! Nu știi rînduiala? Ca la spovadî.

— Cari pacati, Ionicî? Pîr, pîr, pîr.

— Acelea cari știi matali!

— Nu-mi vin în gînd, Ionică!

— Hm. Apăi, atunci, rîmîi cu fundu zmintit mult şî bini! Pînî cîn' ţ-ai aduci aminti! Da di Capu Cîmpului ai auzît? Da di nişti uneltiri ali matali ş-ali dascălului, ş-ali părintilui, ca s-o măritaţ pi Maria cu un damblagit ca Radu, ai auzît?

— Aşa-i, Ionică, aşa-i cum spui! Văd cî toati li ştii! Am greşit! Ti rog sî mă ierţ. Pîr, pîr, pîr, pîr!

— D-api, dacî te-oi ierta, mîni-poimîni iar ai spuni cî n-o laş pi Maria sî meargî după cini a vrea ea.

— N-ai grijî, Ionicî, s-o vîrît din nou în vorbî baba Ioana. Cum s-a apuca di răli, cum fundu i s-a obrăznici!

— Ei, atunci ti iert!

— Sî trăieşti, Ionicî!

Dăscăliţa o ascultat cu atenţie sî vadî ci sî mai întîmplî şi o văzut cî nu sî mai întîmplî ninica. Bucuria ei!

— Amu îi rîndu nieu, Ionică, o-ngenunchiet dascălu ş-o prins a-i săruta mînurili amîndouî. Îţ plătesc pintru tot cît ai argătît la mini. Pîr, pîr, pîr!

— Da cu fata ci faci? O laş sî sî măriti cum a vré ea?

— O las. Iaca fata-i aici. Tu, Marie, vină-ncoaci! Cu cini vrei sî ti măriţ? Pîr, pîr, pîr...

— Cu Ionică, tată!

— Ei, atunci aşa sî cie! Pîr, pîr, pîr. Amu mă ierţ, Ionică? Pîr, pîr...

— Ti iert, cu toati cî tari n-aş vra!

— Sî trăieşti, măi băieti!

Dascălu s-o bucurat şî el cî fundu i s-o cuminţît.

— Da cu mini ci faci, Ionicî?, o dischis gura părintili, şi pi sus şi pî gios.

— D-apăi dumneata n-ai auzit ci spun cărţîli meli? s-o răstit la el baba Ioana. În genunchi, sfinţia ta, şî spovideşti-ti! Şî sărutî mîna flăcăului pi cari l-ai mîncat di zîli şi l-ai hulit. Altfel...

N-o avut ci faci popa Bulhac. O stat în genunchi, o sărutat mîna şî s-o rugat di iertari. Băietu, cari era bun la inimî, l-o iertat şî pi el.

La plecari, baba s-o uitat iar prin cărţîli ei şî li-o spus:

— Bagaţ di samî sî nu vi sî zmintească din nou fundu! Cî şi aşa sî ţîni ca-ntr-un cir di aţî! Ş-apîi a doua oarî nu ştiu cum a ci!

*

Ionică s-o însurat cu Maria şî ş-o făcut o casî di mai mari dragu. Şî ş-o cumpărat ş-o bucatî bunî di pămînt. Sî niera lumea cî di undi ari bani sî-ş facî atîtea acareturi, sî cumperi giti şî s-agiungî, din copil sarac, găspodar fruntaş. Cî el nici di la dascal n-o vrut sî ieie nici un fel di zăstri, batră cî dascălu o vrut sî li deie cu dragî inimă.

— Cini ti-agiutî pi tini, măi Ionicî, di-ţ merg toati-n plin? îl întreba cîn' unu cîn' altu.

La ast,e întrebări, el rîdé încetişor şî răspundé:

— Păi cini sî m-agiuti? Ulcioru fermecat!

«HRONICUL ŞI CÎNTECUL VÎRSTELOR»

Lucian BLAGA — Sextil PUŞCARIU

Dialog epistolar, V

1931—1935

XLIX

Geneva, 20 mai 1931

Iubite Domnule Profesor,
am cam întîrziat cu trimiterea întîiului foileton fiindcă am fost nespus de ocupat. În curînd sper să fiu mai puțin încărcat. Am primit ziarul (De ce „*Drumul nou*“ şi nu „*Drum nou*“?) care are şansele de a deveni un ziar european. (O să-mi îngădui cîteodată şi unele observații, cari ar putea să contribuie la înălțarea nivelului său! Acum trebuie însă să mă grăbesc!)

În ce priveşte situația internațională cîştig tot mai mult impresia că regimul capitalist este în agonie. Oamenii de la noi nu-şi dau seama de tot ce se vorbeşte în străinătate, şi despre tot ce *cîteodată* se şi *scrie*. — Politica noastră: Satul arde şi baba se piaptănă! — Suntem într-o lume care *moare*. Cît va mai dura această agonie — D-zeu o ştie.

Mai multe altă dată,

Cu toată dragostea,

BLAGA

L

[Berna] 21.V. 31
[Răspuns: 28.V. 31]

Iubite Domnule Profesor,
primesc ziarul şi-l urmăresc cu multă atențiune. Față de celelalte ziare de la Cluj, şi chiar de la București, se prezintă bine. Ar trebui să ai însă şi cîteva condeie mai cunoscute, ca ziarul să devină şi mai bun. În afară de Sextil Puşcariu nu văd între redactori sau colaboratori unul cu relief. Pentru anume rubrici n-ar strica peniţe mai sîngeroase. Şi limba lasă uneori de dorit; ziarul e scris de prea mulți *ardeleni*.

Dar acu la chestie. Pe 1 iunie mi s-a redus aşa de mult leafa că mi-e cu neputință să ies la socoteală cu ea. Trebuie să mă gîndesc şi la alte izvoare. Viaţa é aici mai scumpă decît oriunde (numai servitoarea o plătesc cu 3.000 lei pe lună!). Situația cu totul neaşteptată în care suntem puşi mă face să-Ți adresez o întrebare. Cum ai primi ideea unei colaborări regulate din partea mea? Planul meu ar fi următorul: 4 foiletoane iscălite pe lună. De cinci ori pe săptămînă « Note » neiscălite (sau semnate cu un pseudonim permanent), cum le scriam la „*Patria*“. Dar, firește, mai interesante. Colaborarea ar deveni deci zilnică. Sunt la dispoziție de la 1 august. În iulie voi fi în țară, voind să-mi fac acolo vacanța. Pentru iunie, îți propun, mai la vale, altceva.

Aş dori să-mi faci condiții ca unui *redactor intern;* (cînd încep un lucru mă țin de cuvînt!) şi în calitatea aceasta (deşi voi scrie de la Berna) aştept *condițiile optime.*

Am să te servesc bine. Gîndește-te, te rog, cumpănind toate avantagiile acestei propuneri. Dacă condițiile îmi vor conveni — încep fără doar și poate la 1 aug[ust].

În iunie îți mai trimit vreo două foiletoane. Pentru pag. 2 am gata o traducere făcută cu multă grijă a cărții scriitorului elvețian Hugo Marti: *Rumänisches Intermezzo*. Ar umple foiletonul timp de o lună (sau cel puțin 3 săptămîni). E o carte interesantă și frumos scrisă *. Titlul în românește încă nu l-am fixat. Autorul e un bun prieten al meu, al lui Jaberg [87]. Și mai ales al românilor. Mi-a făcut multe servicii. Scrie-mi, Te rog, dacă ești dispus să o dai în „*Drum nou*"? Traducerea e semnată de mine. Introducerea o formează un articol amănunțit despre Hugo Marti. — Doresc și pentru acest lucru un honorar special. (Am lucrat foarte mult la traducere, și aș vrea să-i dau ceva și autorului.)

Deoarece trebuie să mă aranjez într-un fel sau altul, Te rog foarte mult să-mi dai un răspuns cît mai repede cu putință. (Mă vei ierta de pe acum, dacă — în cazul că condițiile nu-mi convin — mă voi adresa altor ziare! Ce să fac? Trebuie să trăiesc și eu!)

Cu toată dragostea

BLAGA

---

* Amintiri din timpul războiului. *(n.a.)*

Ziarul era „Drum nou" [88] pe care îl scoteam la Cluj. Hugo Marti era un scriitor elvețian care se interesa de literatura română, ne învățase limba și tradusese drama Meșterul Manole de Blaga, care s-a reprezentat cu succes la teatrul din Berna.

LI

[Telegramă]

Berna, 22.VI.31

Planul me ispitește *stop* depinde de conditzii *stop* la 1 julie sint in tzara *stop* multzumiri = BLAGA

Cele două telegrame [89] erau în legătură cu propunerea ce-i făcusem să vină ca director al Teatrului Național din Cluj.

LII

[Berna, iunie 1931]

Iubite Domnule Profesor,

am primit scrisoarea D[umi]tale și-ți mulțumesc. Mă grăbesc să-ți trimit traducerea din Hugo Marti. Drept introducere: un articol despre opera lui. Traducerea nu va ocupa probabil nici trei săptămîni de foileton. Despre colaborarea mea vom mai vorbi la întîlnire.

Nu mi-ai scris dacă ai putut să vorbești cu cineva despre situația mea. (Cred chiar că n-ar strica un cuvînt la Iorga, cu care am stat anul trecut cînd a fost la Berna mai mult timp de vorbă. I-am făcut și mari servicii ca « atașat de presă ». Am auzit că mă apreciază ca *om*, dacă nu ca scriitor.) [90]

---

[87] Karl Jaberg (1877—1958), romanist elvețian, coautor al *Atlasului lingvistic și etnografic al Italiei și Elveției meridionale*, prieten al lui S. Pușcariu *(M.V.)*.

[88] În „*Drum nou*", apărut la Cluj, sub conducerea lui S. Pușcariu, începînd din 11 mai 1931, Blaga va publica cîteva articole culturale *(Mioriția în Elveția)* și va furniza material pentru note de politică externă *(M.C.)*.

[89] Nr. LI și LIV.

[90] La 13 octombrie 1932 N. Iorga îi scria lui Blaga: « N. Iorga mulțămește d-lui Blaga care, în zilele cînd hula se ridică împotriva mea la ai mei, îmi aduce de la străini un cuvînt de înțelegere » (M.L.R., 18612) *(M.C.)*.

Cornelia şi Dorli pleacă peste cîteva zile la Sibiu, eu spre sfîrşitul lunii.
Cu multă dragoste şi dorinţi de bine,

LULU

LIII

Berna 23 iunie 1931
[Răspuns: 2. VII. 31]

Iubite Domnule Profesor,
sunt foarte mişcat de grija ce mi-o porţi. Sper să ne vedem în curînd pentru a vorbi despre multe de toate. În orice caz îţi sunt deosebit de mulţumitor. Cornelia e de două săptămîni la Sibiu. Eu plec mîne. Cred că pe la 29 iunie să fiu la Sibiu. M-aş bucura dacă mi-ai scrie un rînd acolo (str. Regina Maria 30), dîndu-mi o zi cînd Te găsesc sigur la Cluj. Planul cu Teatrul îmi surîde din foarte multe motive. Chestiunea e să mi se facă condiţii acceptabile de trai şi de lucru, fiindcă dacă s-ar realiza proiectul, mi-ar plăcea să pot face ispravă. Te rog însă să nu vorbeşti cu nimeni despre aceasta, în afară de oamenii cari ar putea duce la îndeplinire planul. (Manoilescu! Un cuvînt al Regelui ar fi suficient!) Firește că o hotărîre definitivă nici din parte-mi nu pot lua înainte de a şti despre ce e vorba.
Mulţumiri cu toată dragostea,

LULU

LIV

[Telegramă]

Sibiu, 30.VI.31

= rog respunde cand să viu la Cluj = BLAGA

LV

[Telegramă]

Sibiu, 5 iulie [1931]

rog a nu publica traducerea Marti Hugo *stop* esplicatiuni urmeaza *stop* sosesc luni seara = BLAGA =

LVI

[Bucureşti] 9 iulie 1931
[Răspuns: 14.VII.31]

Iubite Domnule Profesor,
am fost cîteva zile la grea cumpănă. Despre Teatrul de la Cluj am vorbit cu mai mulţi cunoscători, cari fără deosebire mi-au spus că în împrejurările de azi nu se poate îndrepta şi că aş ieşi de acolo cu prestigiul ştirbit [91]. De altă parte cei de la Direcţia presei îmi spun că am o situaţie pe care n-ar trebui s-o las din mînă după cinci ani de muncă. Deşi nu ştiu dacă fac bine ce fac (vremurile sunt aşa de grele că aceasta nu se poate şti), m-am hotărît să mă întorc iarăşi la Berna. Şi să lupt deocamdată din răsputeri să-mi păstrez locul! În consecinţă, cum mi-ai arătat atîta bunăvoinţă, pentru care nu ştiu cum să-ţi mulţumesc, Te rog foarte mult să scrii cîteva rînduri d-lui Iorga [92]. Spune-i, Te rog, că direcţia Teatrului îmi pare, mai ales că nu se poate

[91] La 12 iulie 1931 Sextil Puşcariu nota în *Jurnal:* «A fost la mine Blaga. Îi propusesem să ia direcţia teatrului din Cluj şi îi vorbisem şi lui Iorga de acest plan. Lui Blaga ideea îi surîdea, dar avea teamă de necunoscut şi de nestabilitate. Acum îmi scrie din Bucureşti că s-a hotărît să nu primească» *(M.V.)*.
[92] N. Iorga era, la acea dată, prim-ministru *(M.V.)*.

asigura nici o stabilitate, o încercare fără nădejde. M-aș bucura însă dacă ai fi așa de bun să-l rogi să mă lase în liniște la postul meu. Personal nu știu dacă voi reuși să-l văd.

Încă o dată toate mulțumirile și toată dragostea mea.

LULU

LVII

Cluj, 6 dec[embrie] 1934

Dragă Lulule,

Am avut aseară o întrunire cu Zaharie Bârsan [93] și cu Chinezu [94] pentru ca să discutăm punerea în scenă a dramei tale [95].

Să-ți expun întîi părerea mea:

Am citit-o cu mare plăcere și pe alocuri cu adevărată emoție. La lectură ea are străluciri și frumusețI pe care numai marele tău talent i le putea da. Cum va fi jucată pe scenă, unde calitățile literare adesea rămîn neobservate și unde cele dramatice se afirmă în întîiul rînd, nici unul din noi n-o putem ști. Lui Bârsan, care are « fler »-ul scenei, îi e teamă că lungimile unor tablouri vor obosi. Părerea aceasta o am și eu și Chinezul. E desigur crud să cei unui autor să taie, ca un chirurg trebuind să-și opereze propriul copil. Dar în puterea de sacrificiu se recunoaște măestrul.

Tablourile susceptibile de a fi scurtate mi se par următoarele:

Faza, I, II. Tablou foarte caracteristic, atît pentru ținuta statică a comitetului național, lipsit de inițiativă, abuzînd de duhul blîndeții, cît și pentru dinamismul lui Iancu, sătul de vorbe și « pertractări ». Adorabilă figura lui Păcală. Reduse la jumătate discuțiile « conducătorilor autorizați », ele vor produce un efect scenic mai mare. (Bârsan ar vrea să evite intrarea jandarmilor unguri cu puști. Zgomot de arme, afară. Pe

---

[93] Zaharia Bârsan (1879—1948), actor, poet și autor dramatic, primul director al Teatrului Național din Cluj *(M.V.)*.

[94] Ion Chinezu (1894—1966), critic literar, animator al revistei „*Gînd românesc*", bun prieten al lui Blaga *(M.V.)*.

[95] *Avram Iancu (M.V.)*.

scenă unul singur, care dizolvă adunarea. Se gîndeşte la susceptibilităţi, la caracterul de aţîţare a[l] coifurilor cu pene de cocoş — pe care nu le are în garderoba teatrului. Asta între noi.)

Faza II, tabloul I. Scena cu Dragoş trebuie neapărat scurtată. Mai mult decît ai făcut în manuscrisul retrimis [96]. Acest Dragoş, care pe lîngă rolul lui de trădător, necesar în desfăşurarea acţiunii dramatice, e şi un tip reprezentativ al unei întregi pături de intelectuali ardeleni, confundaţi din vechime cu ungurismul ce i-a atras pînă la pierderea conştiinţei naţionale, trebuia opus lui Iancu. Dar prin spaţiul ce i-l dai ca să-şi dezvolte ideile, el lasă în umbră pe eroul dramei, care face impresia că şovă[i]e, care-şi pierde din dinamismul ce — în tabloul acesta — trece în mîna moţilor. E tabloul în care, după impresia mea, Iancu se estompează, nu mai e, din cauza lui Dragoş, centrul interesului.

Aceasta cu atît mai mult, că în

Faza III, tabloul I, subconştientul care îi spune lui Iancu că împăratul nu merita sacrificiul ce i-l aduce se concretizează în dialogul cu tatăl său. Şi în scena aceasta se pot face mai multe tăieturi.

Tu spui că tatăl lui Iancu e de 70 de ani. 1848 — 70 = 1778. Deci acest bătrîn a pomenit în copilărie revoluţia lui Horea, în care alt moţ a trebuit să ispăşească păcatul de a fi crezut în ajutorul Vienei. N-ar fi firesc ca o amintire mai vie, o analogie între cele două răscoale, să se reflecteze în vorbele lui?

Din toate observaţiile făcute pînă acum tu alege ceea ce crezi de cuviinţă. Cum vei scurta şi ce vei scurta nu-ţi poate spune nimeni altul decît puterea ta de sacrificiu — dacă în general crezi necesară această jertfă. Mai bine s-ar putea face scurtările la o repetiţie pe scenă. Aceasta ar însemna însă ca actorii să înveţe şi părţile pe care vor trebui să le uite mai tîrziu. Bârsan zicea că merge şi aşa. Cum reprezentaţia va fi, probabil, prin 20 ianuarie, tu ar trebui să vii cu vreo săptămînă înainte, ca să asişti la probe.

Vine acum partea cea mai grea. Îmi spune Chinezu că ţi-a scris şi el despre acest lucru alaltăieri. E scena cu palma [97]. Schuler-ul tău, — care, după mine, mai trebuie să fi fost şi sas — dînd o palmă lui Iancu, pălmuieşte o legendă care ne-a devenit sfîntă. O fi adevărat episodul ăsta, dar e atît de brutal, atît de departe de adevărul poetic pe care admiraţia noastră l-a creat despre Iancu, încît nu poate rezista.

Pentru noi, vina tragică a lui Iancu a fost că a crezut în Împăratul de la Viena (cu tot avertismentul lui Dragoş şi al tată-său, în piesă). Vina trebuie să şi-o ispăşească în momentul cînd se convinge că a crezut într-o himeră. Ajunge atît ca să cadă de pe culmile pe care apăruse în chip de pasăre. Aş vrea să-l văd căzînd frumos, nu pălmuit de un sas! Cînd Franz Cataramă—sau cei din jurul lui — îi dă o decoraţie ca să-l mîngîie că nu-i acordă audienţa explicativă, atunci Iancu refuză decoraţia. Cu toată revolta unui erou ce a fost în stare să dezlănţuie furia munţilor noştri. Nu plecat, demoralizat, cioflecat, ci spunîndu-şi cu vorba-i aspră acest refuz. Aşa mi l-am închipuit pe Iancu totdeauna. Şi deoarece şi drama culminează în această scenă, drama scrisă în 1934, nu s-ar putea face din Iancu un vizionar (cum de altfel apare şi în tabloul final), profeţind împăratului tînăr de la 1848 să ajungă înainte de moarte, ceea ce a ajuns, distrămătorul împărăţiei sale şi întemeietorul împărăţiei noastre, mai mare decît o visa Iancu însuşi?

---

[96] Blaga a trimis manuscrisul piesei *Avram Iancu* lui I. Breazu, care l-a dat lui Z. Bârsan. Acesta i l-a înapoiat autorului, solicitîndu-i unele modificări. Blaga a retrimis manuscrisul modificat după două săptămîni (cf. corespondenţa cu I. Breazu) *(M.C.)*.

[97] Cît de mult îl preocupa pe Puşcariu această scenă, reiese şi dintr-o însemnare din *Jurnal:* « Blaga a scris o dramă *Avram Iancu*. Cu părţi foarte frumoase, dar cu unele lungimi şi cu o scenă — pălmuirea lui Iancu din partea unui ofiţer austriac — inadmisibilă. Am avut o întrevedere cu Zaharia Bârsan şi cu Chinezu. I-am scris o scrisoare lungă. Mi-e teamă cu nu va asculta sfaturile mele şi piesa, care ar putea fi drama lui cea mai puternică, nu se va putea susţine » (9.12.1934) *(M.V.)*.

Tabloul final, care readuce atmosfera prologului, e o măiastră evocare în cîteva linii a eroului răpus de o credinţă deşartă. El nu blastămă în mijlocul furtunii ca Regele Lear, dar Păcală aduce aminte şi prin numele lui de măscăriciul aceluia şi Erji are ceva din gingăşia Cordeliei. Eu văd în fundul scenii o «baie» părăsită din vremea romanilor, lîngă care un moţ zdrenţăros spală, lîngă un şteamp primitiv, ca de pe vremea dacilor şi agatîrşilor, aurul ce va sclipi în coroana întîiului rege al românilor. Poate e prea patetic, dar de cîte ori evoc figura lui Iancu sînt şi vreau să fiu mişcat. E ceva romantic în ea şi romantismul trăia din patos.

Iartă, Lulule dragă, lungimea acestei scrisori. Niciodată nu mi-ar fi trecut prin gînd să-ţi dau sfaturi cum să faci sau să dregi o operă de artă, dacă nu m-ar fi rugat Bârsan să-ţi scriu. Scriindu-ţi, am trebuit să-ţi spun însă ce cred şi ţi-am spus-o mînat de dorul de a vedea din piesa ta ceva mare, trainic, potrivit marelui subiect. E atît de bine croită, atît de iscusit ţesută şi atît de măiastră în slovă încît ar fi păcat să nu aibă şi pe scenă tot succesul dramatic pe care i-l doresc din inimă.

Sărutări de mîini Corneliei, o mîngîiere Doricii şi o strîngere prietenească de mînă ţie.

SEXTIL

LVIII

Viena 9 dec[embrie] 1934

Iubite Domnule Profesor,

primind lunga D[umi]tale scrisoare m-am cam speriat. Credeam că s-a întîmplat o catastrofă. Îţi sunt foarte mulţumitor pentru marele interes, pe care tot timpul n-ai încetat să mi-l arăţi, deşi poate uneori ţi-oi fi produs desiluzii cu opera mea.

Scrisoarea, ce mi-ai trimis-o, cuprinde o serie de observaţiuni şi sugestii, pe cari le achit cu mulţumire. Să trecem la detalii.

Fac deosebire între drama mea, cum voi tipări-o ca o carte pentru lectură, şi textul scenic[9]. Manuscriptul, redus puţin, ce se găseşte la Bârsan, constituie aproximativ viitoarea carte. Nu zic că ici-colo n-am să mai schimb cîte o replică, cuvînt etc.

[9] Fragmentele referitoare la montarea piesei pe scena Teatrului Naţional din Cluj au fost trimise la Blaga şi lui Ion Chinezu, care trebuia să-l reprezinte faţă de Bârsan. Ele au fost publicate de Gabriel Ţepelea, întîi în „*Argeş*" (nr. 1/1968), apoi în vol. *Opţiuni şi retrospective* (Editura „Eminescu" 1989, pp. 281–282).

În Austria (1934), cu familia Bredicеanu.

Cît privește reducerile în textul scenic sunt dispus să se facă după nevoie. Aceasta se va vedea la repetiții. Experiența îmi spune că reducerile acestea depind mult și de rezistența actorilor. Pentru un actor trebuie redus ceva, pentru alt actor în același rol, altceva. Reducerile se pot face în toate tablourile de cari amintești, și ca să vezi că sunt generos, mai adaug și eu o sugestie: reduceri se pot face și în Faza I, tabloul III. (La *Meșterul Manole* am procedat cît privește reducerile — cu barda, încît se mirau și actorii, că așa autor n-au mai văzut.)

Și acum celelalte sugestii.

Știi că mă feresc de retorică patriotardă luată în întreprindere de oamenii politici, ca de sfîntul Naiba. Am voit să fac din Avram Iancu un personaj *tragic*. Tragedia m-a interesat în primul rînd, și nu instinctele noastre patriotice. De aceea «istoria» am ridicat-o, pe cît am putut, pe planul legendei și al baladei, și al poveștii. M-am ferit de prea multele aluzii istorice. N-am voit deloc să scriu o dramă istorică. De aceea nu pot să introduc scene de retorică și patos tricolor, oricît publicul ar cere aceasta. Mai bine nu reprezint piesa.

Din Iancu nu pot să fac un vizionar al întîiului rege al românilor. Asta merge împotriva intuiției și instinctului meu poetic. Nici coroana de aur, de oțel sau de sarea mîții — nu o pot intercala, cu nici un preț. Fac însă altceva: în epilog, în dialogul ultim între Iancu și Popa Păcală — introduc cîteva cuvinte. Popa Păcală îl mîngîie pe Iancu cu cuvintele: «Las', fiule, împărăția care ne-a înșelat se va dărîma ca Babilonul. În locul ei s-a ridica aici împărăția noastră, o minune numai lumină și numai a noastră». (Voi trimite d-lui Bârsan pagina aceasta, cu schimbarea făcută.)

Cît privește scena «pălmuirei» — de asemenea nu pot renunța la ea. Fac însă o atenuare. Iancu nu mai spune: «Iancu a fost pălmuit». Cuvîntul «pălmuit» nu se mai rostește, rămînînd în vag ce i s-a întîmplat. Reiese din cuvinte doar că a fost *bruscat* — nu se știe cum — (De altfel bruscarea nu se întîmplă pe scenă. Ceea ce de asemenea atenuează episodul istoric!) Am însă absolută nevoie de scena aceasta.

Mă gîndesc și eu la unele susceptibilități, cari ar putea veni de la *uniforme*. *Jandarmi unguri* nu sunt decît în *prolog*. Îi vreau într-o uniformă mai veche care să amintească numai vag penele de cocoș, să fie așa — niște panduri. În celelalte tablouri din Faza I nu sunt jandarmi, ci «*gardiști unguri*» (Șimon, Gyuri etc.), cari sunt simplu niște ficiori unguri în haine de toate zilele — cu puști! Țin ca în tabloul de la Sibiu să apară cel puțin cei patru: Șimon, Gyuri, Iánoș și încă o dată Iánoș.

Uniformele ofițerilor imperiali (Gratze, Schuler, aghiotanții) să *nu* fie cele austriece din ajunul războiului, ci uniforme cît mai vechi, model de pe la *1800*. A căror amintire nu o mai are nici un spectator din sală. (Altfel supără chiar și numai colaborarea lui Iancu cu Gratze!) Cu acestea cred că prevenim orice prilej de iritare, fie chiar subconștientă.

Să rămînem în spațiul și în timpul legendei.

Mă bucur că premiera va avea loc abia după întoarcerea studențimei din vacanță.

*

Voi veni *sigur* la ultimele repetiții.

*

Noi am avut multe năcazuri cu boalele Corneliei, dar acu har Domnului — lucrurile merg spre bine. Iar Dorli — *ist mein süster Engel* [98]. Se interesează deja grozav de piesele mele, încît aproape că aș aduce-o la premieră. Și știe să citească numele meu, al ei etc. Deși nu o silim deloc. Din contră.

Sărut mînile Doamnei,

D[umi]tale cele mai frumoase sentimente din partea noastră 3,

LULU

[98] «Este îngerul meu dulce» (germ.) *(M.C.)*.

LIX

Cluj, 17.II.1935

Dragă Lulule,

Chestiunea catedrei de Estetică a fost discutată în şedinţa trecută a Consiliului Facultăţii. Fiecare Universitate are egoismul ei; fiecare Facultate egoismul ei; fiecare grup în facultate egoismul lui. Binele întregii instituţii nu-i doare pe cei mai mulţi. De aceea s-au ridicat voci care nu înţeleg ca să existe două catedre de Estetică, una la grupul filologic-literar, alta la cel filosofic, cînd alte catedre, cerute de mult, n-au fost create.

Îţi spuneam la întîlnirea din urmă — care regret că a fost aşa de scurtă [99] — că o unanimitate cu greu se poate obţine la noi, chiar cînd ea s-ar impune. De altfel toată combinaţia mea [100] — de care legam atîtea speranţe — a zădărnicit-o hotărîrea luată de a nu se mai crea nimic şi a nu se mai numi nimeni cît timp budgetul este atît de deficitar.

Desigur că nu va trece o lună şi se vor face numiri. Dar aceste excepţii privesc pe cei cu sfinţi la Ierusalim şi pe golanii politici.

Să dea Dumnezeu să ai dreptate şi să vină odată guvernul care va putea trece la pensie pe profesorii universitari pentru incapacitate şi neproductivitate!

Trimite-mi-l cît mai iute pe *Avram Iancu* tipărit. Aş fi fericit să poţi lua — cel dintîi — marele premiu „Hamangiu".

Cu cele mai bune dorinţe şi sărutări de mîni Corneliei (pe Dorli o sărut pe călcîiul drept, unde o pup şi pe Lia Mică [101]).

Sextil PUŞCARIU

(Text stabilit şi note de Magdalena VULPE şi Mircea CENUŞĂ)

---

[99] Despre această întîlnire — mai furtunoasă decît ar lăsa să se bănuiască tonul scrisorii —, Puşcariu nota la 7.02.1935: « Sosit alaltăseară de la Bucureşti, m-a aşteptat Blaga, care pleca la 11 noaptea la Viena. I-am arătat combinaţia ce am făcut-o ca să vină şi el la catedra de Estetică. L-am întrebat: „Dacă putem salva estetica — în secţia filosofică — te prezinţi la concurs?" Mi-a răspuns imediat: „Nu". Motivînd: Universitatea din Cluj i-a făcut o mare nedreptate cînd l-a respins (de fapt n-a fost respins, ci i s-au cerut în teză unele precizări) la examenul de docenţă; ea e datoare să îndrepte greşala ce a făcut-o. I-am arătat că chiar dacă ar vrea s-o facă n-are posibilitate, căci o chemare nu mai e posibilă după noua lege. Mi-a spus că aşteaptă să facem ceea ce am făcut cu Goga: o lege specială. Atunci mi-am ieşit din sărite. „Poţi să aştepţi mult şi bine! Eu însumi aş fi contra unei astfel de legi, pe care o înţeleg ca o excepţie — unică — făcută pentru Goga, nu ca o poartă prin care pot intra de aci înainte toţi în Universitate." Ne-am despărţit destul de rece. El crede că i se cuvine legea specială şi îndreptarea nedreptăţii, că nu se poate demite de a se prezenta la concurs. Eu continui să cred că cît e Blaga de Blaga, şi postul de profesor universitar e ceva. I-am spus de intenţia mea de a-l propune la premiul Hamangiu. Pentru aceasta ar trebui să-şi tipărească pe *Avram Iancu* cu data 1934. «Va fi cam scump», mi-a răspuns şi în loc să fie mulţumit de grija ce i-o port, avea aerul să-mi spună că premierea din partea Academiei nu valorează un efort din partea lui. Apoi mi se pare că asta întrece măsura conştiinţei de sine. Sînt sigur că îmi va răspunde — căci i-am cerut răspuns urgent — că nu se va prezenta la concurs. În cazul acesta, cu tot regretul de a nu putea da Facultăţii noastre cele două capete de seamă ale Ardealului nostru, pe Goga şi Blaga, va trebui să ne gîndim la ocuparea catedrei de Estetică cu altcineva » *(M.V.)*.

[100] « Combinaţia » o aflăm tot din *Jurnalul* lui Puşcariu: « În chestia catedrei lui Goga, lucrul e ca şi făcut: Anghelescu [= ministrul învăţămîntului] ne-a făgăduit chiar că ne face o catedră nouă. Ne-am înţeles cu Goga s-o numim *Interpretarea literaturii şi culturii române*. În felul acesta ne rămîne catedra de Estetică, unde vom căuta să-l aducem pe Blaga. Ce mult ar cîştiga Facultatea noastră cu Goga şi Blaga, cele două capete mai luminate ale Ardealului » *(M.V.)*. În cele din urmă catedra lui Goga s-a numit *Cultura română modernă*, iar cursul pe care l-a anunţat pentru anul şcolar 1938/39 — din care n-a ţinut nici o oră — se intitula: *Criteriile specificului nostru naţional* (cf. cererea de demisie a lui Goga din 10.ian.1938. D.G.A.S. Bucureşti, Fond Ministerul Instrucţiunii, 1938, Mapa 15, vol. I, facs. 1—5, f. 35) *(M.C.)*.

[101] Cea dintîi nepoată a lui Sextil Puşcariu, născută în mai 1932 *(M.V.)*.

Lucian BLAGA

La Catedra de „Filosofia culturii“

MIRCEA CURTICEANU A PUBLICAT ÎN *„Manuscriptum“* (în 1979) un interesant şi foarte documentat studiu despre avatarurile poetului în încercarea de a ocupa un post la o catedră de la Universitatea din Cluj. [1] În continuare, redacţia revistei a inclus şi studiul Simonei Cioculescu, care reproduce cîteva scrisori ale lui Sextil Puşcariu, Ion Breazu şi Ion Chinezu, referitoare la « secretele unei dispute », — ce dezvăluie aspecte inedite din « istoria » venirii, ca profesor universitar, a lui Lucian Blaga. [2]

Deoarece în prelungitele tentative ale poetului de a intra în Universitate au fost implicate multe persoane, unele cu prestigiu ştiinţific, cultural şi social-politic, şi cu merite, adesea, importante în modernizarea învăţămîntului universitar românesc şi închegarea unui corp profesoral de elită, recunoscut pe plan european, este necesară o *revedere* a unora dintre aprecierile acreditate şi apoi cunoaşterea documentelor ce pot elucida definitiv acest moment important din viaţa marelui poet.

Încă în 1977, Mircea Popa a publicat un articol [3] în care sublinia, pe drept cuvînt, că primul eşec al lui Lucian Blaga în a-şi realiza aspiraţiile de a fi cadru didactic universitar s-a consumat în vara anului 1924, cînd a participat la examenul de docenţă. Despre acest episod, M. Curticeanu adaugă doar că circumstanţele acestui concurs sînt mai complexe şi necesită cercetări suplimentare...

Cum, pînă în prezent, faptele n-au fost clarificate, ne propunem întîi să reproducem documentele — din păcate puţine — despre *examenul de docenţă* pe lîngă catedra de estetică condusă de profesorul I. Paul.

Conform legii, comisia examenului de docenţă (şi nu a *concursului* de docenţă — cum scrie M. Curticeanu, *op. cit.*, p. 95) — trebuia să cuprindă cinci membri numiţi de minister. Membru de drept şi preşedintele comisiei a fost profesorul I. Paul, titularul catedrei de estetică. Ca membri, ministerul a numit pe profesorii: Mihail Dragomirescu, de la Universitatea Bucureşti, Petre Andrei, de la Universitatea din Iaşi [4], Gh. Bogdan-Duică şi Marin Ştefănescu, de la Universitatea din Cluj. La 23 februarie 1924, N. Drăganu, decanul facultăţii, cere ministrului să-l numească în comisie pe profesorul Florian Ştefănescu-Goangă, în locul lui Marin Ştefănescu, aflat « în concediu » [5].

---

[1] Vezi Mircea Curticeanu, *Prolegomene la o carieră universitară; „Chemarea“, poetului la catedra de Filosofia culturii*, în *„Manuscriptum“*, anul X, nr. 1(34), 1979, pp. 95—110.

[2] Vezi Simona Cioculescu, *Prolegomene la o carieră universitară: Din secretele unei dispute*, *ibidem*, pp. 111—116.

[3] Mircea Popa, *Lucian Blaga, între cronologie şi bibliografie*, *„Steaua“*, XXVIII, nr. 12(367), decembrie 1977, p. 11. M. Popa se întreba: « Ar fi de aflat rezultatul acestui concurs, căci poate el ar explica şi substratul duşmăniei dintre poet şi G. Bogdan-Duică... »

[4] Arhivele Centrale de Stat, Fond — Ministerul Instrucţiunei, dosar 477/1924, f. 3 — Anunţul trimis de Petre Andrei, Ministerului, la 10 februarie 1924, prin care accepta să facă parte din « Comisiunea examenului de docenţă în specialitatea „Estetică“ ce urmează a se ţine la Facultatea de Litere şi Filozofie din Cluj, pentru d. Lucian-Blaga ».

[5] *Ibidem*, dosar 477/1924, f. 188.

După terminarea examenului, președintele comisiei, I. Paul, înaintează ministrului Instrucțiunii adresa, datată « Cluj, 20 Iunie 1924 »:

« Am onoarea a înainta procesul verbal al Comisiunei pentru examenul de docență în Estetică a D-lui Lucian Blaga, luat în ședința din 20 Iunie a.c. în localul Universității din Cluj.

Din 5 membri ai Comisiunei au luat parte numai 4 — profesorii M. Dragomirescu, Gh. Bogdan-Duică, Fl. Ștefănescu-Goangă, și subsemnatul, I. Paul. Dl. P. Andrei de la Universitatea din Iași a fost absent din cauză de boală, despre ceea ce m-a anunțat la timp... ».[5]

Iată actul anexat:

Proces verbal

luat în ședința comisiunei examenului de docență în Estetică a D-lui Lucian Blaga în ziua de 20 iunie a.c. în prezența subsemnaților membri ai comisiunei, Dl. P. Andrei de la Universitatea din Iași fiind absent din cauză de boală.

Cercetîndu-se actele prezentate ale candidatului — diploma de doctor de la Universitatea din Viena equivalată de Facultatea de litere a Universității din Cluj, apoi un *curriculum vitae* și o listă a scrierilor candidatului, dintre care două premiate de Academia română *[sic!]* și una de Universitatea din Cluj, comisiunea le-a constatat în conformitate cu legea și a admis pe candidat la examenul de docență în estetică.

Raportorul ales de membrii comisiunei, d. I. Paul, dă citire referatului său asupra lucrării pentru docență — *Filosofia Stilului* a Dlui L. Blaga, raport care după un rezumat a *[sic!]* lucrării conchidea propunerea ca d. L. Blaga să fie admis la examenele orale.

După o discuție amănunțită, ceilalți trei membri sunt de părere că Dl. L. Blaga susținînd o nouă definiție a esteticului împotriva celor curente, o nouă teorie a stilului și o nouă diviziune a stilurilor, ar fi oportun ca D-lui să-și refacă și completeze lucrarea cu o deslușire mai largă a tezelor sale, decît cele discutate în lucrarea D-sale *fără să omită pe cele române.* *

Astfel, cu majoritate de voturi, comisiunea amînă examenul invitînd pe d. candidat să-și completeze lucrarea.

Cluj 20 Iunie 1924

Președintele Comisiunei
[ss] I. PAUL

Membri
[ss] G. Bogdan DUICĂ
[ss] Șt. GOANGĂ
[ss] Mihail DRAGOMIRESCU.

Din procesul verbal rezultă că G. Bogdan-Duică, Fl. Ștefănescu-Goangă și M. Dragomirescu au votat pentru amînarea examenului, motivele fiind explicite, dar formulate extrem de succint, ceea ce nu se întîmplă, în aceiași ani, cu examenele de docență ale altor candidați la Universitatea din Cluj sau cea din București.

La ultima, de pildă, comisia formată din profesorii P. P. Negulescu; C. Rădulescu-Motru, D. Gusti și G. G. Antonescu pentru *abilitarea* ca docent a lui Nae Ionescu, la „ Istoria logicei și metafizicei" a depus la minister un material documentar foarte bogat, incluzînd și dialogurile membrilor comisiei cu candidatul. Or, actul întocmit de comisia ce a examinat pe L. Blaga este, în chip inexplicabil, o concluzie needificatoare. (Dintr-o hîrtie, semnată de profesorul V. Bărbat rezultă că la examenul de docență al lui L. Blaga ar fi asistat reprezentanții ministerului — Dr. Burileanu și I. Popescu.)

Procesul verbal reprodus mai sus demonstrează inaderența profesorilor Gh. Bogdan-Duică și M. Dragomirescu la noile concepții blagiene despre *estetic*, *stil* și *diviziunea stilurilor*, conservatorismul lor didactico-clasic, neîncrederea în capacitatea intelectuală a unui candidat de formație modernă, temerar în formularea propriilor opinii teoretice. Probabil, vehemența cu care Blaga și-a susținut părerile personale l-a iritat pe Bogdan-Duică atît de tare încît, după aceea, cu o perseverență de neinvidiat, acesta a cri-

* Cuvintele subliniate de noi sînt caligrafiate de M. Dragomirescu!

[5] *Ibidem*, dosar 527/1924, f. 236.

[6] *Ibidem*, dosar 527/1924, f. 235.

ficat și blamat opera unuia dintre cei mai mari scriitori ai literaturii române din toate timpurile. Din cei trei oponenți ai poetului, numai Fl. Ștefănescu-Goangă a avut prilejul să se reabiliteze mai tîrziu!

Evaluarea din perspectivă istorică a dificultăților întîmpinate după aceea de Lucian Blaga în intențiile lui universitare trebuie să țină seama, înainte de toate, de prevederile *Legii pentru organizarea învățămîntului universitar*, adoptată de parlament și apoi promulgată prin decretul regal nr. 1444 din 20 aprilie 1932 și publicată în „*Monitorul Oficial*" nr. 96, partea I, din 22 aprilie 1932. Un scurt istoric se impune: la 18 aprilie 1932 se formează guvernul de tehnicieni prezidat de Nicolae Iorga. Din acest guvern făceau parte cîțiva profesori universitari de mare prestigiu, cum au fost Gh. Ionescu-Sișești, Vasile Vâlcovici, Vasilescu-Karpen, matematicianul D. Pompei etc. Guvernul Iorga a reușit să pună ordine în învățămîntul superior prin două legi: *Legea privind autonomia universitară* din 17 iulie 1931 și, mai ales, *Legea pentru organizarea învățămîntului universitar*, citată mai sus.

De la început, trebuie remarcat că legile respective au fost adoptate cu scopul evident de a feri învățămîntul superior de fluctuația cadrelor didactice — improvizate pe criterii extra-științifice și extra-didactice — promovate de facțiuni politice, pe afinități de grupare intelectuală sau pe bază de interese personale. Aceste două legi — privite lucid și fără prejudecăți — au jucat un rol decisiv în dezvoltarea școlilor științifice românești în universități: școala de matematică, de medicină, de fizică, de chimie, de filologie și filosofie, de agronomie, disciplinele tehnice etc. Legiuitorul a urmărit corelarea celor două elemente esențiale în formarea adevăratului specialist: valoarea științifică de ținută incontestabilă a personalului didactic universitar, cît și experiența și pregătirea lui didactico-pedagogică ireproșabilă. De aici și prevederile — am zice extrem de restrictive — privind promovările în rîndurile corpului profesoral universitar, precum și crearea unor organisme (Consiliile consultative și legislative la facultăți și universități etc.) cu drepturi legale ferme, de aprobare sau respingere în conformitate cu *Legea*, a hotărîrilor Consiliilor profesorale și Senatelor.

Articolul 20 din *Lege* conținea prevederea explicită: « ...crearea de catedre sau conferințe noi, scindarea catedrelor, precum și desființarea sau transformarea catedrelor existente, în caz de vacanță, se face prin lege numai la propunerea Consiliului facultății respective, dată cu 2/3 din numărul total al profesorilor săi titulari și după aprobarea Senatului Universitar ».

Articolul 21 aprecia: « În caz de vacanță a unei catedre, Consiliul facultății va desemna un suplinitor de profesie din personalul didactic al Universității — toate acestea numai cu aprobarea ministerului ». Privitor la promovarea cadrelor didactice, același articol stipula principiul, după care Consiliul facultății « poate chema cu *gradul de profesor titular* la catedra vacantă pe un profesor titular sau pe un profesor agregat, sau pe un conferențiar definitiv sau (la Facultatea de medicină) pe un agregat temporar sau onorific de la aceeași facultate sau de la facultăți similare... ».

Și, în sfîrșit, articolul 22 prevedea că în situația neocupării catedrei vacante « *prin chemare* », la interval de o lună de la expirarea termenului de chemare, rectorul, sesizat de decan și în urma avizului facultății, *publică din nou* în „*Monitorul Oficial*" vacanța catedrei pentru a fi ocupată *prin concurs*. Condițiile de prezentare la concursul de « profesor » erau următoarele: candidații să fie cetățeni români și să fi satisfăcut legea recrutării; să fie doctori, doctori ingineri etc. în specialitatea catedrei, să aibă lucrări publicate. Probele concursului erau, bineînțeles, multe și dificile, proba titlurilor de lucrări și *colocviul* public de susținere a lor: două lecții publice de cîte o oră, după 24 de ore de preparare a subiectelor trase la sorți; colocviul asupra lecțiilor și probe de laborator. Cine reușea la asemenea concurs era numit « profesor agregat » și abia după trei ani putea fi ridicat la rangul de *profesor titular*. Profesorii, prin lege, aveau obligația de minimum 2 ore curs și 2 seminar pe săptămînă. Legea admitea (art. 55) ca unii membri ai corpului didactic universitar să fie miniștri, miniștri plenipotențiari, subsecretari de stat, parlamentari etc., dar numai în limitele art. 52 al legii, *adică să-și țină cursurile și seminariile programate* de facultate.

Prevederea legii care *a blocat* intrarea în universitate ca profesori a unor persoane ce nu lucraseră anterior în învățămîntul superior era aceea de la articolul 83, care stipula că la toate facultățile (în afară de medicină) profesorii agregați care au activitate universitară de cel puțin zece ani (ca docent, ca suplinitor de curs sau

catedră, ca agregat) pot fi ridicați la rangul de profesori titulari cu dispensa de stagiu de trei ani de profesor agregat, iar conferențiarii definitivi, cu activitatea de cel puțin *șapte ani* sau ca docenți, conferențiari suplinitori, puteau să fie ridicați la rangul de profesori agregați. Legea din 1932 conținea indicația neechivocă, anume că postul de profesor universitar titular la catedrele universitare (în afară de medicină) nu putea să fie ocupat decît de persoane cu o îndelungată activitate științifico-didactică, *în specialitate, în învățămîntul superior.*

Acest sistem legal, instaurat în 1932, a devenit temeiul politicii statului român în ce privește personalul didactic superior din universități și disciplinele (catedrele) din toate facultățile. El constrîngea guvernele țării ca în diferite cazuri, cum a fost, bunăoară, acela de « chemare » ca profesor universitar a lui Octavian Goga, să se inițieze o *lege specială*, privind *catedra* și *persoana* « chemată », o lege dezbătută și apoi votată de parlamentul țării.

Încă un element extrem de important, ce nu trebuie să scape, erau prerogativele legale foarte largi, cu caracter decizional, ale Consiliilor profesorale de la facultăți și ale Senatelor Universitare.

Acum este de înțeles că, după eșecul privind examenul de docență din anul 1924, Lucian Blaga avea de înfruntat dificultăți extrem de mari, deoarece, de la început, el lucrase în alte domenii profesionale, fără nici o legătură cu învățămîntul superior. În chip firesc, participarea lui *la un concurs* pentru un post de profesor la universitate însemna o încercare riscantă, din moment ce se confereau prin lege certe avantaje candidaților care veneau din corpul didactic universitar — profesori titulari, agregați sau conferențiari definitivi.

Este de la sine înțeles că Lucian Blaga, pînă în anul 1936, și-a dat seama de aceste piedici insurmontabile, la care se mai adaugă și opoziția înverșunată, prin nimic justificată, a lui G. Bogdan-Duică.

Privitor la statutul catedrei de *Estetică literară* din cadrul facultății clujene, sînt necesare clarificări spre a înțelege mai bine lucrurile. Astfel, într-un material cerut în aprilie 1938, decanului facultății de ministrul Educației Naționale, se precizează că după moartea profesorului I. Paul (1926) catedra de estetică a rămas « *mai mulți ani fără alocație bugetară fiind suplinită de profesorii V. Bărbat, Gh. Bogdan-Duică și P. Grimm* »[8]. N. Drăganu raportează ministrului că « *alocația bugetară pentru această catedră s-a prevăzut abia la data de 1 noiembrie 1936* ». Deci catedra de estetică nu a fost « tăinuită », ci ea nu era trecută în buget și, de aceea, trebuia suplinită fără plată de alți profesori ca o completare de « normă didactică ».

Trecînd peste intervențiile presei, comentate pe larg de M. Curticeanu, și care prezintă doar interes asupra atmosferei publice în legătură cu participarea la concurs a poetului, să transcriem documentele care atestă obiectiv desfășurarea concursului pentru catedra de estetică.

Consiliul profesoral la facultății și Rectoratul Universității au cerut publicarea *vacanței* catedrei și anunțul apare în „*Monitorul Oficial*" nr. 56, partea I, din 9 martie 1937, avînd însă « titlul bugetar »: *Estetica generală cu deosebită privire la Estetica literară.* Conform legii, Consiliul facultății a așteptat *peste două luni* să se facă vreo propunere « de chemare ». Cum asemenea propunere nu s-a făcut, în unanimitate, Consiliul facultății a propus Rectoratului să publice « *ocuparea catedrei prin concurs* ».[9] Așa cum s-au succedat hotărîrile forurilor universitare clujene cu privire la vacanța catedrei de estetică, după ce ea a devenit o *catedră reală, plătită din buget*, și nu fictivă, prin acoperire cu suplinitori, se confirmă, fără excepție, aplicarea prevederilor legii.

În raportul său, decanul N. Drăganu notează:

« *Pentru acest concurs au înaintat cereri D-nii Lucian Blaga, Liviu Rusu și Radu Paul* *. *Între timp Decanul a găsit că publicarea catedrei se făcuse cu titlul greșit, deoarece Ministerul nu făcuse la timpul său formele legale pentru schimbarea lui, cerută de Consiliu, din „Estetica lite-*

---

[8] Vezi Arhivele Centrale de Stat, București, Fond — Ministerul Educației Naționale, dosar 734/1938, foile 183—188; N. Drăganu, — *Adevărul în privința concursului catedrei de Estetică Literară — de la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj*, raport cerut de ministru ca răspuns la un articol nesemnat, apărut în „*Curentul*" din 2 aprilie 1938 și intitulat — *Un nou scandal în lumea universitară din Cluj*. Articolul acuza forurile universitare clujene de « nepotism și ostracizare » și contesta ocuparea catedrei de Estetică literară, prin chemarea, la 23 martie 1938, a conferențiarului definitiv Liviu Rusu.

[9] Vezi „*Monitorul Oficial*", nr. 157 din 12 iulie 1937, p. 6262, unde se publică vacanța catedrei de „Estetică generală cu deosebită privire la Estetica literară" pentru a se « ocupa prin concurs ».

* Radu Paul era fiul fostului profesor I. Paul.

rară" în „Estetica generală cu deosebită privire la Estetica literară", cum o trecuse în buget. De aceea, Consiliul legislativ a refuzat să o treacă în noul regulament al Facultății în forma din urmă, care era cea a publicării. Consiliul s-a văzut nevoit să intervie la Senat pentru anularea publicării concursului »[10]. La 24 noiembrie 1937, Senatul hotărăște să intervină la minister pentru anularea formelor de concurs, neacceptînd propunerea facultății de continuare prin « rapida schimbare » prin decret-lege a titlului catedrei. Ministerul, cum era de așteptat, decide la 17 decembrie suspendarea concursului pînă la clarificarea numelui catedrei.

Consiliul facultății, cu toate că purta vina erorii comise sub presiunea candidaților, se întrunește încă la 29 noiembrie 1937 și votează, în unanimitate, să se păstreze titlul catedrei *Estetica literară* și solicită ministerului să urgenteze apariția decretului și publicarea vacanței catedrei pentru concurs.[11]

În legătură cu concursul pentru ocuparea catedrei de estetică de la Universitatea din Cluj, nu « surprinde » atitudinea Consiliului Facultății de Filosofie și Litere care, fără nici o ezitare, a stăruit pentru continuarea « în grabă » a concursului, ci tergiversarea, aș zice calculată, a ministerului. Se știe că rectorul Universității din Cluj, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă era subsecretar de stat în guvernul Gh. Tătărăscu, iar în alegerile din 20 decembrie 1937 a fost ales deputat de Cluj pe listele partidului liberal. Din posturile pe care le deținea și-a dat seama de complicațiile ce le va crea concursul pentru ocuparea catedrei de estetică și de aceea a « tratat » cu deosebită severitate *eroarea*, folosind-o totodată ca răgaz prielnic pentru găsirea unei *soluții onorabile* pentru toți cei interesați cît și pentru Universitate.

*

În toamna anului 1937, Lucian Blaga se afla consilier de presă la Berna, de unde expedia săptămînal obișnuitele sale « Rapoarte de presă ». Să reținem că ultimul « raport săptămînal despre presa elvețiană » trimis la Direcția presei și informațiilor din Ministerul Afacerilor Străine poartă data « Berna, 3 decembrie 1937 ».

Celelalte rapoarte nu mai poartă semnătura lui, ci sînt adnotate « pentru Lucian Blaga » ceea ce înseamnă că poetul a fost rechemat în centrala ministerului din București. Deocamdată n-am putut stabili, pe bază de documente, dacă rechemarea a fost determinată de poet sau decisă de conducerea ministerului.[12]

Știm însă altceva din numeroasele acte de arhivă: deseori « rapoartele de presă săptămî-

---

[10] Decanul N. Drăganu este îngăduitor față de eroarea comisă de Consiliul profesoral. Rectorul Universității Fl. Ștefănescu-Goangă, din motive lesne de înțeles, nu l-a tratat pe decan cu îngăduință, ci l-a obligat să facă în fața Senatului *mea culpa*. Într-o Scrisoare datată 24 noiembrie 1937, citită în ședința Senatului și trimisă ministrului educației naționale, N. Drăganu scrie: « Concursul s-a publicat de Minister la cererea de bună credință a facultății... sub titlul „Estetica generală cu deosebită privire la Estetica literară" cum se găsește în toate bugetele Universității de la 1926/27 încoace ». Titlul însă nu corespundea cu cel din Legea de întemeiere a Universității, în care găsim numai „Estetica literară". După ce arată că facultatea a cerut ministerului să modifice titlul catedrei, precizează că i s-a răspuns că s-a aprobat modificarea doar « pe cale bugetară ». Decanul recunoaște prevederea legii că « orice schimbare de destinație a unei catedre universitare devenită vacantă se face numai printr-o nouă lege [adică un decret-lege n.n.]. De aceea, Consiliul profesoral de la facultate — scrie N. Drăganu — a fost constrîns de Consiliul Legislativ [deci măsura nu o luase decanul din proprie inițiativă!] să-și recunoască greșeala și să apeleze la Senat și la Minister ca să înțeleagă situația și să schimbe titlul catedrei prin lege în grabă, deoarece trebuie convocată comisia de concurs pînă la ultima zi din noiembrie 1937 ». (Același dosar, f. 104). Senatul, probabil, la indicația ministerului, n-a aprobat soluția facultății, ci a decis anularea concursului.

Aceste acte oficiale, existente în arhive, ne îndeamnă să considerăm nefirească și eronată aprecierea lui M. Curticeanu (*op. cit.*, p. 105), după care anularea respectivă a fost o « găselniță » a unui « decan abil »! La 26 noiembrie 1937 N. Drăganu încearcă să se disculpe și față de ministru (*Ibidem*, f. 103).

[11] Vezi, Arhivele Centrale de Stat, București, Fond — Ministerul Educației Naționale, dosar 734/1938, ff. 185—186. Trebuie reținut și faptul că Decanatul facultății a repetat intervențiile sale la minister, ultima reproducîndu-se a 10 februarie 1938, cînd ministerul s-a văzut obligat să publice vacanța catedrei în „*Monitorul Oficial*", nr. 64, partea I din 18 martie 1938. După două luni s-a propus Consiliului facultății să fie chemat la catedră conferențiarul definitiv Liviu Rusu.

Propunerea făcută de profesorul Florian Ștefănescu-Goangă și semnată de profesorii D. D. Roșca și Vl. Ghidionescu este « votată de membrii Consiliului profesoral în afară de profesorii G. Ciuglea și N. Bănescu, care s-au opus chemării conferențiarului Liviu Rusu ».

[12] Acest episod din viața poetului Blaga, cu consecințe imprevizibile pentru viața și munca sa din ultimii 11 ani ai vieții și pretext al feluritelor nedreptăți și suspiciuni, a constituit obiectul unor cercetări îndelungate; documentele descoperite, precum și concluziile vor fi transmise într-o altă comunicare.

nale» expediate de Lucian Blaga erau multiplicate de direcția de resort și înaintate «la cerere» sau din inițiativa directorului presei și informațiilor fie ministrului de externe, fie președintelui guvernului sau, mai relevant, șefului statului — regele Carol II. Consultarea «rapoartelor» respective, redactate de un scriitor de mare prestigiu, de curînd membru activ al Academiei Române, era necesară și pentru că în ele se vorbea despre opiniile politice din presa Elveției, atunci, ca și astăzi, «placă turnantă» a confruntărilor politice europene și mondiale.

Lucian Blaga se bucura de prețuirea conducerii ministerului și a guvernului, iar, cu prilejul prezentării discursului de recepție la Academie, în iunie 1937, îl cunoscuse personal pe Vodă.

Revenind în București, poetul s-a interesat, de bună seamă, și de situația concursului pentru ocuparea catedrei de estetică și, probabil, nu era deloc mulțumit că urmează să fie supus unui adevărat supliciu de probe didactice... Totuși, nu există nici un indiciu de renunțare la concurs, dovadă fiind și insistențele facultății, de grăbire a apariției decretului-lege privitor la titlul catedrei.

Luna decembrie 1937 a fost atît de agitată de campania electorală, încît nimeni din guvern n-a avut răgazul să *mediteze serios* asupra stării în care se afla Lucian Blaga, *membru al Academiei Române*, obligat să se prezinte la un concurs de ocupare a postului de profesor universitar agregat!

După terminarea alegerilor, din 20 decembrie 1937, guvernul liberal condus de Gh. Tătărăscu este constrîns să demisioneze, iar la 28 decembrie, se încredințează formarea noului guvern lui Octavian Goga, secondat de A. C. Cuza și cu participarea unor lideri național-țărăniști în frunte cu Armand Călinescu. Cu toate că Lucian Blaga nu aderase la nici un partid politic și nu figurase pe nici o listă la alegerile de deputați, este totuși chemat să ocupe unicul post de subsecretar de stat, existent la Ministerul Afacerilor Străine.

Nici nu trec 15 zile de la instalarea guvernului Goga, și Consiliul facultății propune Ministerului Educației Naționale, printr-un memoriu prezentat de profesorul D. D. Roșca, înființarea catedrei de *Filosofia culturii* [13].

După opinia noastră, inițiativa înființării acestei catedre la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cluj a fost sugerată, de la nivelul guvernului, de Octavian Goga și Ion Petrovici, ministrul educației naționale, pe baza *discuției* anterioare cu Lucian Blaga și, cu siguranță, după consultarea rectorului Florian Ștefănescu-Goangă [14]. Trebuie să se ia neapărat în considerare și punctul de vedere al factorului constituțional: dacă guvernul n-ar fi avut certitudinea că șeful statului aprobă semnarea unui decret-lege special de înființare a catedrei de *Filosofia culturii* pentru Lucian Blaga, cu siguranță că nu s-ar fi declanșat acțiunea. Iată cum au evoluat lucrurile.

În ședința Consiliului de Miniștri, din 27 ianuarie 1938, se prezintă următorul referat:

Domnilor Miniștri,

Consiliul Facultății de Filosofie și Litere a Universității „Regele Ferdinand" din Cluj a hotărît în unanimitate voturile profesorilor titulari prezenți în ședința sa extraordinară din 19 ianuarie 1938, să se înființeze la acea Facultate o catedră de „Filosofia Culturii", găsită absolut necesară.

Senatul universitar în ședința din 22 ianuarie 1938, constatînd îndeplinirea tuturor formelor legale, a dat aviz favorabil pentru înființarea acestei catedre, în unanimitatea membrilor prezenți la acea ședință.

Întrucît în conformitate cu prevederile art. 20, al. II, din Legea pentru organizarea învățămîntului universitar din 22 aprilie 1932, crearea de catedre, precum și

---

Acum, o singură anticipare: Lucian Blaga și-a luat în primire postul de subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine în ziua de 31 decembrie 1937, cînd a apărut decretul regal și nu în 8 ianuarie 1938, cum arată D. Vatamaniuc în *Cronologia* din lucrarea: *Lucian Blaga. 1895—1961. Bibliografie*, 1977, p. XXXIX și, după el, și alți istorici literari.

[13] Cf. M. Curticeanu, *op. cit.*, p. 106.

[14] Afirmația este perfect verosimilă, deoarece în aceeași perioadă Rectorul Universității clujene a avut confruntări nu tocmai plăcute cu profesorul Octavian Goga. Documentele din arhive completează informațiile lui Mircea Curticeanu publicate în revista *„Echinox"*, 1981—1983, despre numirea lui Octavian Goga ca profesor la Universitatea din Cluj.

desființarea sau transformarea lor, în caz de vacanță, se face prin lege, numai la propunerea Consiliului Facultății respective, dată cu 2/3 din numărul total al profesorilor săi titulari — condițiune care este îndeplinită — și după aprobarea Senatului Universitar, care de asemenea s-a dat; față de necesitățile științifice cari motivează înființarea acestei catedre și de urgența pe care o implică; pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare extraordinare din 1 aprilie 1937, vă rugăm să binevoiți a semna alăturatul *Jurnal*, pentru autorizarea de a se supune Înaltei Aprobări și Semnături a M. S. Regelui, alăturatul pro[i]ect de Decret-Lege, pentru înființarea la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea „Regele Ferdinand" din Cluj, a acestei catedre.

Președintele Consiliului
de Miniștri
[ss] Oct. GOGA
Min. Justiției
[ss] RĂDULESCU-MEHEDINȚI

Min. Educației Naționale
[ss] I. PETROVICI
Min. Finanțelor
[ss] Eugen SAVU

În aceeași ședință, după « deliberări », referatul președintelui Consiliului de Miniștri și al celor trei miniștri este aprobat prin *Jurnalul Nr. 121* din 27 ianuarie 1938. În acest document se precizează că înființarea catedrei se face, începînd cu data de *1 februarie 1938*, subliniindu-se și în *Jurnal* că « înființarea » catedrei este în conformitate cu legea și « s-au îndeplinit toate formele legale, prevăzute de art. 20 din legea de organizare a învățămîntului universitar din 22 aprilie 1932. »

Actul oficial este semnat, precum s-a văzut, de *Octavian Goga* și miniștrii: I. Petrovici, Eugen Savu, V. Rădulescu-Mehedinți, S. Dragomir, Armand Călinescu, Stan Ghițescu și I. Gigurtu.[15]

Semnificativ rămîne faptul că Decretul-lege de înființare a catedrei de „Filosofia Culturii" este semnat de rege a doua zi (28 ianuarie) și apare în „*Monitorul Oficial*", nr. 23 din 29 ianuarie 1938, totul decurgînd cu o « viteză » rar întîlnită în analele învățămîntului universitar! Prin adresa nr. 14544, din 29.I.1938, Ministerul comunica Rectoratului că prin Decretul-Lege nr. 239 din 28.I., se va înființa pe ziua de 1 februarie 1938 la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cluj catedra de „Filosofia Culturii" [16].

Trebuia înlăturat însă obstacolul legal, anume de a se putea face « chemarea » lui Lucian Blaga, care nu era nici profesor titular, nici agregat, nici conferențiar definitiv cum glăsuia legea. Ministrul educației naționale, în urma consultării cu Rectorul Universității clujene și consilierii din minister, găsește ca unică soluție inițierea unui decret-lege de « modificare » și « complectare » a Legii pentru organizarea învățămîntului universitar din 20 aprilie 1932. Factorul constituțional acceptă propunerea și apare *Decretul regal* nr. 240 din 28 ianuarie 1938, prin care se modifică articolul referitor la « chemare » în sensul că pot fi chemați ca profesor titular sau profesor agregat sau conferențiar definitiv « de la aceeași facultate sau de la alte facultăți similare, sau *un membru activ al Academiei Române* » [s.n.], cu titlul de doctor și lucrări de specialitatea catedrei, actul fiind semnat de Carol II, Octavian Goga și miniștrii I. Petrovici, Eugen Savu și Vasile Rădulescu-Mehedinți. [17]

În felul acesta se înlătura piedica principală ce sta în calea « chemării » lui L. Blaga ca profesor titular.

Încurajat, probabil, de bunăvoința și promptitudinea cu care forurile supreme ale statului au înființat catedra de „Filosofia Culturii" și au modificat legea, Consiliul profesoral al facultății a adoptat în 5 februarie 1938, hotărîrea nr. 312.

---

[15] Vezi, Arhivele Centrale de Stat, Fond — Jurnalele Consiliului de Miniștri, dosar 453/1938, ff. 53 și 54.

[16] Vezi Arhivele Centrale de Stat, București, Fond — Ministeru Educației Naționale, dosar 734/1937, f. 66.

[17] Vezi „*Monitorul Oficial*", nr. 23 din 29 ianuarie 1938, p. 634. Acest decret-lege operează « modificarea » legii și nu făcea « modificarea regulamentului de promovare », cum scrie M. Curticeanu, *op. cit.*, p. 106, pentru că domnia-sa n-a cunoscut actul oficial publicat în „*Monitorul Oficial*" și documentele din arhive.

«...a luat act [de înființarea noii catedre] și hotărăște, în baza art. 21 din Lege și 50 din Regulament că declară catedra vacantă și cere prin Rectorat Ministerului Educației Naționale să publice vacanța în „*Monitorul Oficial*".

Consiliul mai hotărăște *să reamintească Ministerului* [s.n.] că deodată cu crearea catedrei de „Filosofia Culturii" a hotărît să ceară și ridicarea la catedră a conferinței de Epigrafie și Antichități greco-romane, cu titlul „Epigrafie și Antichități clasice și naționale" și să întrebe de ce nu s-a procedat din partea Ministerului în amîndouă cazurile la fel, cu atît mai mult, cu cît în cazul al doilea diferența de salariu depus în buget era mult mai neînsemnată decît în cazul întîiu. Consiliul așteaptă și roagă Onor. Minister să ia de urgență aceleași măsuri pentru amîndouă catedrele propuse.

Decan,
N. DRĂGANU

Secretar,
C. VĂTĂȘESCU » [18]

Cu adresa nr. 299, din 7 februarie 1938, Rectorul comunica ministrului educației naționale hotărîrea Consiliului profesoral al facultății din 5 februarie. La 10 februarie apărea în „*Monitorul Oficial*" nr. 33 anunțul cu vacanța catedrei de „Filosofia Culturii". În aceeași zi este înlăturat guvernul Goga-Cuza și în locul lui se instalează guvernul condus de patriarhul Miron Cristea, Ministerul Educației Naționale fiind girat, pînă la 30 martie 1938, de Victor Iamandi, iar după aceea devine ministru episcopul Nicolae Colan. Aceste schimbări din guvern *nu modifică* deloc planurile Rectoratului Universității din Cluj ci, dimpotrivă, accelerează aplicarea lor:

1. La 4 martie 1938 apare Decretul-lege nr. 1099 care, pe baza *Jurnalului* Consiliului de Miniștri nr. 430/1938, ridică conferința de Epigrafie și Antichități greco-romane de la Facultatea de Filosofie și Litere la rangul de *catedră universitară* cu titlul — „Epigrafie și Antichități Clasice-naționale";

2. La 28 martie, decanul facultății, N. Drăganu, depune la Rectoratul Universității adresa nr. 312 conținînd: «procesul-verbal luat în ședința specială a Consiliului Facultății noastre din 23 martie 1938, împreună cu raportul D-lor profesori pentru chemarea D-lui Lucian Blaga la catedra de „Filosofia Culturii" cu rugămintea să binevoiți a face în continuare formele cerute de lege.

D-l L. Blaga găsindu-se actualmente la Lisabona unde este ministru plenipotențiar al României nu a semnat formularul cu datele personale...» — încheie decanul;

3. La 30 martie, Rectorul înaintează ministrului educației naționale «în copie adresa nr. 312 din 28 martie 1938 a Facultății noastre de Litere, împreună cu actele menționate de ea, prin care se propune chemarea d-lui Lucian Blaga, membru activ al Academiei Române, la catedra de „Filosofia Culturii" aflată vacantă» pe care Senatul o aprobase «în unanimitatea membrilor prezenți la ședință...»;

4. La 6 aprilie, guvernul Miron Cristea depune proiectul de Decret-Lege privind *chemarea* lui «Lucian Blaga, membru activ al Academiei Române ca profesor titular la catedra de Filosofia Culturii, de la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj»;

5. La 9 aprilie 1938, apare Decretul-Lege nr. 1495 prin care: «D-l Lucian Blaga, membru activ al Academiei Române se numește, prin chemare, profesor titular la catedra de „Filosofia Culturii" de la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj, pe data de 1 Octombrie 1938...» [19].

„*Curentul*" din 8 aprilie anunță că d-nii Lucian Blaga și Constantin Daicoviciu au fost numiți profesori titulari la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj.

Ultima etapă a acestor înființări de catedre și chemări ca profesori titulari la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj este marcată de dispozițiile financiare. La 13 mai 1938 directorul general din minister, Kirițescu, comunică Direcției contabilității și controlului financiar:

«1. Catedra de Filosofia Culturii de la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj, înființată prin Decretul Lege No. 239, publicat în „*Monitorul Oficial*" nr. 23 din 29.I.1938 a fost prevă-

[18] Arhivele Centrale de Stat, București, Fond Ministerul Educației Naționale, dosar 734/1937.

[19] *Ibidem*, actele originale foile — 115, 143, 142, 141, 140. Decretul-Lege nr. 1495, prin care Lucian Blaga este numit «prin chemare» profesor titular la catedra de „Filosofia Culturii", poartă semnătura regelui Carol II, a primului ministru, patriarhul Miron Cristea, a Episcopului de Cluj, Nicolae Colan, ministrului educației naționale, a lui Victor Iamandi, ministrul de Justiție, și a lui Mircea Cancicov, ministrul de Finanțe.

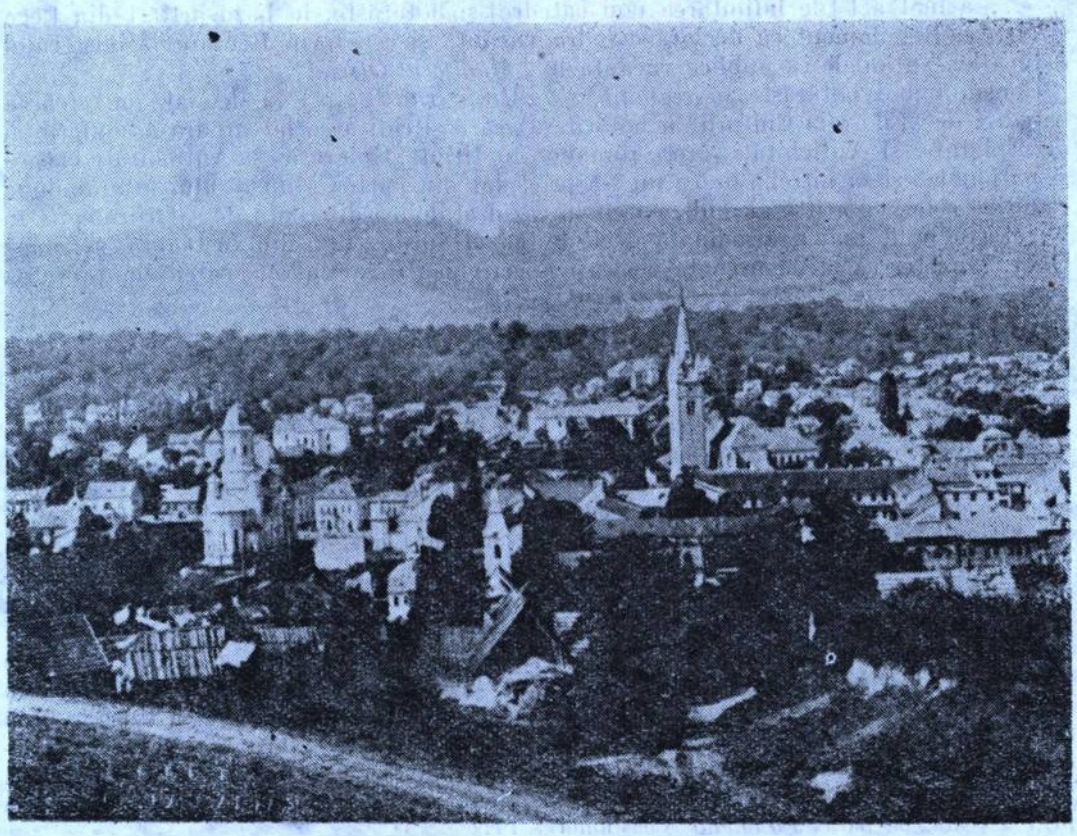

Cluj. Vedere panoramică.

zută în bugetul anului 1938/1939 cu salar de la 1 aprilie 1938.

Numirea d-lui Lucian Blaga ca profesor titular la această catedră s-a făcut pe data de 1 octombrie 1938.

2. Catedra de Epigrafie şi Antichităţi Clasice şi Naţionale a fost înfiinţată prin Decretul Regal No. 1099 din 4 martie 1938, în locul conferinţei de Epigrafie şi Antichităţi Greco-Romane. Conform acestui Decret Regal în bugetul anului şcolar 1938/1939 s-a prevăzut catedra cu titulatura arătată mai sus în locul conferinţei existente în bugetul anului trecut. Titularul fostei conferinţe, D-l C. Daicoviciu, a fost numit « profesor titular pe data de 1 octombrie 1938 ».

În sfîrşit, la 10 iunie 1938, Ministerul de Finanţe comunica Ministerului Educaţiei Naţionale prin adresa nr. 21211/1938 că « s-a aprobat ocuparea catedrei de *Estetică Literară* prin numirea ca profesor titular a d-lui Liviu Rusu, pe data de 1 octombrie 1938 »[20].

Privind faptele cu detaşare, se remarcă cîteva elemente decisive, şi anume: alegerea lui L. Blaga ca membru activ al Academiei Române şi numirea lui ca subsecretar de stat la externe au constituit factorii determinanţi ai chemării la Universitate ca profesor titular. La rezolvarea rapidă a dorinţei poetului au contribuit efectiv prietenul său, poetul Octavian Goga, din poziţia lui de preşedinte al Consiliului de Miniştri, şi Ion Petrovici, ministru al educaţiei naţionale, de bună seamă avînd acordul anticipat al regelui şi dorinţa nedisimulată a Rectorului Universităţii din Cluj, profesorul Fl. Ştefănescu-Goangă, care, cu influenţă la şeful statului, a rezolvat cu iscusinţă cererile Consiliului profesoral de la Facultatea de Filosofie şi Litere, cît şi altele, foarte importante, ale celorlalte facultăţi clujene. Din perspectivă istorică, hotărîrile forurilor universitare din Cluj şi decretele-legi apărute în anul 1938 au fost pe deplin justificate şi atestate în plan ştiinţifico-didactic, cultural şi moral.

Pavel ŢUGUI

---

20 *Ibidem*, ff. 107 şi 189.

«HRONICUL ŞI CÎNTECUL VÎRSTELOR»

Onisifor GHIBU

O ştire pentru biografia poetului

PRINTRE AMINTIRILE DICTATE PE BANDĂ de magnetofon rămase de la părintele meu există un fragment, pînă acum inedit, în care se elucidează un amănunt, pînă astăzi necunoscut, în legătură cu felul cum tînărul poet şi filosof Lucian Blaga a ajuns să fie invitat la Palat, în primăvara anului 1919, la scurtă vreme după apariţia aproape în acelaşi timp a primelor sale două lucrări în volum.

Atît în prima ediţie a *Hronicului*, îngrijită de G. Ivaşcu, cît şi în *Bioliografia* lui D. Vatamaniuc, nu se face, în mod surprinzător, nici o referire la evenimentul respectiv, care în împrejurări normale era greu de conceput să nu fi fost incluse de către autor în amintirile sale, chiar şi în perioada în care şi le-a pus pe hîrtie. În textul publicat în ediţia *Opere*, Dorli Blaga inserează fragmentul ce fusese omis din ediţia Ivaşcu — fragment în care Blaga vorbeşte despre audienţa la regină. Dacă textul din ediţia din *Opere* este complet — ceea ce sperăm, — este de presupus că Blaga însuşi nu a ajuns să afle explicaţia cu privire la chemarea lui la Palat chiar la începutul carierii sale de poet şi de filosof. Originea acestui cu totul neobişnuit eveniment este dezvăluită în fragmentul care urmează din amintirile părintelui meu, fragment necuprins în volumul *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, apărut la „Dacia" în anul 1974 (omitere marcată la p. 281 jos).

Textul inedit pe care-l reproducem este cel care urmează, începînd de la asterisc (rîndurile introductive, apărute în 1974, le-am adăugat pentru a înţelege mai bine împrejurările istorisite); el explică datorită cărui fapt Blaga a fost chemat în audienţă — eveniment de însemnătate pentru cariera lui; el confirmă în acelaşi timp generozitatea care l-a caracterizat pe autorul amintirilor respective în tot ce a întreprins în cursul vieţii sale pentru a ajuta pe tinerii merituoşi.

Octavian O. GHIBU

Onisifor Ghibu cu soţia şi trei dintre copiii lor — în 1919.

Amintiri despre Lucian Blaga

(fragment)

Încă din primele luni după așezarea mea la Sibiu m-am ocupat de numirea în fruntea fiecărui județ din Transilvania românească a unui revizor școlar, posturi-cheie pentru fericita îndrumare, de la bun început, a învățământului. Printre persoanele la care m-am oprit a fost și învățătorul Ioan Pavel din Lancrăm, satul natal al lui Blaga. L-am chemat și pe el la mine, ca pe toți ceilalți, pentru a sta de vorbă și a-i arăta ce așteaptă țara de la el în județul Bistrița-Năsăud, unde îl numisem. După ce am discutat cele oficiale, l-am întrebat:

— După cîte mi-aduc aminte, aveai un cumnat, un tînăr filosof. Ce mai face? Mai trăiește?

— Trăiește, cum să nu — mi-a răspuns el, bucuros. Și să știți că scrie poezii!

Nu m-a impresionat prea mult ce auzeam. Mă gîndeam că o fi și în cazul acesta vorba de unul din numeroșii naivi care s-au apucat de poezie. Nu se spunea că «românul e născut poet»?

— Să știți că scrie niște poezii foarte faine! Zilele acestea trebuie să apară două volume de-ale lui — unul cu poezii și celălalt cu cuprins filozofic.

Ei, dacă-i așa, apoi se vede treaba că nu-i glumă! Nu pomenisem pînă atunci ca cineva să scoată, chiar la începutul carierii sale, deodată, două volume, în două genuri diferite. Căci, cu toate asemănările eventuale între ele, era vorba totuși de două genuri distincte.

— O să vină — continuă el — și la dumneavoastră, să vă aducă personal cărțile, îndată ce vor apare.

Am luat notă cu oarecare îndoială despre tot ce-mi auziră urechile. Nu mă așteptam, drept să spun, la nimic deosebit. Cine știe — îmi ziceam — cum o fi bătînd cîmpii acest tînăr care aleargă după doi iepuri deodată.

N-a trecut decît foarte puțină vreme de la convorbirea mea cu noul revizor școlar Pavel, și într-adevăr că au apărut amîndouă volumele lui Blaga, tipărite la Sibiu. Tînărul autor s-a simțit dator să-mi aducă în persoană cîte un exemplar din cele două opere de debut ale lui. Două volume frumos legate, fiecare din ele purtînd cîteva rînduri simțite ca dedicație din partea autorului.

Eram atît de ocupat pe vremea aceea la Consiliul Dirigent, încît nu aveam posibilitatea să mă ocup nici de filozofie și nici de poezie. Ducînd cărțile acasă, seara tîrziu cînd am plecat de la birou, am deschis totuși, din curiozitate, volumul de poezii, cu intenția de a-l frunzări cîteva minute. Am fost însă furat de ceea ce citeam și, cu toată oboseala, — m-am antrenat la citirea lui. Am rămas surprins de noutatea literaturii respective, de frumusețea ei și de cîmpul larg al unor vederi, pe care nu le prea întîlnisem pînă atunci în literatură.

Împins de curiozitate am trecut la celălalt volum: *Pietre pentru templul meu*. Am găsit în el, spre marea mea satisfacție, maxime care dovedeau că tînărul autor gîndește, că are multe idei originale și că merită să i se acorde atenție. Eram fericit să descopăr în Ardealul tînăr un atît de mare talent, ce se manifestase deopotrivă pe două planuri, de nivel la fel de înalt.

*

La puține zile după ce Blaga îmi adusese volumele sale, a sosit la Sibiu familia regală, venită după o călătorie prin toate regiunile mai reprezentative ale Ardealului de curînd unit cu vechea țară. La Sibiu, unde era sediul Consiliului, oaspeții aveau să

Promoția 1902 a Liceului „Andrei Șaguna" din Brașov la întîlnirea după 20 de ani (1922). Onisifor Ghibu — al patrulea în rîndul de la mijloc. Alți colegi: Pompiliu Nistor (al III-lea), Constantin Bucșan (al V-lea), Gh. Pop (al VI-lea), Dr. I. Cucu (al VII-lea). În primul rînd, printre profesori: Gh. Dima (mijloc), Iosif Blaga (lîngă el), Claudia Bucșan (sora lui O. Goga).

rămînă două zile, deci să doarmă o noapte. Se stabilise ca ei să fie găzduiți în palatul în care-și avea sediul Consiliul Dirigent. Într-o aripă a acestei clădiri din centrul orașului avea să fie amenajat în acest scop un apartament de trei camere: două de dormit și una de primire. Organizatorii depuneau toate eforturile ca apartamentul să fie cît de cît la înălțimea situației înalților oaspeți. S-a numit de către cei în drept o comisie compusă din trei doamne din societatea Sibiului, dintre care una era soția mea, care să procure, de unde vor putea, tot ce trebuia pentru amenajarea unui apartament bine și frumos mobilat. S-au strîns, de pe la diferite familii, tot felul de obiecte, mobilier, covoare, unul mai frumos decît celălalt, care au fost apoi aranjate cu mult gust în cele trei camere.

După terminarea tuturor pregătirilor, cu o zi înainte de sosirea oaspeților, au fost invitate cîteva persoane să-și spună părerea dacă se făcuse tot ce trebuia să se facă, sau dacă mai era ceva de schimbat sau de îndreptat. Printre cei solicitați să-și spună părerea am fost și eu. Am găsit, cu toții, că cele ce aranjaseră apartamentul se întrecuseră pe ele însele. Totul era atît de potrivit că nu se putea să nu fie pe placul unei familii regale.

În camera de dormit a reginei s-a făcut tot ce era posibil să se facă, după gustul pe care organizatoarele îl socoteau a fi al reginei. N-aveai ce cusur să-i găsești. Mie, totuși, mi s-a părut că ar mai trebui ceva, și le-am spus celor trei doamne:

— Vă rog să vă situați în locul reginei cînd intră în această cameră seara după banchet, să se odihnească după oboselile drumului de zece zile pe care l-a făcut prin

tot Ardealul. O să se uite în dreapta și în stînga să vadă ce s-a făcut în onoarea ei. Pe noptieră i-ați pus o atît de frumoasă glastră, cu cele mai potrivite flori pe care le avem aici. Mi se pare însă că nu e suficient numai atîta. Eu aș mai pune ceva: o carte. Sigur că regina n-o să se apuce să facă cine știe ce lectură, obosită cum va fi la miezul nopții, dar cred că va aprecia că s-a gîndit cineva și la hrana ei sufletească de care are nevoie omul, după atîtea banchete, toasturi și mîncări.

— Foarte bine — au sărit doamnele —, dar ce carte să-i punem?

— Asta era întrebarea. Regina era englezoaică, prin naștere și educație. Englezii au obiceiul să țină la îndemînă *Biblia*. Am putea să i-o punem și noi aici — mă gîndeam. Totuși, poate o fi sătulă de ea și n-o să fie încîntată de o atenție atît de formală. Mai potrivit ar fi să-i punem ceva aproape de sufletul neamului nostru. M-am gîndit, la un moment dat, la *Istoria Transilvaniei*, opera în trei volume a lui Barițiu. Am renunțat însă repede și la ea. Prea era voluminoasă și pretențioasă pentru o astfel de ocazie. Și atunci, m-am hotărît pentru o altă soluție, și am spus doamnelor:

— Eu i-aș pune pe noptieră cele două volume ale tînărului Lucian Blaga. Cred că putem îndrăzni să spunem că acest tînăr reprezintă Ardealul nou de azi, și pe cel de mîine. Ne putem prezenta cu el în bune condiții la o astfel de ocazie.

Toți cei prezenți au fost de acord cu propunerea mea. Rămînea să găsim repede cele două volume, care abia apăruseră. Am trimis după ele. Se găseau în librării, dar numai sub formă broșată, avînd un aspect destul de modest. Ale mele, pe care le primisem de la autor, cu dedicația lui, erau frumos legate și aș fi vrut să-i pun volumele în astfel de legătură. Negăsindu-le în librării, le-am adus pe ale mele de acasă — locuiam aproape de sediul Consiliului Dirigent — și le-am pus pe măsuța de noapte.

Ce s-a întîmplat în ziua următoare, după ce regina a intrat, noaptea, în dormitorul ei, nu știe nimeni. Fapt este că a doua zi, după plecarea familiei regale spre București, doamnele care purtau răspunderea pentru mobilierul și celelalte lucruri pe care le împrumutaseră din dreapta și din stînga, au desfăcut aranjamentul și au înapoiat proprietarilor ceea ce primiseră de la fiecare. Cărțile de pe măsuța de noapte însă n-au mai fost găsite. Dispăruseră fără urme. Le luase regina!

Am rămas foarte mirat de lipsa cărților, mai ales că purtau dedicațiile autorului adresate mie.

Au trecut la mijloc vreo două săptămîni, cred. Aveam o treabă la București. Într-una din seri m-am dus cu niște prieteni, cu care aveam de rezolvat probleme curente, să luăm masa la un restaurant din apropierea parcului Carol — astăzi parcul Libertății. La o masă vecină l-am văzut pe Lucian Blaga, cu încă vreo doi tineri. M-a salutat foarte respectuos. Făcîndu-i semn, care exprima mirarea că îl găsesc aici, s-a ridicat de la masă și a venit la mine. La întrebarea mea ce căuta în București, mi-a răspuns:

— Am fost chemat telegrafic de domnul ministru Goldiș, care mi-a spus că mîine trebuie să mă prezint în audiență la Majestatea sa Regina Maria.

— I-auzi! Dar cum ai ajuns dumneata la regina Maria?

— N-am nici cea mai mică idee. Nu am îndrăznit să-l întreb pe domnul Goldiș. I-am îndeplinit dorința și mîine mă voi prezenta la palat, în audiență.

Regina sesizase «momentul Blaga» uimitor de repede și, după ce luase cunoștință de conținutul celor două volume ale sale, a ținut să-l cunoască personal pe tînărul filosof și poet.

LABORATOR DE CREAȚIE

Ion BARBU

«...Închinate lui Anastase Șoiculescu...»

POEMUL LUI ION BARBU *DUPĂ MELCI* a apărut, pentru prima dată, în revista ieșeană „*Viața Românească*" (anul XIII, nr. 5, mai 1921, pp. 167—170).

Din corespondența purtată de poet cu George Topîrceanu, unul dintre redactorii principali ai revistei, reiese nu numai faptul că mediatorul între redacția periodicului și Ion Barbu a fost Tudor Vianu, ci și rolul jucat de cunoscutul autor al *Parodiilor originale* în procesul de realizare a poemului. [1]

Încurajat de modul cum a fost primită creația sa, Ion Barbu o va tipări a doua oară, dar într-o plachetă. Aceasta a apărut cu o supracopertă, purtînd numele celor doi autori — poet și ilustrator —, imitînd scrisul de mînă, cu o vignetă colorată, aplicată. Coperta și filele cărții (în număr de 14, format 24/31 cm) sînt cartonate. Cele douăsprezece file care reproduc poema din „*Viața Românească*" sînt ilustrate pe o singură parte, pe aceeași pe care sînt tipărite versurile. Ilustrațiile color ale lui Mihai Teișanu par mai mult o transpunere explicită a universului mirific al copilăriei creat de Ion Barbu, fapt pentru care acesta îl va recuza, iar exemplarele ediției vor fi retrase din librării. Un motiv de E. Grieg, *Dansul trollilor*, din *Peer Gynt* pe care l-a ascultat în Opera din Hamburg, îl face să declare că a îndrăgit *Melcii* pentru că « . . .îmi dă[deau] dedesubtul muzical al acestei comuniuni cu Olimpul grotesc al pădurii »[2]. De aceea, nu pictorul M. Teișanu era cel recomandat să-i fie ilustratorul poemei, fiind «prea famăn și prea poleit pentru asta »[3], ci meșterul Franke, marele pictor al Hamburgului, de pe la 1400. «Îmi trebuia mîna naivă și noduroasă a unui adevărat troll »[4].

Nici în revistă, nici în plachetă (care reproduce întocmai textul din periodic), poemul nu poartă vreo dedicație. De-abia pe o variantă fragmentară, ce urma să fie cuprinsă în volumul de versuri prezumtiv *Ochian*, proiectat să apară în anul 1926 la Editura „Casa Școalelor" din București [5], Ion Barbu va scrie dedicația: «Închinate lui Anastase Șoiculescu », întregită pe un exemplar al revistei „*Agora*", din anul 1947, dăruit lui Camil Baltazar pe care făcuse unele îndreptări de lecțiune și cizelări: «Unchiului meu, Sache Șoiculescu, al cărui glas îl împrumut aici »[6] — variantă a poemului considerată definitivă și de alți editori: Dinu Pillat [7] și Romulus Vulpescu [8].

---

[1] *Ion Barbu în corespondență*, Ediție îngrijită de Gerda Barbilian și Nicolae Scurtu. Note și indici de Nicolae Scurtu, Editura „Minerva. 1982, pp. 240—241.

[2] *Ibidem*, p. 259.

[3] *Ibidem*, p. 259.

[4] *Ibidem*, p. 259.

[5] Mircea Coloșenco, *Ion Barbu — din laboratorul Jocului secund* în „*Manuscriptum*", anul IX, nr. 1(30) 1978, pp. 111—121.

[6] Ion Barbu, *După melci*, Ediție îngrijită și prefațată de Camil Baltazar, Editura tineretului, București, 1967.

[7] Ion Barbu, *Versuri și proză*, Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Dinu Pillat, 1970, Editura „Minerva", București, pp. 5—15.

[8] Ion Barbu, *Poesii*, Ediție îngrijită de Romulus Vulpescu, Editura „Albatros", București, 1970, pp. 139—149.

Pentru că dintre toate aceste texte, cel fragmentat, care urma să apară în ediția prezumtivă *Ochian*, a rămas inedit, îl reproducem în paginile de față, deoarece prezintă deosebiri tranșante nu numai prin eliminarea unei bune părți din textul cunoscut (din 308 versuri, au rămas doar 120) și contopirea unor versuri cu altele, ci și prin șlefuirea altora. Astfel că diferențele, atît față de textul inițial, din anul 1921, cît și față de cel revăzut, în anul 1947, și dat publicității două decenii mai tîrziu, fac din varianta în discuție un moment de sine stătător de referință literară și nu numai o oarecare etapă de « laborator de creație ».

Mai trebuie să precizăm cine a fost unchiul Anastase (Sache) Șoiculescu și ce rol anume a avut el în viața lui Ion Barbu.

Anastase este fiul « amploaiatului » Constantin Șoiculescu, originar din București, și al Zincăi/Zoe, născută Petrache Ambros din Cîmpulung Muscel, fiind al cincilea băiat din cei șase copii ai acestora, și fratele Smarandei — mama lui Ion Barbu. S-a născut la 14 aprilie 1868, în Cîmpulung Muscel, în casa din strada Gruiului, aceeași în care, la 19 martie 1895, Ion Barbu va vedea lumina zilei. [9] Rămîne orfan de mic, tatăl său decedînd, în funcția de procuror al Tribunalului Județean Muscel, la 30 aprilie 1872. [10] Devine soldat-elev, la 1 mai 1886, din motive pecuniare, și sublocotenent, la 30 iulie 1892. Avansează în grad (locotenent, la 3 aprilie 1896; căpitan, la 10 mai 1904, maior, la 1 aprilie 1912; locotenent-colonel la 1 noiembrie 1916 și colonel, la 1 septembrie 1917), pînă la cel de general de brigadă. [11] Moare în plină activitate, la 16 decembrie 1926, de cancer la ficat. [12]

Anastase Șoiculescu s-a căsătorit cu Haritine Poinăreanu (1878—1964), fiica unui moșnean din Poinărei-Corbi, județul Argeș, cu care a avut trei fete: Florica a murit de copil (1898—1910); Maria-Avida, cunoscută în familie și sub numele ca Bobo (martie 1900—1984), a fost căsătorită cu fiul prof. univ. Ștefan Nanu, Mihail-Victor Nanu (1894—1964), zis Turi, devenit general de artilerie (fiica lor, Liliana-Florica Nanu — 13 iunie 1922—1 iulie 1939 — a murit în condiții dramatice); cea de a treia fiică a lui Anastasie Șoiculescu este Victoria, supranumită Bela (n. 28 septembrie 1897), singura care-i în viață. A fost căsătorită cu Alexandru Berea (1892—1947), devenit general, unicul lor copil, Alexandra, decedînd la vîrsta de zece luni, în anul 1922. Ion Barbu a corespondat cu fetele lui Anastase Șoiculescu adeseori. [13]

„Casa cu albine" a familiei Anastase și Haritina Șoiculescu, din Poinărei-Corbi-Argeș, unde « Gălică și-a primit pedeapsa ».

Dacă lui Anastase Șoiculescu, « unchiul meu Sache », poetul îi va fixa numele în istoria literară, dedicîndu-i poemul *După melci*, în amintirea anilor de mari încercări ai Primului Război Mondial, în familia căruia a revenit de mai multe ori pe cînd aceasta a locuit la Bîrlad ori la Iași, iar el se afla ca elev la Școala Militară, și la căldura căminului căruia a creat o parte dintre poeziile parnasiene [14], mătușei sale, Haritina Șoiculescu, Ion Barbu îi va aduce, ca prinos, gînduri și sentimente de tandră amiciție, în momente de cumpănă și de avînt creator, dar și mai tîrziu.

O dedicație în versuri, datînd de la 1 aprilie 1960, scrisă pe un exemplar al tratatului *Grupuri cu operatori. Teoremele de descompunere ale algebrei*, Editura Academiei R. P. Romîne, 1960, a fost adresată « *Doamnei Haritina col. Anastase Șoiculescu (Împărăteasa Maria Tereza)* » și semnată « *Dan Barbilian, nepotul zidarului Ion Barbu (self — made-man) și al colonelului*

[9] Filiala Arhivelor Statului Pitești. Starea civilă Cîmpulung, vol. I, 1868, f. 14.

[10] *Idem*, Decese, 1872, f. 42.

[11] *Anuarul Armatei Române pe anul 1920*, București 1921.

[12] Informare orală de la Victoria Berea, căreia îi mulțumim și pe această cale pentru solicitudine.

[13] *Ion Barbu în corespondență*, *op. cit.*, pp. 104—107 și 201—203.

[14] Mircea Coloșenco, *Începuturile creației poetice*, în „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 3(52), 1983, pp. 92—97.

Sache Șoiculescu. Cu dragoste, pentru fetele și tot neamul ei »[15].

Tot mătușei sale Haritina Șoiculescu îi sînt adresate două scrisori, una din 5 septembrie 1957, cu ocazia plecării lui la Congresul matematicienilor germani de la Dresda, și alta, din 10 septembrie 1960, necuprinse în epistolarul ce a consacrat corespondenței lui Ion Barbu notorietate și pe care le reproducem acum.

Aceste două scrisori întregesc cunoștințele noastre privitoare la viața și activitatea poetului și matematicianului Ion Barbu — Dan Barbilian, legăturile lui de familie și trăinicia lor, faptul că el păstrase neștearsă amintirea tatălui său pînă în preajma propriului deces, ce avea să-l surprindă, la 11 august 1961, în București.

Și totuși, Ion Barbu nu-i cunoștea prea bine pe membrii familiilor înrudite. Acest fapt reiese din dedicația ce o oferă, pe un exemplar din *Joc secund*, ediția populară, la aproape un deceniu de la apariția cărții sale de versuri: « *Scumpei nepoate/ Florica Nanu/ din partea unui unchi/ care n-o cunoaște încă./ Dan Barbilian (Ion Barbu), 22 iunie 1939* »[16]. Era ziua în care poetul afla cu surprindere, ceea ce nu știuse pînă atunci, că și ea era poetă, autoare de talent, debutase în revista de înaltă intelectualitate „*Însemnări ieșene*", pe cînd încă nu împlinise 15 ani! De-abia acum, la mai bine de doi ani de la debut, făcea cunoștință cu versurile ei lapidare și atît de condensate: « Împlinea jupînul vîsc/ Nu știu cîți ani, de curînd,/ O ciocănitoare-n dar/ Îi crestează vîrsta-n șiruri/ Pe stejar... » *(An nou)*.[17] Alte poezii apărute în aceeași revistă dovedesc valoarea creațiilor ei, nu lipsite de mesaj și o detașată inspirație poetică.[18]

Ion Barbu era năpădit de regrete. În camera muribundei, foileta albumul scris și ilustrat de nefericita poetă, conținînd versuri originale create în limba română și în franceză, precum și o adaptare din limba germană *(Lorelei)* — cele mai multe inedite — realizate între 15 mai 1935—6 martie 1939, și nici să-și creadă ochilor. Mult timp va fi urmărit de imaginea răscolitoare a versului final al ultimei creații a poetei: « *Umbra mea e amintirea* ».

O săptămînă mai tîrziu, Florica Nanu avea să-și dea obștescul sfîrșit.

Într-un ziar din Brașov apărea un necrolog din care citățm: « Era un exemplu al generației sale: era una din acele ființe omenești cari se nasc la intervale mari și cari de la naștere sunt sortite să se stingă înainte de vreme »[19]. Poeta musceleană fusese doborîtă de o pneumonie galopantă contractată la o partidă de schi pe pîrtiile Postăvarului. Un alt necrolog a apărut în revista ieșeană ce o lansase, mărturisind aceleași profunde regrete.[20]

Destinul abrupt al nepoatei sale l-a înfiorat pe Ion Barbu. Atenția lui fusese reținută de mai multe poezii din care redăm aici doar cîteva.

Astfel, Ion Barbu a descoperit în Florica Nanu, rudă din stirpea mamei, alături de cele cunoscute deja din partea tatălui, Zoe Tutoveanu (1872—1939) și Romulus Dima (1905—1975), cei care au semnat *Zoe Frasin* și, respectiv, *Romulus Dianu* (verișoară și nepot de verișoară ai lui Constantin Barbilian), pe altcineva înzestrat cu harul creației literare, rareori întîlnit în cadrul acelorași încrengături genealogice.

Dar ceea ce Ion Barbu va constata în acele zile cu stupoare și nu cu mai puțină durere este faptul că toți urmașii direcți ai fraților mamei sale și ai fraților și surorilor tatălui său au rămas fără descendenți, asemenea lui. În universul lor genetic, mecanismul ereditar suferise o mutație cumplită, o aberație cromozomică, pentru a ne exprima în termeni consacrați, urmașii bunicilor paterni și materni intrînd *strictu sensu* într-un terminal al destinului implacabil. Care să fie explicația?

Drama aceasta a lui Ion Barbu — Dan Barbilian va constitui un alt capitol al vieții sale.

Mircea COLOȘENCO

[15] Ion Barbu, *Împărăteasa Maria Tereza*, în „*Manuscriptum*", anul XIV, nr. 1(50), 1983, pp. 96—97.

[16] Colecția Victoria Berea. Exemplar din ediția populară *princeps*.

[17] Florica Nanu, *An Nou*, în „*Însemnări ieșene*", nr. 2, 15 ianuarie 1937.

[18] Colecția Victoria Berea. Albumul Floricăi Nanu conține 94 de poezii, din care numai zece sînt publicate.

[19] * * * *Necrolog Florica Nanu*, în „*Ardealul*", anul XVIII, 145, marți 4 iulie 1939, p. 4.

[20] *Idem*, în „*Însemnări ieșene*", nr. 1, ianuarie 1940.

După melci

(fragmente)

Închinate lui Anastase Șoiculescu

Maiorul Anastase Șoiculescu (Pitești, 1915).

I

Cotobelc,
Ghem vărgat
Și ferecat;
Lasă noaptea din găoace,
Melc nătîng, și fă-te-ncoace.
Nu e bine să-te-ascunzi
Sub părețiii grei și scunzi;
Colți de iarbă în răzoare
Au zvîcnit și muguri noi,
Pun pe ramure altoi.
Melc, melc, cotobelc.
Iarna leapădă cojoace,
Și tu încă în găoace!
Hai, ieși,
Din cornoasele cămeși!
Scoate patru firișoare
Străvezii, tremurătoare,
Scoate umede și mici
Patru fire de arnici;
Și agață la feștile
Ciufulite de zambile
Sau la fir de mărgărint
Îmbălatul tău argint...

II

Pe colibă singur paznic
Am rămas c-un vraf de pene...
Adormit, cînd moșul Iene
S-abătea de prin poiene
Să-mi dea genele prin gene.

Și trudit
Lîngă vatră prigorit
Privegheam prelung tăciunii...
Umbre dese ca păunii
Răsuciau pe hornul șui
Leasa ochilor verzui.

Și ziceam în gînd: « Dar el,
Melcul, prost, încetinel?
Tremură-n ghioacă, vargă;
Nu cumva un vînt să-l spargă;
Roagă vîntul să nu-l fure
Și să nu mai biciuiască
Bărbi de mușchi, obraji de iască,
Prin pădure.
Roagă vîntul să se-ndure ».

III

Acea noapte între toate
Urgisită, cînd, pe coate,
Guri spurcate suflă vînt
Să dărîme din pămînt...
Cînd, pe sloi, mușcînd din pită,
Baba Dochia-nvălită .
Cu opt sărici stă covrig.
Stă de-nghite
Ori sughite
Și se vaicără de frig.

— Hei, — e noaptea-aceea poate!

Și-înapoi
La fulgii moi,
Cumpenind a somn, pe coate,

Haritina Șoiculescu

Cu tot gîndul sus, la el,
Șoptii: «Melc încetinel,
Cum n-ai vrut să ieși mai iute?
Nici viforniță, nici mute
În păduri, nu te-ar fi prins...
Și acum, la focul stins,
Hornul nins,
Am fi doi s-alegem pene,
Și alene
Să chemăm pe moșul Iene
Din poiene
Să ne-nchidă: mie, gene;
Ție, cornul drept, cel stîng,
Binișor pe cînd se frîng
Lemne-n crîng,
Melc nătîng»

IV

— «Melc, melc, ce-ai făut,
Din somn cum te-ai desfăcut?
Ai crezut în vorba mea
Cîntătoare. Ea glumea!
Ai crezut că plouă soare,
C-a dat iarbă pe răzoare,
Că alunu-i tot un cîntec.
Toate-s vorbe și descîntec!
Trebuia să dormi ca ieri
Surd la cînt și îmbieri,
Să tragi alt oblon de var
Între trup și ce-i afar'...
— Ai ieșit la un descîntec:
— Iarna ți-a mușcat din pîntec...
Ai pornit în lunci și crîng,
Ai pornit cu cornul stîng,
Melc nătîng,
Melc nătîng!»

V

Și cînd vrui să-l mai alint,
Întinsei o mînă-amară
De plîns mult... Și dîrdîind
Două coarne de argint
Răsucit se fărîmară.

Că e ciunt, nu m-am uitat...
Ci, în punga lui de bale,
Cu-nsutite griji, pe cale
L-am purtat legănat:
Pungă mică de mătasă...
Iar acasă l-am pus bine
Sus, în pod,
— Tot lîngă mine —
Ca să-i cînt din cînd în cînd
Fie tare, fie-n gînd:
«Melc, melc, cotobelc,
Plouă soare prin finațuri și răzoare
Lujerii te-așteaptă-n crîng,
Dar n-ai corn, nici drept, nici stîng:
Sînt în sîn la moșul Iene
Din poiene;
Cornul drept, cornul stîng...

Iarna coarnele se frîng
Melc nătîng,
Melc nătîng!»

Ion Barbu

[Ochian 2, ff. 38—52, aflat în posesia M.L.R.]

«Astăzi... plec la Dresda»

I

5 septembrie 1957 *

Dragă ţaţă Haritino,

Astăzi, joi, la 12 plec la Dresda şi poate la Berlin. Stau fie 10 zile, fie o lună, după treburile care mă aşteaptă acolo. Vreau să te revăd sănătoasă şi veselă. Nu pune la inimă necazurile. Ele trec, dumneata însă trebuie să ne rămîi.

Te sărut şi-ţi doresc să te găsesc cu bine, Salutări Victoriţii, Avidei şi lui Turi.

Al dumitale nepot sexagenar,

DAN

II

10 septembrie 1960 **

Draga noastră Maria Tereza,

Scrisoarea Victoriţii, că-ţi merge mai bine, ne-a bucurat. O rugăm să ne dea buletine cît mai dese despre sănătatea ta. Ieri, se împliniseră 21 de ani de cînd s-a prăpădit tata. Am recitit scrisorile lui către mama (ca logodnic) la care e adăugată şi corespondenţa lui cu Sache. Am admirat tactul cu care Sache atingea cele mai delicate subiecte: cheltuiala cerută de nuntă, boala(hemopthisie) a tatii, opoziţia Zinchii Ambros. Ce m-a mişcat mai mult e marele caz pe care-l făcea de tata: unul din puţinii judecători licenţiaţi de pe atunci. Ce păcat, că, la Bîrlad şi la Iaşi îşi schimbase părerea, gata să pună ca model înaintea celui mai încîntător şi mai drept om (tata) pe zaraful de Nae Costea, de exemplu. Dar să lăsăm morţii.

Tu să ne trăieşti sănătoasă spre consolarea şi bucuria noastră.

DAN

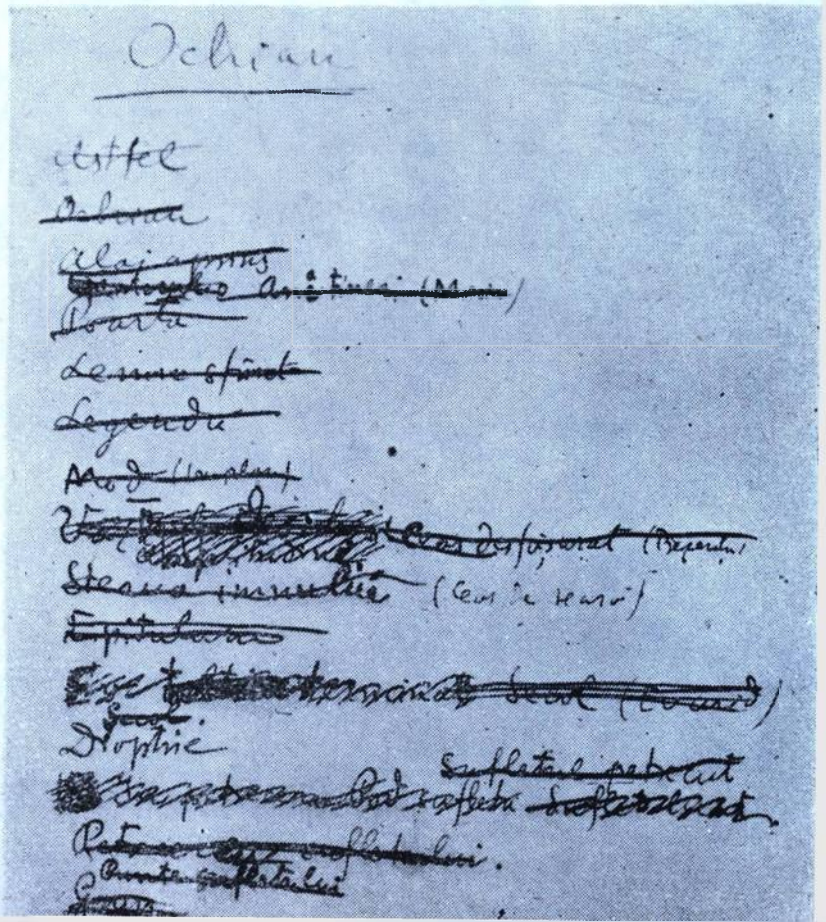

Un proiect al volumului Ochian.

---

* Carte poştală, în colecţia Victoria Berea, expediată «*Doamnei Aritina Şoiculescu. /Casa cu albine şi brazi / Localitatea Poinărei-Corbi Regiunea Piteşti*». Are reprodusă imaginea «Pionierele culeg plante medicinale».

** Carte poştală, în colecţia Victoria Berea, expediată «*Doamnei Haritina Şoiculescu /Comuna Poinărei / Raionul Curtea-de-Argeş / Regiunea Piteşti*». Data poştei: «10.09.1960/15.09.1960».

O nepoată a poetului:

Florica NANU

Florica Nanu.

HELLADA

Am căutat o zeiță mult timp.
Azi, am găsit-o în templu:
În marmoră roasă, ochii senini.
Înconjurat de mare-am rămas
Printre ruini.

[martie 1937]

FULGERUL

Ară, tăcut, pe întuneric
În adîncul veșniciei,
În negrul nevăzutului
Brazde de jar, bice de foc,
Fulgerul trecutului.

[iunie 1937]

ROBINSON

O, nu desprinde-odgonul corăbiei ce-așteaptă,
Străine ce visezi un țărm cu-nalte stînci!...
Întoarce încă o dată privirea-ți înțeleaptă,
Cu umbre îngrijorate, ca marea de adînci.
Căci vor rămîne-n urmă a tale bogății
Ce fără de stăpînul puternic, liber, bun,
Vor asculta zadarnic a mării profeții.
Mereu aceleași valuri spun:
Tu nu veni, nu mai veni pe insula-nsorită
Te vei pierde-n mare sau vei ajunge-acas...
Și singuri palmierii spre barca-n zări pierită
Vor ști că lași în urmă puterea, pas cu pas...

[6 august 1937]

EPISTOLAR

Octavian Goga.

100 de scrisori către «Duța»

Octavian Goga și soția sa Veturia.

ALĂTURI DE MEMORIALISTICĂ (AMINtiri, jurnal ș.a.), corespondența unei personalități proeminente are rolul de a contura și întregi profilul spiritual al acesteia, aducînd contribuții deloc neglijabile la biografia omului și operei. Cele două forme de «mărturisiri» se află însă, din punctul de vedere al intenționalității, pe poziții diferite. Pe cînd memoriile sînt, în general, destinate lecturii posterității, corespondența, de obicei, are în vedere doar persoana căreia îi este adresată scrisoarea. De aceea, valoarea documentară a amintirilor este deseori alterată de faptul că autorul dorește să se prezinte într-o lumină cît mai favorabilă în fața urmașilor, «înfrumusețînd» propriile-i fapte, pe cînd scrisorile au, în primul rînd, o valoare pragmatică, legată de momentul în care au fost redactate, deci un interes documentar sporit.

În cazul lui Octavian Goga, din categoria scrierilor destinate posterității fac parte *Fragmente autobiografice* (București, 1933). În rest, atît *Însemnările* din 1916 [1], cît și *Jurnalul* din 1931 [2], precum și corespondența [3], au fost scrise ca urmare a trăirilor de moment, fără intenții publicistice. De aici sinceritatea (uneori brutală și nedreaptă) a unor caracterizări de oameni și fapte din *Jurnal*, sinceritate care este specifică și scrisorilor. Dacă, în epistolele adresate prietenilor, tovarășilor de luptă politică sau literară, cunoscuților ș.a.m.d., există totuși o doză variabilă de reținere, o oarecare atenție acordată compoziției și stilului, toate acestea dispar în scrisorile către Veturia. Așadar, valoarea corespondenței cu ea constă, înainte de toate, în *autenticitate* și *sinceritate*. Goga îi scrie femeii iubite ceea ce gîndește în momentul respectiv, despre preocupările zilei (politice sau gospodărești), despre faptele cele mai mărunte, toate acestea direct, cum îi vin sub condei, fără un plan preconceput. Scrisorile devin astfel «însemnări zilnice», completînd în mod fericit jurnalul, atît de sporadic și lacunar. Prin lectura lor se întregește «autobiografia» marelui poet, colaționarea cu cele două fragmente de jurnal fiind instructivă pentru cititor.

Deoarece e dincolo de orice discuție faptul că scrisorile către Veturia au un caracter «intim», nefiind destinate publicității, se poate pune întrebarea dacă publicarea lor este oportună. În ceea ce ne privește, răspunsul este

---

[1] *„Revista de Istorie și Teorie Literară"*, XXXVI, 1988, nr. 1—2.

[2] *Ibid.*, an. XXXII, 1985, nr. 2; an. XXXV, 1987, nr. 3—4.

[3] *Octavian Goga în corespondență*, Ed. „Minerva", Buc., 1975.

afirmativ, din motive pe care vom încerca să le schiţăm în continuare.

Cele 100 de scrisori pot fi grupate în cinci categorii, în funcţie de anii în care au fost scrise, cît şi de conţinutul lor, astfel:

I. 1919—1920 (V—XXXIII)
II. 1922 (XXXIV—LI)
III. 1923—1924 (LII—LXXIV)
IV. 1927 (LXXV—LXXXIX)
V. 1934 (XC—XCVIII)

Din unghiul de vedere al conţinutului, ele se mai pot clasifica în trei grupe:

— scrisori cu conţinut sentimental (1919—1 920)

— scrisori cu conţinut politic (1922; 1927; parţial 1923—1924)

— scrisori cu referiri la probleme gospodăreşti sau ale vieţii cotidiene (1923; 1934)

Considerăm utile cîteva precizări numai referitor la primele două categorii.

Nu există încă o biografie a lui Octavian Goga, care să urmărească în prim-plan viaţa omului şi modul în care aceasta îşi pune amprenta asupra operei. Lucrările monografice, dintre care se distinge cea a lui Ion Dodu Bălan [4], acordă, în mod firesc, atenţie în primul rînd operei, aşa încît omul Goga poate fi cunoscut mai ales din amintirile prietenilor şi colaboratorilor săi (O. Tăslăuanu, O. Ghibu ş.a.). Există, din acest motiv, zone mai obscure în biografia poetului din Răşinari, fapt care a dus, uneori, la interpretarea eronată a unor atitudini sau acţiuni ale sale. O perioadă destul de neclară este cea cuprinsă între luna octombrie a anului 1919 şi luna ianuarie 1921. Putem reconstitui acest moment biografic de mare zbucium sufletesc, atît cu ajutorul scrisorilor către cea care avea să-i devină statornică tovarăşă de viaţă, cît şi din cele trei carnete păstrate la B.A.R., al căror conţinut l-am publicat, sub titlul *Florile tăcerii*, în „*Tribuna*“ [5]. Cum este îndeobşte cunoscut, Goga s-a căsătorit în 1906 cu Hortensia Cosma, «fiica cea mai mică a celui mai înstărit om din Transilvania, directorul băncii „Albina“, influentul Partenie Cosma» [6]. Paginile carnetelor amintite, unde «trecutul» reprezintă un vis urît, pe care poetul vrea să-l uite, pot face loc presupunerii că, în ceea ce-l priveşte pe Goga, această căsătorie n-a avut ca piedestal iubirea. Cam la fel s-au petrecut lucrurile şi cu Veturia, care, în 1903, s-a căsătorit cu preotul N. Triteanu. Se pare că Octavian a cunoscut-o pe Veturia înainte de căsătoria acesteia, îndrăgostindu-se de ea, căci iată ce nota într-unul dintre carnete: «Ai fost bună odinioară, atunci cînd te-am văzut întîia oară fetiţă de pension — în colţul parcului din Sibiu». Oamenii şi vremurile au fost, însă, atunci, ostile acestei iubiri. Cei doi s-au regăsit la Sibiu în 1919 (corespondaseră între timp), sentimentele reciproce izbucnind cu atîta putere, încît, în luna octombrie 1919, părăsesc amîndoi Sibiul. Din cauza «opiniei publice» n-au putut însă să locuiască împreună, Veturia trebuind să plece în străinătate la mijlocul lunii ianuarie 1920, în aşteptarea lămuririi situaţiei amîndurora. S-a stabilit în cele din urmă la Ospedaletti, staţiune italiană în care cei doi mai petrecuseră, cu ani în urmă, clipe de neuitat. Veturia a rămas în Italia pînă la 15 martie 1920, adică 8 săptămîni. După ce-au petrecut Paştile 1920 împreună, ea e nevoită să plece din nou: din aprilie 1920 se află la mănăstirea Zamfira de lîngă Ploieşti, apoi la mănăstirea Susana. Abia la 25 octombrie 1920 Veturia reuşeşte să divorţeze, recăpătîndu-şi numele de fată: Mureşan. Între timp O. Goga a aşteptat revenirea în ţară, de la Paris, a Hortensiei, pentru a-şi aranja divorţul. Lucrurile s-au clarificat abia la începutul anului 1921, aşa încît cununia civilă a avut loc la 15 ianuarie 1921 [7].

Întreg acest răstimp de mai bine de un an, din septembrie 1919 pînă în ianuarie 1921, a fost pentru Goga o perioadă de mari tensiuni sufleteşti, în care momentele de avînt alternau cu cele de profundă depresiune. Încrederea în forţa dragostei reciproce a fost singurul suport moral care a făcut posibilă depăşirea acestei crize lăuntrice, accentuată şi de complicaţiile vieţii politice (este tocmai epoca în care Goga părăseşte P.N.R. şi Consiliul Dirigent, trecînd în partidul lui Averescu).

Prima categorie de scrisori la care ne referim (din 1919—1920) pune pe prim-plan refacerea vieţii sentimentale şi familiale, ecourile frămîntărilor politice răzbătînd voalat, dar cu amănunte semnificative. Apare în aceste rînduri smulse din neliniştea şi nesiguranţa pentru ziua

[4] *Octavian Goga*, Seria „Universitas“, Editura „Minerva“, Bucureşti, 1971; ed. II, Buc., 1985.
[5] Numerele 18 şi 24 din 1988.
[6] I. D. Bălan, *op. cit.*, p. 99.
[7] Se pare că situaţia a fost inversă în cazul Hortensiei, cum se va putea şti mai sigur cînd vor fi publicate cele 125 de scrisori ale sale, către O. Goga, aflate la B.A.R.

«Eu merg hotărît pe drumul meu înainte...»

I

[1909]

Duțo,

Sunt la București, — cadru neutru, mult mai potrivit unei discuții care mi s-ar părea indicată între noi. Dacă multele angajamente probabile îți acordă libertatea, treci, te rog, astăzi pe la ora 5 1/2 la Hotel Regal, unde te voi aștepta în camera 4, unde stă Geni [1]. (Eu stau la M. Popovici, casa doctorului, în Lascăr Catargiu.) Dacă nu ești liberă astăzi, lasă-mi vorbă mîine, dacă poți veni la ora 4, tot la Hotel Regal.

La revedere.

Tavi

II

Ianuarie 1910

Duțo dragă,

A fost un ce rău cînd ți-ai adus aminte de mine la Capșa. Tocmai în momentul cînd am primit telegrama ta, cînd o citeam tolănit pe canapea, stăpînit de multe și variate gînduri, s-a deschis ușa și un individ — detectiv — m-a arestat «în numele legii» — pentru «agitație». Imediat m-a dus la închisoare... ordinară [2]. Sînt într-o societate extraordinară. Am petrecut o noapte grozavă într-o celulă de cinci pași pe-un prichici de care mă dor coastele.

M-am convins însă de un adevăr... că pe cel mai prost așternut se poate visa frumos.

---

[1] Eugen Goga (1888—1935) — fratele poetului, om politic, publicist și scriitor (*Două Siberii*, Buc., 1916; *Cartea facerii*, Buc., 1929).

[2] Scrisorile II și III, precum și amănunte despre arestare se află în: Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, Ed. „Minerva", Buc., 1971, pp. 117—124.

---

de mîine, întreaga tragedie sufletească a unui om care, la 39 de ani, se vede pus în situația de a lua totul de la început, atît în plan familial, cît și politic. Importanța scrisorilor este cu atît mai mare, cu cît doar o parte din acest zbucium a trecut în poezie, explicîndu-se astfel caracterul volumului postum, *Din larg*, atît de deosebit de cele anterioare. Ele ne prilejuiesc realizarea imaginii unui Goga interiorizat, consumîndu-și deziluziile pe care viața i le-a hărăzit printr-o enormă tensiune nervoasă neexteriorizată, imagine oarecum diferită de cea a «poetului pătimirii» sau a tribunului politic.

*

Sînt necesare cîteva lămuriri referitoare la textul scrisorilor. La B.A.R. se păstrează două categorii de dactilograme, care cuprind aceste scrisori. Una dintre ele conține 83 de scrisori, neașezate în ordine cronologică, dar legate împreună. Pe această dactilogramă, care s-a aflat la regretatul Mihai Gafița, probabil în vederea publicării, acesta a făcut corecturi și a completat cu creionul datele de expediere, stabilite, desigur, prin confruntarea cu originalele care s-au aflat la Ciucea. Nu toate aceste datări corespund adevărului, așa cum am men-

Îţi mulţumesc pentru aducere aminte — îţi doresc succes splendid şi cînd te plictiseşti mai gîndeşte

şi la

Tavi

astăzi mi se pare mă transportă la Cluj. Îţi strecor pe furiş ca hoţii rîndurile astea. Dacă pot îţi mai scriu. Pînă te avizez nu scrie.

III

[Ştampila poştei: 910 ian. 4]

Marţi

Dragă Duţă,

Sunt încă tot în închisoarea ordinară şi abia mîine mi se decide petiţia în chestia eliberării. Mi se spune că trebuie să dau cauţiune 10.000 coroane şi făgăduinţa — că nu mă voi mişca din Sibiiu. Cea dintîi mai greu, dar condiţia a doua din toată inima... se vede că soarta tot e mai mare decît noi toţi. Vorba ta: « Ne mai vedem noi... ».

Impresii de aici nu pot să-ţi arunc în pripă pe hîrtie — ar fi şi greu... şi poate ar avea darul de a te întrista, fiindcă umorul începe să mă părăsească.

Poate ai primit o foiţă ce ţi-am scris în Pesta înainte de plecare. Dacă-mi dau drumul mîne, îţi scriu sau telegrafiez. Dacă nu — o să mă învîrtesc şi mai departe în celula mea ţesîndu-mi visurile de împărat într-un culcuş de patru coţi... şi să nu crezi că n-am visuri frumoase, Duţo...

Dar ce să-ţi mai spun — e prea mare distanţa astăzi între noi. Tu în Palat, eu în puşcărie — tu cu Regii, eu cu hoţii de cai... S-ar putea să nu mă mai înţelegi şi ce-ar fi mai grozav, s-ar putea să te plictisească veştile stranii ce ţi-aş putea trimite. Şi tu ştii că de asta m-am ferit totdeauna.

Îţi doresc să cînţi frumos[3], să cutremuri toate sufletele — aşa cum ştii tu — să străbată cîntecul tău pînă aici, să farme zăvoarele, să pot scăpa şi eu şi să vin să-ţi strîng mîna cu umilinţă de rob. Fiindcă, ştii tu — soarta a rînduit să fie şi robii mai simpatice decît libertatea.

Nu-i aşa că ţi-ai mai adus aminte de mine şi n-ai uitat încă că vinul vechi e mai bun şi prietenii vechi mai de preţ?

Îţi sărut mîna dreaptă şi mîna stîngă

şi invers

Tavi

[3] În tinereţe, Veturia a fost o apreciată solistă vocală.

ţionat în note; le-am păstrat însă în ordonarea cronologică a scrisorilor. Cea de a doua categorie de dactilograme reprezintă foi răzleţe, adunate sub cota *III Varia*, *Mss* 73. Dintre ele, multe au intrat în prima dactilogramă, altele însă nu. Am completat din mss. 73 scrisorile cu numerele 1, 21, 25, 29, 33, 34, 38, 57, 61—65, 68, 75, 99, încadrîndu-le la locul lor cronologic. Trebuie să menţionăm că întreaga datare a corespondenţei este aproximativă, deoarece Goga a notat doar ziua din săptămînă cînd a scris, fără a menţiona data, luna şi anul. În stabilirea datei aproximative ne-am condus după conţinut şi după însemnările în creion ale lui M. Gafiţa. Fiind vorba de dactilograme, n-am putut verifica exactitatea transcrierii, dar corecturile de care am amintit ne îngăduie să sperăm că textul a fost colaţionat cu originalul. Cum se observă din ultima scrisoare, cea din 1936, aceste 100 de epistole nu sînt singurele pe care Octavian Goga le-a adresat soţiei sale. Le socotim, aşadar, ca un prim lot, în speranţa că viitorul va da la iveală şi continuarea acestor deosebit de interesante mărturii sufleteşti.

Mircea CENUŞĂ

Familia Goga într-un grup de prieteni.

IV

Eleusis, 17.10.1914

Vorbesc zeii
Eladei, — noi
închinăm!

Tavi

Te sărută mult
mult
Nenea Barbu Delavrancea

Șchiopu [4]

V

Vineri noaptea [1919]

Vreau să stau de vorbă cu tine, scumpa mea Dudică, să-mi umplu golul dimprejur, tăcerea penibilă a unor pereți pe cari gîndul meu îi sparge în fiecare clipă, ca să sboare la tine... E ora 11, ar trebui să dorm astăzi cel puțin, să-mi refac puțin trupul hîrbuit... Nu pot, urîtul, banalitatea și minciuna nu sunt de loc curtea lui Morfeu. Și mai știu că acolo în colțul tău, nici tu nu dormi acum, ci stai între perne, cu sînul tău drag înfășurat în comprese și cu sufletul plin de agitație. Știu, simt că-ți fuge

[4] Iosif I. Șchiopu — gazetar clujean, ulterior diplomat.

somnul... poate tocmai acum scrii și tu, îți strălucesc ochii sub abajorul lămpii și brațele se întind în noapte. Te înțeleg, Duța mea. Nici acolo la tine nu are ce căuta somnul... îl alungă toate cîte plutesc împrejur... sunt atîtea și atîtea... șoaptele noastre aninate de covor, cravata mea legată de paravan, jurămintele, îmbrățișările, gesturile tulburate, cuvintele de circumstanță, privirile încrucișate ale nepoftiților... Vai, cîte sunt acolo sub tavan, cum se abat și se prind în horă noaptea la douăsprezece!

Duțo, stau și mă gîndesc așa liniștit la toată povestea noastră. Desigur că, pe lîngă înrudirea aceea misterioasă de suflet și de carne, a contribuit și asemănarea asta ciudată a sorții noastre, ca să ne dăm mîna și să mergem alături. Fiecare din noi avem la spate același gol, aceeași prăpastie [5]. Cum stăteam astăzi la poalele patului tău și căutam să-i dau o albie conversației siilte, mă gîndeam la toți slotiștii [?] cari se țin după noi, — îi adunam pe toți în aceeași ceață, îi puneam unul lîngă altul. Nu se deosebeau deloc, sunt la fel, din aceeași mare familie de spirite mici, din același trib al banalității. Mă uitam în ochii tăi, îți vedeam nevroza pe care ți-o dă prezența intrușilor și, crede-mă, înăbușeam sub haina mea de catifea aceeași protestare. Doamne, cum nu suntem noi la fel cu ei, ce capriciu de selecție a rasei a vrut să ne semănăm așa de mult! Duțo, dacă nu mi-ai fi fost tovarășă de viață, ar fi trebuit să-mi fii soră, așa de multă înțelegere mută ne leagă unul de altul. Nu-mi mai vorbi de «testament», Duțo, nu mai vorbi prostii. Eu cred într-o orînduire fatală a lucrurilor, într-o tendință de echilibru care înlătură situațiile false și face să triumfe în lumea asta normalitatea. E firesc, e logic, e normal ca noi să ne găsim un cuib al nostru. Așa va fi. Este un drept pe care ni l-am cîștigat la tribunalul teribil al vieții. Fii sigură și tu ca mine; înainte de comprese înfășoară-te în liniște și credință. Vreau să se desprindă din toate gesturile tale hotărîrea calmă, conștiința triumfului. Te vreau senină și impasibilă în fața străinilor, în fața... lor... Înlocuiește mizeria prezentului cu imaginea rostului nostru de mîine și închipuiește-ți că cei cari vremelnic vin să ne tulbure cu prezența lor lîngă patul tău sunt cetățeni indiferenți pe cari întîmplarea numai îi face vremelnic să călătorească în același vagon cu tine pînă la proxima stație. Fii sigură că în curînd îi vom debarca și trenul ne va duce mai departe.

Sănătatea, Duțo, să n-o uităm, nici tu, nici eu. Fă din sănătate o religie, un cult pe care-l împlinești ca o datorie. Eu de ani de zile acum simt pentru întîia oară că am un trup și că n-am dreptul să-l risipesc, fiindcă îți sunt dator cu el. Draga mea Duță, îți vorbesc fără șir, cum îmi trec gîndurile prin minte ca fulgerele noaptea pe mare. Mă gîndesc cum ne modelează sufletele viața... dragostea. Mă uit acum în mine. Simt că au fugit atîtea umbre, că te-am distanțat așa de mult de toate reproșurile, — că ești pură, desfăcută de vreme, că palpită eternitatea de-asupra noastră. Nu vezi tu, în calmul cu care în fiecare zi vin acolo la patul tău, modelarea asta nouă? Tot așa sunt și în singurătate. Senzația de siguranță mă întovărășește în toate cele 24 ore din zi. Sentimentul meu e lămurit, rațiunea vine pe urma lui ca o slujnică care trebuie să facă rînduială în casă. Așa să fii și tu. Și să-ți dea putere în suferință credința asta. Să aranjăm lucrurile externe cu răceală, cu socoteala limpede.

Dudica mea cu toate îmbrățișările celor 10 ani mă gîndesc acum la tine și-ți trimit recunoștința n ea pentru darul de lumină pe care soarta mi l-a dat prin tine.

Eu te iubesc și zic acum la miez de noapte: «Duțo», — cum desigur și tu rostești cu buzele strînse și cu ochii în tavan:

— Tavi

---

[5] Se referă la faptul că amîndoi erau căsătoriți: O. Goga cu Hortensia Cosma (din 1906), iar Veturia cu N. Triteanu, preot, apoi episcop.

VI

Duminecă
Septembrie 1919

Duţo,
Sunt mîndru de tine şi de mine: Vom birui: Ne ridicăm aşa de sus peste slugile din jurul nostru, că nu poate fi înfrîngere! Într-o lume de gelatină, noi am coborît cu o patimă de granit. Crezi Duţo! eu cred — şi-mi plec capul trudit pe pernă, în conştiinţa mîndră că sunt stăpînul unei lumi pe care vreau s-o pun la picioarele tale

Eu

Tavi

VII

[4 septembrie 1919]

Scumpă Duţo,
îţi mulţumesc. Cuvinte luminoase în posomorîrea mea matinală. Le primesc şi mă înfăşor cu ele împrejurul frunţii. În casă şi în anticameră e lume aici, multă ca de obicei. Le voi împlini toate cerinţele[6]. Tu le faci binele, nu eu.
La revedere, Duţo, dacă nu scriu altfel e că ar trebui să-i dau pe toţi afară, ca să pot smulge imagini vrednice de tine, de noi.
Tot sufletul lui ţi-l trimite.

T.

La 3 1/2 voi veni.
Ce frumoasă erai la 4 1/2 p.m., la 3 septembrie!

VIII

[septembrie 1919]

Scumpa mea,
Bună dimineaţa. — Eu am dormit adînc după aspirină. — Sunt neliniştit pentru gîtul tău — fă gargară — înţelegerea mea o ai — şi dragostea şi sufletul şi trupul şi toate gîndurile mele. — Dă-mi gura —
Eu intru acum în baie — închid ochii — eşti şi tu. —
Sărută-l pe

Tavi

IX

[1919]

Bună dimineaţa Duţo,
Sunt încă cu ochii plini de somn. Adevărat, sunt antipatice scrisorile aste precise ca în... afaceri. Iată deci răspunsul: azi nu-i Homorod. Dacă poţi merge la Ocna înainte de masă e bine pentru cură. Eu voi trece după dejun pe la ora 5 să te văd.
Sărut mîna

Tavi

N-am plic, decît ăsta mare care-ţi dă impresia că vine de la tribunal.
E şi asta ceva.

---

[6] În septembrie 1919 Goga era încă şeful resortului propagandei din Consiliul Dirigent.

X

9 septembrie 1919 (V[ineri])

Bună dimineaţa dragă Duţo,
— ieri seară am mai trecut o dată, de două ori. Am fost în fereastră la mine pînă tîrziu, tîrziu. Gîndurile merg pe-acelaşi drum. Sunt obosit acum — cam morocănos. Nu-i nimic, mă vei însenina tu. Nu pot trece acum dimineaţă că am şedinţă, la 10 una, la 12 alta. Voi trece după dejun la 3 1/2 dacă pot, dacă nu astă seară la 9...
Dă-mi mîna
mie
şi fii bună
cu
Tavi

XI

[17 IX 1919]

Duţă,
Am trecut pe la Geni şi-am văzut acolo rîndurile tale. Nu ştiu dacă voi putea merge pe la D-ra Odobescu. În orice caz eu sunt acum acasă şi tu poţi veni să mă vezi dacă eşti liberă.
La revedere
Scrisoarea pentru Pesta o trimit pe la 11
Tavi

XII

18 IX 1919

Dragă Duţo,
Acum am sosit de la Bucureşti şi schimb hainele. Ce mai faci?
La revedere
Tavi

XIII

[Simbătă, 19 septembrie 1919]

Bună dimineaţa Duţo,
Aseară în ultimul moment telefonul de la Palat ne-a amînat pentru două zile... Cine ştie? Poate norocul vrea de astă dată să scăpăm... Te vestesc de fericitul eveniment. Bucură-te şi tu cu mine... Probabil că voi trece încă înainte de dejun să te văd. Cum te simţi, cum ai dormit sub sugestia distanţei? Sănătatea, gîtul?
La revedere
zice
Tavi
Crede!

XIV

Sibiu, 2 septembrie [1919]
noaptea

Draga mea Duţa,
N-am plecat astă seară la Bucureşti, cum era vorba. O telegramă de la Palat ne amînă drumul pe luni seara. Norocul poate vrea să mă libereze de astă dată de-o sarcină grea. Cine ştie? Să vedem. M-am întors de la şedinţă şi era tîrziu; n-am avut

cum să te vestesc. Acum sunt aici la colțul mesei unde ai stat tu atunci în noaptea neuitată, ți-am cetit scrisoarea pe care trebuia s-o cetesc în tren și stau de vorbă cu tine: Din rîndurile ei hotărîte, pline de lumină și de liniște, din atenția ta delicată cu fotografiile, dintre care una care mi te arată tristă e mai aproape de sufletul meu. din învierea la o viață nouă care strigă din fiecare cuvînt, sufletul meu e plin de credință și de speranță. Duțo, e în urma noastră atîta patimă, sunt atîția nervi și zbucim, că s-au ridicat munți parcă din dragostea noastră.

Aici s-a întrerupt scrisul aseară, a intrat Geni, și eu continui astăzi, scumpă Duțo, continui, fiindcă mi-e drag să știu că rîndurile se așternpe hîrtie pentru tine. Ele mi-aduc aminte de paginile mele de demult, cu care soarta a fost așa de puțin binevoitoare. Cum stau aici la masă cu gîndul că fac «manifestul către alegători»[7], condeiul alunecă de la sine pe hîrtie pentru tine. Nici nu s-ar putea altfel, Duțo, sunt așa plin de tine în toată ființa mea, că în toate celulele din creier mi te simt multiplicată la infinit. Ce să-ți spun Duțo, acum după două ceasuri de la despărțire? Stau și mă uit cu ochii în tavan și trăiesc clipe rezumative în cari palpită tot destinul nostru. Trecutul cu flăcările lui înghițite uneori de întuneric, distanța fatală care s-a pus între noi, ezitările tale, rănile mele, goana și exilul, le simt pe toate... pe urma tuturor însă văd cum se ridică astăzi în sufletul meu biruitoare imaginea ta. Simt, că după toate vîltorile sorții inima mea trăiește încă și oricît de mult m-a făcut viața și împrejurările să trec prin botezul dureros al realității, oricît de multe fire albe mi s-au ivit la tîmple, puterea misterioasă a dragostei n-a murit din sufletul meu. Tu mi-ai dat această ultimă primăvară, Duțo, și de aceea pînă în vremuri tîrzii vei avea toată recunoștința mea. Dar mai este ceva care-mi luminează departe în orizont și-mi desenează conturele unei căsuțe albe, — adăpostul nostru... E credința că o înviere se petrece în toate simțurile tale, în toată ființa ta... cum ți-am spus-o de atîtea ori în ceasurile noastre, eu cred astăzi în tine. Cred cu îndîrjire, cu fanatism de emir arab. Te văd zguduită, călcînd pe ruinele judecătorilor de odinioară mi se pare că tot ce e bun în firea ta e pe cale de a se pune în valoare, o concepție nouă de viață cred că te povățuiește, cred în renașterea ta, Duțo.

Credința asta, unită cu dragostea mea unită și mare, mă însenineză în mijlocul atîtor probleme, dar m-agită și-mi alungă spectrii răului cînd vin din vizuina lor.

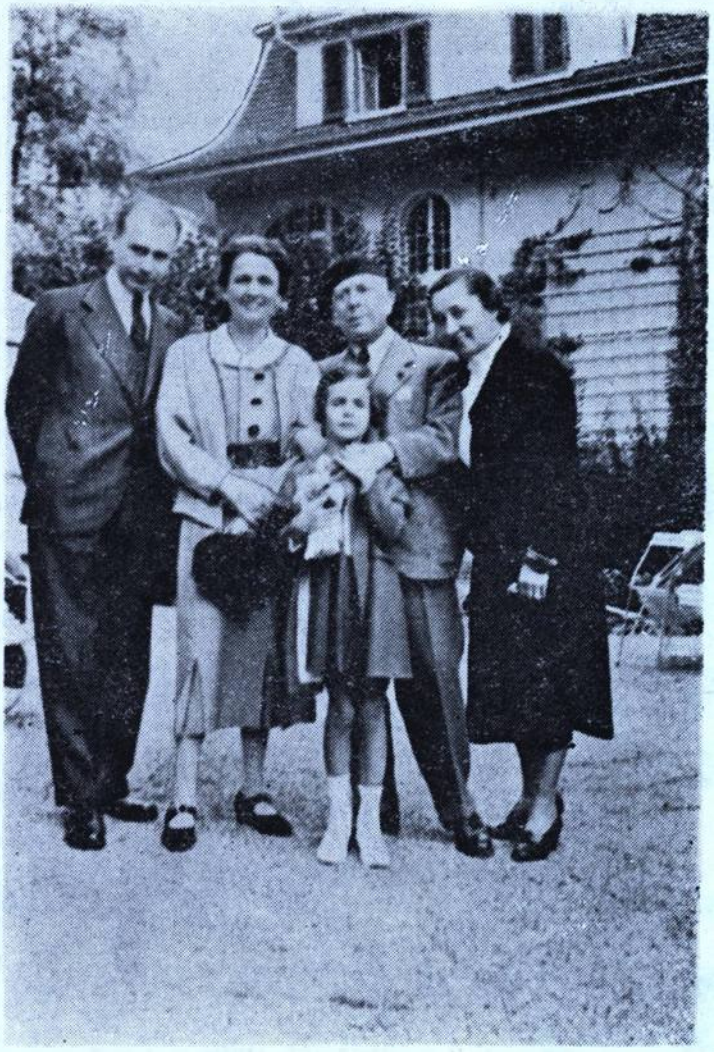

Familiile Goga—Blaga — în două instantanee fotografice.

---

[7] Între 3 și 5 noiembrie 1919 s-au desfășurat primele alegeri pe baza votului universal.

Iartă-mi izbucnirile pe care mi le smulg strigoii din trecut. Sunt tributul pe care fericirea noastră trebuie să-l plătească încă. Strigoi însă vor apare tot mai rar, îi vom sugruma cu mîinile noastre. Va fi o zi cînd nu se vor mai ivi deloc. Eu cred în ziua asta, dă-mi ajutor să vie cît mai degrabă.

Şi acum noapte bună, scumpa mea copilă, cînd furtunatecă, cînd tristă şi atît de gentilă cînd mi te anini de gît. Dormi frumos şi roagă visul să-ţi dăruiască o icoană avansată din fericirea noastră de mîine. Eu o văd această fericire cu liniştea ei calmă, cu liniile simple şi mari, cu multă lumină şi multă dreptate.

Să ne dăm mîna şi cu ochii închişi să mergem înainte spre ea!

Tavi

te îmbrăţişează

[Pag. 1, stînga sus]: Săracu şoricel. Codiţa lui nervoasă, ochii strălucitori ca două mărgele... Duţo, nu mai fi rea cu şoriceii!

XV

[1919]

Scumpa mea Dudică,

Bună dimineaţa! Sunt cam bosumflat fiindcă m-am culcat la ora 3. Discuţii violente — şi pînă acum nici o hotărîre. Îţi mulţumesc pentru cuvintele tale luminoase, singura mîngîiere care mă încălzeşte aici, în «cabinetul ministrului».

Aşteaptă-l după masă să-l îmbrăţişezi pe

Tavi

trimit aici icrele. Poftă bună!

XVI

Miercuri seara
[Pe plic;] 30 Ian. 1920

Scumpa mea nevestică,

Sunt din nou aici de unde ai plecat tu acum cîteva zile. — Gol împrejur, tăcere, — mobila, tablouri, pat, tac toate. Am venit ieri seară — cu simplonul, drum greu, n-am avut loc, am stat în vagon restaurant, am închis ochii: şi ai fost alături de mine. În vagonul restaurant m-a găsit amicul Simpson, englezul care mi-a spus păţania ta. Mi-a spus cum la încrucişarea trenurilor la Laibach, te-a văzut, destul de liniştită, spunea el, anturată de trei ofiţeri englezi — dar nu mi-a putut explica ce s-a petrecut, de ce ţi-au confiscat banii etc. Mi-a dat începutul tău de scrisoare din care nu mă lămuresc nici cum s-a întîmplat lucrul, nici ce am eu de făcut, — am primit chitanţa cu limba lor portugheză pentru mine — şi-am rămas aşa zăpăcit. Aştept o scrisoare detaliată să ştiu ce am de făcut. Am fost astăzi la consulul sîrbesc (ministru nu este

acum), a fost gentil cu mine, mi-a spus că dă telegramă la Laibach, că să intervin prin ministrul de externe (mare plăcere pentru mine cu Cicio, împotriva căruia Geni a deschis focul la gazetă) [8], că vom vedea... şi altele. Din toate, cum văd eu, banii dacă poate tot îi vom mai primi, asta va fi peste vreo lună, două, cu multe şi complicare stăruinţi. Desigur regret mult aventura asta, care atacă adînc micul nostru capitalaş, dar în sfîrşit, ce să facem? Mă resemnez şi trec mai departe. Mult eu nu voi putea să alerg în chestiunea banilor — e jenant să ridic un incident diplomatic din acest prilej cu aliaţii noştri sîrbi. Dar, cum zic, nu înţăleg nimic, cum s-a petrecut şi de ce tocmai ţie şi nu altuia? De ce la Laibach? — cum tocmai tu le-ai atras atenţia? — Îmi închipui că ai avut o atitudine liniştită, discretă. Sau poate tovarăşa de voiaj a fost pricina. Nu, zău, nu înţăleg... şi aştept lunga ta scrisoare cu lămuririle... văd că hîrtie şi cerneală ai găsit. Scrie-mi, te rog, foarte amănunţit. Cu cele 7000 fie ce va fi. De altfel, nu pricep, cum poate să ţi-i trimită acolo unde eşti prin curier special. Belgradul nu se va deranja, probabil — ai lăsat tu vreo adresă acolo — de asemenea nu ştiu, — ai continuat călătoria, nu ştiu. Nu-i nimic. Îţi voi trimite imediat ce primesc rîndurile tale 4000 franci, ca să nu ai încurcături şi ceilalţi, în cazul cel mai rău, să rămînă la tezaurul Jugo-slaviei.

De-aici ce să-ţi spun? M-am reîntors marţi seara numai, i-am găsit pe deputaţi aici. Vineri plec la Cluj. De-acolo revin marţea viitoare. Gol, gol... mi-e greu să-l suport. Cu distanţa grozavă, cu aventura ta tulbure, cu impresiile penibile ale singurătăţii, nu ştiu cum voi ieşi la capăt. Mi-e aşa de penibil să te ştiu acolo departe, încît nici nu încerc să-ţi spun aici. Mă plimb prin odăi, stau lîngă pat, am găsit în dulap carnetul nostru, — gol, gol — în toate părţile. De-ar veni odată rîndurile tale, să ştiu ce-ai făcut şi unde eşti, — să nu fiu nevoit să plec la Cluj în incertitudine. Încă o dată, Duţo, sunt mîhnit şi mi-e capul plin de zăpăceală, — inima de amărăciune... scrie-mi — eu nu pot acum, nu vreau să te întristez. Mai bucuros mă înfund în patul mut şi-i reiau poveţele, poate visul va fi mai darnic decît realitatea.

Dă-mi mîna ta, şi lasă-mă să cred că acolo în depărtări reînvie zbuciumul nostru cu aceeaşi adîncime, cu aceeaşi credinţă, ca şi veşnicul tău

Tavi

Vineri ora 4 d.m.

Scumpă Dudica,

N-am trimis scrisoarea — nu ştiam ce să fac. Azi dimineaţă la redacţie a venit scrisoarea ta cu biletele numerotate şi cu foile grabnic şi nervos scrise cu cerneală nierie. Plec astăzi la Cluj — imediat la întoarcere îţi voi trimite 4000 franci prin banca Blank la o bancă din Italia — voi face eu ca să primeşti banii. Cu cele 7000 va fi ce va fi — voi încerca să le scap deocamdată le socotim pierdute, nu mai vorbim de ele.

Aici s-a deschis lupta cu Consiliul Dirigent-Maniu, în club şi săptămîna viitoare în Cameră [9]. Vom vedea. Tu ştii că numai pînă la un punct poate fi angajat interesul meu de frămîntările de felul ăsta, că gîndurile şi patimile mele au o albie mai adîncă.

---

[8] Ştefan Cicio Pop — om politic ardelean, ministru secretar de stat pentru Ardeal în două guverne (17/30 decembrie 1918—30 noiembrie 1919), care, ca şi Iuliu Maniu, considera că desfiinţarea Consiliului Dirigent trebuia făcută «încetul cu încetul».

[9] Octavian Goga, care se apropiase treptat de partidul lui Averescu, din momentul întrunirii Parlamentului, s-a pronunţat categoric pentru desfiinţarea Consiliului Dirigent. Goga va trece de la faza declaraţiilor prin care cerea încetarea existenţei organismului provincial, la cea a acţiunilor concrete de desolidarizare de politica P.N.R. şi a Consiliului Dirigent, prezentîndu-şi mai întîi demisia din acest for şi părăsind apoi rîndurile P.N.R.(cf. M. Muşat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II. Partea I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1986, p. 249). Consiliul Dirigent a fost desfiinţat în martie 1920 prin decret regal.

Colţ din Casa memorială „Octavian Goga" de la Ciucea (jud. Cluj).

Încă o dată, înainte de a trimite scrisoarea mea la Ospedaletti — Hotel de la Reine — unde nu ştiu eşti sau nu eşti, încă o dată trebuie să-ţi arăt părăsirea, — singurătatea în care mă găsesc. Nu ştiu, pot s-o suport sau nu. Dacă nu, draga mea Duţă, voi lua măsuri să te poţi aşeza undeva aici şi să nu te superi în ziua cînd vei primi telegrama mea care te cheamă înapoi. Deocamdată aşteaptă vorba mea, după cum aştept şi eu lămurirea să ştiu unde eşti, ce faci, cum o duci, ce gîndeşti... toate acestea c-un scris mai liniştit şi cu detalii mai calme decît în scrisoarea cu linii violete.

Cu cele două mii franci ai vreme ca să aştepţi sosirea banilor, deci subt acest raport nu mă îngrijesc.

Tot ce mă tulbură sunt viziunile stupide ale distanţei — sbuciumările bietului meu creier, tăcerea care mă împrejmuie.

Plec astăzi la Cluj — de unde revin numai marţea viitoare — te duc cu mine complectă, aşa cum a fost...

Nu pot să-ţi mai scriu aici — am impresia că vorbesc în gol şi nu mă auzi. Nu ştiu primeşti scrisul meu sau ba.

Aştept — aştept scrisoarea, te sărut cum ştii tu — şi-mi pare rău că nu e copil ca să poată plînge

Tavi

Ce-am vorbit noi în tren n-ai uitat!

XVII

Marţi (mi se pare 3 Febr[uarie]) [1920]

Scumpa mea Dudică,

Astăzi m-am întors de la Cluj, am găsit aici scrisoarea ta de la Milano, dacă ai trimis-o luni, am primit-o cam tîrziu. După o călătorie lungă, am plecat vineri seara după paradă, banchete şi nervi risipiţi [10], şi sunt iarăşi acasă, aici unde ai fost tu. Ţi-am cetit şi recitit rîndurile, aştept să primesc altele, să mă vestească unde eşti şi ce faci. Despre încurcătura ta cu banii rătăciţi în tezaurul Karagheorghevicilor să nu mai vorbim. Voi vedea, dacă se mai poate face ceva, dacă nu — Jugo-Slavia să-i digereze sănătoşi. Imediat ce primesc scrisoarea ta îţi voi expedia 4000 franci prin bancă.

De mine ce să-ţi spun? Tu ştii bine, sufletul meu nu e aranjat pentru distanţe. Singurătatea asta o suport foarte greu şi penibil. Vineri se împlinesc două săptămîni de cînd mi-ai plecat. Am rămas aici buimăcit şi nu-mi găsesc locul. De ce să-ţi mai spun viziuni, halucinaţii şi întunecimi cari cercetează bietul meu suflet şi se grămă

---

[10] Goga a participat, la începutul lunii februarie 1920, la festivităţile prilejuite de inaugurarea oficială a Universităţii «Daciei Superioare» din Cluj.

desc deasupra lui ca huhurezii pe turnurile părăsite. Tu, draga mea, dă-ți silința să fii liniștită acolo, menajează-ți sănătatea și cînd nu vei mai putea suporta exilul te rog să vii.

Deocamdată eu sunt foarte plictisit — de la Paris nici o veste, de la Mancăș primesc o scrisoare în care vrea să-mi facă un nou șantaj de franci francezi. Că, zice el, dacă nu poate să primească un nou cec de 10.000 franci, atunci probabil pe la sfîrșitul lui februarie va fi nevoit să se întoarcă la București. Să vie sănătos, franci pe-aici nu mai vede nimeni, s-au urcat peste 5 lei... voi face totuși să găsesc o casă cu chirie.

În politică, viață tulbure, eu am început mișcarea pentru desființarea Consiliului Dirigent, cu mult ecou, rezultatul s-a ajuns, probabil zilele acestea voi ieși din partid și voi face fuziunea cu Aver[escu] [11]. Guvernul în 3—4 săptămîni — dacă o mai duce atîta, — cade [12]. Ce va fi vom vedea. Țara și aici și în Ardeal e agitată, trenurile nu merg, scumpetea nebună, mulțimea țipă. Le știi toate astea și știi că mulțumiri mari pentru mine nu se trag din valurile murdare care încîntă pe alții.

Pentru mulțumirea cea mare, care dă un punct de sprijin și începe o perioadă de calm pentru viața mea agitată, tu știi ce-mi trebuie. Așa a vrut destinul, eu îl urmez, alt drum nu găsesc. Dacă nu l-aș urma, — ar fi în fața mea neantul. Desigur, Duțo, acolo în depărtarea ta, care cred că se desfășoară în singurătate, desigur ți-ai mai repetat și tu întrebările. La ce rezultat ai ajuns acum, cînd nu ești lîngă mine, cînd clipele sunt mai rezumative și mintea se poate apropia de ele cu liniștea crudă a singurătății? Vezi și tu ca mine, că pentru noi nu mai este o întoarcere, vezi și tu că din ființele noastre toate s-au unit și s-au confundat, că din încrucișarea asta s-a născut parcă un suflet și-un trup nou — unul singur, — și că de-aici nu se mai poate descătușa nimic, fiindcă orice stingere ar putea distruge acest tot închegat într-o unitate? Vezi și tu așa? Cercetează-te, ascultă-ți toate ecourile. Duțo, viața noastră de-aici încolo are nevoie de armonii mari. Simt în singurătatea mea, mai desăvîrșită ca oricînd, simt parcă un început de amurg, o oboseală prin care de obicei se anunță... vîrsta. Într-o astfel de stare eu mă gîndesc la un colțișor de adăpost unde trebuie să-mi pregătesc acordul cu eternitatea într-o atmosferă de seninătate. Mi-o dai?

Eu îți voi scrie zilnic, după ce voi primi vestea unde te-ai așezat. Din cînd în cînd voi trimite scrisorile prin curierul italian al generalului Ferigo, ca s-o primești mai repede. Sunt încă cam amărît că pînă astăzi, a 12-a zi de despărțire — n-am primit nici o veste. De ce n-ai telegrafiat? Nu uita adresa: *Pasajul Imobiliara* (Piața teatrului național) scara A, et. II.

Draga mea nevestică, sunt trist, am cetit astăzi din nou carnetul nostru [13], mîne mă duc la Steriade să-mi aduc cutia. Voi desface scrisorile și le voi retrăi. În tren te-am visat. În patul tău somnul vine greu. Mă gîndesc așa de intens, strîng dinții și-mi țîșnesc lacrimile din ochi. Parcă o boală grea am în vine... mă doare, singurătatea îmi strînge capul ca un cerc de fier. Nu știu dacă voi putea suporta ultima noastră despărțire. Îmi bat capul... trebuie să găsesc o soluție.

---

[11] Vezi nota 9.

[12] Este vorba de guvernul prezidat de Al. Vaida Voevod (1 decembrie 1919—13 martie 1920), în care Goga a fost ministru la Instrucție și Culte (1—16 dec. 1919), dîndu-și apoi demisia.

[13] În toamna anului 1919, Octavian Goga i-a dăruit Veturiei trei carnete în care făceau însemnări cînd unul dintre ei lipsea. « Duțo, îți dau un caiet — scrie el la începutul primului carnet. Scrie în el tot ce nu vorbești. Scrie gîndurile care tac și dacă vrei un titlu, spune-le acestor file „Florile tăcerii" ». Sub acest titlu am publicat însemnările din cele trei « carnete » (în „*Tribuna*", nr.18 ; 24/1988). Aici Goga se referă la carnetul al doilea, care cuprinde însemnări din perioada 13 decembrie 1919—16 martie 1920.

Scrie-mi tu ce faci, scrie-mi frumos, liniștit, cum ai învățat de la mine... cu cine vorbești? Ce griji «materiale» ai avut? Ce faci toată ziua? Eu sunt nervos acum, cu toată liniștea pe care mi-am impus-o la începutul scrisorii.

Dă-mi gura — tot — închide ochii —

așa sunt eu Tavi

Miercuri dimineața

Scumpă Dudică,

acum primesc scrisorile tale 4 și 5 de la Milano, Bella Venezia, camera 64. Tot încă nu te văd la Ospedaletti. Aștept scrisoarea de acolo. Eu sunt dimineața — acum știi — bosumflat cu lumea, aproape nedrept de avar cu mine însumi. Mă gîndesc de ce-a mai trebuit tocmai acum, cînd nici un minut nu mai despărțea sufletele noastre, să punem între ele 2000 de km. Să suportăm cu tristețe și cu resemnare. Vom vedea ce va mai fi.

Eu acum nu pot continua

sufletul mi-e greu și inima

mi-e de plumb

Dă-mi mîna

T

XVIII

7 Februarie Duminecă [1920]
[Pe plic: 16.2.20]

Scumpă nevestică,

— În sfîrșit ieri seară mi-a adus telegrama ta de la Ospedaletti, și azi dimineață cele două scrisori — una numerotată 12 (în treacăt fie zis n-am primit numai șapte, de aceea nu le mai da număr, fiindcă mă supăr cînd lipsesc. Dă-le, te rog, toate recomandate; așa sunt sigur că vin mai bine). Mă bucur, mi-ai luat o piatră de pe inimă. Văd că ești bine acolo, mare, flori, terasă, cer albastru. Cel puțin cadrul în care se desfășoară singurătatea ta e senin. Am sărutat petala care spui că a atins sînul tău — mi-a adus ceva din parfumul de acum unsprezece ani din noaptea de pe malul mării, cînd în miros de garoafe și trandafiri ne aducea trăsura spre Hotel de la Reine, cînd eram așa de tineri și eu te iubeam așa de mult [14]. Petala de astăzi însă aduce și dragostea ta, — îi dă deci prezentului un preț care-l ridică deasupra amintirii și-mi aduce o rază pentru viitor.

Eu, scumpa mea, o duc înainte în golul obișnuit. Am căutat din nenorocul izolării mele să-mi fac un sistem de viață. Am schimbat regimul alimentar, nu mai mănînc carne de 6 zile, n-am băut un strop de vin și sunt hotărît să nu mai beau. Stau acasă seara și ascult gramofonul din vecini cu aria lui Manon. Iau baia joia și dumineca. Astăzi în baie, dimineață, gîndurile mi-au strîns creierii cu zimți de fier. E groaznică amintirea asta recentă, mi se încolăcește în jurul gîtului. Îți simt brațele... îmi tremură buzele... le simt călătoare pe trupul tău. Îmi acopăr ochii cu plapoma și-n piept am înfipt ca un junghi fiorul de tine. Nu știu, «te zbați» și tu sub impulsul acestor friguri ale trupului, simți și tu tirania cărnii care strigă acolo în patul tău, de care mi te plîngi că e îngust — că coboară impresia matinală a îmbrățișărilor noastre? Nu vreau să mai scriu — îmi vine să arunc condeiul, și să-mi lovesc fruntea de-un geam... să fiu crud cu alții și cu mine, atîta revoltă mi-e acumulată în nervi.

---

[14] Atît din carnetele amintite, cît și din textul scrisorilor reciese că ambii făcuseră în tinerețe o călătorie în Italia, cele mai frumoase amintiri fiind cele din stațiunea Ospedaletti.

Duţo dragă, scrie-mi, te rog, în fiecare zi recomandat, mai mult, mai puţin, cît poţi, cît te îndeamnă clipa. Eu răspund în fiecare zi cînd primesc. Am dat lui Răducanu 4000 fr. ca să-ţi trimită prin banca Blank de la Paris la Ospedaletti. Îmi spune că de azi în 8 zile îi vei avea. Tu cît plăteşti acolo? E scump? De mobilă nu te îngriji, nici bani n-avem, nici transportul nu se poate face, şi-apoi la Paris la anticari găsim lucruri mult mai bune decît la San-Remo. Nu te prea deplasa de la Ospedaletti — şi caută cît mai mult să profiţi pentru sănătate. Ora de italiană aş înlocui-o cu carnetul... de care văd că nu-mi aminteşti în programul zilnic, ce-mi trimiţi. Aşa-i că a fost o eclipsă de memorie numai, aşa-i că povestea noastră te frămîntă, că Ospedaletti nu te smulge din cadrul amintirilor noastre, că tu trăieşti cu mine, că mă plimbi pe malul mării, mă culci în patul cel strîmt şi mă mîngîi pe terasă? Aşa-i, Dudico, că dragostea ta e aceeaşi a jurămintelor tale, care ştii cu cît cutremur sfînt se jurau.

La 15 Febr[uarie] voi fi la Sibiu unde se ţine congresul bisericesc. Trebuie să mă duc, e alegerea de mitropolit. Voi trece pe sub furcile caudine ale unor revederi penibile. Nu-mi pasă. Îţi făgăduiesc însă că mă duc acolo, ştii?... şi voi lua din ţintirim pămînt — şi-mi voi spune pămîntului jurămîntul meu... Duţo —

Aşa-i că mă iubeşti?...

sunt trist —

m-am oprit

mă doare şi am gol în piept.

La Nora e mare pacoste acasă, amîndoi copiii s-au îmbolnăvit de scarlatină. Sandu e mai rău; au luat-o de la madama, mi-a scris Nora astăzi; nenorocita, în clipele astea îmi cere din nou să stărui ca individul să fie numit la Londra. Spune că după ce se fac bine copiii vrea să plece. Cum ziceam, de la Paris n-am încă nici o veste. Esca [15] pleacă la 15 Febr[uarie] de aici şi va duce scrisoarea mea, la care voi primi răspuns, cred. Eu merg hotărît pe drumul meu înainte. Nu mai vreau nici amînări, nici delicateţe rău plasate. Se pare că la Sibiu s-a vorbit de noi. Claudia [16] îmi spune că se ştie că suntem împreună. Atît mai bine, se lămureşte odată. În scurt timp se rezolvă şi chestiunea noului guvern, actualul nu rămîne mai mult de două săptămîni. Voi face absolut *totul* ca să rămîn liber şi dacă-mi va fi posibil, atunci, în cazul că nu vine încă de la Paris ca să pot începe imediat acţiunea, mă reped pînă la tine. Înţelege, Duţă, mi-e greu să trăiesc fără tine. Nu ştiu cum suporţi tu, dar — cum ţi-am spus-o de atîtea ori, eu nu sunt aranjat pentru distanţă. Nu sunt încă destul de sănătos pentru asta.

Mîne dimineaţă voi trimite la Ferigo cu scrisoarea şi cu numerii din „*Renaşterea*“ [17]. Scrie-mi, te rog, zilnic. Poate nu e prea mare sacrificiul ce-ţi cer, cînd te gîndeşti că numai scrisorile astea mai aduc picături de viaţă în marea mea moartă.

«Corăbier — de-atîtea ape, iar ai ajuns la marea moartă.» Unde eşti, Dudico, să tresară nervii mei ca sub bici de foc de privirile tale, să-mi fulgere în creieri scînteia ca un licurici nebun şi versul să se desfacă strălucitor înaintea ta?

Eşti departe pe terasa din faţa mării.

Nu-l uita acolo pe cel care

nu te uită

pe

Tavi

[15] Aurel Esca — prieten al poetului, autor, alături de I. Şchiopu, al unei culegeri de «cîntece populare ardeleneşti de pe cîmpul de război», intitulată *Flori de sînge* (Buc., f.a., 1916, 88 p.), căreia Goga îi scrie o entuziastă prefaţă.

[16] Claudia — sora lui O. Goga — a scris şi ea versuri, publicate în *Luceafărul* (1906—1909) sub pseudonimele Simina Bran şi Maria Bratu (apud I. D. Bălan, *op. cit.*, pp. 32—33). S-a căsătorit cu C-tin Bucşan, om politic averescian, colaborator al lui Goga.

[17] „*Renaşterea Română*“ — Sibiu—Bucureşti, 19 ianuarie 1919—13 mai 1921. Numerele respective cuprindeau colaborări ale lui O. Goga.

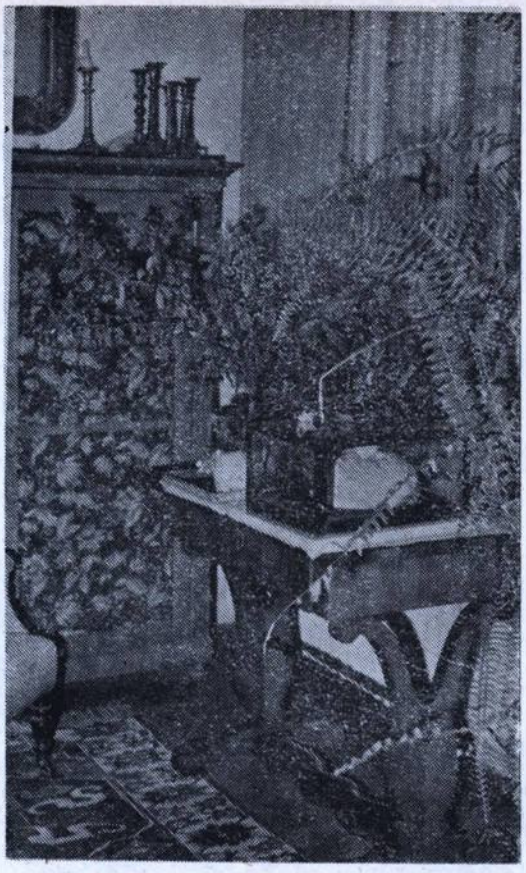

Vitrina cu masca mortuară a poetului (Casa memorială de la Clucea.)

XIX

Luni seara (mi se pare 8 Febr[uarie]
[Pe plic: 19.II.20]

Scumpa mea nevastă,

Iartă-mă, iartă-mă, ieri eram supărat că am primit scrisoarea 12 și lipsesc altele, — astăzi mi-a venit 8 și 9 cu creionul din pat, cu petalele de trandafiri și cu poezioara Dudicii scrisă pe recipisa de la telegramă. Draga mea fetiță să trăiești! Îți sărut ochii pentru acest început de otravă.

Valul care vine
Și la mal se frînge
Valul vede bine
Sufletu-mi cum plînge
Călător pribeag pe ape,
cum sufletu-mi plînge.

Plînge și tresare
Ca-ntr-o zi pustie
O privighetoare
Pusă-n colivie
Biata pasăre măiastră,
pusă-n colivie.

Mare, — apă sfîntă
Tainică și-albastră
Spune-mi cînd mai cîntă
Pasărea măiastră?

Cînd îmi cîntă ca pe vremuri — pasărea măiastră?

Cum vezi, mici nunațe și conturări, în care bietul suflet își picură tristețea lui.

« *Tropo giovane* » zice la fotografie fața din casă. Răspunde-i așa: « *Il mio povero marito mi dice che dopo a la mia piatenza, il e oggi tropo vechio* » [18]. Da, Dudico, sunt așa de « *vechio* », aici la măsuța din camera noastră de dormit, de la care îți trimit rîndurile mele. Țigăncușa gingașă a lui Luchian, la care mă uit în clipa asta, clipește parcă din ochi — și-mi dă dreptate. Ea te-a văzut, ea *ne*-a văzut și ea-ți va spune la întoarcere cum s-a sbătut sufletul meu după tine. Îți recitesc gîndurile neguroase — diamante negre rupte din mister, — și mă mîngăi cu cadența lor. Simt, văd, înțeleg, că mă iubești, că trebuie să mă iubești: — că după abaterea îndelungată a unei vieți și sufletul tău se cere după o religie nouă. Dragă Duțo, să ne închinăm la religia asta, crede-mă, pe lumea asta așa de goală și de săracă e singurul altar strălucitor. Eu stau în fața lui în genunchi, stau cu smerenie și cred în el. Cînd voi pierde și credința asta, atunci poarta s-a închis după mine, și eu m-am pierdut în neant. Îmi scrii cîteva detalii de-acolo, scrie-mi mai multe. Spui că sunteți vreo zece persoane și că patru au plecat. Ce fel de lume e, sunt oameni cumsecade, dornici și ei de liniște, sau? Tu, văd că repede ai început cu lecțiile cu fata proprietarului. Mergi mult în societate? Duțo, ferește-te de oameni necunoscuți și cu deosebire, dacă vrei să-mi faci o plăcere

[18] « Foarte tînăr... Bietul meu soț îmi spune că, după plecarea mea, astăzi e foarte bătrîn » *(ital.)*.

nu plasa în cunoștințe noi acel spirit de familiaritate de care eu mă feresc. Nu vor să fie astea mustrări, dar... știi tu... gîndul, frămîntarea mea... în sfîrșit, gîndește-te, cîte o dată pe zi dacă se poate, că ochiul meu despică depărtarea și te vede acolo...
— nu duc mai departe firul.

Astăzi s-a trimis prin banca Blank la Paris să ți se expedieze 4000 fr. Îi primești de azi în vreo 8 zile. Nădăjduiesc că pînă atunci n-o să ai nici o încurcătură, cu deosebire că după cîte văd nu e tocmai scump acolo.

Astăzi mi se aduc aici toate lucrurile de la hotel. Voi cumpăra lemne să le transport la casa din Bulevard, fiindcă mi-e frică să nu mă pomenesc într-o zi cu Mancaș. De politică ce să-ți mai spun? Ieri au fost aici alegerile suplimentare în țară, — Averescu a biruit absolut pe toată linia. Cred că asta va avea consecințe, foarte curînd guvernul acoperit de ridicul va cădea. Aș dori mult, să scap neînhățat, să-mi păstrez libertatea.

Nu știu dacă vezi din scris, că de-un ceas de cînd am început scrisoarea m-am oprit de cîteva ori (acum e ora 12 din noapte), și că acum sunt mai trist ca la început. Vin gîndurile, vin și mă înbrobodesc. Îmi pare rău că ești singură acolo, că sociabilitatea ta în lipsă de-o cunoștință veche e condamnată la altele noi, că...

Iartă-mă, tu știi sinceritatea mea sălbatecă, eu nu pot fi ipocrit nici de la distanță. Lasă-mă să sufăr. Vezi de te îngrijește, să fii sănătoasă și tare pentru viitor. Din scrisul meu culege ce-ți poate da senin și fă așa cum inima ta, pe care eu mi-am culcat capul de atîtea ori... te îndeamnă.

Tavi — trist
te sărută
acolo.

XX

Vineri — noaptea — 13 Febr.

Scumpă Duță,

Nici ziua de astăzi nu mi-a adus nimic, pe masa din dormitor nici o scrisoare de-a ta. Să fi obosit oare în scrisul zilnic sau să fi intervenit schimbări în obișnuințele tale zilnice care să eclipsese această îndatorire ce ți-ai impus? Să vedem, Duțo, să vedem. Să îmi păstrez credința.

Sunt zdrobit de oboseală după lungi și violente discuții la Cameră și la club. Guvernul e pe ducă, partidul nostru în discompunere [19]. Averescu va veni în curînd la guvern. În mijlocul luptelor cari pun în joc soarta țării — eu totdeauna găsesc *multe*, *multe* momente cînd îmi desfac sufletul ca să ți-l trimit ție.

Încă o dată, sunt trist pentru două zile goale...

Ce va fi mîne?

Deocamdată primește împrospătarea tuturor amintirilor din partea mea — cu rugămintea de a nu mă da uitării, dacă se poate. În definitiv, cinci minute pe terasă se pot găsi cu mare ușurință pentru a-ți achita o mică datorie sufletească față de depărtatul și însinguratul

Tavi

Pecetluesc scrisoarea cu acest leu al Sfîntului Marcu, găsit în hîrtiile mele vechi de cînd m-am întors odinioară de la Bordighera cu hîrtie roșie de scrisori.

(Va urma)

---

[19] Se referă la P.N.R.

DIN TAINELE ARHIVELOR

D. NANU

către nepotul său
Mihai MOŞANDREI

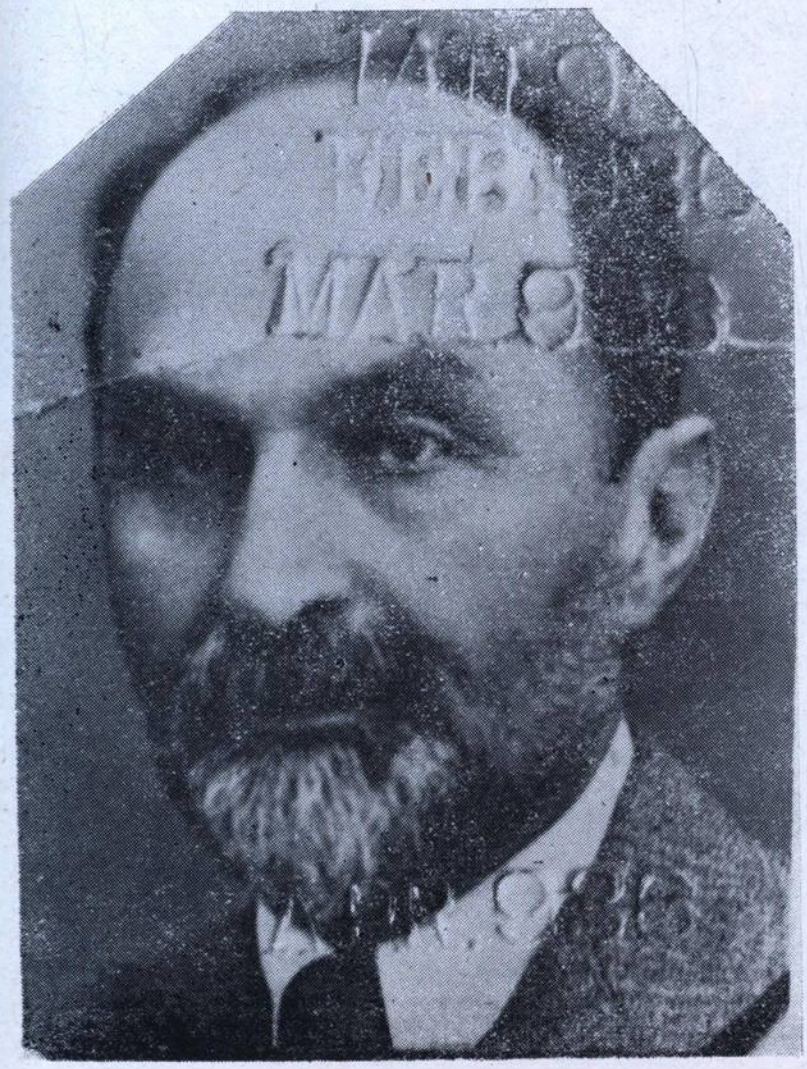

PUŢINI ÎŞI MAI ADUC ASTĂZI AMINTE de poetul cîmpulungean Dimitrie Nanu (26 octombrie 1873—12 februarie 1942), om de o înţelegere şi o bunătate ieşite din comun în viaţa de toate zilele.

În 1900, îi apăruse, la Cîmpulung Muscel, placheta de versuri *Nocturne*, foarte puţin cunoscută. Poeziile sale, răspîndite de-a lungul a trei decenii prin publicaţiile vremii („*Sburătorul*", „*Viaţa Românească*", „*Sămănătorul*", „*Făt Frumos*", „*Convorbiri literare*", „*Luceafărul*", „*Flacăra*", „*Neamul Românesc*" etc.) şi le va aduna, în 1934, într-un volum masiv, însoţit de o substanţială şi foarte interesantă prefaţă ce poate fi considerată totodată şi o *ars poetica* a autorului. În acel an, D. Nanu a fost încununat cu Marele premiu naţional pentru poezie, premiu care venea ca o recunoaştere binemeritată a unei îndelungi activităţi poetice, deşi n-a avut « timpul la dispoziţia exclusivă a artei ».

Scrisorile către poetul Mihai Moşandrei, nepotul său, trădează un suflet delicat şi plin de sensibilitate. D. Nanu întrezărise aplecarea spre meşteşugul poetic pe care o dovedea nepotul Mihai şi avusese dese dispute cu tatăl său, Mihail Tănăsescu-Moşandrei, ce-şi iubea enorm fiul şi ţinea cu orice preţ să-i semene numai lui, adică să fie o persoană de întreprinderi prezente şi realiste. D. Nanu, fire sentimentală şi idealistă, avea desigur o altă filosofie a existenţei şi găsea toată mulţumirea vieţii în ceea ce, panoramic, trecea pe dinaintea ochilor să — visul treaz. Nepotul Mihai l-a urmat.

Adrian SĂVOIU

«Valea Oltului este o ... gură de rai»

I

13 iulie 1922

Dragă Milănuș,

De mult mă grăbesc să-ți scriu, dar cum poți gîndi pe o temperatură de 40 de grade ziua și 35 noaptea? Mi-aduc aminte că, la TekirGhiol, cînd greșeam baia și o făceam de 31 de grade, [i]eșeam extenuat și cu palpitații după 1/2 oră de stat într-un asemenea mediu. Și-acum stau în permanență cu cîteva grade deasupra acelei temperaturi! Mă mîngîi că pînă în toamnă, după o asemenea trecere prin purgatoriu, voi fi eliminat toate toxinele și nu voi mai avea nevoie de reînceput piqurele mele obișnuite!

Dragă Milănuș, în privința lui Makelarie [1] îți va da Gelu [2] toate deslușirile, — așteaptă răspunsul lui. Trimite-i te rog plicul alăturat.

Poezia de care îmi vorbești tu este mi se pare intitulată *Ramuri* [3]. Mi-a plăcut foarte mult, mi se pare ți-am mai scris impresia... Are prospețimea sensațiilor materiale în care ai știut să strecori nevăzută și sinteza ideei, ceea ce este nota ta caracteristică în care caută să te menții, fără să [i]eși niciodată. Ea mi-a procurat o adîncă întristare gîndindu-mă la soarta ta, de a-ți istovi materia cenușie, cu dreptul! Ce nefericită răsturnare de roluri! Ce potrivit era Gelu cu asta și poftim!... în ultima lui scrisoare, Gelu, ca un efect al studiului silvic, a devenit el poet, din mecanic meșter ce era, și ne-a scris o scrisoare de un lirism în care evoca pe maica mare [4] și casa unde am copilărit cu toții, încît am isbucnit în lacrimi cu toții, întîi eu, apoi măicuța lui, pe urmă Vica [5] și chiar taicu [6]... Numai Lăzeanu [7] rămăsese nedomirit în fața acelei explosiuni de emoțiune, în care el știuse să evoce figura mamei, plînsă acum de toate florile ei, de toți trandafirii, petalele de *boules-de-neiges*, și de lacrimile cristalizate ale coacăzelor...

Zîmbetul ei bun mai înflorește doar din trecut și preumblă peste prezent o rază senină și iubitoare, din largul cerdac, asemenea copilăriei ce surîde în poezia ta din vremile duse pentru totdeauna!...

Și iată pe cînd muza Silvică mîngăie fruntea lui Gică, — severa justiție, legată la ochi, își încrețește și-ți înghiață ție fruntea, așa de sensibilă adierilor sufletești! Mama poetului Stamatiad [8], cu care stam [i]eri la terasă, împreună cu poetul, — îmi spunea: «nu găsești, d-le Nanu, că omul face tocmai contrariul de ce-ar dori să facă, toată viața, — chiar cînd ar avea la îndemînă să-și realizeze toate capriciile? Mă gîndesc la cîteva vieți: Duiliu Zamfirescu, Iorga și alții, — oare politică voit-au ei să facă, — și tocmai asta o fac cu tot desgustul! Doamne, cîtă frumusețe și cîtă lecțiune e în suspinul unui cîntec, ce-mi vine acum pe fereastră, ce dulce își modelează silabele frazelor lui sfătuitoare: viața e jertfa pentru visul tău de iubire! Arta însăși nu-i decît iubirea ce i-o porți, — lasă tot în ceasul al noulea, și nu te întreba ce vei mînca

---

[1] Haralamb Makelarie, medic-șef al Spitalului Cîmpulung Muscel.

[2] Gelu (Gh.) Moșandrei, nepotul lui D. Nanu, inginer silvic, absolvent al Școlii de Ape și Păduri din Nancy, pe care o urmase și tatăl său, Mihail Tănăsescu-Moșandrei.

[3] În 1922, un vers al lui M. Moșandrei — «*Ramuri plăpînde, ramuri goale*» — era citat în „*Sburătorul literar*“ ca plin de semnificație la adresa revistei „*Ramuri*“, condusă de N. Iorga, cu care publicația lui E. Lovinescu se afla într-o acerbă polemică.

[4] Mama lui D. Nanu, Zoe Nanu, născută Hristodor.

[5] Maria Viorica Tănăsescu-Moșandrei, nepoata lui D. Nanu; Lăzeanu prin căsătorie.

[6] Mihail Tănăsescu-Moșandrei.

[7] Conf. dr. Ermil Lăzeanu, medic radiolog, soțul Vioricăi.

[8] Al. T. Stamatiad, prieten intim al lui D. Nanu.

D. Nanu şi Fr. Lebrun (în dreapta), la Pensionul de fete „Pompilian".

mîine, — uite-te la paserile cerului care nici nu sapă, nici nu seamănă, şi totuşi bunul D-zeu are grijă de ele! Cum n-o să îngrijească de tine, cînd tot un cîntăreţ al lui eşti!... »

Uite, am ajuns în ceasul al noulea, şi o mulţime de mărunţişuri mă ţin pe loc, cum ţineau piticii pe Guliver ţintuit de fiecare capăt de fir de păr al lui!

Cînd va veni şi pentru tine odată ceasul al noulea, în care glasul dulcei himeri îţi va cînta chemîndu-te: « vino, te aştept de atîta vreme! » — să te duci svîrlind cît colo dosarele tuturor arhivelor peste care ochelarii tăi împrumutaţi de la Brid' Oison, jurisconsultul lui Beaumarchais, — îşi vor fi plimbat lupele lor măritoare, spre a despica controversele juridice. [9]

Cu dragoste multă. Nu uita, du-te la Trouville... E o plajă admirabilă... Şi treci pe la biroul populaţiei, poate vei găsi acolo pe Marie Tournière, D-şoara care a venit cu Marioara [10] într-o vacanţă la noi... Chiar dacă s-a măritat şi n-o fi răposat, vei da peste familia ei! Ce ochi va face zicîndu-i: « *Je suis le fils de l'ancienne M-selle Nanu !...* » Veţi trece o adevărată scenă *à la* Maupassant, — care strecoară ceva din ningerea anilor peste existenţe, în paginile lui unde realitatea simplă capătă poezia acelui « *fugit irreparabile tempus !* »

Cu dragoste multă,

D. NANU

---

[9] Aluzie la recenta licenţă în drept pe care M. Moşandrei o obţinuse în 1921.
[10] Maria Nanu, sora lui D. Nanu, căsătorită cu M. Tănăsescu-Moşandrei.

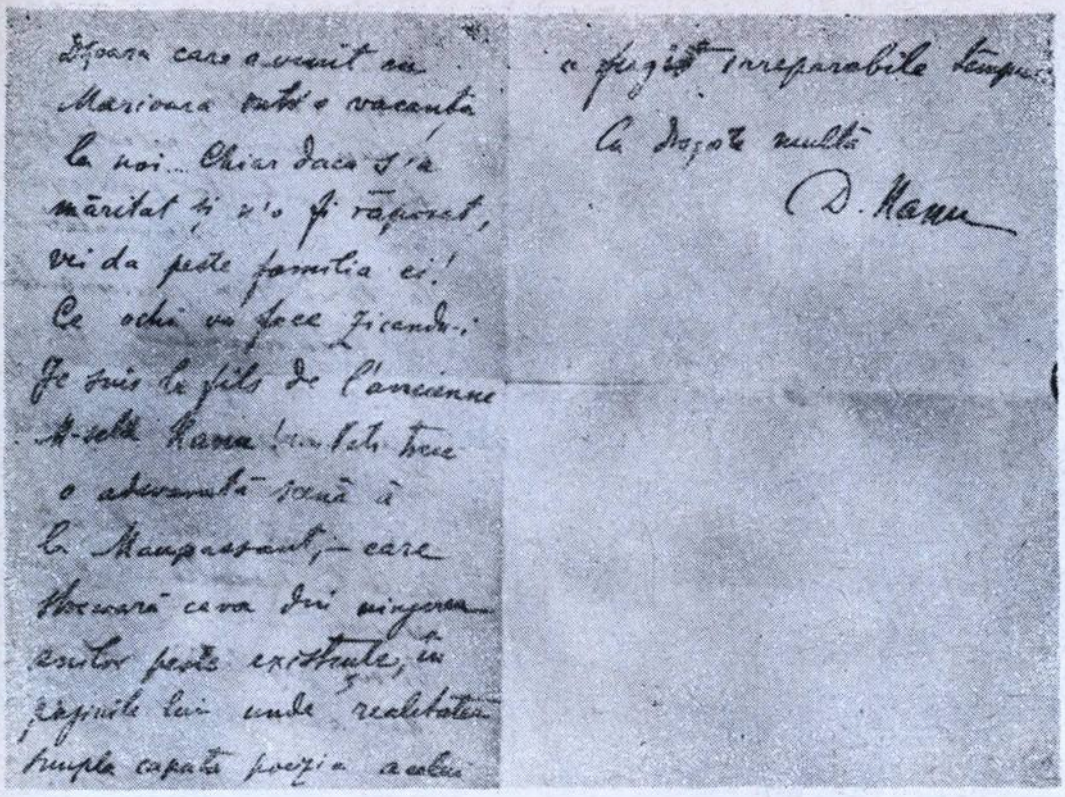

II

[Carte poștală:

Călimănești, 14 iulie 1933; sosește la Cîmpu-lung Mușcel la 15 iulie 1933]

Domnului
Mihail MOȘANDREI
advocat
Cîmpulung Muscel
Strada Lascăr Catargiu
lîngă Tribunal

Dragă Mișule,

Am sosit abia [i]eri în Căciulata și acum sunt instalat în Cozia, vila inginerilor sylvici[,] zis sanatoriul Caps (Casa autonomă pădurile statului). Cum vezi, poeziei, cînd nu mai are loc în vila comercianților: Lison, i se deschid bucuros ușile fermecate în palatul pădurilor! N-are decît să sune din corn, vorba lui Eminescu, și alte posibilități de ospitalitate i se deschid! Valea Oltului este o adevărată gură de rai. Rîndurile tale cu reproducerea versurilor lui Alioth m-au făcut să rîd cu poftă! Și cînd te gîndești că o princesă *pur sang*, care scrie minunat poezii în limba franceză, tocmai ea să scrie mai rău ca bărbierul Militaru în limba română. Ce păcat că un inițiat al muzelor române nu se găsește s-o inițieze în tainele — cum să ocolesc equivocul? — în tainele prosodiei și ale vocabularului românesc! Mă bucur că ți-a plăcut articolul asupra Pegasului [11]. Apropos: ai volumul lui Camil Petrescu: Lovinescu în zona impertur-

[11] D. Nanu făcuse o recenzie superlativă a volumului *Prezența Pegasului* publicat de M. Moșandrei la Editura „Vremea" în 1933.

babilă? [12] Este de o profundă adîncime critică și de o mă[i]estrie în execuție! Așa de radicală execuție mai poți vedea numai în polemica Gherea — Maiorescu și în — fără modestie — polemica mea cu Scriban ca mijloace de răsturnare. Se vede că atunci cînd o oa[i]e mănîncă un lup, îi dă Dumnezeu arme speciale! Dacă nu ai volumul și vrei să-l mai vezi pe maestru pus și la judecata paralelor, și a contrazicerilor, — ți-l pot trimite. Cînd vrei să-mi scrii așadar: Sanatoriul Casei Pădurilor, Căciulata-Cozia, jud[ețul] R[îmnicu] Vîlcea.

Cu dragoste,

MITICĂ

III

[Carte poștală:

data poștei: București, 27 octombrie 1938; Cîmpulung Mușcel, 28 octombrie 1938]

Domnului
Mihail MOȘANDREI
avocat strada C. I. Brătianu 17
Cîmpulung
Județul Muscel

Dragii mei, surioară, nepoți și răstrănepoți,

Mi-a făcut multă plăcere cartea voastră colectivă, pe vremile astea cînd și Europa umblă după « securitatea colectivă ». După Semnalul de [i]eri, îngrijorător, trimit Semnalul de azi pentru liniștirea Julietei [13]. Va vedea că deși francezi[i] se gîndește *[sic!]* să ta[i]e pe Ghiță în ajun, totuși voi avea un praznic de război, destul de pregătit. Mai e și vorba românului că frica păzește pepenii, și astfel o să trecem iarna și primăvara fără război. Numai noi nu știm ce au de gînd vecinii noștri de la Buda-Pesta.

Mi-e dor de Zizi și Păunica [14], tot ca de voi, și la fiece moment parcă mă împiedic de ei, mai ales că Costică [15], spre marele haz al Doamnei Gheorghiu, imită povestirea Păuniței: « și-au rămas copiii acasă, și-a venit Durbek [16] etc. ». De aceea cîteodată îmi vine să-mi iau calabalîcu[l] și să vin la voi. Dar mai sunt o grămadă de lucruri mărunte care mă opresc.

Primiți îmbrățișările mele calde,

Mitică NANU

IV

București 28 octombrie [f.a.]

Dragă Mielule,

Scrisoarea începută acasă la mine, — despre care îți vorbeam în precedenta acesteia, — am răvășit-o prin neorînduiala hîrtiilor de pe birou, care probabil se aseamănă cu talmeș-balmeșul de pe biroul tău, — cu toate că după cît mi-amintesc, aici erai foarte *rangé* în hîrtii și în biblioteca ta. Îmi adun deci firul gîndirei începute și

---

[12] Camil Petrescu — *Eugen Lovinescu supt zodia seninătății imperturbabile*, Editura librăriei „Cultura poporului", 1933. *(Caietele „Cetății literare")*.

[13] Juliette Salagnac, soția lui M. Moșandrei, cu care poetul se căsătorise în timpul studiilor sale pariziene.

[14] Strănepoatele lui D. Nanu, fiicele gemene ale lui M. Moșandrei, una (Zizi) moartă la vîrstă fragedă, de difterie.

[15] Constantin Nanu, fratele său. A studiat medicina la Paris; la întoarcere a devenit medicul Teatrului Național din București și, prin firea lui boemă și înclinată spre arte, ajunsese intimul prieten de casă al lui Liviu Rebreanu.

[16] Unul din cîinii de vînătoare favoriți ai lui M. Moșandrei.

întrerupte aici, ca să-l reîncep acum, cu toată gălăgia ce-o fac Vica și Lăzeanu în oda[i]e. (Ciripesc ca și canarii lor din colivie.)

Dragă Mielule, sunt fermecat în timpul de față de frumusețea cu care își îndeplinește misiunea un preot, ale cărui predici n-au pereche decît cu ceea ce erau odată cursurile de Joia și Miercurea ale neuitatului Maiorescu. Acelaș[i] fior al sublimului îți lasă, — în plus că acest sublim e de altă natură decît cel filosofic; e senzația pe care o are sentimentul religios. E o adevărată « creștinare » pe care o începe el printre auditori, căci se cunosc cazuri precise printre ascultătorii lui, cari și-au schimbat complect viața în timp de un an de cînd l-ascultă. Joia ține prelegerile într-o școală seara, și atunci e dublat de un tovarăș foarte iscusit, mult mai cult ca el, care după predica lui începe, nu cu atît talent, dar cu o întinsă erudiție, să despice frumusețile și adîncimea evangheliei. Se complectează admirabil împreună, fiindcă unul lucrează cu farmecul ce merge drept la inimă, și cel[ă]lalt cu dialectica iscusită care cîștigă definitiv și rațiunea. Ascultătorul [i]ese definitiv cucerit, fiindcă efectul minunat al emoției e reținut de luminarea inteligenței. Preotul dă cu ciocanul în blocul de ghiață al inimei, — iar raționalistul teolog aprinde ceva ca o lumină în aceste sfărîmături și topește tot ce mai rămăsese sgură.

Poetul Mihai MOȘANDREI, în 1927.

Nu știu dacă ți-am spus în scrisoarea trecută, dar te îndemn și acum, fă tot posibilul și informează-te la ce biserică din Paris se țin cele mai reputate predici, și du-te de le auzi; te vei convinge că nimic nu formează adîncimea inteligenței și a sufletului, ca adevărurile cuprinse în Evanghelie.

De cînd m-am recufundat în acest ocean cu adevărat infinit, — mi-au licărit vreo două lucrări noi: un mic *levé de rideau*, — un fel de « aube » al unei lucrări dramatice mai întinse pe care am botezat-o *Puterea Luminei*. Adică zic rău « am botezat-o », căci botezul vine după naștere întotdeauna. Ori aici, numele a precedat cu vreo trei-patru luni nașterea! Văzînd succesul cu care a reînceput *Puterea Întunericului* [17], lacrimile și înduioșarea din sală culminînd la lăsarea ultimului act, pe atîtea fețe, — mi-am zis: cum nu mă învrednicește Dumnezeu să fac o operă socială în felul acesta, în care să pot arăta « Puterea Luminei », nu a Întunericului! Și parcă D-zeu mi-ar fi auzit această năzuință cu desăvîrșire impersonală, dorită numai pentru triumful adevărului; n-a trecut mult, și am cunoscut eu însumi puternic ca niciodată în viață *Puterea Luminei*... Acum am de ce să mă retrag în singurătate la vară... Pînă atunci voi adînci și voi frămînta ideia. Cînd mă voi așterne la masă, nu voi avea decît s-o transcriu...

Cu dragoste,

D. NANU

---

[17] D. Nanu, care tălmăcise din P. Corneille, J. Racine, Fr. Coppée, W. Shakespeare, A. de Musset, H. Bataille etc., tradusese și din L. Tolstoi (în colaborare cu M. Fotino), *Puterea întunericului*.

V

6 No[i]embrie [f. a.]

Dragă Mişule,

Ziua de mîine a Sf. Mihai, care e biruitorul răului în vieaţă, să dea Dumnezeu s-o serbezi multă vreme ca pe-o biruinţă a ta şi a alor tăi. Iarăşi, îţi mai doresc apus vesel şi depărtat cînd vei avea norocul să-ţi vezi copilele şi copiii la casa şi rosturile lor. Atunci te vei desprinde fără regret de pe creanga vieţii, ne mai avînd nici o dorinţă care să fie neîmplinită.

Eu mă adaptez din ce în ce cu aşteptarea camar[a]dei şi din ce în ce binecuvîntez ceasul izbăvirei care tot întîrzie. Sărută pe Julieta şi pe toţi ai tăi din partea mea. Michela [18] s-a obişnuit cu cartea? Dar Şerban? [19]

Te rog dă Matildei [20] alăturatele rînduri.

Vă sărut pe toţi,

D. NANU

Testament

Subsemnatul D. Nanu din Cîmpulung Muscel, las imobilul meu din Parcul Cornescu, Str. C. n° 8, nepotului meu Mihail Moşandrei, cu condiţiunea expresă ca să-l treacă în foaia de zestre a strănepoatei mele Mihaela Moşandrei, împreună cu restul de bani ce vor fi rămas din suma de circa 120.000 de lei, consemnaţi în carnetul de la Banca Românească, aflat în cutia de la Banca Ilfov, — după ce se vor fi plătit din ei taxele de moştenire.

Pe strănepoata mea Mihaela Moşandrei o mai rog să îngăduiască pe soţii Constantin Soare să locuiască în garçoniera de la etaj (dacă se vor fi găsind tot acolo) — în calitate de paznici ai casei, fiind încredinţat că nici nu ar găsi pe alţii mai credincioşi casei. Recomandaţia este o rugăminte[,] nu o condiţie a testării.

Cărţile bibliotecei mele pot fi dăruite d-lui C. Soare, iar cele cu caracter religios d-lui I. Gr. Oprişan.

Pe tot timpul cît va fi în viaţă fratele meu iubit doctor Constantin Nanu, să se bucure de uzufructul imobilului.

Dacă Domnul şi Doamna Colonel Alexandrescu se vor mai fi găsind tot chiriaşi ai apartamentului casei sus pomenite şi vor voi şi ei, rog pe nepotul meu Mihail Moşandrei să-i menţie ca chiriaşi ai apartamentului ce-l locu[i]esc, fiind oameni buni şi exacţi la stipulaţiunile din contract.

Dacă la deschiderea testamentului se vor găsi bani suficient, în carnetele mele de economii de la Banca Românească şi Banca Ilfov, se vor plăti (în afară de cheltuielile înmormîntării mele):

a) cinci mii de lei P.S. sale preotului Gafton de la bis[erica] Sf. Ecaterina.

b) cinci mii de lei D-lui Tudor Popescu de la Adunarea din Carol Davila, amîndurora în interesul răspîndirii Cuvîntului lui Dumnezeu. Rog pe cei ce îi voi fi nedreptăţit să mă [i]erte. Las pe nepotul meu Mihail Moşandrei ca legatar universal al acestui testament.

Ştersăturile din acest testament sunt ale mele şi nu sunt relative la modificări ale textului, ci la îndreptări neesenţiale.

9 Mai 1938 Bucureşti

---

[18], [19] Michela şi Şerban — copiii lui M. Moşandrei.

[20] Cumnata lui D. Nanu, soţia prof. dr. Ion Nanu-Muscel, savantul medic, profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti.

NOTĂ: Documentele se află în arhiva poetului Mihai Moşandrei, Cîmpulung Muscel, căruia îi aducem mulţumiri şi pe această cale pentru amabilitatea de a ni le fi pus la dispoziţie.

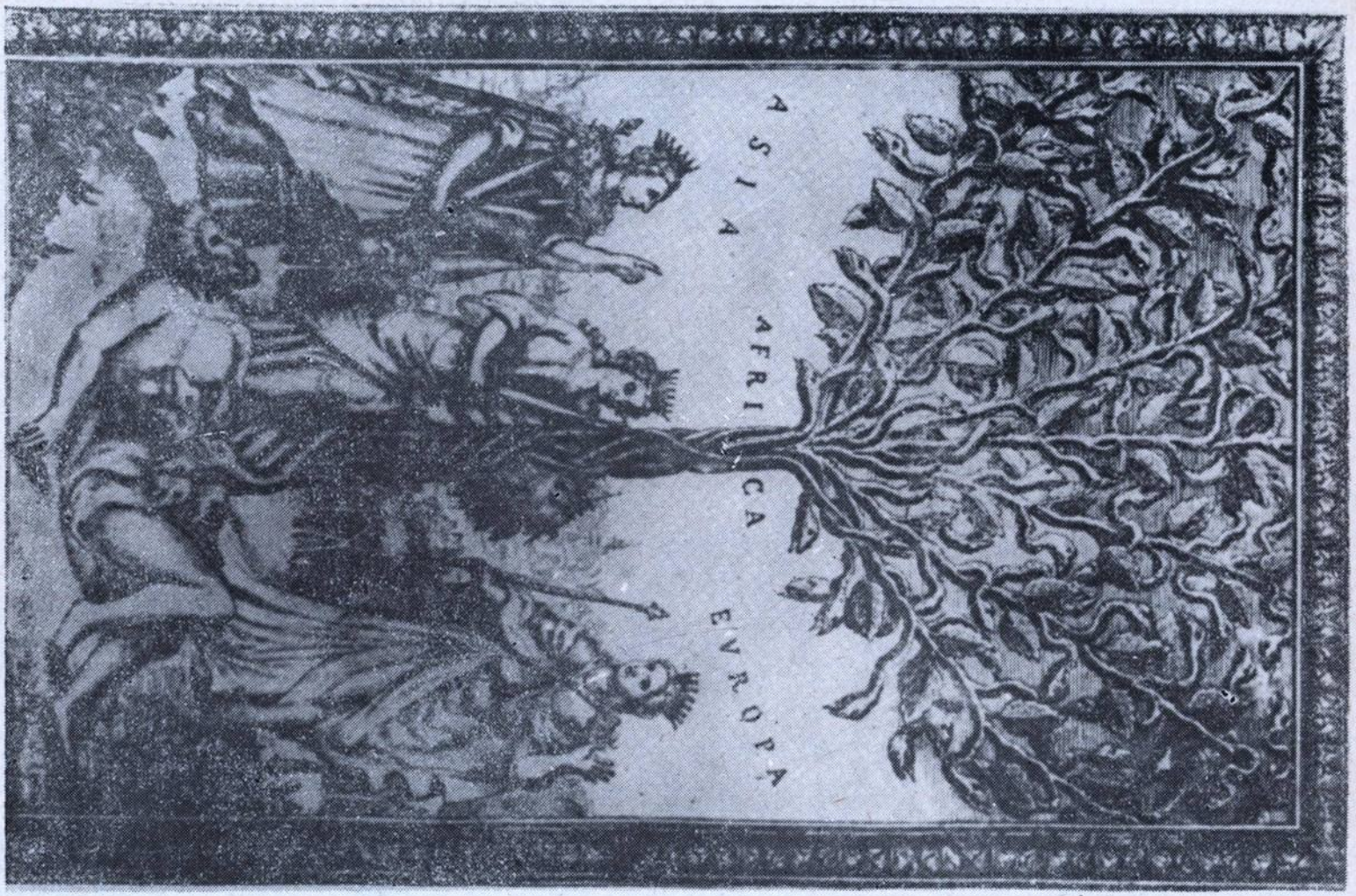

Creşterea Imperiului Otoman — **desen alegoric după A. F. Zubov; frontispiciu la** Sistemul sau întocmirea religiei muhamedane **de D. Cantemir.**

CANTEMIR

DESENATOR

Prima dintre lucrările lui Cantemir, *Divanul* sau *Gîlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul*, scrisă în greacă și română, nu s-a păstrat în manuscris, ci doar în ediția din 1698, controlată de autor. Încă de atunci se observă tentativa de expunere a conținutului într-o tipăritură estetică. Dincolo de arta tipăriturii, obișnuită în cărțile de cult ale epocii, voința lui Cantemir trasează linii deosebitoare. Stema Moldovei, care deschide cartea, este necanonică prin elementele de folclor care o însoțesc (Soarele și luna), e însoțită de texte explicative chiar în desen și înconjurată de un chenar identic cu al versurilor la stemă, făcînd din întreaga pagină un tot unitar. În lucrările filosofice mai mici *Πανηγηρηκος* și *Monarchiarum Phisica Examinatio*, datînd cam de la 1714, al căror original există în Biblioteca Academiei de Științe din Leningrad — Cabinetul lui Petru I —, textul manuscris este de asemeni încadrat de un chenar fin, care delimitează pagina de notele marginale. De la prima, la ultima lucrare, Cantemir a dat notele pe stînga paginii pentru pagini de stînga și pe dreapta pentru pagini de dreapta, folosind semne pentru trimiteri: .·., † etc. Revenind la stema propriu-zisă, ea este înconjurată în plus și de un chenar format de motive sugerînd o aripă, motiv ce va fi regăsit mai tîrziu în desenul portului de pe harta cantemiriană a Constantinopolului (versiunea Zubov). Cel de-al doilea desen al *Divanului*, apropiat ca tehnică de primul, este un desen alegoric, ce sintetizează întreaga problematică a cărții. Alegoria filosofică va persista și ea în arta desenului cantemirian, evoluînd sesizabil pînă la lucrările din jurul anului 1700, cum ar fi *Sacro-sanctae scientiae indepingibilis imago*. De pildă, ideea ciclului vîrstelor omenești și necesitatea ca omul să-și folosească timpul spre a-și cultiva spiritul (deoarece numai astfel poate transcende propriei sale condiții) e prezentă deopotrivă în desenele din *Divan* și *Sacro-sanctae*. Tot acestei etape filosofice îi aparține, alături de factorul biblic și autohton, ciclul naturii pe care e capabil să-l reproducă fizicianul în retortele lui. Van Helmont și *Phisica* sa își spun cuvîntul în această tentativă cantemiriană. În paralel cu astfel de modalități de punere în pagină a lucrărilor însoțite de desene ce explică și lărgesc textul și contextul deopotrivă, Cantemir creează o adevărată capodoperă de estetică a cărții în *Istoria ieroglifică*. Manuscrisul folosește, pe lîngă tehnicile obișnuite de epocă — chenar floral stilizat la începutul cărții și părților ei mari (scara, dicționarul de termeni), litere înflorite la începutul tuturor capitolelor, precum pentru iscălitura personajelor, adevărată sigla, o serie de alte

procedee specifice. Vom începe cu marele desen alegoric al cărții, cel ce înfățișează cetatea Epithymiei (« a pierzaniei »), adică însuși Constantinopolul, unde se înnoadă și se deznoadă toate firele acțiunii. Orașul e figurat pe o corabie în mijlocul Bosforului, desenul fiind mărginit pe părțile laterale de chenare florale în stilul miniaturii persane. Această tehnică indică atît buna cunoaștere de către Cantemir a artei orientale, cît și intuirea faptului că ea se aplică mai bine subiectului cărții, adică tentativei subtextuale a Imperiului de « orientalizare » a vieții publice a principatelor. Trebuie să remarcăm faptul că în acest desen lumina cade dinspre stînga, adică dinspre Occident, așa cum se situează pe o eventuală hartă. La fel cade lumina și pe harta Constantinopolului. O subtilă speranță în luminile europene pare să-și spună cuvîntul aici, mai ales dacă procedăm prin comparație cu desenul alegoric de pe harta Moldovei, ori cu desenul care detaliază portul de pe aceeași hartă a Constantinopolului (versiunea Zubov), unde problema umbrelor nu se pune în același fel. În aceste două desene, ca și în cel al Cetății Epithymiei, rolul umbrelor este pur și simplu acela de a da iluzia de volum.

Cîteva remarci se mai impun în legătură cu părerea lui Cantemir despre carte ca obiect de artă. El considera că textul impune un anumit mod de punere în pagină. Așa se face că împodobește lucrările în limba română, mai ales pe cele literar-filosofice, făcîndu-le să semene cu tipul de carte cunoscut în principate și Orient (între ele legăturile culturale fiind atunci cele mai directe). Inovația lui în această privință este aceea de a fi subordonat conținuturi noi (roman alegoric, filosofic) unei arte a tiparului uzuale scrierilor de cult. El n-a asimilat însă niciodată acest mod de punere în pagină a scrierilor sale latinești ori grecești. Sobrietatea prezentării vădește, în aceste cazuri, atît o bună cunoaștere a manuscriselor și tipăriturilor în limba latină, cît și intuiția necesității de adecvare a formei la fond. Nu există desene florale drept frontispiciu al capitolelor și nici înfloritura literei inițiale. Singura modalitate de subliniere a începutului de capitol este grafierea mai complicată a literei de la inițiala cuvîntului. Proiecția europeană pe care-o realizează Cantemir pînă și prin punerea în pagină a textelor sale latine atestă, pe de o parte, încercarea autorului de a vorbi în chip cît mai direct lumii europene, iar pe de alta pe aceea de a impune în cultura română a epocii un stil european de gîndire și scriere. Dovada cea mai pregnantă a faptului că așa și nu altfel stau lucrurile o constituie *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor*, al cărui subtitlu este *Hronicon a toată Țara Românească* sau *Hronicon Daco-Romanii*. Deși scrisă în limba română, această lucrare de maturitate, adevărat testament politic și cultural al autorului, nu beneficiază de registrul de punere în pagină al tuturor celorlalte lucrări cantemiriene în limba română. Sobrietatea expunerii îl apropie de textele latinești. La fel, caracterul științific al expunerii — dicționar de autori și surse bibliografice; tabel cronologic al tuturor împăraților romani și bizantini — atestă o asimilare a standardelor celor mai ridicate ale epocii în materie de prezentare a textului. Trebuie să remarcăm, în *Hronic*, o siglă de încheiere a paragrafelor sau capitolelor adesea folosită și care constituie semnul dinstinctiv al tuturor lucrărilor cantemiriene, de la început pînă la sfîrșit: . De asemeni, *Hronicul* folosește, ba chiar perfecționează tehnica punerii în pagină a finalurilor de capitole. În *Istoria ieroglifică*, în *Panegiric* și *Monarchiarum Phisica Examinatio*, se întîlneau pagini cu textul scris în formă de săgeată. În *Hronic*, sînt, în plus, pagini cu textul scris în formă de cupă, romb etc.

În sfîrșit, desenul proiectat pentru *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane* înfățișează o alegorie sintetică a întregii cărți (alegorie povestită de autor în *Istoria Imperiului Otoman*) în buna tradiție a tuturor desenelor alegorice cantemiriene. Distanța de tehnică a acestui desen față de toate cele care-l preced e mare. În acord cu el, începutul capitolelor încadrează litera inițială într-un mic desen cu chenar, înfățișînd frunze ori flori geometrizate.

Ecaterina ȚARĂLUNGĂ

Harta Moldovei. Gravura olandeză (1737), aflată la Biblioteca Națională din Paris. Detalii artistice cu simboluri heraldice: ecuson gol cu coroană princiară = domnitor care și-a pierdut tronul; personaj înconjurat cu centurion roman în spate și coloană grecească frîntă alături, deasupra căreia arde o inimă = semnătura plastică a lui D. Cantemir. Jos — motiv ornamental al scalei hărții, asemănător cu cel de pe desenul Portului din Harta Constantinopolului (vezi pag. VIII).

Desen alegoric, în *Divanul sau Gilceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul.*

Desen filosofic.

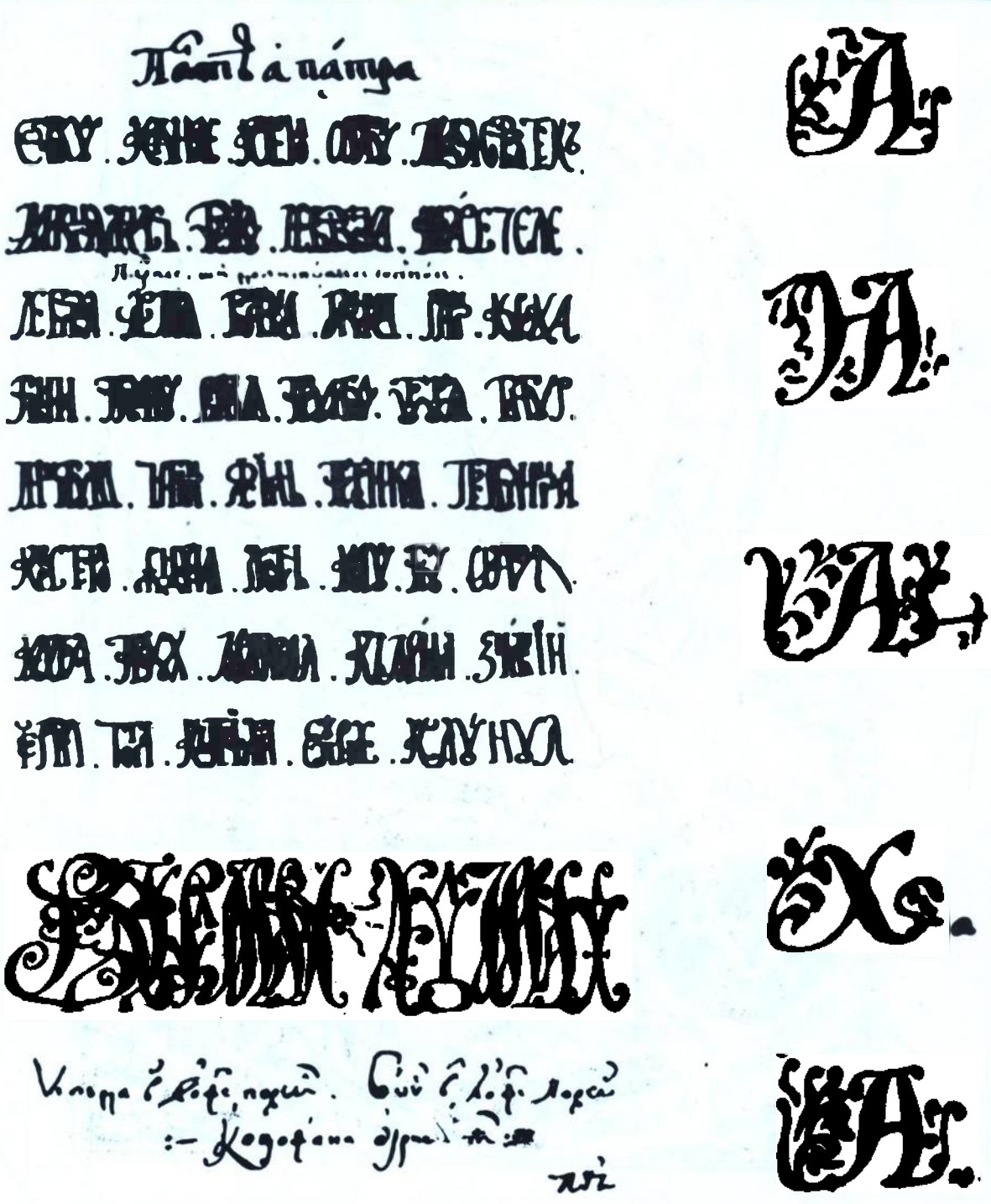

Istoria ieroglifică. Semnăturile boierilor şi ale domnitorilor (Mihail Racoviţă şi Constantin Brâncoveanu — ca personaje) la sfîrşitul Tratatului moldo-valah din 1703. Iniţialele unor capitole.

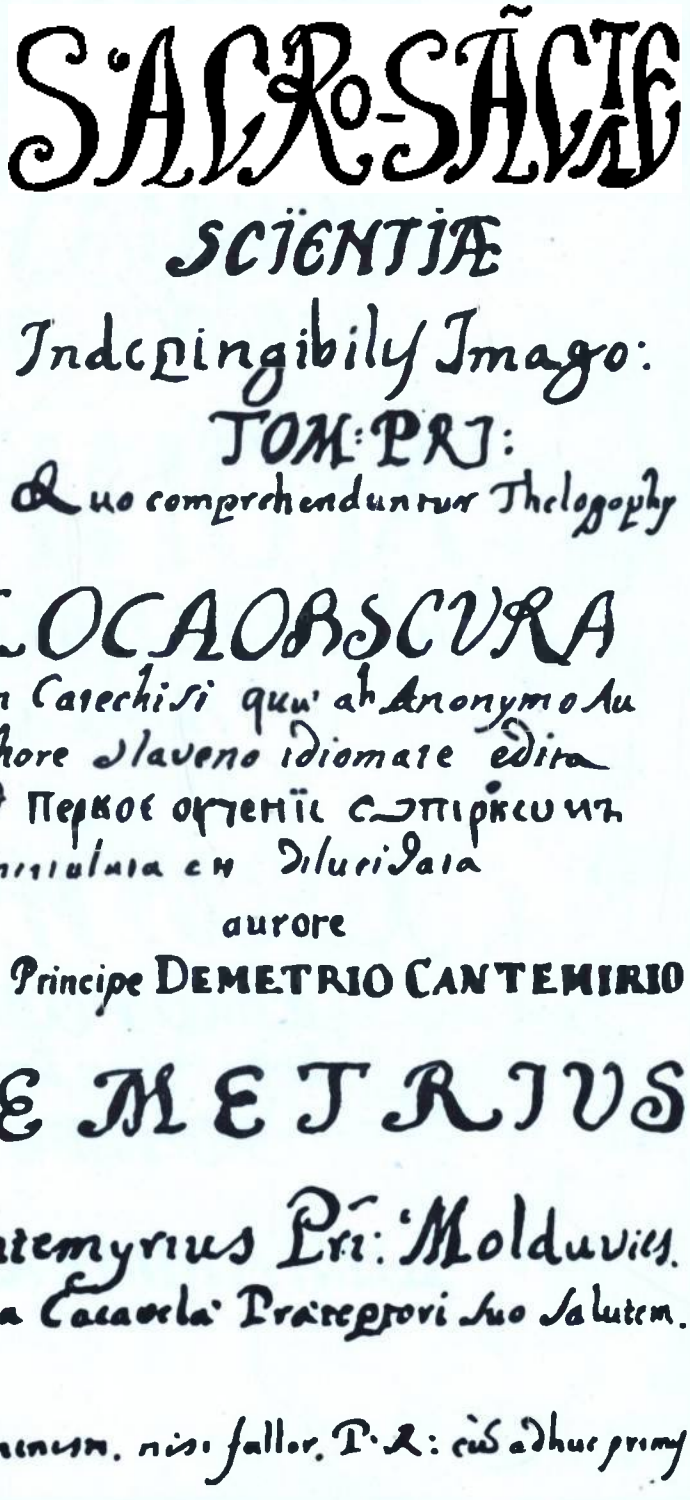
SACRO-SANCTAE
SCIENTIÆ
Indepingibily Imago:
TOM: PRI:
Quo comprehenduntur Theologyly
LOCA OBSCVRA
In Catechisi quu' ab Anonymo Au
thore Slaveno idiomate edita
i Перкое огленіе с пірікеуи
misiulnia eu Dilucidata
aurore
Principe DEMETRIO CANTEMIRIO
DEMETRIVS
Kantemyrius Prī: Moldaviæ
Ieremiæ Cacaveli Præceptori suo Salutem.
Meminerim, nisi fallor, P. R: cùm adhuc puer

Sacro-sanctae scientiae indepingibilis imago — pagina de titlu a manuscrisului.

Loca obscura — pagina de gardă.

Dedicație către Ieremia Cacavela — fostul său profesor.

ХРОНИКУ
ВЕКИМЕЙА
РОМАНОМОЛДОВЛАХИЛО
ХРОНИКОН
АГОЛТЪ НЪЛЕЛ РОМЪ
МЪСКЪ
ХРОНИКОН
ДАКО-РОМАНЪ
ХЕРТЪ
ДИМИТРІЕ КАНТЕМІР

Hronicul vechimii a româno-moldo-vlahilor — pagini de titlu şi numele autorului, după manuscrisul original aflat la ЦГАДА Moscova...

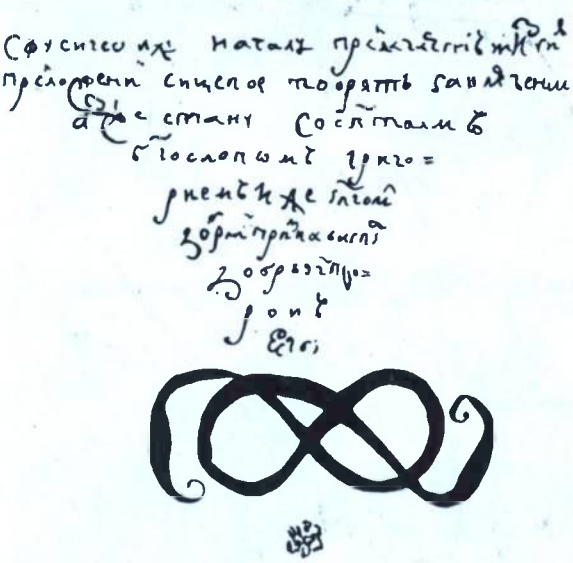

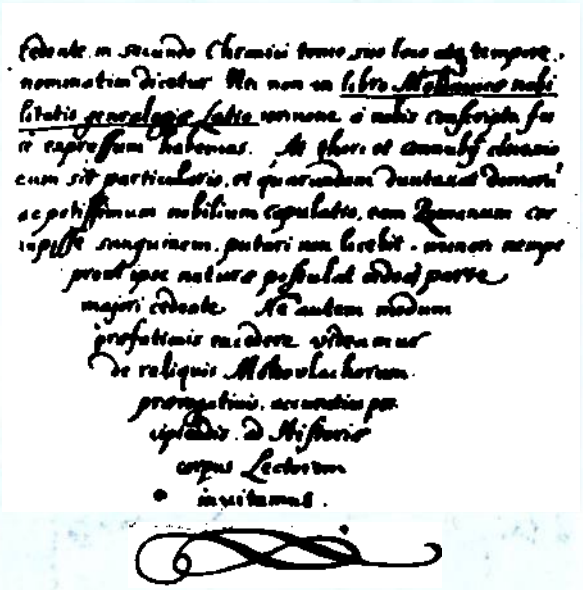

Monarchiarum. *Phisica Examinatio*, 1714 (Leningrad, BAH .M.I. 5150). Legată împreună cu *Πανεγιρικος* , lucrarea a fost dăruită ţarului Petru I ca din partea lui Şerban Cantemir (de 7 ani). Finalul traducerii slavone, cu desen care se repetă în toate manuscrisele cantemiriene cu caractere ruseşti, la sfîrşit de capitole.

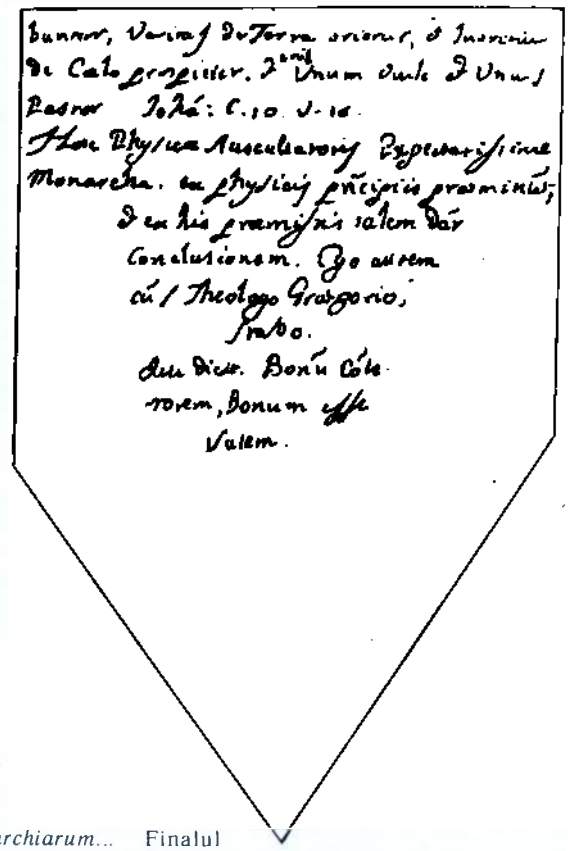

Monarchiarum... Finalul manuscrisului latin.

Fragment final din *Prefaţa* latină a *Hronicului*...

Portul de pe Harta Constantinopolului. Desen de Cantemir, gravat de A.P. Zubov în 1720.

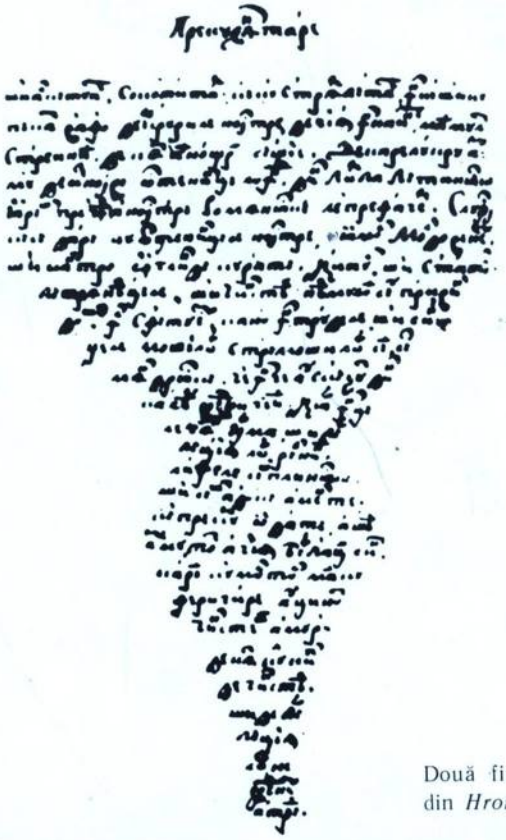

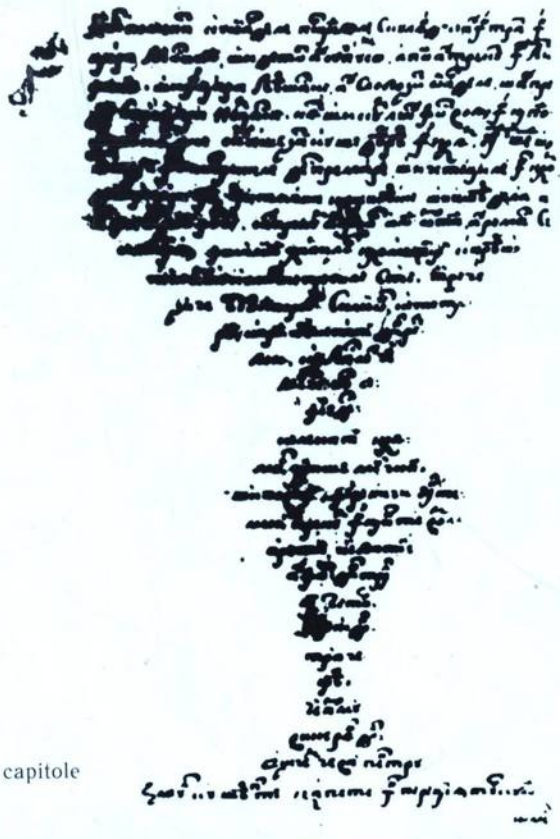

Două finaluri de capitole din *Hronic...*

RESTITUIRI: Ienăchiță VĂCĂRESCU

Turcolog

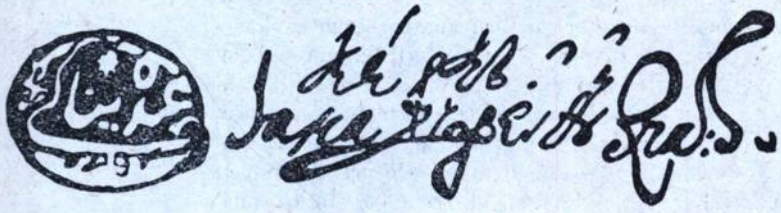

Semnătura poetului și sigiliul său — în limba turcă (1782). Originalul se află în Arhivele Statului din București.

APARȚINÎND UNEI VECHI FAMILII BOIEREȘTI din județul Dîmbovița, al cărei rol de seamă în cultura românească își are rădăcinile încă în îndepărtatul veac al XVI-lea [1], Ienăchiță Văcărescu a ridicat pe o înaltă treaptă tradițiile culturale ale înaintașilor săi. Într-un secol de grele încercări pentru țările române, în decursul a mai puțin de șase decenii, cît a durat existența sa [2], el a izbutit, printr-o activitate prodigioasă și multiplă, să contribuie, într-un grad nebănuit de înalt pentru vremea aceea, la trezirea vieții spirituale a poporului din care făcea parte.

Educația aleasă de care s-a bucurat s-a materializat îndeosebi în învățarea mai multor limbi străine, dintre care unele, ca italiana, franceza, germana, de largă circulație europeană. [3] La acestea se adaugă cunoașterea temeinică a limbii și scrierii turco-osmane [4], ceea ce îi face acce-

---

[1] Constantin Manolescu, *Notă asupra genealogiei poeților Văcărești*, în *Acta Valachica*, Tîrgoviște, 1972. pp. 303—304.

[2] Ienăchiță Văcărescu spune doar că s-a născut în timpul domniei sultanului Mahmud I (1730—1754), fără a indica însă data. Vezi *Istorie a prea puternicilor împărați othomani adunată și alcătuită pe scurt de dumnealui Iannache Văcărescul, dikeofylax al Bisericii cei mari a răsăritului și spătar al Valachiei*, la A. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, vol. II, București, 1863, p. 276: «În zilele acestui fericit împărat la *[loc gol]* am văzut și eu lumina lumii...». (În continuare se va cita *Istoria*). Al. Odobescu socotea că s-a născut probabil pe la 1740 (*Poeții Văcărești*, în *„Revista română"*, I, București, 1861, p. 492). N. Iorga a ajuns însă la concluzia că această dată trebuie modificată: «Anul nașterii sale trebuie simțitor trimis în urmă». (*De unde a învățat italienește Ienăchiță Văcărescu*, în *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învățămînt în România*, (București, 1929, p. 103). Mai tîrziu, alt cercetător a propus, pe baza unor argumente logice, anul 1742. Vezi N. Tcaciuc-Albu, *Ienăchiță Văcărescu (Viața — opera — influențele străine)*, Cernăuți, 1943, p. 3. În ceea ce privește sfîrșitul lui Ienăchiță Văcărescu, acesta s-ar plasa între 11 și 17 iulie 1797. (V. A. Urechia, *Istoria românilor* vol. VII, București, 1894, pp. 10—11, în notă). La 12 septembrie același an, el se afla însă în viață, fiind arătat ca «răposat» abia într-un zapis din 16 decembrie 1798) N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, vol. II, București, 1969, p. 120). Documentul invocat, din 13 septembrie 1797, nu se referă însă la Ienăchiță Văcărescu, ci la nepotul său Enache (viitorul poet Iancu Văcărescu), fiul lui Alecu (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. III București, 1901, p. 87). Dealtfel, este arătat ca «răposat» încă de la 15 iunie 1798, într-un document emis de mitropolitul Țării Românești (Arhivele Statului București, colecția „Manuscrise", nr. 140, f. 34). Un izvor contemporan ne dă însă data exactă a decesului: «1797 iulie 11, simbătă, la cinci fără un sfert din zi, au răposat biv vel ban[ul] rang avînd Ianache Văcărescu, vistier mare fiind, în domnia a doao a anului dăntăi a mării sale Alexandru Ipsilanti voevod» (Ilie Corfus, *Însemnările Androneștilor. Publicate cu un studiu introductiv de...*, București, 1947, p. 40). Pentru această discuție vezi și Tudor Mateescu, *Prețuitori ai arhivelor. Ienăchiță Văcărescu*, în *„Revista Arhivelor"*, anul LVI (1979), vol. XLII, nr. 2, p. 210.

[3] Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 492; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. X, București, f.a., p. 281; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 113; *idem*, *De unde a învățat italienește Ienăchiță Văcărescu*, p. 101; N. Tcaciuc-Albu, *op. cit.*, p. 4. Sulzer remarca faptul că mai mulți boieri din țările române erau cunoscători de limbi străine, printre aceștia aflîndu-se și «einen Wistier Wakareskul» (Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, vol. III, Wien, 1782, p. 9).

[4] Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 492; N. Iorga, *ibidem*; M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană*

sibile izvoarele directe ale Imperiului otoman, care erau totodată izvoare și pentru istoria țărilor române. În același timp, Ienăchiță Văcărescu devine un bun cunoscător al realităților de atunci din Imperiul otoman și al relațiilor acestuia cu Principatele române.[5] El este, în acest domeniu, al doilea cărturar român, după Dimitrie Cantemir, fiind, însă, în multe privințe, un observator mai realist al situației statului creat de turcii osmanlîi, care, deși aflat în plin proces de iremediabilă decădere, avea să mai aibă un cuvînt de spus în istorie înainte de prăbușire. Aceste cunoștințe, atît de necesare în raporturile țărilor române cu Poarta, într-o perioadă de apăsătoare suzeranitate otomană, îl vor ajuta foarte mult în activitatea politică și în acțiunile diplomatice, în care a adus însemnate servicii țării sale.[6] Totodată, cunoașterea limbii și a scrierii turce îi va servi la elaborarea unor opere care fac din Ienăchiță Văcărescu unul dintre pionierii și reprezentanții de frunte ai orientalisticii românești.[7]

La fel ca Dimitrie Cantemir[8], Ienăchiță Văcărescu și-a însușit limba și scrierea turco-osmană la Constantinopol, unde se pare că a fost trimis special în acest scop, asemeni altor fii de boieri din țările române.[9] Timp de patru ani, cît rămîne, probabil, în capitala Imperiului otoman, între 1761 și 1765[10], el studiază, în mod sistematic, acest obiect deosebit de dificil, învățînd gramatica de la un dregător al cancelariei imperiale, Halil Hamid, ajuns mai tîrziu vizir. După cum spune el însuși, acesta era «om foarte procopsit, ce slujise și multă vreme la calemul [cancelaria] divanului împărătesc și de la care divan — chiatibi, încă aflîndu-se și chiatib [secretar] al țării noastre lîngă capichehaele, am învățat și eu sarfu[l] [gramatica] la văleatu[l] 64 în Țarigrad»[11].

Mai tîrziu, Ienăchiță Văcărescu și-a completat aceste cunoștințe cu prilejul altor șederi la Constantinopol sau în diverse locuri ale Imperiului otoman. Astfel, el arată că, în toamna anului 1774, a mers «la Țarigrad în al treilea rînd»[12]. În timpul războiului ruso-austro-turc din 1787—1792 este exilat de domnul Nicolae Mavrogheni la Nicopole (în 1788), apoi în insula Rhodos (1789), de unde, peste un an, revine în părțile europene ale imperiului, unde rămîne, la Tîrnovo, Adrianopol și în alte locuri, chiar după ce i se redă deplina libertate, pînă spre sfîrșitul acestui conflict.[13] Paralel cu învățarea limbii și a scrierii turco-osmane, el studiază, încă din tinerețe, literatura turcă[14] și mai ales religia mahomedană[15], ceea ce îi va da apoi posibilitatea de a discuta, în timpul surghiunului, probleme de teologie islamică cu Selim-Paşa Varkalî-zade, sandjacbeiul de Nicopole[16] și de a face o succintă prezentare a Coranului în *Istoria* sa.[17]

Cunoașterea temeinică a limbii și scrierii turco-osmane i-a permis lui Ienăchiță Văcărescu să servească drept interpret pe lîngă înalte

Studiu și album, București, 1958, p. 16; Ion Matei, *Notes concernant l'enseignement des langues orientales dans les Pays Roumains*, în „*Studia et acta orientalia*", V—VI, Bucarest, 1967, pp. 103—104.

[5] Al. Odobescu, *Op. cit.*, p 529.

[6] Virgil Cândea, *Ienăchiță Văcărescu — diplomatul*, în *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, pp. 200—207.

[7] Acest fapt a fost relevat în mai multe rînduri în ultima vreme. Vezi M. Guboglu, *Orientalistica română*, în „*Studii și articole de istorie*", vol. I, 1956, pp. 321—322, 337; *idem*, *Contribution roumaines aux études orientales*, în „*Archiv Orientální*", XXIV, Praha, 1956, nr. 3, p. 459; *idem*, *Paleografia și diplomatica turco-osmană*, p. 16; Ion Matei, *op. cit.*, pp. 103—105; M. M. Alexandrescu—Dersca Bulgaru, *Les études islamiques en Roumanie*, în „*Revue des études islamiques*", XXXVII, Paris, 1969, fasc. 2, p. 352; etc. Cu toate acestea, pînă în prezent nu există un studiu special consacrat activității și realizărilor lui Ienăchiță Văcărescu ca orientalist.

[8] Ion Matei, *Le maître de langue turque de Dimitrie Cantemir: Es'ad Efendi*, în „*Revue des études sud-est européennes*", X, Bucarest, 1972, nr. 2, pp. 281—288

[9] Idem, *op. cit.*, *Notes concernant l'enseignement de. langues orientales*....p. 104.

[10] Înainte de a pleca la Constantinopol, în plină tinerețe fiind, Ienăchiță Văcărescu deținea funcția de vel comis, în care îl aflăm între 2 octombrie 1759 și 22 februarie 1761. Reapare apoi ca mare dregător, în funcția de vel paharnic, la 4 noiembrie 1765 (Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești în secolul al XVIII-lea — Liste cronologice și cursus honorum* — II, în „*Revista Arhivelor*", anul XLIX, vol. XXX IV, 1972, nr. 2, pp. 312 322). Asadar, șederea sa în capitala Imperiului otoman pentru studii se plasează între 22 februarie 1761 și 4 noiembrie 1765. Vezi și Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 494, unde se afirmă că această ședere a lui Ienăchiță Văcărescu la Constantinopol ar fi avut loc în intervalul 1764—1767 .

[11] *Istoria*, p. 292.

[12] *Ibidem*, p. 286.

[13] *Ibidem*, pp. 295—302. Vezi și Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, trad. de George Sion, vol. II, București, 1859, p. 175.

[14] Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 492.

[15] N. Iorga, *De unde a învățat italienește Ienăchiță Văcărescu...*, p. 101.

[16] *Istoria*, p. 249.

[17] *Ibidem*, pp. 248—249.

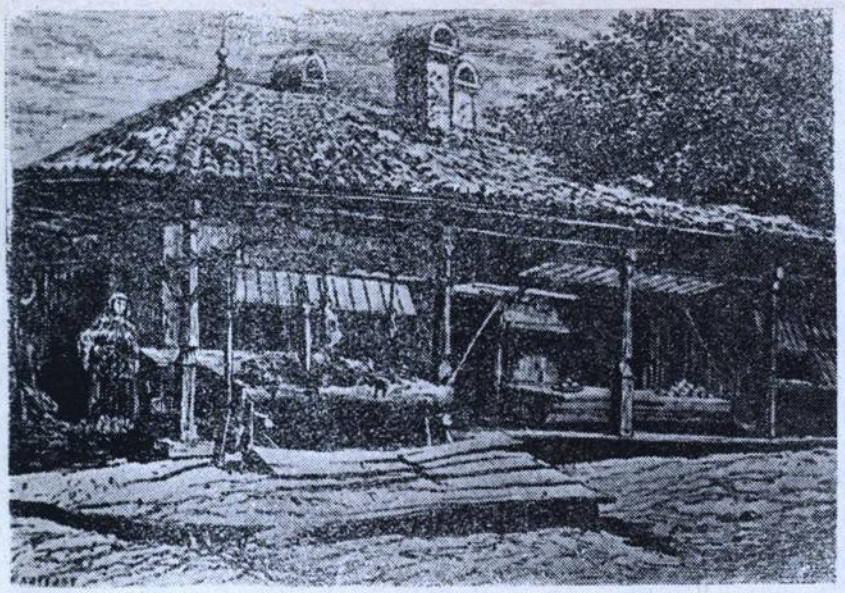

Ştampă de epocă.

persoane, chiar cu prilejul unor întrevederi diplomatice, şi să facă traduceri ale unor acte oficiale nu numai din turceşte în româneşte, ci şi din limba română în limba turcă. Astfel, în 1772, în timpul războiului ruso-turc, ia parte la congresul de pace de la Focşani, la propunerea socrului său, Iacovache Rizu, care era dragomanul acestei întîlniri diplomatice. [18] În toamna aceluiaşi an merge la Şumla, unde înfăţişează marelui vizir Musun-oglu [19] « mahzarul » [20] boierilor refugiaţi la Braşov. [21] Este foarte probabil că redacţia turcă a acestui memoriu, care, conform obiceiului instituit încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, avea text bilingv, româno-turc [22], a aparţinut lui Ienăchiţă Văcărescu, mai ales că boierii fugari nu puteau avea la dispoziţie un secretar sau un alt specialist pentru această limbă. De la Şumla, unde rămîne timp de 30 de zile, el este trimis de vizir « pentru oareşicare slujbe ale dovletului » (statului), dîndu-i-se şi « un divanciauş cu ferman înpărătesc către toţi vezirii după marginea Dunării » pentru călătoria sa, precum şi « o emirname către boieri, a vezirului şi mehtupuri ale înălţimei sale deosebite către generalii Ardealului » [23]. Este de crezut că Ienăchiţă Văcărescu a cunoscut conţinutul acestor documente, nemaivorbind de faptul că scrisoarea vizirală urma s-o citească personal boierilor, în traducere românească.

În legătură cu devotamentul său faţă de Poartă din timpul acestui război, el a obţinut şi a păstrat « fermanuri şi multe buiurulthiuri arătătoare de aceasta, întru care se coprindea arătarea credinţii şi altor boeri » [24]. Rezultă aşadar că boierii care aveau asemenea dovezi şi care, probabil, nu cunoşteau limba turcă, le-au lăsat tot în păstrarea lui Ienăchiţă Văcărescu.

În toamna anului 1774, după încheierea păcii de la Kuciuk-Kainardji, în drum spre Constantinopol, trece pe la Silistra, unde serascherul de acolo, Seit-Hasan-Paşa Stanchioiulî (Stanköylü), îi dă « cinci mehtupuri către vezirul, către chehaia-bei, către reiz-efendi, către iazigi-efendi şi către domnul Ţării Rumâneşti », Alexandru Ipsilanti, numit tocmai atunci, împreună cu care Ienăchiţă Văcărescu revine curînd în ţară. [25] Vorbeşte, apoi, în cronica sa, de hatişeriful de privilegii acordat de Poartă Ţării Rumâneşti « la 75, care au sosit aici în februarie » [26]. Este vorba, fără îndoială, de hatişeriful din noiembrie 1774 [27], ajuns la Bucureşti, aşa cum aflăm de la Ienăchiţă Văcărescu, cu o întîrziere de cîteva luni, prin care sultanul Abdul-Hamid I deschide seria actelor de privilegii de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul veacului următor, dobîndite de Ţara Românească şi Moldova din partea Imperiului otoman. [28]

La începutul anului 1782, după înlocuirea din domnie a lui Alexandru Ipsilanti cu Nicolae Caragea, Ienăchiţă Văcărescu este numit caimacam, împreună cu alţi mari boieri, pînă la venirea noului domn. [29] În această perioadă

[18] *Ibidem*, p. 283.

[19] Este vorba de Mehmed-Paşa Musinzade, care a fost mare vizir (a doua oară) de la 28 noiembrie 1771 pînă la 11 august 1774. (M. Guboglu, *Sultani şi mari dregători otomani*, în „*Hrisovul*", VII, 1947, p. 79).

[20] Pentru *mahzar*, *arz*, *arz-mahzar* şi *arzuhal* vezi Tudor Mateescu şi Marcel D. Ciucă, *Arzuri ale Moldovei către Poartă în secolul al XVIII-lea*, în „*Cercetări istorice*", III, Iaşi, 1972, p. 339.

[21] *Istoria*, p. 284.

[22] Tudor Matescu şi Marcel D. Ciucă, *op. cit.*, p. 345.

[23] *Istoria*, p. 284.

[24] *Ibidem*, p. 296.

[25] *Ibidem*, p. 286.

[26] *Ibidem*, p. 292.

[27] Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *Acte şi documente relative la istoria renascerei României*, vol. I, Bucureşti, 1888, pp. 139—146.

[28] M. M. Alexandrescu-Dersca [Bulgaru]. *Rolul hatişerifurilor de privilegii în limitarea obligaţiilor către Poartă (1774—1802)*, în „*Studii. Revistă de istorie*" XI (1958), nr. 6, p. 103.

[29] *Istoria*, p. 291.

(15 ianuarie — 18 martie 1782), mitropolitul, episcopii și boierii caimacami ai Țării Românești adresează Porții un *arz* în legătură cu suma de 64.098 de taleri pe care Nicolae Caragea urma s-o primească de la domnul mazilit. Documentul este bilingv, avînd textul românesc în partea stîngă, iar cel turcesc în dreapta. Interesant este faptul că doi dintre boierii caimacami, și anume, vistierul Nicolae Brâncoveanu și spătarul Ianache Văcărescu, alături de semnătura în limba română și-au pus și sigiliul cu numele în limba turcă.[30] Acest procedeu de întărire a actelor destinate Porții, care își are începuturile în secolul al XVII-lea, decurgea din starea de vasalitate a Principatelor române față de Imperiul otoman[31], dar se pare că îl practicau îndeosebi boierii care cunoșteau mai îndeaproape obiceiurile cancelariei turcești. În ceea ce privește redactarea actului, textul românesc a reprezentat, ca și în alte cazuri, redacția inițială, cel turcesc fiind doar o traducere a lui[32], efectuată, fără îndoială, de *divan-efendi*, secretarul de limbă turcă al cancelariei domnești.[33] Presupunem însă că redacția turcă a fost verificată de Ienăchiță Văcărescu, pe care nu ni-l putem închipui punîndu-și semnătura înainte de a fi făcut lectura ambelor texte ale acestui act.

El menționează apoi în cronica sa că, după tratatul ruso-turc încheiat în ianuarie 1784[34], Poarta a acordat «și Tării Românești un deosebit hatișerif[35] cu mai multe privilegii decît acel ce au dat la 75»[36]. Este de aceea în afară de orice îndoială faptul că Ienăchiță Văcărescu a cunoscut în amănunt conținutul acestor două acte, pe care le va fi studiat desigur în original, din moment ce putea face comparație între prevederile lor.

Cunoștințele sale de limbă și scriere turco-osmană i-au folosit în mod deosebit în timpul războiului ruso-austro-turc din 1787—1792. Mai întîi, plecînd în surghiun la Nicopole, în 1788, el a luat cu sine documentele turcești care dovedeau credința sa și a altor boieri față de Poartă în timpul războiului precedent. Pe baza acestor documente, Ienăchiță Văcărescu redactează, evident, în turcește, un *arzuhal*, pe care-l trimite «cu unul din boieri la prea-înnaltul develt», cerînd să li se permită schimbarea locului de exil, de preferință la Adrianopol. «Acest arzohal, după ce l-au luat vezirul[37], ne-au trimis răspuns să stăm acolea pînă ce va face hotărîre», adaugă cronicarul.[38]

În iulie 1790, pe cînd se afla la Tîrnovo, cu ceilalți boieri surghiuniți de Mavrogheni, primește «o emirname a prea-înnaltului vezir Hasan-Pașa»[39], conținînd «multe laude» la adresa sa, prin care i se poruncea, după cum se exprimă el, «că fiind trebuincios numai decît să mă scol să merg la ordie la Rusciuc, care mehtup se află cu multă cinste supt păstrare, în archiviile casii mele»[40]. Acolo primește poruncă să scrie boierilor rămași la București în legătură cu venirea armatei otomane în Țara Românească la convorbire fiind prezenți, chemați special de marele vizir, «chehaia-bei» Feizulah-Aga, defterdarul Raik Ali-Efendi și «reisul chitab» (tc. *reis ül-kitab*) Biri Abdulah-Efendi. Ultimii doi, așa cum îi arată denumirea funcției, erau dregători ai cancelariei marelui vizir. Ienăchiță Văcărescu cere însă să se emită două porunci scrise pentru aducerea la Rusciuc și a celorlalți boieri aflați în exil. A doua zi i-a arătat marelui dregător otoman scrisoarea adresată boierilor de la București, deoarece își exprimase chiar el dorința «ca să vază și înălțimea sa acele ce scriu», citindu-i-o, desigur, în traducere turcească. Scrisoarea a fost făcută apoi «tergime» (tc. *tercüme* = traducere), poate chiar de către autorul ei, deși acest lucru nu este specificat în cronică, după care, în varianta turcă, a fost trimisă «la împărăție să se vază»[41].

---

[30] Arh. St. Buc., Microfilme Bulgaria (Biblioteca Națională „Chiril și Metodiu" din Sofia, fond O.A.K.), rola 8, c. 51. Vezi și Marcel D. Ciucă, *Trei documente bilingve româno-turcești*, în „*Revista de referate și recenzii*", Istorie-arheologie, VIII (1971), nr. 3, pp. 373—374.

[31] E. Virtosu, *Sigilii românești cu legenda în limba turcească*, în „*Hrisovul*", II, 1942, pp. 203—216; Marcel D. Ciucă, *op. cit.*, p. 369.

[32] Tudor Mateescu și Marcel D. Ciucă, *op. cit.* p. 345.

[33] Petre Strihan, *Divan-effendi în Țara Românească și Moldova în secolele XVII—XIX*, în „*Studii. — Revistă de istorie*", XXI (1968), nr. 5, p. 884; Ion Matei, *Notes concernant l'enseignement des langues orientales*, p. 97.

[34] Vezi textul la Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *op. cit.*, vol. I, pp. 209—211.

[35] *Ibidem*, pp. 195—201.

[36] *Istoria*, p. 292.

[37] Mare vizir era atunci Iusuf-Pașa, care a deținut (prima oară) această funcție între 25 ianuarie 1786 și 28 mai 1789. (M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, p. 79).

[38] *Istoria*, p. 296.

[39] Hasan-Pașa a fost mare vizir numai cîteva luni: de la 16 aprilie pînă în august 1790 (M. Guboglu, *op. cit.*, p. 79).

[40] *Istoria*, p. 298.

[41] *Ibidem*, p. 299.

În Bucureștiul de altădată.

Primește apoi alte însărcinări importante din partea marelui vizir: « Iar mie-mi orîndui treaba Țării Rumânești, ca să se caute de mine toată, și atît robii din Țara Rumânească, veri nemți, veri rumâni, cîți vor veni la închisoarea muhzur-agăi, să aibă datorie să-i cercetez eu și să le fac tacrirurile, să le duc la vezirul, și muhzur-aga să-mi dea ascultare pentru dînșii orice-i voi zice; 'mi orîndui și un harabagiu înpărătesc, ca să fie nelipsit de lîngă mine, și-mi porunci ca și eu să fiu nelipsit de la corturile vezirului, unde dintr-acea zi am fost nelipsit din slujba înpărătească, făcînd și dragomanlîc în divan în toată curgerea de vreme ce am fost la ordie într-această campanie »[42]. Așadar, prima sarcină a lui Ienăchiță Văcărescu în această împrejurare a fost de a lua interogatoriile prizonierilor de război, de a le înregistra în limba turcă și de a le prezenta marelui vizir. În același timp, el a servit și ca tălmaci pe lîngă înaltul dregător otoman, mai cu seamă că putea traduce în turcește nu numai din limba română, ci și din germană.

La 2 august 1790, participă la un « mare sfat » al marelui vizir, în care acesta face cunoscut conținutul unui hatișerif venit de la Constantinopol, referitor la alianța Imperiului otoman cu Prusia și la trecerea armatei turcești la contraofensivă în Țara Românească împotriva austriecilor. Peste cîteva zile, la 6 august, este interpret la convorbirile dintre contele Lisi, reprezentantul Prusiei, venit la Rusciuc cu propuneri de pace din partea Austriei, și marele vizir Hasan-Pașa.[43] La încheierea armistițiului nu a participat însă.[44]

În toamna aceluiași an, așa cum consemnează și Ienăchiță Văcărescu în cronica sa, în urma unui *mahzar* al boierilor către marele vizir împotriva lui Nicolae Mavrogheni și a unui raport al înaltului dregător otoman către sultan, a venit de la Poartă un hatișerif pentru executarea domnului Țării Românești. După ce s-a întors de la Leilec-Ciadîr, unde fusese trimis special ca să vadă capul celui ucis, Ienăchiță Văcărescu este însărcinat de marele vizir de a scrie « la București boierilor o carte ca din porunca înălțimei sale », despre dreptatea care li s-a făcut de către sultan.[45] Scrisoarea a fost redactată, desigur, în românește, dar conținutul a fost, fără îndoială, dictat sau schițat în limba turcă de către înaltul dregător otoman.

Curînd după aceea i se aprobă cererea de a-și petrece iarna la Adrianopol, iar la plecare primește de la marele vizir « ferman împărătesc și două emirnamele systatica cu multe laude, carele și acestea se află păzite în scrisorile casii mele cu multă evlavie »[46]. După încheierea păcii de la Șiștov, Ienăchiță Văcărescu este chemat pe lîngă Iusuf-Pașa, noul mare vizir[47], din ordinele căruia execută o serie de alte însărcinări de seamă.[48]

Revenit în țară, cărturarul român are prilejul să-și pună din nou în valoare cunoștințele de turcologie, traducînd în limba română hatișeriful de privilegii acordat în 1791[49] Țării Românești de sultanul Selim III. În același an, acest act este tipărit la București în versiunea românească, desigur pentru a-l face cunoscut unor cercuri mai largi.[50] La exemplarele care au titlul complet se menționează că « acest

[42] *Istoria*, p. 299

[43] *Ibidem*, p. 300.

[44] *Ibidem*, pp. 300—301.

[45] *Ibidem*, p. 301.

[46] *Ibidem*.

[47] Iusuf-Pașa ocupă funcția de mare vizir (a doua oară) din august 1790 pînă în august 1791. (M. Guboglu, *op. cit.*, p. 80).

[48] *Istoria*, p. 302.

[49] Vezi actul similar pentru Moldova, dat în 1792 după încheierea păcii de la Iași, la Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *op. cit.*, vol. I, pp. 225—232.

[50] *Hatișărif. Tălmăcirea prea înaltului împărătesc hatișărif pentru privileghiurile țării ce au venit la octovrie 1871*, București, 1791, 15 f.

hatișerif... s-au tălmăcit din cuvînt în cuvînt de dumnealui Ianache Văcărescu și s-au cetit în Divan de însuși dumnealui, fiind velvistierul »[51]. Deși textul abundă de turcisme, traducătorul se dovedește un excelent cunoscător al instituțiilor otomane, pe lîngă faptul posedării perfecte a limbii și scrierii turco-osmane.

Peste cîțiva ani, în timpul domniei lui Alexandru Moruzi (1793—1796), potrivit unei tradiții de familie, consemnată de Al. Odobescu, Ienăchiță Văcărescu aduce noi servicii țării sale, rezolvînd, printr-o soluție neașteptată, problema foametei care bîntuia atunci în Țara Românească. El propune aducerea de grîne din depozitele otomane de la Dunăre, argumentînd că, de fapt, era vorba de cereale luate, sub formă de « zaherea », tot din Țara Românească, conform unui simplu « obicei », neprevăzut în tratatele țării cu Poarta, deoarece « vechile hatihumaiumuri ale țării nu pomenesc despre aceasta »[52]. Este încă o dovadă că Ienăchiță Văcărescu studiase în chip temeinic vechile acte privind relațiile Țării Românești cu imperiul otoman.[53]

Este neîndoielnic faptul că învățatul român a cunoscut aceste documente chiar în arhivele sultanilor[54], la care a avut acces probabil prin intermediul lui Halil Hamid, secretar al Divanului imperial. El a copiat desigur o parte din ele[55], pentru «archiviile» casei sale. Acest lucru era bine cunoscut de contemporani și de primele generații următoare, deoarece Dionisie Fotino, cînd publică « hatihumaiumurile » din 1393 și 1460[56], cele două acte plăsmuite, se pare, cu prilejul tratativelor ruso-turce care au precedat încheierea păcii de la Kuciuk Kainardji[57], le arată următoarea proveniență: « Coprinderea acestor documente am găsit-o într-o cărticică ce mi-a dat-o fericitul întru memorie Alexandru Văcărescu, carele o poseda de la tatăl său, banu[l] Enache Văcărescu, carele și acesta le-au căpătat cu mare cheltuială de bani, copiindu-le după codicile împărătești, pre cînd se afla la Constantinopole »[58]. Explicația a fost determinată de dorința « editorului » de a da acestor falsuri « mai multă aparență de autenticitate »[59].

În realitate, așa cum a observat Iorga, Ienăchiță Văcărescu nici nu a cunoscut pretinsele documente publicate de Fotino[60]. El vorbește numai de închinarea, la 1418, a lui Mircea cel Mare către sultanul Mehmed I, cu obligația de a plăti tribut, dar și cu angajamentul turcilor de a respecta autonomia internă a Țării Românești.[61] Știrea se apropie foarte mult de adevărul istoric, deoarece această închinare a lui Mircea, după cum au stabilit istoricii moderni, a avut loc, în condiții asemănătoare, în anul 1417.[62] În prezent nu se mai îndoiește nimeni de caracterul aprocrif al celor două tratate publicate de Dionisie Fotino[63] și de faptul că Ienăchiță Văcărescu nu a avut nici un amestec în plăsmuirea lor.[64]

În strînsă legătură cu studierea limbii turco-osmane și, în general, cu activitatea de orientalist al lui Ienăchiță Văcărescu sînt cele două dicționare ale sale, româno-turc și turco-român, rămase în manuscris[65]. Intrate recent în atenția cercetătorilor[66], aceste încercări lexicografice dovedesc vastele cunoștințe și, în același timp, marea meticulozitate a autorului. Manuscrisul

[51] Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche, 1509—1930*, vol. II (1716—1808), București, 1910, p. 341. Unele exemplare au lipsă prima foaie, titlul complet, care este foarte lung, fiind înlocuit cu titlul prescurtat menționat mai sus (*Ibidem*, pp. 341—342).

[52] Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 528.

[53] Despre vechile tratate și hatișerifuri vezi îndeosebi M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Rolul hatișerifurilor de privilegii...* p. 104.

[54] M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană...*, p. 16.

[55] *Ibidem*, Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 529.

[56] Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, București, 1859. pp. 216—219.

[57] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1935, p. 464.

[58] Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III. p. 218, în notă.

[59] Const. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, Bucuresti, 1908. p. 41, nota 2.

[60] N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, publicată și adnotată de..., București, 1902, pp. 68—69, în notă.

[61] *Istoria*, p. 225.

[62] Vezi îndeosebi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, pp. 343—344.

[63] Vezi reluarea discuției asupra actelor falsificate la M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, pp. 104—105.

[64] N. Iorga, în marea sa sinteză de istorie națională, publicată în ultimii ani ai vieții, a revenit asupra vechii sale păreri, afirmînd că « l'un des jeunes boïars, formé sous l'influence italienne, mais qui aura été employé aussi non seulement le turc, mais aussi les coutumes de la diplomatie étrangère, Jean Văcărescu, alors grand ban, avait déjà rédigé, avec un certain art, les prétendus actes de capitulation de la part de Mircea I-er et de ce „prince Laiotă" qui est confondu avec Vlad l'Empaleur ». (*Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, vol. VII, Bucarest, 1940, p. 337).

[65] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecția Manuscrise, nr. 1393.

[66] M. Guboglu, *Orientalistica română*, p. 337; Ion Matei, *Notes*, p. 103.

începe cu alfabetul turco-arab, redat însă incomplet, numai de la litera a 6-a la litera a 29-a [67]. Prima parte o formează dicţionarul româno-turc [68], mult mai complet şi mai dezvoltat decît al doilea. Cuvintele, scrise, atît cele româneşti cît şi cele turceşti, cu litere chirilice, sînt grupate în ordinea alfabetică, la prima silabă a cuvîntului sau chiar la cuvîntul întreg. Repartizarea cuvintelor după acest criteriu este, desigur, inegală. Astfel, la silaba *dum* sînt trecute 42 de cuvinte şi expresii, dintre care 40 sînt legate de cuvîntul «Dumnezeu» [69]. În schimb, la unele particule-silabe, ca, de pildă, *mih-*, *mip-*, *zaldeh-*, *dep-*, *bec-*, *bel-* etc., nu figurează nici un cuvînt, fiind lăsat loc gol.

De regulă, sînt date la un loc toate cuvintele care fac parte dintr-o familie, luîndu-se ca temei un substantiv şi încheindu-se acolo unde este cazul, cu verbul familiei respective, care apare fie la infinitiv, fie la persoana întîi singular a prezentului indicativ. Aşa este, de exemplu, familia cuvîntului «călugăr» (creştin) = *keşiş* [70], unde, pe lîngă cuvîntul de bază, găsim: «călugăriţă» = *karıkeşiş*, «călugărie» = *keşişane* şi «mă călugăresc» = *keşiş olurum* [71]. Apar totodată foarte multe expresii uzuale româneşti cu corespondentul lor turcesc: «după aceea» = *ondan sonra* [72], «mă abat din cale» = *yoldan saparım* [73], «scara corăbii» = *gemi merdeveni* [74], «cît pentru mine» = *nekadar benim için* [75], «dintr-un loc» = *bir topraktan* [76], «trec marea» = *denizi geçerim* [77], «căci n-au mersu» = *niçin gitmedi* [78], «scot sau trag apă din puţ, din fîntînă» = *çıkarırım, çekerim su punardan* [79], «măsor pămîntul» = *yeri yolçerim* [80] etc. Fiecare cuvînt sau expresie aparţinînd unei grupe, respectiv unei particule-silabe, poartă un număr de ordine, numerotarea făcîndu-se de fiecare dată de la 1. S-a constatat că, în general, cuvintele turceşti sînt luate din limba vorbită, dar printre ele figurează numeroase elemente lexicale dialectale, ca şi elemente ale foneticii provinciale, ceea ce prezintă interes pentru studiul dialectologiei istorice turceşti. [81]

Dicţionarul turco-român, care formează partea a doua a manuscrisului [82], este ceva mai redus, iar filele 229—283 sînt necompletate. El este de fapt o anexă a celui româno-turc, deoarece apare numai cuvîntul turcesc, pentru corespondentul românesc făcîndu-se trimitere la prima parte, cu indicarea particulei-silabe şi a numărului sub care se găseşte cuvîntul respectiv. [82] Acest lucru constituie o dovadă certă că dicţionarul servea nu pentru traducerile din turceşte în româneşte, pe care Ienăchiţă Văcărescu le putea face mult mai uşor, ci pentru cele din limba română în limba turcă, respectiv pentru redacţia turcească a memoriilor (arzurilor) adresate, cu diferite prilejuri, Porţii, fie în interesul propriu, fie în interesul întregii ţări. Pe de altă parte, este sigur că această încercare lexicografică nu era destinată publicării, slujind doar ca instrument de lucru pentru uzul exclusiv al autorului.

Înţelegînd necesitatea cunoaşterii limbii turco-osmane de un număr cît mai mare de dregători ai ţării, Ienăchiţă Văcărescu s-a ocupat îndeaproape de organizarea învăţămîntului acestei limbi. Astfel, se pare că el a fost iniţiatorul măsurii luate în acest sens de domnul Nicolae Mavrogheni prin «pitacul» său din 1 decembrie 1786 către boierii epitropi ai şcolilor din Ţara Românească. [84] Plecînd de la constatarea că între boierii pămînteni nu se găseau cunoscători «de carte turcească, ce este limba cea mai trebuincioasă într-această ţară», domnul hotăra «să facem şcoală a ţări[i] la Ţarigrad, în saraiul Ţării Rumâneşti, cu cheltuiala domnii mele, unde să înveţe şapte pămînteni această limbă». Trimiterea la Constantinopol a celor şapte tineri era, fără îndoială, ideea lui Ienăchiţă Văcărescu, deoarece el însuşi constatase că numai acolo putea cineva să-şi însuşească

---

[67] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecţia Manuscrise, nr. 1393, f. 1 r.

[68] *Ibidem*, ff. 9 r — 183 r.

[69] *Ibidem*, ff. 52 v — 53 r.

[70] Transcriem cuvintele turceşti în alfabetul latin, cu ortografia oficială actuală din Turcia.

[71] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecţia Manuscrise, nr. 1393, f. 78 r.

[72] *Ibidem*, f. 53 r.

[73] *Ibidem*, f. 9 r.

[74] *Ibidem*, f. 71 v.

[75] *Ibidem*, f. 79 v.

[76] *Ibidem*, f. 84 r.

[77] *Ibidem*, f. 87 r.

[78] *Ibidem*, f. 88 r.

[79] *Ibidem*, f. 117 r.

[80] *Ibidem*, f. 118 r.

[81] Ion Matei, *Notes...*, p. 103.

[82] Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, colecţia Manuscrise, nr. 1393, ff. 183 v—285r.

[83] Vezi şi Ion Matei, *op. cit.*, p. 103.

bine limba și scrierea turco-osmană. Pentru aceasta era nevoie însă de cunoașterea în prealabil a limbii grecești, fiindcă în această limbă urma să li se predea la școală de către profesori greci. «Și de vreme ce acești ucenici, pentru ca să se îndăstuleze fără zăbavă de această învățătură face trebuință dă a avea oarășicare înștiințare și de grămatica grecească, am orînduit domnia mea cercetător aceștii pricine și purtător de grijă pă dumn[ealui] vel dvornic Ianache Văcărescul», se spune în «pitac», adăugîndu-se ca, după recrutarea tinerilor, aceștia să fie trimiși «la dumnealui vel dvornic, ca, urmînd a face cuviincioasa cercetare, după porunca ce i-am dat a-i griji și a-i găti... și așa să-i pornească la Țarigrad». Li se cerea tinerilor «ca să învețe și să să procopsească, să fie laudă țări[i]», scopul domnului fiind «ca să aducem și aici dascăli de această învățătură»[85]. Inițiativa a pornit, foarte probabil, de la Ienăchiță Văcărescu, așa cum rezultă dealtfel și din document, iar unii dintre acești tineri, după întoarcerea de la învățătură, ar fi devenit profesori la școala de limba turcă ce ar urma să se înființeze la București, desigur, tot la propunerea cărturarului român. Nu știm nimic de soarta acestui proiect, dar putem presupune că el n-a mai fost realizat, datorită izbucnirii, în anul 1787, a războiului ruso-austro-turc și a evenimentelor care i-au urmat: exilul lui Ienăchiță Văcărescu și sfîrșitul tragic al lui Nicolae Mavrogheni. [86]

Opera cea mai de seamă, care l-a consacrat pe Ienăchiță Văcărescu nu numai ca orientalist ci și ca istoric, este cunoscuta sa *Istorie a prea puternicilor împărați otomani*, devenită, în ultimele capitole, fără a se îndepărta totuși de temă, o cronică a vremii și a vieții sale. Este a doua încercare a unui cărturar român, după cea a lui Dimitrie Cantemir, de a scrie o istorie a Imperiului otoman, o verigă în lanțul strădaniilor care, peste un secol și ceva, aveau să-și găsească încununarea cu monumentala lucrare a lui N. Iorga. *Istoria* lui Ienăchiță Văcărescu a rămas însă în manuscris pînă în 1864, cînd este editată, cu un mic studiu introductiv, de Al. Papiu-Ilarian [87], după ce, mai înainte cu trei ani, Al. Odobescu publicase cîteva fragmente din ea. [88] Nu a putut juca, așadar, în cultura românească și universală, rolul pe care l-a deținut opera, cu aceeași temă, a lui Dimitrie Cantemir. Au intervenit apoi unele scăderi ale acestei lucrări în ceea ce privește forma, proporția și folosirea informațiilor, determinate, așa cum aprecia N. Iorga, de inferioritatea de învățătură, perseverență, răbdare și putere de muncă față de ilustrul cărturar moldovean a lui Ienăchiță Văcărescu. [89]

Cu toate acestea, *Istoria prea-puternicilor împărați otomani* a avut la bază o varietate de izvoare de prima mînă, ceea ce face ca partea mai veche să nu fie, ca în cazul operei lui Cantemir, «o simplă traducere a unui singur scriitor turc, relativ nou» [90]. Mai întîi, așa cum spune la începutul lucrării, autorul știa de numărul mare al celor care au scris istoria Imperiului otoman, autorii «tevarihurilor [91] sau analelor turcești» și de existența unei dregătorii speciale, ocupată de așa-numitul «vacanuis [92], adecă scriitor de cele întîmplătoare» [93]. Dintre acești istorici, trei au fost studiați și folosiți de Ienăchiță Văcărescu pentru lucrarea sa, și anume Naima, Rașid și Subhi [94].

Istoria lui Mustafa Naima (mort în anul 1716), operă de proporții vaste, tratînd perioada 1591—1659 [95], fusese tipărită, în două volume, la Istanbul, în anul 1734. [96] Ea este continuată de Meh-

---

[84] *Ibidem*, p. 104.

[85] Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 17, f. 121. Vezi și V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, București, 1892, p. 78, unde a fost publicat, cu numeroase greșeli, acest document (printre altele este trecută data de «octombrie 1», în loc de «dechemvrie», cum apare în original).

[86] Ion Matei, *op. cit.*, pp. 104—105.

[87] Al. Papiu-Ilarian, în *Tezaur de monumente istorice*, vol. II, pp. 245—302. (Data apariției volumului este 1863, dar studiul introductiv este datat de editor: «10 iulie 1864».)

[88] Al. Odobescu, *op. cit.*, pp. 492, 495, 497—498, 500, 501—507, 512, 519—522, 523, 524, 525.

[89] N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, pp. 120—122.

[90] *Ibidem*, p. 120.

[91] Este vorba de cuvîntul arab *tarih* = istorie, cronică (plural *tevârih*), intrat cu acest sens în limba turco-osmană și păstrat și în turca modernă; (pluralul arab a fost înlocuit însă cu pluralul turcesc: *tarihler*).

[92] Acest dregător, «analistul imperiului», istoricul oficial al statului, capătă denumirea de *vaka-i nüvis* la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor. Vezi Mihail Guboglu, *L'historiographie ottomane des XV-e—XVIII-e siècles. Bref aperçu*, — în „*Revue des études sud-est européennes*", III (1965), nr. 1—2, pp. 90—91.

[93] *Istoria*, p. 246.

[94] *Ibidem*.

[95] Franz Babinger, *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 245; Mihail Guboglu *L'historiographie ottomane...*, p. 91.

[96] Franz Babinger, *op. cit.*, p. 246.

Pod peste Dîmbovița. Stampă de epocă.

med Rașid (decedat în 1735), a cărui istorie *(Tarih-i Rașid)*, cuprinzînd evenimentele anilor 1660—1721, fusese de asemenea editată în capitala Imperiului otoman, la 1741.[97] După un hiatus de cîțiva ani, completat desigur cu alte izvoare, urma lucrarea lui Mehmed Subhi (decedat la Babadag în 1769) pentru perioada 1730—1743, care a văzut pentru prima oară lumina tiparului la Constantinopol, în 1784.[98] Toți acești trei cronicari au fost istorici oficiali ai curții imperiale[99], iar opera lor, bogată în evenimente[100], a putut fi ușor accesibilă, prin tipărire, lui Ienăchiță Văcărescu, facilitîndu-i sintetizarea istoriei Imperiului otoman pe o durată de aproximativ un secol și jumătate.

Pentru perioada mai veche a folosit lucrările unor istorici «greci, latini, francezi și itali», din care, «cu multă băgare de seamă», a făcut «o adunare»[101]. El citează, în chip expres, pe Zonaras, Chalcocondil, Leunclavius, ca și pe Ladvocat, Dimitrie Cantemir, Beringer, Büsching, Voltaire[102] și alții[103]. A întrebuințat, de asemenea, documente oficiale otomane, mai ales pentru perioada mai nouă.[104] La tratarea evenimentelor contemporane i-au servit foarte mult informațiile orale[105], obținute din partea unor persoane oficiale. Astfel, el menționează pe Eiveri-Efendi, istoricul oficial al Porții în vremea redactării lucrării[106], cu care Ienăchiță Văcărescu a avut foarte probabil convorbiri[107], ca și pe «Athanasache ce s-au numit Ipsilantu», și acesta autor al unei cronici[108], de la care spune că a aflat «cu încredințare» o știre.[109] Informații de preț a cules apoi de la marii viziri și alți înalți dregători otomani, pe lîngă care a făcut, așa cum am văzut, oficiul de interpret și de traducător. Unele lucruri le-a aflat poate și de la sandjacbeiul Selim-Pașa Varkalîzade, cu care a purtat mai multe discuții la Nicopole, în timpul surghiunului.[110] De asemenea spune că, pe cînd se găsea exilat în insula Rhodos, a obținut o știre importantă chiar de la «hechinbașa» (medicul șef) al sultanului Abdul-Hamid I, pe care acesta «au auzit-o din gura împăratului, cu trei zile pînă a nu muri»[111]. În alte locuri ale lucrării arată că *a auzit* informația respectivă, fără a preciza persoana de la care i-a parvenit.[112] O valoare istorică deosebită au însă știrile despre evenimentele la care Ienăchiță Văcărescu a fost martor ocular sau pe care le-a trăit chiar, unele dintre ele făcînd parte din sfera marii politici europene de atunci.

Această lucrare a fost caracterizată, pe drept cuvînt, ca «o operă de istorie universală»[113]. A fost începută, așa cum arată autorul, în anul 1788, la Nicopole, în timpul exilului, și terminată «la văleatu[l] 1794 și 1208 în luna lui

---

[97] *Ibidem*, pp. 268—269.

[98] *Ibidem*, pp. 298—299.

[99] Mihail Guboglu, *L'historiographie ottomane...*, p. 91.

[100] Pe Rașid îl citează în chip expres cînd relatează evenimentele războiului încheiat prin pacea de la Carlowitz («după arătarea lui Rașid-efendi»), iar pe Subhi la domnia sultanului Ahmed III. (*Istoria*, p. 267, 274).

[101] *Ibidem*, p. 246.

[102] *Ibidem*, p. 246, 256, 258, 261, 262, 264, 265.

[103] Pomenește, de pildă, de «mulți evropei», istorici pe care nu-i numește. (*Ibidem*, p. 274). Pentru toate aceste izvoare vezi N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 121.

[104] M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană*, p. 16; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 121.

[105] Aceste informații i-au folosit totuși și pentru perioada mai veche. Astfel, descriind închinarea lui Mircea cel Bătrîn către sultanul Mehmed I, spune «precum am auzit» (*Istoria*, p. 255).

[106] *Ibidem*, p. 246.

[107] N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 121.

[108] Vezi Alexandru Papadopolu-Calimachu, *Dare de seamă despre scrierea lui Atanasiu Comnenu Ipsilantu... în ce privește pe români, în „Analele Academiei Române"*, seria II, tom. II, secț. II, 1880, pp. 427—535.

[109] *Istoria*, p. 277.

[110] *Ibidem*, p. 249.

[111] *Ibidem*, pp. 295—296.

[112] *Ibidem*, pp. 255, 285.

[113] N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 112.

Șevalu »[114]; așadar în luna mai 1794. Ultimele evenimente tratate în cronică sînt din anul 1791, dar faptul că manuscrisul se termină brusc, în mijlocul unei fraze[115], arată că filele de la urmă s-au rătăcit ori s-au pierdut. Împrejurările în care a trecut la elaborare și scopul lucrării sînt înfățișate foarte sugestiv: « Însă acum, la văleatul 1788, aflîndu-mă strămutat cu lăcuința spre vreme în cetatea Nicopolii din crăia bulgarilor, de lumeștile furtuni ale întîmplărilor și de multele feluri de războaie ce desăvîrșit au tulburat toată liniștea patriei mele, unde și despre o parte aflîndu-mă lipsit de toate trecerile de vreme cele veselitoare de suflet și afundat în valurile întristărilor și pentru patimile ce sufere iubiții miei simpatrioți, neputînd afla eu acum vreun mijloc spre a le tămădui, despre altă parte, fiind și de multe ori întrebat de unii de aici ce înpărat au supus Bulgaria și Nicopoli la sangiacul othomanicesc; fără vrednicie m-am îndemnat a scrie o adunare istorică a prea-puternicilor înpărați othomani, pe scurt alcătuită, arătînd de cînd și cu ce mijloc au luat această stăpînire începerea ei, și creșterea și starea și urmările celorlalte pînă astăzi, ca prin scurtarea povestirii să poată afla, fără multă osteneală, vericine istoria othomaniceștii înpărății, iar mai vîrtos ca să mîngîiu cu această osteneală și petrecerea vremii cei turburate întru căre mă aflu »[116].

Lucrarea începe cu o schiță a începuturilor islamismului și a formării marelui califat arab[117], urmată de o succintă prezentare a conținutului și principiilor Coranului.[118] După această introducere, se trece direct la istoria turcilor osmanlîi, cu tratarea, în ordine cronologică, a domniilor celor 28 de sultani[119], de la Osman I, întemeietorul statului, și pînă la Selim III, monarhul otoman din ultimii ani ai vieții lui Ienăchiță Văcărescu. Sînt înfățișate evenimentele cele mai importante, cu precizarea datelor atît în anii erei noastre, cît și în anii de la Hegiră *(hijret)*[120]. Pentru perioada mai veche apar însă inadvertențe în corespondența între anii acestor două ere, fapt determinat de durata mai redusă a anului lunar din calendarul musulman față de anul solar al calendarului creștin[121] și a lipsei unui sistem de transformare exactă a datelor Hegirei în datele erei noastre.

Multe precizări sînt confirmate întru totul de cercetările istoricilor moderni. Astfel, despre cei doi fii ai lui Baiazid I, Suleiman și Musa, care, după moartea tatălui lor, au stăpînit, pe rînd, ținuturile turcești din Rumelia, spune că istoricii « nu-i numesc înpărați și pricina este că n-au stăpînit nici unul toată înpărăția, ci cînd unul, cînd altul pe cîte jumătate »[122]. Sînt arătate apoi împrejurările morții fiecărui sultan, uneori cu amănunte, mai cu seamă în cazul monarhilor care au avut un sfîrșit tragic: Osman II, Mustafa I, Ibrahim I, Mustafa II.[123] Sînt menționate, de asemenea, laturile negative sau viciile unor sultani, ca de pildă, Selim II, Mehmed III sau Mustafa I (înclinați spre plăcerile haremului)[124], Ibrahim I (neștiutor de carte)[125], Murad IV (« băutor »)[126] etc. Ienăchiță Văcărescu are, totodată, și unele aprecieri personale la adresa unor conducători ai Imperiului otman, sintetizate îndeosebi în versificațiile cu care se încheie tratarea fiecărei domnii.[127] Despre Mehmed IV, de exemplu, spune că a fost « mare 'npărat... și mic tot într-o vreme »[128], poate fiindcă, îndemnat de marele vizir Kara-Mustafa, a pornit pe calea nefericită a înfăptuirii irealizabilului vis de a deveni « sultan Germaniei și padișah Apusului, cu deosebită stăpînire de cea othomanicească »[129].

Partea a doua a *Istoriei*, care începe cu domnia sultanului Mahmud I, este mult mai dezvoltată, iar informația se dovedește mult mai bogată[130]. Știrile, mai ales atunci cînd se vorbește de evenimente la care autorul a participat direct sau indirect, prezintă o valoare istorică deosebită, opera transformîndu-se treptat dintr-o lucrare de istorie universală într-o cronică de istorie românească încadrată într-un larg context european. Pe de altă parte, ea devine o

[114] *Istoria*, p. 237.
[115] *Ibidem*, p. 302.
[116] *Ibidem*, p. 245.
[117] *Ibidem*, pp. 247—248.
[118] *Ibidem*, pp. 248—249.
[119] *Ibidem*, pp. 250 și urm.
[120] « De la această fugă a lui Moameth care s-a întîmplat la 16 ale lui iulie în zi de vineri, la văleatul 622 de la Chr., numără moamethanii anii Eghirii, adecă Hijret-tarihi, carii după cursul numărului lor, adecă după al lunii, sînt acum ani 1202 și s-a întîmplat la al 13 an al împărăției lui Iraclie » (*Ibidem*, p. 247).
[121] Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele Hegirei și datele erei noastre cu o introducere în cronologia musulmană*, București, 1955, pp. XXVI—XXVII.
[122] *Istoria*, p. 254.
[123] *Ibidem*, pp. 263—264, 272.
[124] *Ibidem*, pp. 262—263.
[125] *Ibidem*, p. 265.
[126] *Ibidem*, p. 264.
[127] Despre aceste caracterizări în versuri vezi și Al. Piru, *Istoria literaturii române. II. Epoca premodernă*, ediția II, București, 1970, p. 321.
[128] *Istoria*, p. 268.
[129] *Ibidem*, p. 267.
[130] *Ibidem*, pp. 275—302.

adevărată *apologia pro-vita sua* [131], oferind date prețioase pentru biografia autorului, personalitate marcantă a culturii și vieții politice românești din acea vreme.

Așa cum era de așteptat, lucrarea abundă de termeni turcești [132], prezenți dealtfel și în alte scrieri contemporane din Țara Românească și Moldova [133]. Important este faptul că ei sînt folosiți în mod judicios, dovadă că Ienăchiță Văcărescu le stăpînea bine înțelesul, chiar și în cazul celor de origine arabă sau persană Dăm în continuare cîteva exemple de cuvinte din limba turco-osmană folosite în *Istoria prea-puternicilor împărați otomani*, ca și în traducerea hatișerifului din 1791, multe dintre ele figurînd în ambele lucrări. Așa sînt: *șerișerif* [134], echivalat de autor cu «pravila turcească» *(șeri* = conform legii, legal, juridic; *șerif* = onorabil, eminent, sfînt*)*; *fetvaișerif (fetva* = sentință juridică a marelui muftiu*)*; *dava* (proces, judecată); *cadiu (kadi* = judecător*)*; *zabit* (căpetenie militară, ofițer administrator, guvernator); *taht* (tron); *richiabia* (rikâbe = dar către sultan); *bairam peșcheș* (darul de bairam); *emirname* (scrisoare vizirală); *mehtup* (scrisoare); *muhasere* (asediu); *muchialeme (mukâleme* = congres*)*; *mutareme* (armistițiu); *mumbașir (mübașir* = executor*)*; *mirmiran* (termen persan, sinonim cu turcescul *beyler beyi*); *menzil* (stație de poștă, popas); *serhat* (ținut de hotar); *caza* (subdiviziune administrativ-teritorială); *nizam* (rînduială, ordine); *naht* (pești); *serseri* (vagabond); *selam (selâm* = *salut)*; *șart* (condiție, articol); *casaba* (oraș); *colgiu (kolcı* = gardian, vameș*)*; *mucaisea (mukayese* = analogie, proporție*)*; *memlechet* (țară); *casabași (kasapbașı* = staroste de măcelari*)*; *usta* (stăpîn); *caid* (registru oficial, înregistrare); *rosumat (rusumat* = contribuție indirectă*)*; *teclif (tekâlif* = dări*)*; *madea (made* = pricină*)*; *tacsil* (încasare); *spengi (ispenc* = contribuție*)*; *tain* (rație); *taraf* (parte); *alișveriș* (negoț, afacere); *tumbaz (dombaz* = specie de vas fluvial*)*; *tacrir* (interogatoriu); *namaz* (rugăciune, echivalat de autor cu închinăciune); *abdest* (spălare rituală la musulmani); *haraba (araba* = căruță*)* etc.

Multe dintre aceste cuvinte intraseră dealtfel în limba română și se foloseau în mod curent, unele rămînînd pînă în zilele noastre. În cîteva cazuri, cuvintele orientale utilizate primesc terminații românești, ca, de pildă, *hărăcear* (strîngător de haraci). Altora, deși aflate la plural, li se adaugă terminația pluralului românesc, desigur, pentru a le face mai ușor de înțeles: *tevarihuri (tevarih*, pluralul arab la *tarih* = istorie, cronică*)*; *șurubuturi (șurut*, pluralul arab de la *șart)*; *tainaturi (tâinat*, pluralul arab de la *tâin)* etc. Pe de altă parte, unele cuvinte sînt redate în mod corect, în forma originală, deși ele se foloseau mai de mult în limba română într-o formă ușor alterată. Astfel apar termenii *ciftlic*, *ferman* și *vezir* în loc de «ciflic», «firman» și «vizir», cum se pronunțau, încă de pe atunci, în mod obișnuit, aceste cuvinte în țările române.

Activitatea de orientalist a lui Ienăchiță Văcărescu, bazată pe cunoașterea temeinică a limbii și scrierii turco-osmane, a culturii și obiceiurilor turcești, constituie o latură dintre cele mai importante a operei acestui cărturar român. Aceste cunoștințe i-au dat posibilitatea să acționeze pe plan politic în folosul țării sale și chiar în folosul întregului popor român, prin înțelegerea realistă a situației internaționale din zilele sale. Soluția neutralității țărilor române, preconizată de Ienăchiță Văcărescu în viitoarea conflictelor dintre cele trei mari imperii vecine, avea ca temei dorința obținerii, într-un viitor nu prea îndepărtat, a independenței patriei sale. El a înțeles că împărțirea Imperiului otoman, la care tindeau marile puteri, ar fi avut drept urmare, pentru Principatele române, înlocuirea unei stăpîniri cu altă.[135]

Tudor MATEESCU

---

[131] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 202.

[132] În același timp, Ienăchiță Văcărescu folosește și termeni occidentali de largă circulație, din limbile pe care le cunoștea, contribuind astfel la îmbogățirea vocabularului românesc (N. Iorga, *Istoria...*, vol. II, p. 122; Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 206).

[133] Un mare număr de turcisme și chiar expresii turcești apar, de pildă, în cronica lui Dumitrache Medelnicerul, contemporan cu Ienăchiță Văcărescu. (*Istoria evenimentelor din Orient, cu referință la principatele Moldova și Valahia, din anii 1767—1774*, ed. V. A. Urechia, în *„Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice"*, seria II, tom. X, 1889, pp. 351—479.)

[134] Cuvintele se redau în forma în care au fost folosite de Ienăchiță Văcărescu. Atunci cînd există deosebiri evidente față de forma originală, este redată și aceasta, în paranteză, cu ortografia turcească actuală.

[135] Pentru înțelegerea de către Ienăchiță Văcărescu a sensului politicii europene a vremii sale, vezi îndeosebi Virgil Cândea *op. cit.*, p. 207.

MERIDIANE

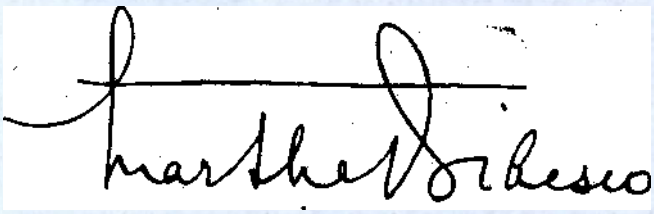

«...l'avenir de ce peuple que j'ai tant aimé»

Tullimaar Perrau ar Worthal
Cornwall
Angleterre

23 décembre 1968

Chère Madame,

Votre carte m'est arrivée avec mon courrier de Paris, hier.

Je serais très heureuse de vous recevoir et de m'entretenir avec vous de votre projet de traduire mon livre Isvor, *en roumain. La difficulté vient de ceci : je me trouve chez ma fille et je souffre d'un* zona, *maladie qui ne m'empêche pas d'écrire, ce qui est pour moi le principal, mais de voyager, pour un temps indéterminé. Le médecin qui me soigne ne souhaite pas que je risque en hiver le voyage de retour dans l'île St. Louis, où j'habite, à Paris.*

Si vous avez la possibilité de venir en Angleterre je vous verrai avec plaisir. Au cas où vous demeurerez *à Paris jusqu'au printemps, ce serait la solution du problème de notre*

Nostalgia țării natale

FIIND ÎNTR-O CĂLĂTORIE DE STUDII LA Paris în decembrie 1968 și ianuarie 1969, i-am trimis scriitoarei Martha Bibescu o epistolă, în care îmi exprimam dorința de a traduce cartea sa *Isvor, le pays des saules (Isvor, țara sălciilor)*. Răspunsul mi-a sosit din Anglia unde Martha Bibescu, suferind de o zona-zoster, era imobilizată la pat.

În prima din cele două scrisori primite, Martha Bibescu îmi relatează episodul dramatic și dureros al distrugerii, de către legionari, a cărții sale, gata tipărită, *Isvor, țara sălciilor*.

În adevăr, la Biblioteca Academiei, se află un exemplar tradus în limba română de Editura „Adevărul", fără indicația anului apariției și fără numele traducătorului. Există, scris cu cerneală, anul 1938, probabil data cînd lucrarea a fost înregistrată în cartotecile Bibliotecii Academiei.

Prefața este semnată de marele nostru prozator Mihail Sadoveanu, din care spicuim cîteva rînduri:

« D-na Martha Bibescu, coborîtoare din acei Mavrocordați cărturari și diplomați care au cinstit această țară și din Lahovarești, care au servit-o în aceeași măsură, poartă în sine bunuri care nu se cumpără și cărora inteligența sa le dă valoare în felul cum soarele face să sclipească

«...viitorul acestui popor pe care l-am iubit atît de mult»

I

Tullimaar Perrau-ar-Worthal
Cornwall
Anglia

23 decembrie 1968

Stimată doamnă,

Scrisoarea dumneavoastră mi-a sosit ieri cu corespondența mea din Paris.

Aș fi foarte fericită să vă primesc și să discutăm despre proiectul dumneavoastră de a traduce cartea mea *Isvor* în limba română.

Dificultatea vine din aceasta: eu sînt la fiica mea și sufăr de zona-zoster, boală care nu mă împiedică să scriu, ceea ce este pentru mine principalul, dar nu pot călători un timp nedefinit.

Doctorul care mă îngrijește nu dorește ca să risc iarna călătoria de reîntoarcere în insula St. Louis, unde locuiesc, la Paris. Dacă aveți posibilitatea de a veni în Anglia v-aș vedea cu plăcere. În cazul în care *veți rămîne* la Paris pînă la primăvară, ar fi

---

juvaierurile. [...] *Datoria noastră e să-i deschidem drum către cititorii de limbă românească: chiar într-o traducere, pe care o dorim totdeauna cît mai bună, cititorii noștri vor găsi intacte sufletul și poezia, care sunt ale patriei*».

Isvor a fost «cartea de căpătîi» a lui Rainer Maria Rilke, care îi scria lui Ion Pillat:

«*Cum să nu iubești România după ce ai citit* Isvor? *A fost lectura mea preferată de-a lungul unui an întreg și cu siguranță că o voi relua totdeauna cu aceeași încîntare și duioșie. În* Isvor, *intuiția de mare poetă a autoarei a reușit să stabilească una din cele mai profunde continuități umane. Și cîtă bucurie, cînd a descoperit-o chiar în sufletul său*» [1].

Martha Bibescu (28 ianuarie 1888—28 noiembrie 1973) [2], scriitoare franceză de origine română, autoare a peste 30 de cărți (romane, biografii romanțate, note de călătorii, corespondență), avea pentru poporul român din care se trăgea o puternică afecțiune. Cartea *Isvor*, *țara sălciilor* este un unicat, în felul ei, o descripție a vieții țăranilor români din satul în care ea însăși a trăit o vreme, căutînd să-i înțeleagă, în ceea ce constituia viața lor de toate zilele, cu tradițiile, obiceiurile și ritualurile străvechi.

Scriitoarea căuta să le îndulcească traiul, deși mama soțului ei se împotrivea inovațiilor introduse de ea pe moșia satului Isvor, de pe valea Prahovei, nu departe de Breaza.

Ca să ne dăm seama cît de mult ținea la această carte, apărută întîia oară în limba franceză în 1923 și cît de mult o avea la inimă, transcriem dedicația de pe penultima sa carte, *Le Confesseur et les poètes*, trimisă criticului și istoricului literar *Cornelia Ștefănescu*, în traducerea acesteia:

«Duhovnicul și poeții **să aducă drept mărturie a „misterioaselor fire prin care inimile ne sînt legate", mereu înverzitele ramuri din țara sălciilor».** Dedicația poartă data **«Ile Saint-Louis, 6 martie 1971»** [3].

Dar iată cele două scrisori primite în iarna 1968—69.

Elena BERAM

---

[1] Vezi *Studiul introductiv*, de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei, la vol. Martha Bibescu, *Jurnal politic, ianuarie 1939 — ianuarie 1941*, București, Editura Politică, 1979, pp. 7—8.

[2] Am adoptat datele furnizate de Maria Brăescu, în lucrarea sa *Interferențe românești în opera Marthei Bibescu*, Editura „Minerva", 1983, pp. 6 și 8.

[3] *Dialog la masa cu tăblie de oglinzi*, în vol. *Ritmuri în piatră*, Timișoara, Editura „Facla", 1988, p. 85

Tullimaar Perrau ar Warthal
Cornwall
Angleterra

23 Decembre 1968

Chère Madame,

Votre carte m'est arrivée avec mon courrier de Paris, hier.

rencontre. Je vous signale que la Maison Plon, 8, rue Garancière est l'Éditeur de : Isvor, au Pays des Saules, *réédité en un seul volume, sans changement de texte, au Canada pendant la guerre et puis à Paris et à Genève.*

Une traduction en roumain venant longtemps après la traduction anglaise, allait paraître quand les nazis se sont emparés des presses de la maison d'édition de Bucarest sous prétexte que l'éditeur était juif, et mon livre s'est trouvé voué à la destruction.

Si vous pouvez vous rendre chez Plon, vous y trouverez les principaux articles que la critique française et anglaise ont consacré généreusement à Isvor. *Rilke, le grand poète autrichien, avant sa mort en Suisse, a écrit à Ion Pillat qu'*Isvor *était son livre de chevet. Je ne peux vous en écrire davantage et regrette de ne pas avoir une conversation avec vous sur les raisons qui vous font désirer de publier* Isvor *dans les circonstances actuelles.*

Croyez, chère Madame, à mes meilleurs sentiments.

Marthe Princesse BIBESCO

II

La Princesse Bibesco
Tullimaar
Perrau-ar-Worthal
Cornwall
Angleterre

Ce 4 janvier 1968 [1]

Chère Madame,

Ma surprise de savoir que vous vouliez traduire et publier Isvor *en Roumanie était et reste joyeuse. Vous avez mon approbation.*

Quand j'ai écrit ce livre, je souhaitais et prédisais même, un peu, l'avenir de ce peuple que j'ai tant aimé [2].

Ne croyez pas que j'en veuille choisir un autre pour le faire paraître à présent.

Je suis tout à fait d'accord pour la traduction et j'aurais beaucoup aimé vous reçevoir à cette occasion et vous dire pourquoi ce livre n'avait pas encore été lu en roumain.

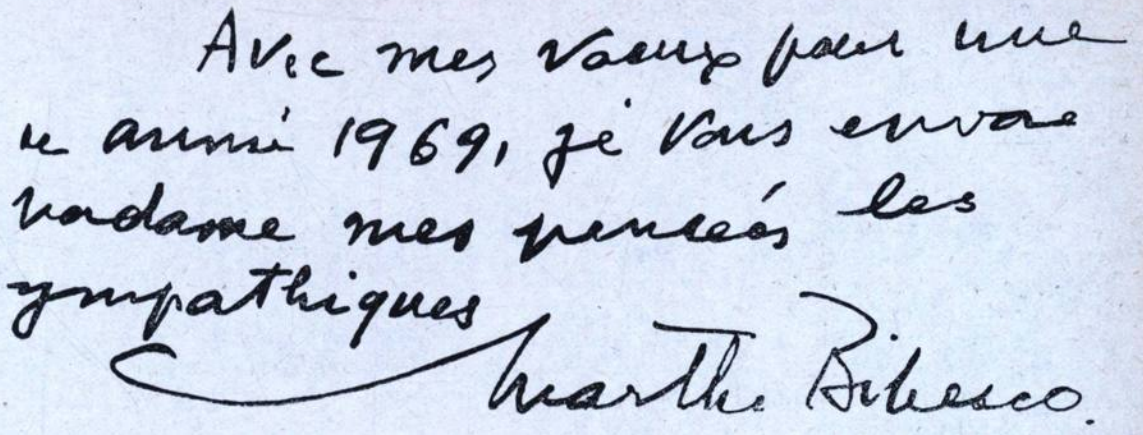

soluționată problema întîlnirii noastre. Vă atrag atenția că Plon, 8, str. Garancière este editorul cărții *Isvor, țara sălciilor*, reeditată într-un singur volum, fără nici o modificare în text, în Canada, în timpul războiului, și apoi la Paris și la Geneva.

O traducere în limba română, venind mult timp după traducerea engleză, urma să apară, cînd naziștii au pus stăpînire pe tipografia casei de editură din București, sub pretextul că editorul era evreu și cartea mea a fost sortită distrugerii.

Dacă puteți să vă duceți la Plon, veți găsi acolo principalele articole pe care critica franceză și cea engleză le-au consacrat cu generozitate cărții *Isvor*. Rilke, marele poet austriac, înaintea morții sale în Elveția, i-a scris lui Ion Pillat că *Isvor* era cartea lui de căpătîi.

Nu pot să vă scriu mai mult și regret că nu pot avea o conversație cu domneavoastră asupra motivelor care vă fac să doriți publicarea cărții *Isvor* în circumstanțele actuale.

Fiți încredințată, stimată doamnă, de cele mai bune sentimente.

Martha prințesă BIBESCU

II

Prințesa Bibescu
Tullimaar
Perrau-ar-Worthal
Cornwall, Anglia

4 ianuarie 1968 [1]

Stimată doamnă,

Surpriza de a ști că doriți să traduceți și să publicați *Isvor* în România era și îmi este plăcută. Aveți consimțămîntul meu.

Cînd am scris această carte, eu doream și preziceam chiar, într-un fel, viitorul acestui popor pe care l-am iubit atît de mult. [2]

Să nu credeți că aș vrea să aleg în prezent pe altcineva pentru apariția cărții.

Eu sînt cu totul de acord cu traducerea și aș fi dorit mult să vă primesc cu acest prilej și să vă spun de ce această carte nu a fost încă citită în românește.

---

[1] Din greșală, Martha Bibescu a scris 1968. Era, de fapt, anul 1969.

[2] «Va veni o vreme, scria Martha Bibescu în *Isvor*, cînd acest popor, care nu a fost cunoscut pînă acum, va fi băgat în seamă. Din această țară, trecută sub tăcere, se vor auzi venind cîntece și muzică. Neamul acesta va renaște [...] și lumea se va mira ca de o minune, aflînd în sfîrșit tot ce a știut el despre conștiința universală.»

Vous avez mon assentiment, mais la règle est, pour une traduction, d'écrire aussi à l'Editeur, dont voici le nom et l'adresse :

Monsieur Marcel Juillard
Directeur général des Editions Plon
8 Rue Garancière
Paris VI

Je crois qu'il existe un accord entre la France et la Roumanie pour les traductions. Vous n'aurez aucune difficulté, je crois, à obtenir les droits de traduction.

Dites, je vous prie, à votre amie très aimable et très douée Cornélia Stefanescou, que j'ai bien reçu le Nr. du „Siècle XX" [3] *où a paru son article sur les amis Roumains de Marcel Proust* [4]*, que je lui ai écrit pour la remercier et la féliciter, mais que ma lettre a sans doute été perdue dans ce court espace de temps où les desordres ont touché cette admirable institution „l'Union Postale Universelle" qui devrait bien servir de modèle à toutes les relations entre les pays.*

En attendant, dites lui bien mon souvenir amical et ma sympathie littéraire.

Je suis encore trop souffrante pour songer à quitter l'Angleterre où ma fille me soigne avec un admirable dévouement. Mais aussitôt guérie, j'espère revenir dans l'autre île, celle de St. Louis, où beaucoup de travail en retard m'attend.

Avec mes voeux pour une heureuse année 1969, je vous envoie, chère Madame, mes pensées les plus sympathiques.

Marthe BIBESCO

Aveţi asentimentul meu, dar obiceiul este, pentru o traducere, să scrieţi, de asemenea, editorului. Iată numele şi adresa:

Domnul Marcel Juillard
Director general al editurii Plon
Strada Garancière, nr. 8
Paris VI

Cred că există un acord între Franţa şi România pentru traduceri. Nu veţi avea nici o dificultate, cred, ca să obţineţi dreptul de traducere.

Spuneţi, vă rog, prietenei dumneavoastră, foarte amabila şi foarte înzestrata Cornelia Ştefănescu, că am primit cu bine numărul din *„Secolul 20"* [3], unde a apărut articolul ei despre prietenii români ai lui Marcel Proust [4], că i-am scris pentru a-i mulţumi şi a o felicita, dar că, fără îndoială, scrisoarea mea s-a pierdut în acest scurt răstimp în care dezordinile au atins această admirabilă instituţie, „Uniunea poştală universală", care ar fi trebuit să servească drept model pentru toate relaţiile între ţări.

Între timp, spuneţi-i despre amintirea mea prietenească şi despre simpatia mea literară.

Eu sînt încă prea suferindă pentru a mă gîndi să părăsesc Anglia, unde fiica mea mă îngrijeşte cu un devotament admirabil. Dar, de îndată ce voi fi vindecată, sper să revin în cealaltă insulă, insula St. Louis, unde mă aşteaptă multe lucrări rămase în urmă.

Cu urările mele pentru un fericit an 1969, vă trimit, stimată doamnă, gîndurile mele pline de simpatie.

Martha BIBESCU

---

[3] *„Secolul 20"*, nr. 4, 1968, pp. 71—84.
[4] Cornelia Ştefănescu, *Cu Martha Bibescu despre Marcel Proust şi prietenii săi români.*

George BANEA

Un destin tragic

BIOGRAFIA LUI C. BANEA E UN EXTRAordinar roman de «sanctificată umanitate» (Perpessicius) şi o victorie patetică, prin ironie şi umor, asupra tragediei unei întregi generaţii de intelectuali, marcată de experienţa primului război mondial. În anul memorabilului debut cu *Zile de lazaret* (1938), scriitorul nu mai era de mult un tînăr; opera sa, izvorîtă din fapte esenţiale ale vieţii, era în acelaşi timp o provocare şi un rîs homeric peste întreaga înscenare a destinului advers.

Scriitorul s-a născut la 14 februarie 1891, în comuna Măcin, judeţul Tulcea. Locurile stau sub semnul fabulosului şi al apelor dezlănţuite, însă din acest peisaj diluvian copilul nu reţine decît prezenţa romantică a ruinelor şi pitoreasca apropiere a Dunării.

Casa părintească e puţin deosebită de altele: trei încăperi, o tindă la mijloc, luminată de o singură fereastră, cu cele două odăi, una în dreapta, alta în stînga. Interior rustic, prin urmare, cu vatră, cuptor şi îndoielnica lumină a lămpii de gaz, agăţată pe un perete.

Bunicul dinspre tată e neam de mocan, venit nu se ştie cînd din Ardeal şi aşezat pe malul lacului Jijila. Se numea Radu, însă Banea, nume mai puţin întîlnit în această zonă, îşi are istoria lui. Acest Radu se căsătoreşte cu Şerbana, iar lumea-i spune Radu a Şerbanii, ori numai Radu a Banii şi, în cele din urmă, Radu Banea. Era om aşezat şi bun gospodar, cu cirezi şi herghelii în tot ţinutul; avea casă trainică, frumoasă, cu două caturi şi balcon, «unică în felul ei prin satele dobrogene din partea aceea». Se îmbolnăveşte de dalac în timpul Războiului din 1877 şi moare, pierzîndu-şi aproape întreaga avere.

Bunicul dinspre mamă era din raiaua Brăilei, soţia lui, o femeie aprigă şi mîndră, trăieşte aproape o sută de ani, are o soră mai mare în satul Pecineaga şi păstrează din vremea stăpînirii turceşti ştiinţa acestei limbi. Scriitorul a cunoscut-o în ultimii ei ani de viaţă.

Mama, Aniţa Banea, rămasă de timpuriu văduvă, era o fiinţă blajină şi sensibilă; îşi

CERTIFICAT.

Noi, Lt. Colonel Fodorescu Victor, Comandantul Regimentului Neagoe Basarab "Nr. 38", având în vedere cererea sublocotenentului de rezervă Banea Gheorghe, profesor la liceul militar "Mănăstirea Dealului" înregistrată la Nr. 17.414 din 30 Noembrie 1919, certificăm că sublt. de rezervă Banea Gheorghe a luat parte ca comandant de pluton şi mobilizat la 15 August 1916 în luptele din Dobrogea ca elev plutonier. Pe ziua de 30 August 1916 este grav rănit în luptele dela Parachioi, Dobrogea şi făcut prizonier, înapoindu-se din captivitate pe ziua de 1 August 1918 iar la 5 August 1918 este demobilizat.-

Este avansat sublt. de rezervă la 1 Iulie 1916.-

COMANDANTUL REG. "N. BASARAB" Nr. 38

Lt. Colonel, I. Fodorescu

Cazul birou mobil.
s. Cl. Ştefine

ascundea cu timiditate deznădejdea și-și plîngea în taină singurătatea. Cînd i se aduce vestea « morții » fiului pe front, părăsește înspăimîntată casa, lăsînd totul neatins; la întoarcere, după cîțiva ani, nu mai găsește în picioare nici zidurile. Melancolia, neliniștea și amărăciunea s-au transmis scriitorului, a cărui literatură ascunde, sub aparenta ingenuitate, durerea adevărată și drama. Tatăl, Sandu Banea, e simplu țăran, analfabet; învățase doar unele litere mari « la școala de adulți a regimentului de la Tulcea, unde-și făcuse armata ».

Copilul crește, așadar, într-o atmosferă de patriarhalitate, în care e vie memoria întîmplărilor tragice din 1877. Tînără fiind, mama sa vede armăsarul sălbatec, tăiat cu iataganele, scăpat din hergheliile luate de turci, străbătînd însîngerat orașul. Scriitorul nu va exploata totuși acest trecut, cu ușoară culoare sentimentală, preferînd imaginarului epic, ficțiunea autobiografică, mai apropiată naturii talentului său și sensibilității cititorului contemporan.

Urmează școala primară la Măcin (1904). În cerdacul viei pe care o păzește vara, la un kilometru de sat, își duce și cărțile dobîndite ca premiu în clasa I. Cînd le termină, ia altele din biblioteca unui frate mai mare al mamei; cele *15 comedii* ale lui N. A. Bogdan îi rețin atenția prin scenele cu tîlhari de codru *(La drumul mare)* și pitorescul turcesc din *Azur Ilderim Aga*. Deocamdată, lecturile sînt întîmplătoare: în afara cărților familiei, istorioare morale descoperite prin podul casei, catehisme, bucoavne și psaltiri; băiatul poștașului îi mai oferă, în schimbul strugurilor, numere vechi din „*Universul*", primul ziar cunoscut, dealtfel. Mai tîrziu, aflînd de existența „*Universului literar*", e tentat să trimită chiar o schiță, deși, în cele din urmă, renunță. « Cabinetul de lectură » se află după soba din încăperea mare, un loc cald, intim și, mai ales, lipsit de răufăcători. Înaintea basmelor lui Creangă, descoperite în liceu, cunoaște literatura cu haiduci a lui N. D. Popescu — « literatură stearpă și seacă » —, *Halimaua* lui Gherasim Gorjan și *Alexandria*. Cu *Cinel-Cinel* a lui V. Alecsandri prezintă spectacole în diferite orașe dobrogene, în beneficiul internatului din Brăila, distrus aproape în întregime într-un incendiu. La Liceul „N. Bălcescu", din același oraș, absolvă secția modernă în 1912.

În 1907 se afla de-abia în primele clase ale gimnaziului; focul răscoalelor pătrunde în aceste ținuturi ca o așteptare înfrigurată, pe care, după ani, scriitorul o va transcrie în paginile de memorialistică. Impresionantă e acum aviditatea de a cunoaște, de a înregistra totul, de a-și afirma existența, de a reține amănuntele vieții. Într-o nebănuită și tragică simetrie, ceea ce acum este « dorința fierbinte, încordată de a învăța », *setea cunoașterii* va fi, după prima întîlnire cu moartea, fiorul speranței și tensiunea așteptării, justificate prin *setea de viață*.

În primul război mondial e mobilizat, la 15 august 1916, și participă la luptele de pe frontul dobrogean, în calitate de comandant de pluton. În ziua de 30 august, e grav rănit — lovit la cap de un șrapnel în luptele de la Parachioi și părăsit pe linia întîi de camarazii care-l cred mort. Într-o baltă de sînge, aude tropotul soldaților, le simte goana nebună, însă nu poate vorbi. O patrulă de nemți trece pe lîngă el fără să-l observe, alta încearcă să-l « ucidă » a doua oară, trăgînd două focuri, unul în umăr, altul în cap și, în sfîrșit, este descoperit de un regiment sîrb de artilerie, i se oferă primele îngrijiri și e îndrumat spre primul spital de campanie.

Urmează luni de peregrinări prin diferite spitale din Bulgaria: Silistra, Alfatar, Kemînlar, Razgrad, Hascov și Kîrjalia. Se înapoiază din captivitate la 1 august 1918, în cadrul unui schimb de invalizi, iar la 5 august 1918 este demobilizat. La întoarcerea în țară descoperă însă că, pe lista morților, la nr. 92, din 10 octombrie 1916, publicată în „*Monitorul oficial*" și-n ziarul „*Dimineața*", se afla și el. Trebuie, prin urmare, să-și redobîndească o nouă identitate.

O comisie specială constată gravitatea infirmității, scriitorul e declarat mare mutilat de război și « reînviat » prin *Ordin de zi* al armatei. E reformat cu diagnosticul « paraplegie flască post traumatism cranian » și decorat cu „Steaua României" în grad de Cavaler și „Crucea Comemorativă a Războiului din 1916", cu baretele „Dobrogea". Anularea actului de deces nu constituie însă în sine un epilog. Perspectiva noii existențe e înspăimîntătoare: « Moartea? Groaznic, desigur, dar grozăvie numai de o clipă, pe cînd schilodirea, împuținarea puterilor, inferioritatea față de ceilalți înseamnă o *moarte continuă*, o moarte care durează milioane de milioane de clipe... » *(Zile de lazaret)*.

În 1919, la douăzeci și opt de ani, obține licența în litere, specialitatea limba română și filologie romanică. Fiindcă îi fusese distrus numai centrul mișcării picioarelor, fără nici o alterare a facultăților mintale, își termină nu

numai studiile universitare, dar funcţionează şi ca profesor secundar treizeci şi trei de ani, pînă în 1952, cînd se pensionează. Este, pe rînd, dascăl la Buzău (1920); la Liceul Militar „M-rea Dealu" din Tîrgovişte (pînă în 1922), la Brăila şi Bucureşti.

Conştiinciozitatea, politeţea, respectul, bunăvoinţa şi spiritul de camaraderie ale lui G. Banea erau proverbiale. Dar suferinţele lui, amplificate şi de indiferenţa oficială, nu se încheiaseră încă. « Invalid de război — scrie într-un proiectat articol cu evidente note autobiografice — devine orice ostaş care în urma rănilor din luptă rămîne cu o meteahnă oarecare ce-l pune în stare de inferioritate faţă de semenii lui rămaşi întregi la trup şi la minte. A rămas omul beteag de o mînă, de un picior, de un ochi şi aşa mai departe. În cazul acesta invalidul primeşte de la stat o pensiune şi aceasta nu este, vorba răposatului Marghiloman, o contravaloare a plăcerilor sentimentale cauzate lui de rănire; ci un fel de compensaţie, un fel de ajutor în viaţă pentru rana de război ce l-a împuţinat de puteri. Dacă însă în urma rănilor invalidul a rămas fără puteri, aşa că nu mai poate trăi fără ajutorul altuia, şi-a pierdut adică vederea, e orb sau nu mai poate merge, are picioarele paralizate, atunci este mare mutilat (francezii spun *grand blessé*). Şi, în sfîrşit, să mi se îngăduie încă un adaus de natură ceva mai personal. Cînd după zece ani şi mai bine de proteste şi petiţiuni am izbutit să fiu revizuit de o comisie medicală mixtă şi mi s-a recunoscut calitatea (?!) de mare mutilat, I.O.V. a refuzat să ia act de aceasta, declarînd că el nu recunoaşte calitatea revizuirii, care fusese ordonată de d-l general Boiţeanu, ajuns pe urmă ministru... Ce stabilise cinci medici mari, că sînt mare mutilat nu putea fi valabil şi pentru I.O.V., deoarece puteam să scriu şi, potrivit pregătirii mele academice, să mai învăţ şi pe alţii din mult puţinul ce ştiu. »

Învaţă, e adevărat, şi pe alţii, însă lumea lui rămîne pentru totdeauna îngropată în tranşeele războiului. Cu piciorul drept paralizat sprijinindu-se cu dificultate în baston, căzînd des şi amorţind cu fiecare lovitură, « vîslind parcă cu mîinile, care căutau instinctiv ceva să mai apuce, să se sprijine », omul şi-a urmărit cu luciditate *drumul înapoi*, fiindu-şi încă o dată actorul şi spectatorul propriei sale tragedii. Cu puţini ani înainte de moarte (19 decembrie 1967), îşi petrecea zilnic patruspreze-cecincisprezece ore ţintuit într-un scaun, chinuit de crize şi de fenomene sfincteriene, acestea din urmă datorate vechilor răni la cap.

Strigătul: « Sînt absolut dezarmat şi nu pot trăi fără cineva care să mă ajute » a fost poate ultimul gest voluntar al scriitorului. Supravieţuirea n-a fost nici în 1916, n-ar fi fost nici acum, pentru G. Banea, o victorie. Această victorie a trebuit să rămînă, pentru o viaţă, « la frontiera morţii », ceea ce a fost întotdeauna: un frumos, dar irealizabil vis.

Primele exerciţii literare datează din anii gimnaziului. Prin clasa a III-a scrie o poezie despre o zi de iarnă cu zăpadă şi viscol. Vremea a şters, după propria mărturisire a autorului, multe alte încercări în cerneală violetă: « Mi-aduc aminte de nişte pagini în care zugrăveam într-o seară o furtună năprasnică, aşa cum bîntuia de multe ori prin părţile noastre. Vîntul vuia prin copacii dimprejur, se izbea de colţurile casei, de streşinile cele ascuţite şi dădea impresia că este vorba de o furtună în largul mării. Ascultam această frămîntare a stihiilor şi o aşterneam pe hîrtie, căci aşa am fost totdeauna, am zugrăvit numai realitatea » *(Vin apele!)*.

Se pare, totuşi, că, decisivă pentru viitorul scriitor este întîlnirea cu Dostoievski, citit în 1907. *Crimă şi pedeapsă* a fost o revelaţie: « Aici mi se părea că dau de cheia creaţiei literare, dar lucrul nu-mi era pe deplin lămurit. Îmi dădeam totuşi seama că ficţiunea nu se cade să precumpănească realitatea. De aici poate şi caracterul literaturii mele » *(Ibidem)*.

Pe Topîrceanu nu l-a cunoscut personal. Tîrziu numai, după întoarcerea în ţară, lectura cărţilor sale: *În gheara lor. Amintiri din Bulgaria şi schiţe uşoare* (1920) şi *Pirin-Planina. Episoduri tragice şi comice din captivitate* (1936) avea să constituie ultimul îndemn de a aşterne pe hîrtie amintirea dramaticelor evenimente trăite în timpul războiului.

În prizonierat, pe drumul de la Alfatar, sanitarul bulgar Petre Kreonof îşi povesteşte iubirea nefericită pentru Mara, medicinistă la un spital din Sofia. Ascultîndu-l, Banea imaginează întîiul subiect de roman, urmat de altele, rămase însă toate în faza de proiect. Abia timpul de cumplită suferinţă şi aşteptare de la Razgrad îi va limpezi, în sfîrşit, ideea cărţii: « De multe ori noaptea aiuram. Ars de sete şi doritor de răcoare, mă visam în munţii noştri răcoroşi, pe Valea Prahovei. A doua zi, după nopţi frămîntate ca acestea, răniţii bulgari povesteau, făcînd

haz, altora ce înțeleseseră din delirul meu. Atunci, în zilele acelea seci și pustii îmi venise hotărîrea să-mi scriu romanul chinurilor mele. *Zile de lazaret* aveam să-mi numesc romanul... ». Un *Fragment* va fi publicat în „*Revista Fundațiilor Regale*“ (1937, nr. 7, pp. 18—43), urmat, la un an, de altul: *În spitale, la Razgrad*, în aceeași revistă (1938, nr. 3, pp. 549—583).

Apariția volumului, în 1938, e întîmpinată cu sincer entuziasm și considerată un debut epic reprezentativ de întreaga presă literară. Autorului i se decernează Premiul Academiei Române „I. Heliade Rădulescu“ și Premiul Comitetului dobrogean „I. N. Roman“. G. Călinescu numește cartea « un document superior, mai bun decît o literatură de imaginație fără miez », căci ceea ce izbește imediat în ea este « realismul înfricoșător » și inteligența « admirabilului memorialist ». Pe C. Fântâneru îl impresionează « delicatețea sentimentului, simțul fin al poeziei lucrurilor, gustul muzicalizării împrejurimii amorfe (și) înduioșarea tragică ». Vocația pentru suferință este răscumpărată prin artă.

Primul război mondial — ca subiect literar — a prilejuit crearea cîtorva opere memorabile, dar a produs și o maladie a scrisului, a amintirilor, a însemnărilor, a anostelor și foarte de multe ori a monotonelor descrieri în proză.

Asociația generală a ialomițenilor redactează însemnările lui Ioan F. Buricescu, *Pe margini de prăpastie* (1939); singura pretenție a autorului e de a fi scris pe scurt « zi cu zi » ceea ce i s-a întîmplat. Medicul militar Ștefănescu-Galați își publică *Amintirile din război* (1921), cu declarate scopuri moralizatoare. Oct. C. Tăslăuanu, în *Hora obuzelor* (1916), introduce « scene și icoane » trăite nu numai de el, ci și auzite de la camarazi. Tot « icoane ale unui suflet » găsim și în *3 luni pe timpul de război* (1916) de același Tăslăuanu, care dorește să povestească războiul așa cum l-a privit: printr-o prismă omenească. Nu altceva oferă Topîrceanu în *Amintiri din luptele de la Turtucaia* (1922); « Eu n-am vrut să dau decît o serie de icoane, schițate în fugă, o povestire sumară și obiectivă a celor ce s-au petrecut în jurul meu și la care am luat parte ».

Așadar, scopuri practice (perpetuarea unor amintiri), mărturisiri sincere, dar sumare, multe fără vreun interes mai general; reportaje literare, observații consemnate în fugă. Un război cu adevărat « generator de literatură » — cum l-a numit E. Lovinescu în 1919. Dar nu de mare literatură, din păcate.

Zile de lazaret (1938) a surprins tocmai prin interesul ei documentar și psihologic extraordinar. Cartea este jurnalul unei imense suferințe, confesiune dezolantă adeseori, deși reconstituirea zguduitoarei drame impresionează prin aerul de lucidă detașare și de calmă seninătate. Prozatorul refuză stilizarea, înregistrează cu un real simț al nuanțelor universul exterior, al durerii fizice, dar și manifestările lirice ale unei interiorități protectoare. Emoția depășește tragedia evenimentului și, dincolo de redarea exactă a realității, se poate observa acea superioară indiferență a spiritului, despre care scria și Călinescu. Memorabil este romanul privit și din unghiul umanizării suferinței, al unei sensibilități profunde, prin care eroismul și curajul iau forma « contemplației narative » (Pompiliu Constantinescu). Neobișnuita calitate a scriiturii stă în inteligența cu care autorul știe să ne convingă de autenticitatea unor momente ce par de domeniul imaginarului.

O întregire a romanului *Zile de lazaret* este volumul de schițe și amintiri dobrogene, *Vin apele!* (1940). Nostalgicele evocări — familie, prieteni, școală — continuă întîia experiență, cu o mai accentuată preocupare pentru poezia lucrurilor și semnificația vag sentimentală a întîmplărilor.

Cu *Mușchetarii în Balcani* (apărut postum, în 1982) autorul amplifică semnificația evenimentelor — încercarea nereușită de evadare dintr-un lagăr de prizonieri —, sugerînd prin tema călătoriei, a sentimentului libertății, a speranței și iluziei, a foamei chiar, vechi procedee ale picarescului literar. Cu mulți ani în urmă, într-un referat redactat în vederea publicării romanului, Perpessicius aducea un veritabil elogiu acestei ultime scrieri a prietenului său: « *Mușchetarii în Balcani*, noul roman al d-lui G. Banea, purcede din aceeași matcă generatoare și confirmă, într-un mod deopotrivă de strălucit, toate calitățile de substanță și expresie ale întîielor d-sale două cărți: *Zile de lazaret* și *Vin apele!*

Autorul, se știe, e originar din Dobrogea, mai precis din urbea cu nobil trecut istoric a Măcinului, a luptat în trecutul război și a pătimit de pe urma rănilor și a captivității, unul din cele mai zguduitoare martiragii, așa cum reiese din confesiunea pateticelor *Zile de lazaret*, iar de un sfert de veac și mai bine trudește, cu prețul unor excesive suferințe, în învăță-

mîntul secundar, împărtășind dragoste de carte și de frumos numeroșilor discipoli ce i-au trecut prin mînă.

Peisagiul acesta originar, în care scînteierea apelor se temperează în ecranul cenușiu al munților din zare, experiența de viață cu care l-au îmbogățit încercările războiului și temperamentul său, funciarmente optimist, iată cei trei factori care au precedat geneza lucrărilor d-lui Banea, comunicîndu-le, odată cu grația și robustețea locurilor și un adînc fior de umanitate.

Mușchetarii în Balcani, ultimul d-sale roman întregește atlasul inspirației sale și potențează, în planul epicei, toate calitățile întîlnite pînă acum. Aventurile celor trei mușchetari, ce fuseseră ca și cei din legendă, patru dintru început, evadați dintr-un lagăr de prizonieri din sudul Balcanilor și ajungînd, după nenumărate peripeții, la Dunăre, pentru ca, odată prinși, să facă întoarsă calea penitenții, se desfășoară într-o continuă bună dispoziție și fac din cartea aceasta un antrenant roman de aventuri, interesînd în egală măsură pe cetitorul tînăr ca și pe cel în vîrstă.

Căci drumul de noapte, prin locuri ferite, și strategia improvizată a micului grup, condus de iscusitul Odiseu cu Barba de Aramă, ce pusese la cale evadarea, problemele de siguranță și alimentație, ca și raporturile cu populația băștinașă, dau pe față nu numai un ingenios spirit de inițiativă și adaptare, dar și o întreagă înțelepciune din cărți sau populară, un folclor adecvat, în care utilul se ia la întrecere cu amuzantul și în care fiecare detaliu e un element de etnografie, încît nu o dată ai impresia unei lecturi pe alt plan, însă în același spirit, din *Pseudokinegeticos* al lui Odobescu».

Se spune că marii scriitori sfîrșesc, de obicei, nu încep, prin a face memorialistică. Aparent, acesta e adevărul. Dar, dacă G. Banea începe cu ceea ce alții sfîrșesc, se poate accepta și varianta că scrierile lui sînt la fel de valoroase ca ale lor.

*

Schimbul epistolar dintre G. Banea și Ioannis Chrystallopoulos, debutînd la 3 aprilie 1963, este o adevărată operă literară. Grav bolnav, ținuit pe scaun din cauza vechilor răni de la cap, romancierul comunică fostului său elev de la Brăila, cu bucurie amară, că împlinise 72 de ani și că iubea încă viața. Următoarea scrisoare e expediată abia peste doi ani (24 februarie 1965). Scriitorul are acum 74 de ani, infirmitatea se agravează, orele zilnice de imobilitate totală se înmulțesc. Suferinței fizice i se adaugă regretul de a nu se mai putea ocupa de literatură *.

Ioannis Crystallopoulos este un scriitor și inginer grec, născut la Brăila în 1910. În gim-

* Iată cum s-a înfiripat acest dialog epistolar:

I

«București, 3 aprilie 1963

Dragă Crystallopol,

Încă din anul trecut am primit scrisoarea ta și am rătăcit-o, pentru că m-am mutat. În sfîrșit, am găsit-o și mă grăbesc să-ți răspund. Dintre foștii mei elevi, de tine mi-aduc aminte cu mai multă plăcere. De vreo zece ani sînt pensionar și, deși mare mutilat de război, acuma ținuit pe scaun din cauza rănii de la cap, am ajuns totuși la etatea de 72 de ani și țin încă la viață. Trăim o epocă foarte interesantă și eu sînt atent la toate din jurul meu, citesc neîntrerupt și ascult radio. Slujba religioasă de la Atena și Salonic. Dintre foștii mei elevi greci, Vandoros Panagachi a plecat și el în Grecia. Dacă-l vezi cumva, spune-i că nu l-am uitat. Eu nu-mi amintesc bine în ce serie ai fost, cînd ai terminat liceul; altfel, parcă te văd în fața ochilor: frumușel, cuminte și discret.

Aș vrea să știu cu ce te ocupi, dacă ai familie și unde se află localitatea asta Neon Faliron.

Răspunde-mi, dacă ai răgaz.

Cu multă afecțiune, *Pedachi mu*

Al tău

G. BANEA (geros)»

II

«București, 24 febr[uarie] 1965

Iubite Crystallopol,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea ta din 9 febr[uarie], la 16 febr[uarie] și îți răspund de-abia azi, 24 febr[uarie]. Una din cauze este și că luni, 22 febr[uarie], am împlinit 74 de ani. E un record să o duci așa de mult, după cei ai fost rănit așa de grav acum 49 de ani. De altfel, infirmitatea mi s-a agravat mult în ultimii ani. Stau ținuit pe un scaun vreo 14—15 ore din cele 24 ale zilei. Tot timpul citesc. Am scris și eu, ba am și publicat vreo 2. Prima carte e un fel de roman, amintiri de război; *Zile de lazaret* se cheamă și a fost premiată de Academia Română» etc.

«Paginile ce vor urma... vor fi poate

1.

Buc[ureşti] 29 martie 1965

Iubite Crystallopol *(Psihi mu)*,

Te vei fi întrebînd de ce nu mai primeşti nimic de la mine. Iată explicaţia. Cînd am avut răspunsul tău, am fost aşa de bucuros încît am hotărît, nu numai să-ţi răspund, ci să-ţi şi trimit vreo carte şi pentru aceasta am trimes scrisoarea ta bunului meu amic Perpessicius, ca să vedem ce s-ar putea face. Dar de trimes o carte e tare complicat lucru. El a vrut să-i trimeată Ariadnei în Noua Zeelandă, dar cu avionul costa 180 lei şi atunci a trimes-o prin poşta obişnuită, plătind doar 500 lei. Şi aşa vrînd să fac mai bine, n-am făcut nimic: nici carte, nici scrisoare. Deocamdată îţi trimet o scrisoare şi pînă la urmă poate vine şi o carte. Ultima ta scrisoare e la Perpessicius. Interesant foarte prin tot cuprinsul ei şi mai ales prin arătarea complicatelor drumuri făcute de scrierile literare româneşti pentru a ajunge să fie tălmăcite în greceşte. Am să-i trimet şi prima ta scrisoare. Poate vor da material pentru vreun articol bunului meu amic Perpessicius. Ştii de unde vine cuvîntul acesta? Vine de la latinescul *patior-pati*, prin filiera bizantină, prefixul *per* întărindu-i sensul, pentru că Mitiş Panaitescu, rănit cam la o lună după ce am căzut eu, tot în Dobrogea, a îndurat multe dureri, încît îşi merită porecla de *tăbăcit în durere*. De altfel, cu mare greutate abia zgîrie acum cu stînga şi mai mult dictează, iar de văzut aproape nu mai vede, iar eu — după cum ţi-am mai scris — stau ţintuit pe un scaun 14—15 ore zilnic, de-mi trece scîndura scaunului prin oase, cu toată perina ce i-am pus-o. Ca să folosesc o expresie actuală, după cîteva sferturi de oră de stat pe scaun, îmi amorţeşte cu totul «organizaţia de bază». Şi fiindcă am pornit-o pe calea etimologiilor, oare *hudiţă* întrebuinţat în Moldova, nu vine tot din grecescul *odós?*

Te-am întrebat despre mulţi greci plecaţi de aici în Grecia, şi, între alţii, şi despre Vandoros Panagachi. Şi ştii de ce? Pentru că acesta a plecat lăsînd aici o mulţime de

---

naziu, l-a avut profesor pe George Banea. Iată cum şi-l amintea mai tîrziu: «Trebuia să ne înveţe limba franceză. El s-a prezentat ceva mai tîrziu decît ceilalţi profesori. Elevii, cuviincioşi, se sculau în picioare la fiecare prezentare. Cînd a apărut G. Banea, consternare, deşi s-a prezentat surîzător, blînd, aproape impunător, deşi i s-au făcut ca şi celorlalţi aceleaşi onoruri, invaliditatea lui i-a făcut să se uite miraţi unul la altul. Piciorul îl tîrîia, abia atingea cu vîrful pămîntul. Totuşi, umbla fără baston, voinicește, conştient de impresia ce a făcut-o, cu greu s-a urcat pe estradă şi s-a aşezat la catedră. În mînă ţinea catalogul, s-a ridicat totuşi în picioare şi cu o privire blîndă s-a uitat la toţi elevii, mici şi mari, şi a început: „Băieţică (asta era expresia lui favorită cu care se adresa totdeauna elevilor), anul acesta vom face împreună limba franceză"».

A doua întîlnire datează din clasa a VI-a de liceu, cînd G. Banea preda cursul de limba şi literatura română («prelegerile lui nu mai erau simple prelegeri de profesor secundar, ci, prin varietatea lor şi prin amplele lui expresii, erau prelegeri de profesor universitar»). Dascălul avea simţul umorului şi, mai ales, bunăvoinţă; era un spirit enciclopedic, îi erau familiare cîteva culturi (latină, greacă, italiană şi franceză), dar prezenta totul fără pedanterie şi obişnuitul convenţionalism. Ioannis Crystallopoulos, fiind primul din clasă, e apreciat în mod deosebit; primele lui poezii, unele traduceri, sînt publicate în ziarul local „*Dunărea de jos*". În clasa a VI-a se înscria la concursul

cele din urmă mîzgălite de mine»

[Corespondenţă cu scriitorul grec Yannis CHRYSTALLOPOULOS]

datorii. Eu i-am meditat băiatul la latină, l-am salvat de corigenţă, Oscar Stoenescu la matematici — şi acum poate urma Politehnica în Grecia. Lui Oscar i-a rămas dator 1000, mie numai 140 lei. Eu i-am făcut un preţ mai mult simbolic. De altfel, cam aşa am păţit-o cu toţi pe care i-am preparat, fie la latină, fie la română, fie la franceză. Mi-era ruşine să le cer, sau să le amintesc de plată şi ei nu se jenau. Unii au ajuns în Argentina, alţii în U.S.A. Dacă îl întîlneşti cumva, nu-i spune de datorie, spune-i numai că am întrebat de el.

Nu mi-ai răspuns, dacă-ţi aminteşti de Oscar Stoenescu şi nici de numele de familie al soţiei tale. Eu am stat multă vreme în Brăila, am învăţat liceul, 8 ani, am mai stat un an (1918—1919), am fost profesor la pensioane de fete şi apoi 14 ani profesor la Liceul „N. Bălcescu", după care m-am transferat la Bucureşti. În tot timpul şederii mele în Brăila, am avut raporturi cu familii greceşti, ba a fost chiar vorba să mă însor cu o grecoaică, aşa că am rămas cu o slăbiciune pentru limba greacă.

Am vorbit la telefon azi cu fiul lui Perpessicius şi i-am făgăduit că-i dau şi prima ta scrisoare ca material pentru un articol, iar el mi-a răspuns că ar mai fi nevoie şi de vreo carte din acestea pomenite de tine, ca sprijin pentru dovedirea afirmaţiilor. Menţionez aci că Perpessicius este şi el grec de origine, numele lui e Panait, la care s-a adăugat sufixul *escu*, aşa de caracteristic numelor patronimice româneşti.

Lui Bălan, cu care păstrez raporturi mai strînse (mi-e şi rudă din partea mamei mele) am să-i trimet rîndurile din scrisorile tale în care vorbeşti de el, ca dovadă că nu l-ai uitat. Mă gîndeam întîi să-i trimet chiar scrisorile, dar la o mai matură reflecţie, prefer să le păstrez ca să-mi formez un dosar. Recitindu-le, parcă te văd înaintea ochilor, drăguţi, cuminte şi rostind răspicat răspunsuri precise, parcă silabisindu-le.

În altă ordine de idei. Cu sănătatea mea o duc potrivit. Datorită mijloacelor materiale reduse, trăiesc cumpătat. Cu mîncare puţină, băutură — aproape numai apă

---

literar iniţiat de avocatul Aurel Şerbănescu din Brăila şi obţine, între cîţiva zeci de participanţi, premiul trei. Premiul întîi îi revine lui Ştefan Gh. Bălan, viitor profesor universitar şi om de ştiinţă. Subiectul — *A bătut un vînt de primăvară* — a fost tratat liber, fără nici un fel de restricţii din partea comisiei. În ciuda aşteptărilor însă, tînărul premiant nu urmează literele, ci Politehnica din Timişoara, devenind, mai tîrziu, specialist în construcţii navale. A fost concentrat în timpul celui de-al doilea război mondial (1939—1941), a lucrat o perioadă la Piatra Neamţ, apoi la Brăila, la Şantierul naval, pînă în decembrie 1950, cînd s-a repatriat în Grecia. Aici a continuat să scrie şi să iubească scriitorii români. Printre prietenii săi s-a numărat şi Radu Tudoran, căruia i-a construit iahtul cu care s-a documentat pentru romanul *Toate pînzele sus !* Împreună cu George Banea, lucra la o traducere a lui Kazantzakis în româneşte — precum se va vedea din dialogul epistolar purtat peste un deceniu.

Această corespondenţă — primită de noi din Grecia — reprezintă un document unic al unei vieţi trăite cu demnitate, ironică detaşare şi nedisimulat optimism — pînă în ultima clipă. O publicăm — prin amabilitatea revistei *„Manuscriptum"*, şi în numele prieteniei care l-a legat pe G. Banea de Perpessicius, prietenul său brăilean şi fondatorul revistei, cu sentimentul că vom contribui la o mai dreaptă cunoaştere a acestui scriitor cu un destin atît de crud.

Aurel SASU

(nerò), prea rar puțin *crasì*, dar cîteodată mă mai apucă *paraponul* și mă întreb dacă mai apuc și pensia din luna viitoare.

Și, înainte de a termina, să te mai întreb de semnificația exactă a vorbei grecești *vlàhos*. Înseamnă român, ori țăran? Așa-mi spunea pe grecește o cucoană, care era să mă ginerească, pe cînd eu eram în liceu, atunci cînd îmi admira dinții sănătoși și albi. Mi-i admira, căci atunci erau toți intacți și *toți* prezenți. Astăzi — nefericire — au mai rămas puțini de cînd mi s-au rupt doi din față, de cînd am căzut odată, făcînd o inspecție noaptea la internatul Liceului pe care-l conduceam.

Și cu acestea, iubite Crystallopol, la revedere pînă oi mai avea plăcerea să-ți citesc din nou rîndurile.

Al tău vechi

G. BANEA

2.

București, 18 august 1965

Iubite Iani,

De mult, tare de mult nu ți-am răspuns. Și la primirea volumașului cu traducerea în greacă a cîtorva schițe de Caragiale, și la scrisoarea ce-a venit după vreo 3—4 zile.

Acum cîteva zile m-a vizitat Leonida Violatos, după indicațiile tale. Mi-a făcut o mare plăcere. L-am găsit un desăvîrșit filosof, cu o judecată minunată și în privința oamenilor și a împrejurărilor actuale din lume.

Am căutat, dar zadarnic, să-i dau lui ca să ți-o aducă în Grecia, o schiță de a mea nepublicată, pe care voiam să ți-o trimet prin poștă cu riscul cenzurei, deși nu conține nimic subversiv, dar de bine ce-o pusesem de-o parte n-am mai găsit-o. Acum a rămas ca Leonida s-o ia, dacă eu o găsesc, pînă s-o întoarce el de la Brăila, unde s-a dus s-o vadă pe soră-sa.

Viața mea se scurge cu aceeași monotonie, între crizele intestinale și aceleași întrebări dacă mai apuc și pensia din luna viitoare.

Citesc mereu și mai și scriu, dar de publicat nu reușesc să public nimic. Cică îi interesează opere scrise în sensul realismului socialist, iar ale mele sînt doar realist-critice.

Dragă Iani, văzînd traducerile în greacă din Caragiale, m-am gîndit să încerci tu a traduce, bunăoară, *La Hanul lui Mînjoală*, ori *Pastramă trufanda*, ori *Kir Ianulea*. Violatos Leonida s-a înspăimîntat cît de grea e limba greacă. De aceea el, fiindcă nu vrea s-o înceapă iar de la alfabet, poate pleacă din *patrida* Grecia și vrea să caute în altă parte. Într-un fel voi repetați, într-o măsură mai mică, drama hughenoților francezi izgoniți de dragonadele lui Lud[ovic] XIV și ale soției sale morganatice M-me de Maintenon în Prusia. Acestea sînt zugrăvite cu artă de Adalbert von Chamisso în *Peter Schlemil, omul care și-a pierdut umbra*. Și scriitorul francez Edmond About pomenește ceva despre necazurile grecilor reîntorși în Grecia din România. Tot Edmond About a scris și romanul *Roi des montagnes*, în care povestește cu haz și spirit pățaniile unui neamț prins de un haiduc grec. Poate l-ai citit. Eu îl aveam, dar mi-a fost furat, ca aproape jumătate din cărțile mele.

20 august. Reiau scrisoarea începută alaltăieri. Am găsit și schița scrisă de mine prin 1947—1948, la îndemnul unei turcoaice din Constanța, turcoaică pe care am scos-o bacalaureată în 1946. Dacă Leonida Violatos trece pe la mine, i-o dau să ți-o aducă. Mare scofală nu e, ci doar de curiozitate.

De altfel, scriu greu, nu în privința compunerii, ci numai din cauza greutății de a sta și scrie sprijinit cu stînga. Din cauza repetatelor căderi și lovituri la cap, mi s-a agravat infirmitatea mult și nu mai pot sta în capul oaselor fără să mă sprijin și de obicei atît de tare că-mi amorțește mîna stîngă, iar cînd scriu mai mult și dreapta pe condei.

Așa stau lucrurile cu mine și zilele-mi trec greu, iar nopțile nu prea dorm — asta din pricina ranei de la creier. Acum urmăresc curios evenimentele de la voi din Grecia,

Tache Ionescu şi Petrache Carp. La noi era o glumă de operetă, dar la voi nu pare a fi la fel.

Şi acuma închei, dragă Iani, şi te rog transmite-i doamnei tale, Maria, respectuoasele mele omagii.

Te îmbrăţişez cu drag

G. BANEA

3.

11 septembrie 1965

PREFAŢA, AVERTISMENT, ORICUM VREŢI SĂ-I SPUNEŢI

Paginile ce vor urma, *dacă* vor urma, şi *cîte* vor urma, vor fi poate cele din urmă mîzgălite de mine, cu greutate, din chinuita mea existenţă. « Oaia care nu-şi poate duce singură lîna, o mînîncă lupul. » Eu, de 49 de ani aştept să mă mănînce lupul, pentru că peste două zile se împlinesc tocmai 49 de ani de cînd am căzut pe front în Dobrogea. Am fost trecut mort pe hîrtie, dar — din nefericire — n-a fost şi în realitate, pentru că au urmat, pentru mine, zile grele, mai întîi la lazaret, apoi de lagăre în captivitate bulgărească şi apoi nesfîrşiţi ani, în care m-am tîrît neajutorat pentru a-mi cîştiga existenţa.

Rănit greu la cap, de artilerie (un şrapnel şi-a plouat toate gloanţele deasupra mea, din... *[text lipsă]*

4.

Bucureşti 14 octombrie 1965

Iubite Iani,

Aseară am primit scrisoarea ta din 4 oct[ombrie]. Va să zică a făcut 9 zile de drum sau, judecînd după ştampila poştei, între 5 oct[ombrie] poşta greacă şi 12 oct[ombrie] poşta română, doar 7 zile.

În privinţa scuzelor tale că ai întîrziat cu răspunsul, nu-i nimic, că şi eu am întîrziat cam multişor, de s-a auzit pînă în Noua Zeelandă, pînă ţi-am trimis scrisoarea de care spui. Ba, ca să spun şi mai drept, răspunsul meu a urmat după ce a venit la mine întîia oară Violato. El mi-a spus că s-a auzit şi la antipozi că n-am mai răspuns. De altfel, cred că s-ar putea tot de acolo, de la Ariadna, să vă vină — o! cît mai tîrziu — şi vestea cea funebră. Vedeţi, am scris cît mai tîrziu, dar în minte îmi era « cît mai curînd ».

Cum am scris, Violato a trecut şi a doua oară, după ce fusese pe la Brăila, de şi-a văzut o soră a lui. A trecut pe la mine în grabă, întotdeauna e grăbit. Eu, tocmai cu o zi înainte, încredinţasem manuscrisul nuvelei mele fiului lui Perpessicius şi acuma tot lui îi dau sarcina să vi-l trimeată. Nu ştiu dacă Anastasia — parcă aşa-i zice — l-o lăsa să treacă. *Habent sua fata libelli.* (« Au şi cărţile soarta lor ») Dacă n-o veni, nu-i nimic, nu-i mare pagubă. În scrisoarea ta sînt multe, multe lucruri. Şi aş vrea să răspund la toate. Mai întîi, să ştiţi că am primit toate scrisorile tale şi că toate au mers şi la Perpessicius, de unde se întorc iar la mine şi se aşează în dosar. Să răspund, aşadar. Antologia, de care spui, cuprinde lucruri inegale ca valoare, iar faptul că traducătorul le-a tălmăcit din franceză, m-a făcut să te îndemn să încerci a traduce tu unele lucruri, deşi acuma văd că scrii « groaznica limbă greacă ». Aşa se scutura şi bietul Violato, spunîndu-mi că va pleca din Grecia, fiindcă nu vrea s-o ia iar de la alfabet.

În altă ordine de idei: cunosc şi preţuiesc mult pe Radu Tudoran şi aproape toată opera lui am avut-o. El e frate cu Geo Bogza şi se zice că ar fi brăilean. De altfel, ultima lui carte, *Dunărea revărsată*, descrie Brăila. Am să ţi-o trimet. Penultima,

Toate pînzele sus !, e şi mai bună. *Un port la răsărit* a fost epurată f[iind]că zugrăveşte Cetatea Albă (Ackerman). Cartea lui Virgil Gheorghiu, *La 25e heure* n-a venit la noi în ţară « et pour cause ! ».

Despre şederea lui Radu Tudoran la Brăila, cînd i-ai construit iahtul, mi-a povestit o frumuşică cuconiţă, *muza* lui de-atunci. Acum s-a însurat cu o fată mult mai tînără, după care alergau şi suspinau nişte foşti elevi ai mei. De ! ce comentariu mai savuros decît : « *Die Liebe ist blind* ».

Dintre grecii cunoscuţi de mine, de la începutul acestui veac, a fost Iani Georgiade, profesor de elină la Liceul din Brăila, director al internatului Liceelor din Brăila (pînă în 1906 au fost două : I. C. Massim şi N. Bălcescu) şi pînă în 1919, prof[esor] de franceză la Lic[eul] din Tulcea, după care a plecat în Grecia ca Universitar. Soţia lui se numise Constanţa Diamandescu, fiica doctorului Diamandescu, tot brăilean şi el şi tot de origine greacă, la fel şi Iorga, a cărui mamă era născută Arghiropol. Şi aşa mai departe, cînd m-oi porni nu mai isprăvesc, precum Nestor din *Iliada*. Mulţumesc lui D-zeu, pînă acum memoria nu m-a lăsat, ca şi celelalte facultăţi mintale. Numai pîrdalnicele de picioare s-au muiat de tot, iar dreptul s-a umflat de la genunchi în jos ca un butuc.

Prin urmare, iubitul meu Iani, să rezumăm : Am răspuns oare la toate ? Ţi-am risipit toate îndoielile ? Dacă încă nu, mai las şi pe altă dată, că am ocazie acuma s-o trimet « par avion ». Pînă atunci, « *na zisis che na procopses* ». Omagii D-nei Maria. Al tău

G. BANEA

5.

9 noiembrie 1965, Bucureşti

Iubite Iani,

Săptămîna trecută ţi-a fost expediată recomandată cartea lui Radu Tudoran, *Dunărea revărsată*. Am vrut s-o trimit « par avion », dar cei de la poştă m-au asigurat că tot aşa de bine face drumul cu poşta obişnuită, doar că durează mai mult drumul (cam o lună).

Manuscrisul, deocamdată, nu-l mai trimit dintr-o mie şi unu de motive.

Nu ştiu dacă onorabilul Leonida Violatos a trecut pe la tine. Aş fi curios să ştiu ce impresie i-am făcut.

În ce priveşte sănătatea mea... ceac-pac !

Acuma mi-a găsit şi tensiunea : 19 1/2—10. Mă îndop şi eu cu tot felul de medicamente, pînă într-o zi cînd o să vă vină vestea din Noua Zeelandă, deşi eu am să rog tot pe prof. universitar D. D. Panaitescu să v-o comunice. Totuşi, nu mă grăbesc deloc, dar *sait-on jamais*. Manuscrisul ce voiam să vi-l trimet are titlul *Oréia*. Cuprinde însemnările unui medic român *(o iatrós)* şi schiţează rivalitatea dintre o turcoaică dobrogeană şi o macedoneancă-grecoaică, Euridice (Evridichi). Prilej pentru mine să fac incursiuni în vocabularul turc şi cel grec. Cum însă însemnările încep în vara lui 1940, n-am putut evita cuvintele « puhoiul rusesc », care ar putea să « şocheze » *(fi donc !)* pe Anastasias, deşi acum se pare că chiar aşa de cordială *kalimera* între noi şi vecinul răsăritean nu mai e.

Soţia ta e rudă, mi se pare, cu Ariadna Climatiano. Eu, cînd mi-am făcut stagiul militar, în 1915, în Şcoala militară din Bucureşti, am avut un camarad mai tînăr ca mine, Climatiano Manole, băiat dezgheţat şi cu tot felul de talente. Păcat că s-a sinucis în 1916, în ajunul lui 10 mai. Cauza : *chagrin d'amour*. O soră a lui s-a măritat cu un oarecare Panţuru, profesor pe urmă la Balcic, dar mort de tuberculoză, prin 1927—28.

Sînt curios să știu cînd vei primi cartea lui Radu Tudoran. Aici au trebuit o mulțime de formalități: vreo 5 formulare de completat. Unul, care a rămas la mine, are imprimat *Ministerul comerțului exterior — Direcția vămilor*. Și mai jos, *Export*. Așa că, vezi tu, măi băiețele *(Pedaki mu)*, că am ajuns și exportator. De altfel, îți trimet și foaia de la Poștă, drept curiozitate.

Mai sînt curios, dacă vei primi intactă scrisorica asta. Repet că schița mea, pe care era să ți-o trimet, prin Violato, nu are nimic subversiv, ba mai mult chiar s-ar putea să apară și în vreo revistă din țară de la noi, deși ar cam trebui s-o scriu din nou, cu ortografia din 1948.

În fine, iubiții mei de departe, rămîn același pe care l-ați cunoscut, tare bucuros să am vești de la D[umnea]v[oastră].

G. BANEA

(Va urma)

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR

ROMÂNIA

DIRECȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR (CIR. II)

Nr. nostru (a se recita în răspuns) — Data

DOMNULUI PROFESOR

Banea Gheorghe

Colegiul „Gh. Șăineanu" București

176.223/943.-

1 SEP. 1943

Avem onoare a vă face cunoscut că Ministerul - prin decizia Nr. 176.223/1943 - v'a acordat pensiunea de merit pe data de 1 Aprilie 1943.-

S'au dat dispozițiunile de plată necesare.-

MINISTRU,

DIRECTOR,

SALA DE LECTURA

Rafaele PETTAZZÓNI
în dialog cu
Mircea ELIADE

CORESPONDENTA EXPEDIATĂ ŞI PRIMITĂ de Mircea Eliade constituie o inepuizabilă mină documentară asupra biografiei spirituale a autorului *Mitului eternei reîntoarceri.*

Schimbul de misive cu învăţaţii italieni (Ernesto Buonaiuti, G. Cocchiara, Rosa del Conte, J. Evola, Arturo Farinelli, Carlo Formichi, Vittorio Macchioro, Aldo Mieli, Raffaele Pettazzóni, Giuseppe Tucci) ilustrează efervescenţa şi febrilitatea anilor tinereţii şi maturităţii creatoare, proiectele sale grandioase, înfăptuirile magnifice şi aprecierea lui unanimă ca o autoritate ştiinţifică de necontestat.

Încredinţăm tiparului o parte din corespondenţa cu Pettazzóni (1883—1959), aflată în arhiva noastră.

Relaţiile şi preţuirea reciprocă a celor doi am prezentat-o, nu de mult, tot în revista de faţă, comentînd articolele şi studiile de filosofia culturii şi istoria religiilor, unde li se interferează ideile [1].

Celor spuse atunci le mai adaug unele aspecte. Nu numai studiile de specialitate ale lui Eliade se referă la confratele său, ci şi memorialistica. Atît *Jurnalul*, cît şi *Amintirile* evocă opera savantului şi cîteva din calităţile omului: discreţia, un just simţ al măsurii, generozitatea.

În 1950, cercetătorul român a fost invitat de Pettazzóni, din partea Universităţii din Roma, să vorbească despre şamanism. Ţinută în marea aulă a Universităţii în faţa unor prestigioşi oameni de cultură — conferinţa lui Eliade a avut un strălucit ecou în epocă.

UNIVERSITÀ DI ROMA
ISTITUTO DI STUDI
STORICO-RELIGIOSI

Roma, 2 juillet 1951

Mon cher ami,

J'ai une fiche de ce que votre nouvel ouvrage sur le Chamanisme va paraître bientôt

Quant à moi, j'ai bien reçu hy 2/3 ci-joint pour la traduction de mon Religion

În cel de al şaselea deceniu, în călătoriile sale în Italia, aproape în fiecare an, nu uită să-l viziteze. Ultima întrevedere e notată în *Jurnal* în ziua de 12 septembrie 1959. Grav bolnav de rinichi, Pettazzóni îi pare de data aceasta «palid, slăbit, blînd».

Cîteva luni după aceea, la 2 ianuarie 1960, moartea lui Pettazzóni declanşează fireşti asociaţii de idei. Se vede elev de liceu, într-o după amiază de vară, citind cu înfrigurare în cîteva nopţi *I Misteri*. *Jurnalul* nu uită să menţioneze schimbul de scrisori care a avut loc de-a lungul anilor, conchizînd: «Mă revăd în mansarda mea din strada Melodiei, cu coatele rezemate de masă, confundat în *I Misteri* (aveam pentru prima oară impresia că începeam să înţeleg cîte ceva din *Misterele* de la Eleusis). Anii următori eram obsedat de fluviile subterane

---

[1] Vezi „*Manuscriptum*", an. XIX (1988, nr. 4, pp. 133—134).

NVMEN

INTERNATIONAL REVIEW FOR THE HISTORY OF RELIGIONS

ISSUED BY THE

INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR THE HISTORY OF RELIGIONS

The Editor:
R. Pettazzoni
Roma, Via Crescenzio, 63

ROMA, 14 Décembre 1953

Chers amis, le premier numéro de NUMEN est sous presse. J'espère que mon "Epreuve introductif" ne va pas trop vous déplaire. J'attends votre article pour un prochain fascicule.

ale spiritualității mediteraneene și-mi făcusem planul de a scrie o lucrare despre *Originea gîndirii europene*, în două volume. Am anunțat-o chiar în articolele mele asupra orfismului, publicate în „*Adevărul literar*“ »[2].

Amintirea lui Pettazzóni, și după dispariția lui fizică, dăinuise cu pregnanță.

La 16 februarie 1976, în timp ce i se conferea titlul de *Doctor Honoris Causa*, la Sorbona, sărbătoritul se gîndea la un amănunt menționat într-una din scrisorile reproduse în paginile de față:

« Ascultîndu-l pe Dupront citindu-mi „elogiul“ îmi aminteam de anii 1937—38, cînd îl rugasem să revadă manuscrisul studiului lui Pettazzóni, trimis pentru „*Zalmoxis*“[3] ». (Alphonse Dupront, atașat cultural al Franței în România, în preajma celui de-al doilea război mondial, devenise rectorul Sorbonei.)

La 1 decembrie 1977, în cadrul seminarului condus de Mircea Eliade la Universitatea din Chicago, o studentă a prezentat opera lui Pettazzóni. În concluziile sale, magistrul a îmbinat rigoarea științifică cu mărturiile personale: « Le-am spus, între altele, că într-un anumit fel, Pettazzoni a fost modelul meu. Am repetat oarecum, „confesiunea“ de acum cîțiva ani de la Santa Barbara, la încheierea colocviului despre scrierile mele. Spuneam atunci: înțeleg prin *model* ceea ce face un istoric al religiilor, nu *cum* face. Pettazzóni era un istoricist, și eu nu sînt. Iar în multe probleme soluțiile noastre erau diferite, mai exact contrarii. Dar exemplul lui m-a încurajat să fac la fel. Raffaele Pettazzóni a fost ultimul savant care s-a silit să cerceteze și să înțeleagă Istoria religiilor în *totalitatea* ei. Nu s-a mulțumit să se cantoneze într-un singur domeniu, deși ajunsese un „specialist“ în istoria religiei grecești. A avut curajul să atace probleme generale: originea ideii de Dumnezeu, Misterele helenistice, structura gîndirii mitologice, confesiunea păcatelor etc.

— Este foarte greu! — a exclamat un student (unul din cei mai buni de altfel).

Am ridicat din umeri, oftînd — și apoi am izbucnit toți în rîs ».

Dincolo de caracterul amuzant al rîndurilor de mai sus, ele dezvăluie firescul și lipsa de rigiditate în relațiile dintre profesor și studenți (la Chicago, la fel ca și, odinioară, la București).

Chiar dacă a ridicat din umeri și a aflat, Eliade știa foarte bine că axul central al întregii sale opere e enciclopedismul, setea de cunoaștere totală.

Confirmarea acestei idei este monumentala operă postumă în 16 volume — *Enciclopedia religiilor* — al cărei redactor-șef a fost învățatul român.

Mircea HANDOCA

---

[2] *Fragments d'un Journal*, Ed. „Gallimard“, 1973, p. 318.

[3] *Fragments d'un Journal*, II, Ed. „Gallimard“, 1981, p. 264.

[4] *Idem*, p. 396.

1

Illustre [Maître] [1]

Je vous demande les plus vives escuses de ne pas vous écrire rien jusqu'au moment. Mais j'ai travaillé beaucoup pour mes examens et je suis partis après immédiatement une longue excursion sur les montagnes Bucegi.

J'ai reçu votre dernière lettre et j'ai vous remercié pour l'attention et pour le beaucoup désiré Dio *que je l'attend avec une inexprimable impatience. De quelques mois j'ai fu reçu collaborateur à L'*„Adevărul literar“ [2] *le plus répandue revue roumaine où j'ai l'intention d'écrire un article sur votre* Dio. *Après quelques semaines de repòs, j'ai recommencé le travail sur l'histoire des religions en continuant d'ammasser et de juger les matériaux. Vous savez, déjà, que j'espère pouvoir publier une petite* Introduction à l'histoire des religions, *en esquisant quelques lignes d'orientation pour les lecteurs roumains. C'est un travail sans prétentions, mais nécéssaire pour les actuels bésoins d'information dans mon pays.*

J'ai terminé la traduction complète de votre deux brochures La Formation du monothéisme *et* La svolgimento. *Je cherche maintenant de les publier ensembles précédées d'une étude introductive sur votre oeuvre. Mais je n'éspère pas de trouver immédiatement un éditeur, parce que, chez nous, on ne s'acceptent pendant l'été aucuns travaux d'imprimaton. En tout cas, les deux traductions seront publier dans notre bibliothèque d'études de l'histoire des religions, qui s'inaugura l'année prochaine.*

Je vous annonce que beaucoup de mes amis ont lu I Misteri, La Religione *et les deux brochures que j'ai tradui. Quelques-uns les ont procuré par l'Agentie locale. Votre* I Misteri *seront même discutés dans une érudite thèse de doctorat en philosophie qui se publiera en automne. L'auteur, assistant universitaire, a connu* I Misteri *dans ma bibliothèque.*

J'ai l'intention d'écrire à Mr. Formichi — dont je possède déjà Asvaghosa *et* L'apologia del Buddhismo *— et le prier de me donner aucuns de ses ouvrages, en special* La Religione dell'India. *Je m'adresse humblement à vous pour m'ajouter.*

Moi et mes collègues d'études nous vous resterons éternellement reconnaissants

Mircea ELIADE

2

Vives remerciements pour Dio.

Le volume est si intéressant, si lumineux et si inédit, que je le lu en quelques jours. J'ai besoin de réfléchir sur lui avant d'écrire l'étude pour l'„Adevărul literar“. *Ce ne sera pas une récension — étant trop étendu — mais un „essai“, une large discussion sur les idées même de votre conception du monothéisme primitif. Je pense reprendre le problème dans mon* Introduction *auquelle je travaille. L'article d'*„Ad[evărul] lit[erar]“ *sera publié dans les premiers jours de Septembre et je vous manderai quelques exemplaires* [3].

Sur notre Bibliothèque d'études d'histoire et philosophie religieuse, voilà quelques détails. Avec l'aide des trois ou quatre professeurs, je crois pouvoir organiser, en peu de temps une Association Universitaire Roumaine pour l'étude des Religions. L'„Association“ est, en fond, déjà organisé avec les étudiants. Il faut seulement lier le groupe avec les professeurs et le faire reconu officiellement. Notre premier désir est de publier une revue d'histoire et de psichologie religieuse. En même temps — parce que nous esperons obtenir quelques fonds — rédiger une Bibliothèque. Nous avons en préparation quelques ouvrages: une Introduction *(mon oeuvre), une* Histoire de la religion d'Israel *(par un professeur universitaire), une petite* Histoire des religions *(en c laboration), la traduction avec étude des votres brochures et un essais sur* Science, Philosophie, Religion

MIRCEA ELIADE CĂTRE PETTAZZÓNI

1

Ilustre [Maestre],

Vă cer cele mai vii scuze că nu v-am scris nimic pînă în prezent. Dar am muncit mult pentru examenele mele şi am plecat, imediat după aceea, într-o lungă excursie în Munţii Bucegi.

Am primit ultima D-stră scrisoare şi vă mulţumesc pentru atenţie şi pentru mult doritul *Dio*, pe care îl aştept cu o inexprimabilă nerăbdare. De cîteva luni am fost primit colaborator la „*Adevărul literar*", cea mai răspîndită revistă românească şi am intenţia să scriu un articol despre cartea D-stră *Dio*.

După cîteva săptămîni de odihnă am reînceput munca asupra istoriei religiilor, continuînd să adun şi să meditez asupra materialelor. Ştiţi deja că sper să pot publica o mică *Introducere în istoria religiilor*, schiţînd cîteva linii de orientare pentru cititorii români. Este o muncă fără pretenţii, dar necesară pentru nevoile actuale de informare în ţara mea.

Am terminat traducerea completă a celor două broşuri ale D-stră *La Formation du monatheisme* şi *La svolgimento*. Caut acum să le public împreună, precedate de un studiu introductiv asupra operei D-stră. Dar nu sper să găsesc imediat un editor, pentru că, la noi, nu se primeşte, în timpul verii, nici o lucrare pentru tipărit. În orice caz, cele două traduceri vor fi publicate în biblioteca noastră de studii de istoria religiilor care va fi inaugurată anul viitor.

Vă comunic că mulţi dintre prietenii mei au citit *I Misteri*, *La religione* şi cele două broşuri pe care le-au tradus. Unii şi le-au procurat prin Agenţia locală. Cartea D-stră *I Misteri* va fi discutată într-o teză de doctorat în filosofie, care va fi publicată la toamnă. Autorul, asistent universitar, a cunoscut *I Misteri* în biblioteca mea. Am intenţia să scriu D-lui Formichi de la care am deja *Asvaghosa* şi *L'apologia del Buddhismo* şi să-l rog să-mi dea unele din operele sale, în special *La Religione dell' India*. Mă adresez cu umilinţă D-stră pentru a mă ajuta.

Eu şi colegii mei de studii vă vom rămîne veşnic recunoscători.

[Mircea ELIADE]

2

Viile mele mulţumiri pentru *Dio*.

Volumul este atît de interesant, atît de luminos şi inedit, încît l-am citit în cîteva zile. Am nevoie să reflectez asupra lui înainte de a scrie studiul pentru „*Adevărul literar*".

Nu va fi o recenzie — fiind prea întins — ci un « eseu », o largă discuţie asupra ideilor chiar şi a concepţiei D-stră, asupra monoteismului primitiv. Mă gîndesc să reiau această problemă în *Introducerea* mea la care lucrez. Articolul din „*Adevărul literar*" va fi publicat în primele zile ale lui septembrie şi vă voi trimite cîteva exemplare.

Despre Biblioteca noastră de studii de istorie şi filosofie religioasă, iată cîteva detalii. Cu ajutorul a trei sau patru profesori cred că vom putea organiza în puţin timp o Asociaţie Universitară Română, pentru studiul religiilor.

„Asociaţia" este în fond deja organizată cu studenţi, trebuie numai legat grupul cu profesorii şi să fie recunoscută în mod oficial. Prima noastră dorinţă este de a publica o revistă de istorie şi de psihologie religioasă. În acelaşi timp — pentru că noi sperăm să obţinem ceva fonduri — să înjghebăm o bibliotecă. Pregătim cîteva lucrări: *Introducerea* (opera mea) o *Istorie a religiilor din Israel* (de un profesor universitar), o mică *Istorie a religiilor* (în colaborare), traducerea, cu studiu, a broşurilor d-stră; şi un eseu despre „*Ştiinţă, Filosofie, Religie* " (de un profesor universitar).

(par un prof[esseur] u[niversitaire]). En automne nous commencerons la lutte pour obtenir immédiatement l'argent nécessaire — et je vous écrirai pour vous informer sur ces questions.

En ce qui concerne l'école roumaine de Rome, je suis sûr que j'étudierai quelques années en elle. Il n'est pas impossible de visiter Rome pour quelques mois seulement même en cet hiver.

J'ai reçu des livres de beaucoup savants italiens: Luzzi, Macchioro, Puglisi, Rostagni, Celli. J'écrit des récensions sur leurs oeuvres. En quelques jours se publiera une petite étude sur l'Apologie del Buddhismo *de Formichi. J'éspère obtenir quelques livres de cet illustre et docte sanscritiste.*

Actuellement je travaie dans une admirable forme, près de Bucarest; j'étais un peu fatigué, en Capitale. De cet ferme je vous écris et je vous envoie mes remerciements et mes signes d'admiration.

En tous cas j'éspère que vous ne refuseriez pas d'être nommé parmis les membres d'honneur de notre ass[ociation].

Mircea ELIADE

Rome 9 juillet 1953

Cher ami et Collègue veuillez
excuser le grand retard de ma part à
vous répondre Votre lettre est du 26 mai
Le 28-29 j'étais à Paris, pour la réunion
[illegible] vous savez J'ai beaucoup regretté

I

[Antet tipărit]

Roma, Via Principe Amedeo]4
19.III.1929

Cher Monsieur,

merci de votre lettre du 29. II et de votre aimable souvenir. Je suis content que vous vous intéressez toujours à ce que je fais, et que vous désirez de reçevoir les 4 années de S.M.S.R. Le fasc. 3—4 de l'année IV—1928 est maintenant sous presse: aussitôt qu'il aura paru, je vous l'enverrai avec les fascicules precédents. Je ne suis pas en état de vous envoyer un tirage-à-part de mon article anglais sur [neciteț], *car je n'ai pas reçu de tirages-à-part de cet article. Vous trouverez ici un prospect qui vous renseignera sur ma production actuelle. Je me permets de vous signaler la nouvelle série de textes traduits et commentés dont les premiers 3 volumes vont paraître incessamment. Je pense que le moyen le plus efficace pour intéresser le public à l'histoire des religions c'est de lui fournir de bonnes traductions de textes. Je travaille maintenant à organiser cette nouvelle entreprise sur un plan assez large. Comme je me propose de la faire pour d'autres pays, je pense de proposer à un éditeur de Bucarest de publier en roumain tous les volumes de la collection. Comme il s'agit de petits volumes d'environ 100 pages chacun, et de caractère divulgatif, j'éspère qu'il ne sera pas difficile de trouver un éditeur roumain, peut-être le même qui publie votre Revue* „Logos". *À ce propos je vous dis que je n'ai rien reçu*

În toamnă vom începe lupta pentru a obține imediat banii necesari — și vă voi scrie pentru a vă informa asupra acestor chestiuni.

În ceea ce privește Școala română din Roma, sînt sigur că voi studia cîțiva ani acolo. Nu este imposibil să vizitez Roma, pentru cîteva luni numai, chiar în această iarnă.

Am primit cărțile multor savanți talieni: Luzzi, Macchioro, Puglisi, Rostagni, Celli. Voi scrie recenzii asupra operelor lor. În cîteva zile mi se va publica un mic studiu asupra *Apologiei Buddhismului* de Formichi. Sper să obțin cîteva cărți de la acest ilustru și doct sanscritolog.

În momentul de față lucrez într-o admirabilă fermă, aproape de București, eram puțin obosit în Capitală. De la această fermă vă scriu și vă trimit semnele admirației mele.

În orice caz, sper că nu veți refuza să fiți numit printre membrii de onoare ai asociației noastre.

[Mircea ELIADE]

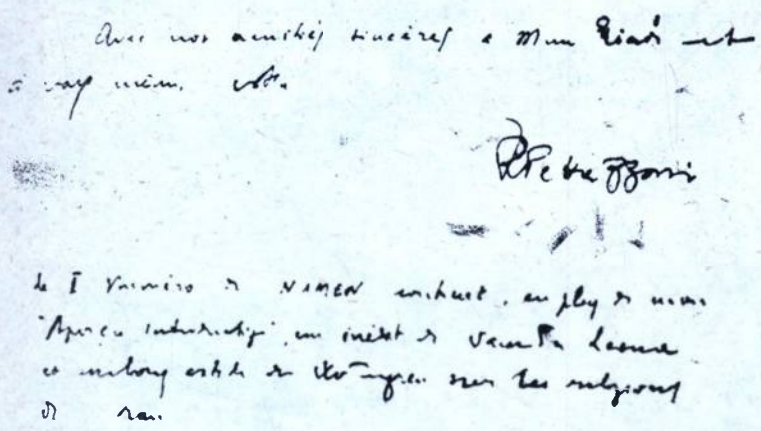

PETTAZZÓNI CĂTRE MIRCEA ELIADE

I

[Antet tipărit]
Studii și materiale de istoria religiilor

Roma, Vie Principe Amedeo 14
19.III.1929

Dragă Domnule, vă mulțumesc pentru scrisoarea D-stră din 29 februarie și pentru plăcuta amintire. Sînt bucuros că vă interesați mereu de ceea ce fac [1] și că doriți să primiți numerele primelor patru ani din „*S.M.S.R.*“ [2] Fasciculele 3—4 ale anului IV—1928 sînt acum sub tipar. Îndată ce va apărea vă voi trimite-o, împreună cu fasciculele precedente. Nu am avut posibilitatea să vă trimit un extras al articolului meu englezesc asupra [neciteț] căci n-am primit extrase din acest articol. Veți găsi alăturat un prospect care vă va informa asupra creațiilor mele actuale. Îmi permit să vă semnalez noua serie din textele traduse și comentate ale cărei prime trei volume urmează să apară în curînd. Mă gîndesc că cel mai eficace mijloc pentru a interesa publicul asupra Istoriei religiilor este să-i furnizezi bune traduceri de texte. Lucrez acum să organizez această nouă întreprindere după un plan destul de larg. Cum îmi propun să o fac pentru altă țară, mă gîndesc să propun unui editor din București să publice toate volumele colecției. Cum e vorba despre mici volume, în jur de 100 de pagini fiecare,

[1] Pînă la acea dată Mircea Eliade publicase despre expeditorul scrisorii: *Raffaele Pettazzóni* în „*Foaia Tinerimii*“ an X (1926), mai 1, nr. 9, p. 123; *O carte despre Dumnezeu (Dio)*, în „*Adevărul literar și artistic*“, an VIII (1927), august 7, nr. 348, p. 7.

[2] În 1925 a fost fondată de C. Formichi, R. Pettazzóni și C. Tucci „*Studi o materiali di storia delle religioni*“, care, în 1927, sub direcția lui Pettazzóni a devenit organul școlii de studii istorico-religioase al Universității din Roma.

de votre part. De plus, il y a plusieurs mois en ayant eu connaissance de votre „Revue", *j'ai écrit à M. le Prof. Nae Ionescu en lui proposant d'échanger le* Logos *avec mes S.M.S.R. ; mais je n'ai pas reçu de reponse. Je vous prie de bien vouloir écrire à M. le Prof. Ionescu pour solliciter l'envoi de ce qui a paru du* „Logos" à mon adresse personelle. Via Principe Amedeo *14*, Roma (22). *En même temps, je vous prie de vous intéresser à mon projet d'une édition roumaine des petits volumes de ma nouvelle collection en me suggérant l'adresse d'un éditeur à Bucharest ou ailleurs (Qui est ce qui publie le* „Logos"?*)*

Je me rejouis de votre situation actuelle qui vous permet de continuer utilement vos études, et je serai très content de vous voir un jour en Italie.

Agréez mes salutations les plus cordiales

R. PETTAZZÓNI

Tout le travail d'organisation des études italiennes d'histoire des religions m'ont occupé si complètement jusqu'à maintenant que j'ai été obligé d'interrompre mon travail sur le Monotheisme. *Maintenant l'organisation est accomplie : l'ancienne série des Monographies que vous connaissez, la nouvelle série des textes et la* Revue S.M.S.R., *voilà les instruments qui étaient nécessaires pour la nouvelle science en Italie. Je vous serai reconnaissant si vous voudrez bien signaler tout ce dans* „Logos", *p.ex. en moyen d'un article.*

En ayant apprêté ces instruments je suis maintenant en état de reprendre mes études plus personnelles. Je travaille maintenant à une communication que je ferais au prochain Congrès d'histoire des religions à Lund (Suède), en Août 1929.

II

M. le Professeur
Mircea ELIADE
Fundaţia pentru Literatură şi Artă Regele Carol
38 Bul. Lascăr Catargiu

Roma, Via Crescenzio 63
le 9 juin 1936

Cher Monsieur,

Je viens de recevoir le magnifique volume sur le Yoga *que vous nous bien voulu m'envoyer. Je vous remercie infiniment. Quel sujet intéressant vous avez choisi et de quelle façon géniale vous avez su le traiter ! L'idée de désigner le préhistoire de Yoga, en remontant à l'époque Mohenjo-Daro est parmi les plus captivantes ! Je vous en félicite et je vous assure que j'ai toujours suivi avec la plus vive sympathie vos efforts persévérants dans le domain de la Science des religions.*

Voulez vous être parmi les collaborateurs de notre périodique „Studi e materiali di storia della religioni"? *Je serai heureux de publier un de vos articles, en français ou autre langue.*

Je vous pris d'agréer, cher Monsieur, l'expression de mes sentiments les plus cordiaux.

R. PETTAZZÓNI

Je vais demander à Mr. Papesso de vous vouloir donner un compte-rendu de votre ouvrage dans les Studi-Materiali.

III

[Antet tipărit]
Studi e materiali di storia delle religioni
Scuola di studi storico-religiosi della
R. Università di Roma
R. Pettazzoni: Roma, Via Crescenzio 63

Roma, 9 mars 1938

Cher Monsieur,

Je vous remercie beaucoup de votre aimable invitation à collaborer à la nouvelle revue „Zalmoxis" *(voilà un nom heureusement choisi). Je compte vous envoyer un article de*

și cu caracter vulgarizator, sper că nu va fi prea dificil să găsim un editor român, poate același care publică revista d-stră „*Logos*". În legătură cu aceasta vă voi spune că n-am primit nimic din partea D-stră [3]. Mai mult decît atît, sînt cîteva luni de cînd, luînd cunoștință de revista D-stră, am scris D-lui Profesor Nae Ionescu, propunîndu-i să schimbe „*Logos*" cu ale mele „*S.M.S.R.*", dar n-am primit răspuns. Vă rog să binevoiți să scrieți D-lui Profesor Ionescu, pentru a solicita trimiterea a ceea ce a apărut din „*Logos*" la adresa mea personală: Via Principe Amedeo, 14, Roma, (22). În același timp vă rog să vă interesați asupra proiectului meu despre o ediție românească. Micile volume ale noii mele colecții sugerîndu-mi adresa unui editor din București sau de aiurea. (Cine este cel care publică „*Logos*"?)

Mă bucur în ceea ce privește situația D-stră actuală care vă permite să vă continuați în mod util studiile și aș fi foarte bucuros să vă văd într-o zi în Italia.

Primiți salutările mele cele mai cordiale.

R. PETTAZZÓNI

[3] Eliade a publicat în revista „*Logos*": *Les Religions des mystères dans les publications recentes*, an I (1928 nr. 1, pp. 117—131) și *La Vision charetienne d'Ernesto Buonaiuti, À propos de ses derniers livres* (an I, 1928, nr. 2, pp. 283—292.)

Toată munca de organizare a studiilor italiene de istorie a religiilor mi-au ocupat timpul în întregime pînă în prezent, așa că am fost obligat să-mi întrerup munca asupra *Monoteismului*. Acum organizarea este săvîrșită: vechea serie a Monografiilor pe care o cunoașteți, noua serie a textelor și revista „*S.M.S.R.*" — iată instrumentele care erau necesare pentru noua știință în Italia. V-aș fi recunoscător dacă veți binevoi să semnalați toate acestea în „*Logos*", de exemplu în mijlocul unui articol. Avînd pregătite aceste instrumente sînt acum în stare să-mi reiau studiile mele mai personale. Lucrez acum la o comunicare pe care o voi face-o la viitorul congres de istorie a religiilor din Lund (Suedia) în august 1929.

II

Roma Via Cregencezia 63
9 iunie 1936

Dragă Domnule,

Tocmai am primit magnificul volum despre Yoga pe care ați binevoit să mi-l trimiteți, și Vă mulțumesc foarte mult. Ce subiect interesant ați ales și în ce mod genial ați știut să-l tratați. Ideea de a desemna preistoria Yogăi, urcînd la epoca Mohenjo-Daro este printre cele mai captivante. Vă felicit și vă asigur că am urmărit cu cea mai vie simpatie eforturile D-stră perseverente în domeniul științei religiilor.

Vreți să fiți printre colaboratorii periodicului nostru „*Studii și materiale ale istoriei religiilor*"? Aș fi fericit să publice unul din articolele D-stră în franceză sau în altă limbă.

Vă rog să primiți, dragă Domnule, expresia sentimentelor mele cele mai cordiale.

R. PETTAZZÓNI

Voi cere D-lui Popescu să scrie o recenzie asupra operei D-stră în „*Studii și Materiale*".

III

[Antet tipărit]
Studii și materiale de istoria religiilor
Școala de studii istorico-religioase
Universitatea din Roma
R. Pettazzóni, Roma, Via Cregencezia 63

Roma, 9 martie 1938

Dragă Domnule,

Vă mulțumesc mult pentru amabila D-stră invitație de a colabora la noua revistă „*Zalmoxis*" (iată un nume fericit ales). Cred că vă pot trimite un articol de al meu

moi pour le 1er fasc. je suis en train de le rediger, et je vous l'enverrais dans un douzaine de jours. Il aura pour sujet (et pour titre) Les Divinités aux yeux multiples. *J'espère qu'il pourra avoir quelque intérêt pour vos lecteurs. Il ne sera pas long du tout. Il devrait porter aussi un petit nombre d'illustrations, dont je vous remettrai les divinités : quatre ou cinq en tout. Je vous prie de me dire si vous êtes d'accord, aussi pour ce qui a trait aux illustrations. J'y tiens à ce que l'article paraîtra dans votre premier numéro.*

J'espère que vous accepterez l'échange entre „Zalmoxis" *et mon* „SMSR". *Les meilleurs souhaits pour la nouvelle revue, votre*

R. PETTAZZÓNI

IV

[Antet tipărit]

Studi e materiali di storia della religione
Scuola di studi storico-religiosi della
R. Università di Roma
R. Pettazzóni: Roma, Via Crescenzio 68

Roma, 25 mars 1938

Cher Monsieur Eliade,

Merci de votre lettre qui m'est parvenue tout-à-l'heure. Je vous envoie en même temps l'article que je vous ai promis pour „Zalmoxis". *Le titre est un peu changé — J'aurais bien voulu le faire dactilographier, mais je préfère gagner du temps. Peut-être vous chargerez vous de le faire copier si vous le jugerez nécessaire. Les deux ou trois dessins des illustrations ne sont pas encore prêts ; je vous les enverrais le plus tôt possible. Je recevrais, je crois, les épreuves directement à Paris. Je vous demanderai 50 tirage à part, si c'est possible.*

Veuillez agréer mes salutations cordiales

R. PETTAZZÓNI

V

[Antet tipărit]

Studi e materiali di storia della religioni
Scuola di studi storico-religiosi della
Università di Roma
R. Pettazzóni: Roma, Via Crescenzio 68

Roma, 19 juillet 1938

Cher Monsieur,

J'ai bien reçu les épreuves de mon article, et je vous les renvoies par le même courrier. Vous serez si aimable de m'envoyer encore les épreuves en pages pour la deuxième correction. Le grec risque toujours de causer des fautes d'impression.

Vous trouverez ici deux photos pour les illustrations de mon article ; je vous prie de les renvoyer après usage, car j'en aurai encore besoin. Les yeux sur le corps de la figurine de Bès sont à peine visibles sur la photo, et risqueront de n'être absolument pas visibles sur le papier ordinaire. Il faudrait employer le papier spécial en donnant possiblement une planche hors texte réunissant les deux réproductions l'une en haut, l'autre en bas.

Je vous prie de bien vouloir remercier Mr. Duprent de sa révision et de lui dire que je garde toujours le meilleur souvenir de lui et je serais hereux de le revoir.

Veuillez agréer mon cher confrère mes salutations les plus cordiales.

R. PETTAZZÓNI

Les indications en crayon à l'arrière de chaque photo sont à imprimer en bas de la planche ; envoyer l'épreuve.

pentru prima fasciculă. Sînt pe punctul de a-l definitiva şi vi-l trimit peste vreo zece zile. Va avea drept subiect şi ca titlu *Divinităţile cu ochi multipli*. Sper să poată avea oarecare interes pentru cititorii D-stră. Nu va fi prea lung. Va trebui să aibă un mic număr de ilustraţii pe care vi le voi trimite; patru sau cinci cu totul.

Vă rog să-mi spuneţi dacă sînteţi de acord, de asemeni, în ceea ce priveşte ilustraţiile. Ţin ca articolul să apară în primul număr al revistei. Sper că veţi accepta schimbul între „*Zalmoxis*“ şi „*S.M.S.R.*“.

Cele mai bune urări pentru noua revistă,

R. PETTAZZÓNI

IV

[Antet tipărit]
Studii şi materiale de istoria religiilor
Şcoala de studii istorico-religioase
Universitatea din Roma
R. Pettazzóni, Roma, Via Crescenzia 63

Roma, 25 martie 1938

Dragă Domnule Eliade,

Vă mulţumesc pentru scrisoarea D-stră care mi-a parvenit de curînd. Vă trimit în acelaşi timp articolul pe care vi l-am promis pentru „*Zalmoxis*“. Titlul este puţin schimbat. Aş fi vrut să-l dactilografiez, dar, prefer să cîştig timp, poate vă însărcinaţi d-stră să o faceţi, dacă veţi considera necesar. Cele două sau trei desene ale ilustraţiilor nu sînt încă gata; vi le voi trimite cît de curînd posibil. Voi primi, cred, corecturile direct la Paris. V-aş cere 50 de extrase, dacă este posibil. Vă rog să primiţi salutările mele cordiale.

R. PETTAZZÓNI

V

[Antet tipărit]
Studii şi materiale de istoria religiilor
Şcoala de studii istorico-religioase
Universitatea din Roma
R. Pettazzóni, Roma, Via Crescenzia 63

Roma, 19 iulie 1938

Dragă Domnule,

Am primit cu bine corecturile articolului meu, şi vi le înapoiez prin acelaşi curier. Veţi fi atît de amabil să-mi trimiteţi încă şi corecturile în pagină, pentru cea de-a doua corectură. Limba greacă riscă totdeauna să pricinuiască greşeli de imprimare.

Veţi găsi alăturat două fotografii pentru ilustrarea articolului meu. Vă rog să mi le înapoiaţi după folosire, căci voi avea încă nevoie de ele. Ochii de pe corpul figurinei de Bès de-abia sînt vizibili în fotografie şi am risca să nu fie absolut deloc vizibili pe o hîrtie obişnuită, ar trebui folosită hîrtie specială, dînd posibilitatea unei planşe în afară de text, reunind cele două reproduceri, una sus şi cealaltă jos. Vă rog să binevoiţi să mulţumiţi D-lui Duprant pentru revizie şi să-i spuneţi că păstrez cea mai bună amintire asupra lui şi că aş fi fericit să-l revăd.

Vă rog să primiţi, dragul meu confrate salutările mele cele mai cordiale.

R. PETTAZZÓNI

Indicaţiile cu creionul de pe spatele fiecărei fotografii sînt de imprimat în josul planşei; trimiteţi corectura.

VI

[Antet tipărit]
Reale Accademia d'Italia

Roma, 12 août 1938

Cher Monsieur Eliade
aussitôt rentré de Copenhagen, je m'empresse de vous renvoyer mes épreuves. J'attends d'épreuve de la planche aux deux figures (et encore les epreuves en pages?)
Bien à vous

R. PET AZZÓNI

VII

[Antet tipărit]
R. Università di Roma
Instituto di studi storico-religiosi

Roma, 8 sept. 1938

Cher Monsieur,
Ce n'est qu'en rentrant de mes vacances que je trouve la carte de Mme Eliade. Je vous avais envoyé deux photos pour les deux figures qui sont citées dans mon article. En même temps je vous suggerais de les réunir dans une planche hors texte. J'espère que vous avez reçu les deux photos et qu'elles paraîtront soit en planche, soit dans le texte comme illustration de mon article. Je vous prie aussi de bien vouloir me renvoyer les deux photos après usage.

Votre

R. PETTAZZÓNI

VIII

Rome, le 17 sept. 1938

Cher Monsieur Eliade,
Comme je vous l'ai déjà écrit, je vous avais envoyé deux photos pour en tirer les deux figures servant à illustrer mon article. Mais vous ne m'avez dit si vous les avez reçues. Vous me demandez de vous renvoyer la planche ! C'est moi qui vous avez suggéré de réunir des deux figures dans une planche hors texte. Mais je n'ai jamais reçu l'épreuve de cette planche. Je vous prie de bien vouloir m'expliquer cet imbroglio. *Si les photos se sont égarés (ce que je regretterai beaucoup, car je comptais les utiliser encore), il faudra supprimer dans mon article les citations des deux figures, que vous trouverez signés en rouge dans les épreuves que je vous renvoie.*
Bien cordialement

R. PETTAZZÓN.

IX

[Carte poştală]

Cher Monsieur,
Je suis heureux d'apprendre par l'envoi de vos tirages à part dont je vous remercie bien cordialement : que vous êtes bien. J'espère que „Zalmoxis" *paraîtra bientôt.*
Veuillez agréer mes meilleurs souhaits

R. PETTAZZÓNI
Roma, 14 déc. 1938

VI

[Antet tipărit]
Reale Accademie d'Italie

Roma, 12 august 1938

Dragă Domnule Eliade,
De-abia sosit din Copenhaga, mă grăbesc să vă înapoiez corecturile. Aștept corectura planșei cu cele două figuri și corecturile în pagină!

Cu bine, al D-stră

R. PETTAZZÓNI

VII

[Antet tipărit]
Universitatea din Roma
Institutul de studii istorico-religioase

Roma, 8 septembrie 1938

Dragă Domnule,
De-abia reîntorcîndu-mă din vacanță am găsit cartea poștală a D-nei Eliade, V-am trimis două fotografii pentru cele două figuri care sînt citate în articolul meu. În același timp vă sugeram să le reuniți într-o planșă în afară de text [4]. Sper că ați primit cele două fotografii și că ele vor apărea, fie în planșă, fie în text, ca ilustrație a articolului meu. Vă rog, de asemenea, să binevoiți să-mi înapoiați fotografiile după reproducere.

Al D-stră

R. PETTAZZÓNI

[4] Recenzia lui Valentino Papesso, profesor la Universitatea din Bologna: *Mircea Eliade, Yoga*, apărută în „*Studi e materiali di storia delle religioni*", an. XII (1936), pp. 218—221, arăta printre altele: «O cunoaștere sigură a textelor religioase și a vastei literaturi exegetice călăuzește pe autor în cursul cercetărilor sale. Știința sa e întovărășită de o excepțională putere de pătrundere și de o fericită abilitate în adunarea și punerea în evidență a acelor fapte pe care își sprijină teza... Concluzii de mare importanță pentru istoria religioasă a Indiei».

VIII

Dragă Domnule Eliade,
Așa cum v-am scris deja, v-am trimis două fotografii pentru a scoate două figuri servind să ilustreze articolul meu. Nu mi-ați spus dacă, și ce-ați primit. Îmi cereți să vă trimit planșe. Eu am fost acela care v-am sugerat să reuniți cele două figuri într-o planșă în afară de text. Dar n-am primit corectura acestei planșe. Vă rog să binevoiți a-mi explica acest imbroglio. Dacă fotografiile s-au rătăcit (ceea ce aș regreta mult, căci mă bizuiam să le mai folosesc încă), va trebui suprimată în articolul meu citarea celor două figuri pe care o veți găsi notată cu roșu în corecturile pe care vi le-am retransmis.

Cu cordialitate

R. PETTAZZÓNI

IX

Dragă Domnule,
Sînt fericit să aflu prin trimiterea extraselor, pentru care vă mulțumesc cu cordialitate, că sînteți bine sănătos. Sper că „*Zalmoxis*" va apărea în curînd.
Vă rog să primiți cele mai bune urări de bine.

R. PETTAZZÓNI

Roma, 14 decembrie 1938

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(ianuarie—martie 1989)

A

ALBINI, Septimiu

Biţu-Sârghie, Anca — *« . . . geniul acestui fermecător copil al muzelor . . . »* [Scrisoare către Titu Maiorescu din 13 iulie 1889]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 84—86.

ARGHEZI, Tudor

Argatu, Calinic — *O inscripţie ttrzie la Cernica* [8 iun. 1964]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, p. 180.

Guţu, George, — [trei scrisori către Alfred Margul Sperber datate 12 aug. 1960; 21 aug. 1962, 26 sept. 1962]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 129—130.

B

BACOVIA, George

Apetroaie, Ioan — [două fotografii comunicate de Gabriel G. Bacovia]. „*Cronica*", an. XXIV, nr. 7(1203), 17 febr. 1989, p. 8.

BÂRSAN, Zaharia

Scurtu, Nicolae — [o poezie fără titlu]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. IX, nr. 10(389), 11 mart. 1989, p. 4.

BLAGA, Lucian

Cenuşă, Mircea; Vulpe, Magdalena — [corespondenţă din perioada 26 iun. 1925—24 dec. 1928. Scrisori către Sextil Puşcariu]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 147—156.

C

CHELARIU, Traian

Jumară, Dan — *Lămurire; Cerb şi ciută* — [versuri]. „*Convorbiri literare*", an. XCVI, nr. 3 (1231), mart. 1989, „*Pagini bucovinene*", p. I.

COLONAŞ, Constantin

Silvestru, Valentin — *Sărmanul Dionis* [piesă de teatru]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 100—121.

Colonaş, Florin — *Ibidem*, pp. 101—121.

D

DIMA, Gheorghe

Cosma, Viorel — [corespondenţă cu Maria Dima privind traducerea în germană a lui Eminescu]. „*Contemporanul*", nr. 10 (2207), 3 mart. 1989, p. 6.

DRAGOSLAV, Ion

Scurtu, Nicolae — [o însemnare dedicată Adelinei Poenaru]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. IX, nr. 5(384), 4 febr. 1989, p. 4.

E

EFTIMIU, Victor

Ene, Ileana — *Mai cîntă Eminescu-n noi* [1955]. „*România literară*", an. XXII, nr. 6, 9 febr. 1989, p. 12.

ELIADE, Mircea

Handoca, Mircea — [o scrisoare către Cezar Petrescu din 25 sept. 1929]. „*Orizont*", an. XL, nr. 11(1150), 17 mart. 1989, p. 14.

EMILIAN, Dimitrie Șt.

Hristea, Radu — *Ultimii ani de viață ai lui Mihai Eminescu* [amintiri]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 74—80.

EMINESCU, Mihai

Busuioceanu, Oxana — *Drumul spre desăvîrșire* [fragmente din manuscrisul 2291]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 9—14.
Drăgan, Mihai — [două scrisori către Al. Chibici-Revneanu]. *Ibid.*, pp. 56—65.
Pintea, G. — *« Uriașele evenimente politice... »* [eseu despre filosofia statului]; Versuri din poetul austriac Franz Grillparzer transcrise în manuscrisul 2285. *Ibid.*, pp. 45—55.
Pintea, G.; Vatamaniuc, Dimitrie — *Asimilație și atracție*. *Ibid.*, pp. 15—44.
Sibechi, Gheorghe — *Noi precizări privind data nașterii poetului*. „*Cronica*", an. XXIV, nr. 10(1206), 10 mart. 1989, p. 6.
Vatamaniuc, Dimitrie — *Eminescu în trupele teatrale* [noi documente]. „*Luceafărul*", an. XXXII, nr. 2(1392), 14 ian. 1989, p. 5; *Prezent în trupele teatrale* [noi documente]. „*Luceafărul*", an. XXXII, nr. 6(1396), 1 febr. 1989, p. 6.

ESPRIU, Salvador

Trancă, Dumitru — [o scrisoare către D. Trancă din 28 febr. 1975]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 172—173.

EVUȚIANU, Sabin

Negrilă, Iulian — *Caragiale în dialog cu studenții români* [mărturisiri]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. IX, nr. 6(385), 11 febr. 1989, p. 9.

G

GUGA, Romulus

Dumitrașcu, Gheorghe — *Plîngerea bravului Cavaler de la Mancha; Biserica neagră; Vin; Aur* [poezii din studenție]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74) 1989, pp. 132—136.

H

HASDEU, Iulia

Decusară-Bocșan, Crina — *Oiseau volage; Le nid d'oiseau, Hirondelle heureuse; La mort; Cugetări*. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74) 1989, pp. 157—163.

HAGIU, Grigore

* * * — *Fragmente despre literatură; O mioriță a sculpturii* — proze; *Să treci tu; Mîinile mamei; Se stinge masca; Cu aripi de ceară; Țipenie de om; Încurcat prins; O smoală fierbinte; Dai de os; Pe albul zăpezii* — poezii. „*Luceafărul*", an. XXXII, nr. 7(1397), 18 febr. 1989, p. 10.

HERTZ, A. de

Scurtu, Nicolae — [o scurtă autobiografie din 1934 încredințată lui Dimitrie Zavalide], „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. IX, nr. 7(386), 11 febr. 1989, p. 4.

I

IORDAN, Iorgu

Țurcanu, Georgeta — [două scrisori către C. Manolache din 13 mai 1929 și 28 mai 1929]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1985, pp. 178—179.

L

LABIȘ, Nicolae

Cârlan, Nicolae — *Căluțul cocoșat* [basm în versuri de Erșov, Traducere], III. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 137—146.

LOVINESCU, Eugen

Steinhart, N. — [convorbire]. „*Cronica*", an. XXIV, nr. 10(1206), 10 mart. 1989, p. 7.

M

MAIORESCU, Titu

Rădulescu-Dulgheru, Georgeta — *« ...acest atît de înzestrat bărbat... »* [ciorna unei scri-

sori privind colaborarea lui Eminescu la Enciclopedia BROCKHAUS, „*Manuscriptum*“ an. XX, nr. 1(74) 1989, pp. 66—73.

N

NANU, D.

Scurtu, Nicolae — [trei catrene dedicate Octaviei Pompilian]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 6(385), 11 febr. 1989, p. 4.

O

ORTIZ, Ramiro

Scurtu, Nicolae (o scrisoare către I. Valerian din 1 mai 1928). „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an IX„ nr. 2(381), 14 ian. 1989, p. 4.

P

PAPILIAN, Victor

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Viorica Pîntilescu din 6 martie 1938]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 4(383), 28 ian. 1989, p. 4.

PHILIPPIDE, Alexandru

Guţu, George — [o scrisoare către Alfred Margul Sperber din 17 aug. 1963]. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, p. 131.

PILLAT, Ion

Guţu, George — [o scrisoare către Alfred Margul Sperber din 29 aug. 1963]. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 130—131.

POPOVICI, Dimitrie

Petrescu, Ioana Em. — *Eminescu în critica şi istoria literară română* [curs universitar din anul 1946. Lecţia I]. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 87—92.

PETRESCU, Radu

* * * — *Pagini de jurnal*. „*Viaţa Românească*“, an. LXXXIV, nr. 2, febr. 1989, pp. 17—25.

PUŞCARIU, Sextil

Cenuşă, Mircea; Vulpe, Magdalena — [corespondenţă cu L. Blaga din perioada 6 nov. 1925—2 aug. 1926]. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 147—156.
Negrilă, Iulian — [două scrisori către Roman R. Ciorogariu datate 17 febr. 1927 şi 2 mai 1931]. „*Orizont*“, an. XL, nr. 8(1147), 24 febr. 1989, p. 14.

R

RALEA, Mihai

Scurtu, Nicolae — [referat pentru acordarea unei pensii cărturarului Paul Teodorescu] „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 12(391), 25 mart. 1989, p. 4.

S

SEBASTIAN, Mihail

Handoca, Mircea — [două scrisori către Mircea Eliade datate 1 sept. 1928 şi 27 aug. 1934]. „*Orizont*“, an. XL, nr. 2(1141), 13 ian. 1989, p. 8.
Handoca, Mircea — [două scrisori către Mircea Eliade din 25 iul. 1936 şi 6 aug. 1936]. „*Orizont*“, an. XL, nr. 3(1142), 20 ian. 1989, p. 8.

SLAVICI, Ioan

Glück, Eugen — *La universităţile din Pesta şi Viena* [acte de studii]. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 165—167.

STĂNESCU, Nichita

Popescu, Florentin — „...*propun o nouă estetică*...“ şi „*paznic la limba română*...“ — interviuri. „*Manuscriptum*“, an. XX, nr. 1(74)/1989, pp. 123—127.

STELARU, Dimitrie

Corcheș, Victor — *Ioan și Ina* [poem], „*Tomis*", an. XXIV, nr. 2(228), febr. 1989, pp. 8—9

STOLNICU, Simion

Bărbulescu, Simion — *Preludiul; Partida de șah; Răpire; Menuet; Pahar; Ca unul dintre vechii cnezi; Calvar* — poeme. „*Suplimentul literar artistic al Scînteii tineretului*" an. IX, nr. 4(383), 28 ian. 1989, p. 10.

Bărbulescu, Simion — *Nămiezi de toamnă; Menuet; Scrisoare; Elegie; Primăvara; Ninsoare; Sonată; Exegi monumentum* — poeme. „*Viața Românească*", an. LXXXIV, nr. 1, ian. 1989, pp. 51—61.

T

TOROUȚIU, I. E.

Mîndruț, Stelian — [o scrisoare către Al. Lupeanu Melin din 25 dec. 1910]. „*Convorbiri literare*", an. XCIV, nr. 1(1229), ian. 1989, *Pagini bucovinene*, p. III.

V

VELEA, Nicolae

* * * — *Luceafărul de M. Eminescu* [proză]. „*Luceafărul*", an. XXXII, nr. 5(1395), 4 febr. 1989, p. 5.

* * * — *Luceafărul de M. Eminescu II* [proză]. „*Luceafărul*", an. XXXII, nr. 8(1398), 25 febr. 1989, p. 6.

VINEA, Ion

Rău, Aurel — *Să regăsim un poet* [note la ediția Ion Vinea, „Minerva", 1984, îngrijită de Elena Zaharia-Filipaș]. „*Steaua*", an. XL, nr. 2, febr. 1989, pp. 10—13.

VOICULESCU, Vasile

Guțu, George — [o scrisoare către Alfred Margul Sperber din 21 aug. 1940]. „*Manuscriptum*", an. XX, nr. 1(74)/1989, p. 131.

VRÂNCEANU, Dragoș

* * * — *Fraza cronicarilor — o expresie deschisă* [proză]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. IX, nr. 5(384), 4 febr. 1989, p. 10.

Ofelia CONDEESCU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE

Ion BARBU (115, 116); Martha BIBESCU (156, 158, 159); Jean BOUTIÈRE (26, 27, 29, 30); Ion CREANGĂ (24, 28, 43); Mihai EMINESCU (8,12); Octavian GOGA (118); G. T. KIRILEANU (27); Titu MAIORESCU (60, 62); Samuil MICU (49, 53, 56, 57); D. NANU (138); Raffaele PETTAZZÓNI (173, 176, 177); Ienăchiță VĂCĂRESCU (145).

FOTOGRAFII

Lucian BLAGA (93, 95, 126); Blaj (45, 50); casa familiei Șoiculescu (112); Cluj (98, 106); Ion CREANGĂ (9, 15); Mihai EMINESCU (8, 12); Onisifor GHIBU (107, 109); Octavian GOGA (118, 122, 126, 127); Interior din casa memorială — „Octavian Goga" (129, 133); G. T. KIRILEANU (16, 21, 23); Titu MAIORESCU (59); D. NANU (135, 137); Florica NANU (117); Anastase ȘOICULESCU (114); Haritina ȘOICULESCU (115).

DESENE; ARTĂ PLASTICĂ

Costel BADEA — Creangă și Eminescu (32); *București acum un secol* — gravuri de epocă (147, 149, 153); *Mircea DUMITRESCU* [34, 42); Ilustrații la opera lui Ion Creangă (67, 71, 76, 81); *Gabriela MANOLE—ADOC—Ion Creangă* — sculptură (5); Th. KIRIACOFF-SURUCEANU (37); *Dragoș MORĂRESCU* (13); *Val MUNTEANU* (67).

SUMMARY

• *Eminescu* and *Mihai Eminescu* by Rafael ALBERTI and Maria Teresa LEÓN; *Ion Creangă* by Rafael ALBERTI (Translation by *Dumitru TRANCĂ*; commentaries by *Ileana ENE* and *Ion C. ROGOJANU*) • *Centenary* — **M. EMINESCU**: *Fragmentarium* — Other sporadic verses from the *2306* th manuscript (Transcription and commentaries by *Oxana BUSUIOCEANU*) • **Ion CREANGĂ**: I. *Investigations and translations* — **G. T. KIRILEANU**: « *. . .respecting Creangă's pure language* » — pages of diary and correspondance (Presented by *Mircea HANDOCA*); **Jean BOUTIÈRE** « *. . .the love for your language, literature and for your beloved country* » — three letters towards a teacher from Arad (Translation and preface by *Iulian NEGRILĂ*); **Moses GASTER**: « *. . .the stories of my old friends Creangă and Ispirescu* » — correspondence with the English translator Alice V. WISE; « *Professor Gaster, who had done so much for the Romanian studies* » — correspondence with **Jean BOUTIÈRE** (Introduction and translation by *Virgiliu FLOREA*); II. *Addenda;* A character of the. . . „Memories" — a document from Creangă's childhood (Discovered and presented by *Ermina DOBREANU*); Creangă — candidating for a deputy in 1879 Documentary by *I. CREMER*) • *Reference Points* — **Samuil MICU**: *Conciones. Not to Steal* — a moral lecture for the Romanians in Transilvania (Text established, foreword and notes by *Vasile CORODI*); **Titu MAIORESCU**: Lessons of Dignity and Patriotism — two letters rom 1880 (Translations from German, preface and editorial note by *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) • *Masks of Prose* — **Nicolae LABIȘ**: *The Magic Ewer* — popular story collected and analysed by the poet (Transcription and presentation by *Nicolae CÂRLAN*) • « *The Chronicle and the Song of the Ages* » — **Lucian BLAGA** — in dialogue with **Sextil PUȘCARIU**, V — correspondence from 1931—1935 (Text established and notes by *Magdalena VULPE and MIRCEA CENUȘĂ*); At the chair of „Philosophy and Culture" at the University of Cluj — new completions added to the known « brief » (Documentary by *Pavel ȚUGUI*); **Onisifor GHIBU**: *Memories about Lucian BLAGA* — fragment refering to the poet's debut (Text tablished and preamble by *Octavian O. GHIBU*) • *Laboratory of Creation* — **Ion BARBU**: *Snail-Gathering* — a new variant of the poem, dedicated to his uncle Anastase Șoiculescu; « *Today. . . I am leaving to Dresden* » — two letters and three poems by **Florica NANU** — a relative from his mother's family (Transciption and preface by *Mircea COLOȘENCO*) • *Epistolary* — **Octavian GOGA**: « *I follow my way firmly ahead* » letters towards Veturia, future wife, from 1909—1919 (Text established, presentation and note by *Mircea CENUȘĂ*) • *From the Archive's Secrets* — **D. NANU** towards his nephew, the poet *Mihai MOȘANDREI* — documents from 1922—1938 (Presentation by *Adrian SĂVOIU*) • *Album Leaves* — **D. CANTEMIR** — drawer (Introductory word by *Ecaterina ȚARĂLUNGĂ*) • *Restitutions* — **Ienăchiță VĂCĂRESCU** studying Turkish (Documentary by *Tudor MATEESCU*) • *Meridians* — **Martha BIBESCU**: « *. . . the future of this people whom I loved so much* » — two letters from the winter of 1968—69 (Translation and introductory note by *Elena BERAM*) • *Romanian Writers in Foreign Archives* — **George BANEA**: « *Perhaps the following pages would be the last written by me* » — letters towards the Greek writer Yannis CHRYSTALOPOULOS from 1962—1965 (Introductory study by *Aurel SASU*) • *Foreign Writers in Romanian Archives* — **Raffaele PETTAZZÓNI** in dialogue with **Mircea ELIADE** — correspondence from 1927—1939 (Translations and preface by *Mircea HANDOCA*) • *Bibliographical Index (Ofelia CONDEESCU)* • *Iconography* • *Summary* (in English, French, German and Russian; translations by *Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU* and *Constantin CERNĂUȚEANU*) • **Eminesciana** — the Exhibition of glass and ceramics of the amateur artists, — images from the varnishing day •

SOMMAIRE

• *Eminescu* — sonnet et *Mihai Eminescu* — article par Rafael ALBERTI et Maria Teresa LEÓN; *Ion Creangă* — article par Rafael ALBERTI (Traduction: *Dumitru TRANCĂ*; présentations par *Ileana ENE* et *Ion C. ROGOJANU*) • *Centénaire* — **Mihai EMINESCU**: *Fragmentarium* — Autres vers égarés de mss. *2306* (Transcription et commentaires par *Oxana BUSUIOCEANU*) • **Ion CREANGĂ**: I. *Recherches et traductions* — **G. T. KIRILEANU**: « *...en respectant la langue pure de Ion Creangă* » — feuilles de journal et correspondance (Présentation de *Mircea HANDOCA*); **Jean BOUTIÈRE**: « *...l'amour de votre langue, de votre littérature et aussi celui de votre chère patrie* » — trois lettres vers un professeur de Arad (Traduction et préface par *Iulian NEGRILĂ*); **Moses GASTER**: « *...les contes de mes amis Creangă et Ispirescu* » — correspondance avec Alice V. WISE, la traductrice anglaise. « *Le professeur Gaster, qui a fait beaucoup choses pour les études roumaines* » — correspondance avec **Jean BOUTIÈRE**; (Introduction et traductions par *Virgiliu FLOREA*) II. *Addenda*: Un personnage de... *Souvenirs d'enfance* — un document d'enfance de Ion Creangă (Présentation par *Ermina DOBREANU*); Creangă — candidat pour député en 1879 (Documentaire de *I. CREMER*) • *Repères* — **Samuil MICU**: *Conciones. Ne voler pas* — discours moral pour les Roumains de Transilvanie (Text soigné, avant-propos et notes de *Vasile CORODI*); **Titu MAIORESCU**: *Leçons de dignité et de patriotisme* — deux lettres de 1880 (Traductions d' allemand, préface et notes par *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*). • *Les masques de la prose* — **Nicolae LABIŞ**: *La crouche enchantée* — conte populaire adapté par le poète (Transcription et présentation de *Nicolae CÂRLAN*) • « *La chronique et le chant des âges* » — **Lucian BLAGA** en dialogue avec **Sextil PUŞCARIU**, V. — correspondance des années 1931—1935 (Text soigné et notes de *Magdalena VULPE* et *Mircea CENUŞĂ*); À la Chaire de „Philosophie de la culture" de l'Université de Cluj — nouveaux complétations au « dossier » déjà connu (Documentaire de *Pavel ŢUGUI*); **Onisifor GHIBU**: *Souvenirs de Lucian BLAGA* — fragment en concernant son début (Text soigné et préambul par *Octavian O. GHIBU*) • *Laboratoire de création* — **Ion BARBU**: *Après escargots* — une autre variante, dédiée à son oncle, Anastase Şoiculescu; « *Aujourd'hui...je parts pour Dresda* » — deux lettres et trois poésies de **Florica NANU** (Transcription et préface de *Mircea COLOŞENCO*) • *Épistolaire* — **Octavian GOGA**: « *Je marche ferme sur ma route, en avant* » — lettres vers Veturia, sa prochaine femme, — des années 1909—1919 (Text choisi et établi, présentation et notes de *Mircea CENUŞĂ*) • *Les mystères des archives* — **D. NANU** vers son neveau, le poète *Mihai MOŞ-ANDREI* — documents des années 1922—1938 (Présentation par *Adrian SĂVOIU*) • *Feuilles d'album* — **Dimitrie CANTEMIR** — peintre (Avant-propos par *Ecaterina ŢARĂLUNGĂ*) • *Restitutions* — **Ienăchiţă VĂCĂRESCU** — spécialiste en turquelogie (Documentaire de *Tudor MATEESCU*) • *Méridiens* — **Marthe BIBESCO**: « *...l'avenir de ce peuple que j'ai tant aimé* » — deux lettres d'hiver 1968—1969 (Traduction et avant-propos par *Elena BERAM*) • *Écrivains roumains dans des archives étrangères* — **George BANEA**: « *Les dernières pages que j'ai griffonés*) — lettres vers l'écrivain grec **Yannis CHRYSTALOPOULUS** des années 1962—1965 (Étude introductif par *Aurel SASU*) *Écrivans étrangers dans des archives roumaines* — **Raffaele PETTAZZÓNI** en dialogue avec **Mircea ELIADE** — correspondance des années 1927—1939 (Traduction en préface de *Mircea HANDOCA*) • *Fichier bibliographique*) *Ofelia CONDEESCU)* • *Iconographie* • *Sommaire* (en anglais, français allemand, russe — traductions par *Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU et Constantin CERNĂUŢEANU*) • **Eminesciana** — exposition thématique en verre et céramique des artistes amateurs, — immages de vernissage •

INHALT

• *Eminescu* und *Mihai Eminescu* — Dichtung und Artikel von Rafael ALBERTI und Maria Teresa LEÓN; *Ion Creangă* — Artikel von Rafael ALBERTI (Übersetzung von *Dumitru TRANCĂ*; Vortworts von *Ileana ENE* und *Ion C. ROGOJANU*) • •*Zentenarium* — **M. EMINESCU**: *Fragmentarium* — Andere einsame Verse aus dem Manuscriptum *2306* (Transkription und Kommentar von *Oxana BUSUIOCEANU*) • **Ion CREANGĂ**: I. *Forschungen und Übersetzungen* — **G. T. KIRILEANU**: «*...die reine Sprache von Creangă beachtend*» — Tagebuchseiten und Briefwechsel (Dargelegt von *Mircea HANDOCA*); **Jean BOUTIÈRE**: «*...die Liebe zu euerer Sprache, zu euerer Literatur und zu euerem lieben Vaterland*» — drei Briefe an einem Professor aus Arad (Übersetzung und Vorwort von *Iulian NEGRILĂ*); **Moses GASTER**: «*...die Erzählungen meiner alten Freunden Creangă und Ispirescu*» — Briefwechsel mit der englischer Übersetzerin **Alice V. WISE**; «*Professor Gaster, der sovieles fur die rumänischen Studien machte*» — Korrespondenz mit **Jean BOUTIÈRE** (Einleitung und Übersetzungen von *Virgiliu FLOREA*); II. *Addenda* — Eine Gestalt aus *...den Erinnerungen* — ein Dokument aus der Zeit der Kindheit von Creangă (Entdeckt und dargelegt von *Ermina DOBREANU*); Creangă — Abgeordnetenkandidat in 1879 (Dokumentar von *I. CREMER*) • *Steine zum Flussübergang* — **Samuil MICU**: *Conciones. Stehle nicht* — Moralpredikt zu den siebenbürger Rumänen (Textwahl, Vorwort und Bemerkungen von *Vasile CORODI*); **Titu MAIORESCU**: Lektionen über Würde und Vaterslandliebe — Briefe von 1880 (Übersetzung aus deutscher Sprache, Vorwort und ergänzende Bemerkungen von *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) • *Masken der Prosa* — **Nicolae LABIŞ**; *Der bezauberte Krug* — Volksmärchen vom Dichter eingesammelt und bearbeitet (Transkription und Darlegung von *Nicolae CÂRLAN*) • «*Die Chronik und das Lied der Menschenalter*» — **Lucian BLAGA**'s Dialog mit **Sextil PUŞCARIU**, V — Briefwechsel aus den Jahren 1931—1933 Richtigstellung des Textes und Anmerkungen von *Magdalena VULPE* und *Mircea CENUŞĂ*); Am Katheder von Kulturphilosophie der Universität von Cluj — neue Ergänzungen zu dem bekannten «Dossier» (Dokumentar von *Pavel ŢUGUI*); **Onisifor GHIBU**: *Erinnerungen über Lucian Blaga* — Fragment betreffend die Anfänge der Tätigkeit des Dichters (Textauswahl und Einführung von *Octavian O. GHIBU*) • *Aus der Arbeitsmappe* — **Ion BARBU**: *Auf Schneckensuche* — eine neue Fassung der Dichtung, seinem Onkel Anastase Şoiculescu zugeignet; «*Heute... fahre ich nach Dresden ab*» — zwei Briefe und drei Gedichte an **Florica NANU** — eine Verwandte mutterlicherseits (Transkription und Vorwort von *Mircea COLOŞENCO*) • *Briefschaften* — **Octavian GOGA**: «*Ich schreiteentschlosen auf meinem Wege fort*» — Briefe an Veturia, seiner zukünftigen Frau, aus den Jahren 1909—1919 (Auswahl und Feststellung und Farlegung des Textes und Anmerkung von *Mircea CENUŞĂ*) • **D. NANU** an seinen Neffen der Dichter *Mihai MOŞANDREI* — Dokumente aus den Jahren 1922—1938 (Darlegung von *Adrian SĂVOIU*) • *Albumblätter* — **Dimitrie CANTEMIR** als Miniaturist (Einleitungwort von *Ecaterina ŢARĂLUNGĂ*) • *Zurückerstattungen* — **Ienăchiţă VĂCĂRESCU** Turkologe (Dokumentar von *Tudor MATEESCU*) • *Meridianen* — **Martha BIBESCU**: «*...die Zukunft dieses Volkes, das ich so sehr liebte*» — zwei Briefe vom Winter 1968—1969 (Übersetzung und einleitende Anmerkung von *Elena BERAM*) • *Rumänische Schriftsteller in fremdländischen Archiven* — **George BANEA**: «*die Seiten die folgen... werden vieleicht die letzten von mir verschmietten Seiten sein* — Briefe an den griechischen Schrifsteller **Yannis CHRYSTALOPOULOS**, aus den Jahren 1962—1965 (Einleitendes Studium von *Aurel SASU*) • *Fremde Schriftsteller in den rumänischen Archiven* — **Raffaele PETTAZZÓNI** in Dialog mit **Mircea ELIADE** — Korrespondenz aus den Jahren 1927—1939 (Übersetzungen und Vorwort von *Mircea HANDOCA*) • *Bibliographische Zettelkartei* (*Ofelia CONDEESCU*) • *Ikonographie* • *Inhalt* (in englischen, französischen, deutschen und russischen Sprache; Übersetzungen von *Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU* und *Constantin CERNĂUŢEANU*) • **Eminesciana** — Thematische Ausstellung von Glas und Keramischewerke der Liebhaberkünstler, Bilder von der Eröffnungsfeier. •

СОДЕРЖАНИЕ

● *Еминэску* и *М. Еминэску* — поем и эссе от Рафаел АЛЬЕРТИ И Мария Тереса ЛЕОН: *Ион Крянгэ* — таблетка Рафаел АЛБЕРТИ (Перевод: *Дмитр ТРАНКЭ*: в водние: *Иляна ЕНЄ* и *Ион К. РОГОЖАНУ* ● *Столетие* — **М. ЕМИНЕСКУ**: *Фрагментариум* — Группа стихотворения из рукописи 2303 (Переписывание и комментарии *Оксана БУСУЁЧАНУ*) ● **Ион КРЯНГЭ**: *I. Исследования и переводы* — **Г. Т. КИРИЛЯНУ**: «*...соблюдая чистый язык Крянги*» — страницы дневника и переписка (Представление *Мирча ХАНДОКА*); **Жан БУТИЕР**: «*...любовь к вашему языку, к вашей литературе и к вашей дорогой родине*» — три письма к арадскому преподавателю (Перевод и предисловие *Юлиан НЕГРИЛЭ*; **Мозес ГАСТЕР**: «*...сказки моих старых друзей Крянга и Испереску*» — переписка с английской переводчицей Алис В. ВАЙС; «*Профессор Гастер, столько сделавший для румынского образования*» — переписка с Жан БУТИЕР (Введение и перевод *Вирджилиу ФЛОРЯ*); *II. Адденда*: Действующее лицо из *...Воспоминаний* — документ детства Крянги (открыт и представлен *Эрминой ДОБРЯНУ*); Крянгэ — кандидат в депутаты в 1879 г. (Документа рий *И. КРЕМЕР*) ● *Камни брода* — **Самуил МИКУ**: *Conciones. Не возвать* — моральная лекция для трансильванских румын (Выбор и установление текста, вводное слово и примечания *Василе КОРОДИ*) **Титу МАЙОРЕСКУ**: Лекции достоинства и патриотизма — письма 1880 г. (Перевод с немецкого языка, предисловие и примечания издательские *Джеорджета РЭДУЛЕСКУ-ДУЛГЕРУ* ● *Маски прозы* — **Николае ЛАБИШ**: *Волшебный кувшин* — народная сказкасобрана и переработа поэтом (Переписывание и представление *Николае КЫРЛАН*) ● «*Хроника и песня возврастов*» — **Лучиан БЛАГА** — в диалоге с **Секстил ПУШКАРИУ**, V — переписка 1931—1935 гг. (Установление текста и примечания *Магдалена ВУЛПЕ* и *Мирча ЧЕНУШЭ*); На кашедре «Философия культуры» Клужского университета — новые данные к известному «досье» (Документари й *Павел ЦУГУЙ*); **Онисифэр ГИБУ**: *Воспоминания о Лучиане БЛАГЕ* — отрывок о дебюте поэта (Подбор текста и вводное слово *Октавиан О. ГИБУ*) ● *Лаборатория творчества* — **Ион БАРБУ**: *За улитками* — новый вариант поэмы, посвященный своему дяде Анастасе Шойкулеску; «*Сегодня ... уежаю в Дрезден*» — 2 письма и 3 стихотворения **Флорики НАНУ** — родственица со стороны матери (Переписывание и предисловие *Мирча КОЛОШЕНКО*) ● *Письма* — **Октавиан ГОГА**: «*Я решительно иду вперёд по моему пути*» — письма к Ветурии, будущей супруге, 1909—1919 гг. (Отбор и установление текста, представление и примечания *Мирча ЧЕНУШЭ*) **Д. НАНУ** к своему внуку поэту *Михай МОШАНДРЕЙ* — документы 1922—1939 (Представление *Адриан СЭВОЮ*); ● *Страницы альбома* — **Д. КАНТЕМИР** — миниатюрист (Вводное слово *Екатерина ЦАРЭЛУНГЭ*) ● *Возвращения* — **Иеэкиць ВЭКЭРЕСКУ** — турковед (Документарий *Тудор МАТЕЕСКУ*) ● *Меридианы* — **Марта БИБЕСКУ**: «*...будущее этого народа, которого я так любила*» — 2 писѣма зимы 1968—1969 г. (Перевод и вводное примечание *Елена БЕРАМ*) ● *Румынские писатели в иностранных архивах* — **Джордже БАНЯ**: «*Следующие страницы ... могт быть последними написанными мною*» — письма к греческому писателю **Яннис КРИСТАЛОПУЛОС**, 1962—1965 гг. (Вводный очерк *Аурел САСУ*) ● *Иностранные писатели в румынских архивах* — **Раффаеле П ТТАЦЦОНИ** в диалоге с **Мирча ЕЛИАДЕ** — переписка 1927—1939 гг. (Переводы и предисловие *Мирча ХАНДОКА*) ● *Библиографическая карточка (Офелия КОНДЕЕСКУ)* ● *Иконография* ● *Содержание* (на английском, французском, немецком и русском языках; переводы *Мира-Лиана ВЛАД*, *Офелия КОНДЕЕСКУ*, *Александру СУРДУ* и *Константин ЧЕРНЭУЦЯНУ*) ● **В память Еминеску** — Открытие тематической выставки, посвящённой стеклу и тонкой керамике, самодеятельных художников ●

Aspecte de la vernisajul *Expoziției de ceramică și sticlă „Mihai Eminescu"*, a artiștilor amatori, deschisă la Muzeul Literaturii Române în ziua de 3 august 1989. Au prezentat *Iulian CREȚU*, din partea Centralei Industria Sticlei și Ceramicii Fine, și *Iulian ANTONESCU*, director în Ministerul Culturii.

SALA DE LECTURĂ

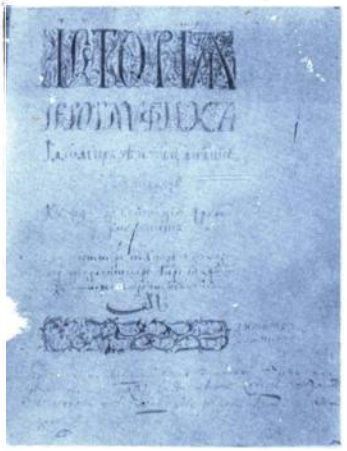

Istoria ieroglifică de Dimitrie CANTEMIR. Pagina de gardă a manuscrisului.

Fotoreproduceri: Ion Victor VELCULESCU
Retuş foto: Florica PRICIU-BRAICU

Din sumarul numărului viitor:

- *Eminescu şi Creangă* — la centenar
- Nichita STĂNESCU — numismat
- Lucian BLAGA în dialog cu S. PUŞCARIU şi D. GHERGHINESCU-VANIA
- Octavian GOGA — scrisori către Veturia
- Liviu REBREANU la S.S.R.
- Mihail DRAGOMIRESCU — tînăr
- Proză de Hortensia PAPADAT-BENGESCU şi Victor PAPILIAN
- Mircea ELIADE în dialog cu Ionel JIANU

„MANUSCRIPTUM"
Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE
FĂNUŞ BĂILEŞTEANU

COLECTIV REDACŢIONAL
ADRIAN BOTA
DIANA CRISTEV
RUXANDRA MIHAILA
MANUELA TĂNĂSESCU
(responsabil de număr)

SECRETARIAT DE REDACŢIE
FLOREA VLAD

TAXELE POŞTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D.G.P.Tc. nr. 137/527/1976

Lei 35

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *